CAFERİ İLMİHALİ

MEHMET KESKİN

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Genel Yayın Yönetmeni: Dr. Yüksel Salman
Yayın Koordinasyon: Dr. Ömer Menekşe
Redaksiyon, Grafik ve Tasarım: TN İletişim
Son Okuma: İsmail Derin

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 791
Kaynak Eserler: 47
Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 03.06.2009/59

2012-06-Y-0003-791
ISBN: 978-975-19-4779-6
Sertifika No: 12930

Baskı: Özgün Mat. San. Tic. A.Ş.
2. Baskı, Mart 2012, Ankara

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel.: (0312) 295 72 93-94
Faks: (0312) 284 72 88
e-posta: kitaplar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel.: (0312) 295 71 53 - 295 71 56
Faks: (0312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

CAFERİ İLMİHALİ

MEHMET KESKİN

içindekiler

İKİNCİ BÖLÜM
İBADETLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
NAMAZ BAHİSLERİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ORUÇ BAHİSLERİ

BEŞİNCİ BÖLÜM
ZEKÂT BAHİSLERİ

ALTINCI BÖLÜM
HAC ve UMRE

YEDİNCİ BÖLÜM
KURBAN, AKİKA KURBANI, ADAK VE YEMİN BAHİSLERİ

ÖN SÖZ

Bütün yaratılmışları yoktan var eden Yüce Allah'a hamdü sena, âlemlere rahmet olarak gönderilen Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'e ve O'nun Ehl-i Beytine binlerce salatü selam olsun.

Yüce kitabımızda bütün yaratılanların en şereflisi olan insan ile ondan önce var olan cinlerin, Yüce Mevla'ya karşı ibadetle yükümlü oldukları, açık ve kesin bir dille ifade edilmektedir:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."[1]

İbadetler, sağlıklı bir şekilde ifa edilirlerse anlam ve değer kazanırlar. Sağlıklı bir şekilde ifa edilmiş olmaları için de, ibadetlerin dinde belirlenen ölçü ve kurallara uygun bir tarzda ifa edilmeleri gerekir. Bu ölçü ve kurallar, ilmihal kitaplarında açıklamalı bir şekilde yer alır.

Mensubu olduğu din hakkında bilgi sahibi olmak, her Müslümanın en başta gelen vecibelerindendir. Dinine bağlı olan her Müslüman, bunu vazgeçilmez en tabii bir ihtiyaç olarak kalbinin derinliklerinde hisseder. Yaşantısında dine yer vermeyen ve dinî hayatını mazbut bir şekilde yaşamayan insanların mutlu, huzurlu bir hayat sürmelerine

---

1 51/Zâriyât, 56.

imkân yoktur. Sağlam bir dinî kişiliğe sahip olan ve her iki cihan mutluluğuna kavuşmak isteyen bir insan; yüce dinimizin akaid, temizlik ve ibadete ilişkin hükümlerini öğrenip gereğince hareket etmek ister.

Ülkemizde yaşamakta olan her kesime din hizmeti vermeyi ilke edinen Diyanet İşleri Başkanlığı, kendini belli bir mezhebin sınırları içine hapsetmemekte, aksine itikadi ve fıkhi bütün mezheplerin mensuplarına din hizmeti sunmayı görev bilmekte ve farklı bölgelerde görev yapmakta olan din görevlilerinin bilgi ihtiyacını karşılamayı zaruri görmektedir. Bu amaçla Şafiî mezhebine mensup vatandaşlarımızın yararlanmaları için, tarafımızdan kaleme alınan "Şafii İlmihali" adlı eseri neşretmiş bulunmaktadır. Bu çizgideki görev anlayışını sürdüren Başkanlığımız, şimdi de "Caferi İlmihali" adlı bu mütevazı çalışmamızla siz değerli okuyucularımızın karşısına çıkmış bulunmaktadır.

İnsanların dinî bilgi ihtiyaçlarına cevap vermek makamında bulunan din bilginleri, yaşadıkları çağlarda değerine paha biçilemeyecek birçok eser kaleme almış ve deyim yerinde ise bu alanda bizlere fıkhi bir serveti miras olarak bırakmışlardır. Eserlerini okuyarak feyizlerinden istifade ettiğimiz ve kendilerine şükran borçlu olduğumuz o büyük, abidevi insanların açmış oldukları çığırdan yürüyerek hazırlamış olduğumuz elinizdeki bu mütevazı çalışmamızda itikat ve ibadete dair bilgileri siz okuyucularımıza anlaşılır, sade bir dille ve ilmi metodlara bağlı kalarak sunmaya gayret ettik. Adından da anlaşıldığı gibi Caferi mezhebini esas alan bu ilmihalde Caferi mezhebinin *el-Kâfi fî'l-fürû'*, *el-İstibsâr*, *Men lâ yahduruhu'l-fakîh*, *Tehzîbü'l-ahkâm*, *er-Ravzatü'l-behiyye*, *Şerâi'u'l-İslâm fi mesâili'l-helâli ve'l-harâm*, *Tavzihul-mesâil* (*Meraci'*), *Tahrîrü'l-vesîle*, *Nehcü'r-reşâd*, *el-Fetâvâ'l-vâzıha*, *el-Mesâilü'l-müntehabe*... gibi muteber fıkhi kaynaklarından ve nadiren de olsa gerektiğinde farklı kaynaklardan yararlandık.

Fıkıhta Caferi mezhebine mensup olanlar, itikadda İsnâ Aşeriyye mezhebine mensupturlar. İlmihâlimizin baş kısmında yer alan akaid bölümünü hazırlarken Şeyh Sadûk'a ait *Risâletü'l-i'tikâdâti'l-İmamiyye*, Âyetüllâh Nâsır Mekârim eş-Şirâzî'ye ait *Akâidünâ*, Mirzâ Hasan el-Hâirî el-İhkâkî'ye ait *Usûlü'ş-Şî'a* vb. eserlerden yararlandık.

Hazırlamış olduğumuz bu eseri gözden geçirerek değerlendirmelerini paylaşan akademisyenler ile Caferi âlimlere teşekkürü borç biliyorum.

Eğer bu eser mümin kardeşlerimizin sağlıklı dinî bilgiler edinmelerine vesile olacaksa, kendimi bahtiyar addedecek ve bundan mutluluk duyacağım. Yapılacak tenkitler, hatalarımı düzeltmeme, daha iyiyi ve doğruyu bulmama vesile olacağı için, tarafımdan şükranla karşılanacaktır. Esasen yanlışların düzeltilmesi, daha iyinin ve güzelin bulunması için gerektiğinde yapıcı tenkitlerde bulunmak, sorumluluk sahibi ilim adamlarının vazgeçilmez bir görevidir. Çalışmak bizden, muvaffakiyet ihsan etmek de Yüce Allah'tandır.

Mehmet KESKİN
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

CAFERİLİK

I. CAFERİ MEZHEBİNİN DOĞUŞU

İmamet anlayışında Zeydiye mezhebinden ayrılan Şia'nın bütün kolları İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) imameti konusunda ittifak etmişlerdir. İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) hazretleri, Emevi iktidarının son dönemiyle Ehl-i Beyte karşı Abbasi taassubunun henüz kendini göstermediği bir dönemde yaşadığı için, diğer imamlara nispetle daha geniş bir hürriyetten faydalanarak bilgisini çok sayıda talebe ve ravileri aracılığıyla yayma imkânını bulmuştur. Bu sebeple İsnâ Aşeriyye Şiasının fıkıhta imamı olmuş ve bu grubun fıkıh ekolü onun adına nispetle anılmıştır. Adını İmam Ca'fer es-Sâdık'tan (as.) alan bu mezhep, masumiyet açısından aralarında fark bulunmayan diğer imamlara da nispet edilen rivayetlerle bu rivayetlere ve diğer delillere dayalı ictihadlardan oluşmaktadır.

II. CAFERİ MEZHEBİNDE FIKIH USULÜ VE ŞER'İ DELİLLER

Bu mezhebin usul âlimlerine göre müctehidlerin bilgi elde etmek ve hüküm verebilmek için başvuracakları dört delil vardır: Kitap, sünnet, icmâ ve akıl. Bu kaynaklarda hükmün delilinin bulunmaması halinde usul-i ameliyeye (uygulama ilkelerine) bakılır. Kıyas ve istihsan, muteber bir delil sayılmamaktadır.

A) Kitap

Doğrudan vahye dayandığı ve tevatüren nakledildiğinden kaynağına aidiyetinden şüphe bulunmadığı için birinci derecede bilgi kaynağı kitap yani Kur'an-ı Kerim'dir. Caferi mezhebinde Kur'an-ı Kerim'in delil olması konusunda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Tartışılan hususlar, Kitab'ın zahirinin delil olup olmadığı ve Kitap'ta tahrifin bulunup bulunmadığıdır. Şeyh Sadûk, Kur'an-ı Kerim'de hiçbir tahrifin bulunmadığı ilkesini, İmam Ca'fer es-Sâdık'a (as.) dayandırarak ve Şîa'nın inanç esaslarından biri olarak zikretmektedir. Şerîf el-Murtazâ ve Ebû Ca'fer et-Tûsî, Şeyh Sadûk'u teyit etmişler, İsnâ Aşeriyye Şîa'sında muteber olan inancın Kur'an-ı Kerim'de hiçbir değiştirmenin yapılmadığı şeklinde olduğunu, bunun aksini ifade eden rivayetlerin asılsız bulunduğunu kesin bir dille ifade etmişlerdir. Bugün de Şiî-Caferi camiada bu inanç hâkimdir.

B) Sünnet

On iki imamı benimseyen Caferilere göre sünnet, masumların [Hz. Peygamber (saa.) ile Hz. Fâtıma (sa.) ve on iki imam (sa.)] sözleri, fiilleri ve tasviplerinden ibarettir. Masumların bilgisi ya ilham yoluyla veya buna mazhar olanın diğerine öğretmesi usulüyle elde edilmiştir. Bu sebeple onların söyledikleri, delilin nakil ve rivayeti değil bizzat kendisidir. Sözler duruma ve karinelere göre bağlayıcı hüküm de getirebilir. Fiil ve takrirler ise gerekli şartları taşıdığı takdirde ancak cevaza ve serbestliğe delalet eder. Sünnetin delil olması güvenilir olmasına, bu da onun rivayet ediliş şekline bağlıdır. Tevatür yoluyla nakledilen sünnet hem inanç hem de amel sahalarında delildir, hüccettir. Tevatür sınırına ulaşmamış hadisler ile ravileri arasında Sünnilerin de bulunduğu hadisler ise delil olma yönünden tartışılmıştır.

C) İcmâ

Sünnilere göre aynı asırda yaşayan bütün müctehidlerin bir fıkıh meselesinin hükmü üzerinde birleşmesiyle icmâ gerçekleşmiş olur. Caferilere göre ise bu nitelikteki icmâ şer'i delil teşkil etmez. Asıl delil, masumun görüşüdür. Buna göre icmâ, ittifak eden müctehidler arasında masum imamın da bulunması ve böylece onun görüşünü ihtiva etmesi durumunda hüccet olur. İcmâ içinde imamın kavli veya tasvibi-

nin yer alıp almadığını tespit etmek amacıyla ortaya konan birçok usul vardır. Bunlar arasında şu dört usul yaygınlık kazanmıştır:

a) His yolu. Şerîf el-Murtazâ'nın savunduğu bu usulde imam hayattadır. Şahsı değilse bile yaşadığı bölge bilinmektedir. Böyle bir dönemde meydana gelen icmâ üzerinde yapılacak inceleme sonunda masumun kavlinin de icmâa dahil olup olmadığı tespit edilebilir.

b) Lütuf yolu. Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin benimsediği bu görüşe göre imamın bir hidayet kaynağı olarak insanlara gönderilmesini gerekli kılan ilahi lütuf, dine ve gerçeğe aykırı bir ittifak karşısında imamın sükût etmemesini de gerekli kılar.

c) Hads yolu. Bütün İmamî müctehidlerin asırlar boyu belli hükümler üzerinde birleşmiş olmaları imamın da aynı görüşte olduğunu gösterir.

d) Takrir (tasvip) yolu. İmamın karşı görüşte olduğunu açıklamasına bir engel bulunmadığı halde sükût etmiş olması ittifaka katıldığının delili sayılır.

D) Akıl

Şiî usûlcüler Şeyh Müfîd'den beri aklı dördüncü bir delil olarak zikretmişlerdir. Akıl, doğrudan ve müstakil olarak dinî hükmün kaynağı olmayıp sadece Allah nezdinde mevcut olan hükmü keşfeden, ortaya çıkaran bir delildir. Bütün akıllar bir şeyin iyi ve güzel olduğu noktasında ittifak edince Allah'ın da aynı şeyi iyi ve güzel bulduğuna, bu bir fiil ise yapanı övüp mükâfatlandırdığına, yapmayanı ise yerip cezalandırdığına akıl aracılığı ile hükmedilmekte ve akıl bu anlamda dinî deliller statüsüne girmektedir.

III. CAFERİ MEZHEBİNDE İCTİHAD, TAKLİD ve MERCİİYYET

Dinî meselelerin çözümü için ictihad kapısı açıktır. Müctehid fakihlerin, önceki fakihlerle farklı görüşte olsalar bile, ilahi hükümleri anılan dört kaynaktan çıkarmaları ve ictihad yapamayan kimselere sunmaları gerekir. Herhangi bir konuda fıkhi görüşe ihtiyaç duyan bir kimsenin, zamanın problemlerini bilen hayattaki fakihlere başvurma-

sı ve onların söylediklerine uyup onları taklit etmesi gerekir. Hayatta olmayan fakihleri taklit etmek caiz değildir. Fıkhın sürekli bir hareket ve olgunlaşma süreci içinde olması için, ölüleri değil de hayattaki fakihleri taklit etmek gerekmektedir.

İslam'da hukukî boşluk yoktur. İslam, insanın kıyamet gününe kadar ihtiyaç duyacağı bütün dinî hükümleri bazen özel olarak, bazen de genel hükümler şeklinde açıklamıştır. Dolayısıyla fakihlerin hüküm koyma yetkileri yoktur. Aksine onlar, dinî hükümleri dört kaynaktan bulup çıkarmak ve insanlara sunmakla yükümlüdürler. Bütün zamanlar için geçerli ve eksiksiz hükümleri içermeyen bir din, kâmil bir din olabilir mi? Yüce Allah, Peygamber'e (saa.) en son ya da ömrünün son zamanlarında inen Mâide suresinde şöyle buyurmaktadır:

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا

"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim."[1]

Sevgili Peygamberimiz (saa.) de Veda haccında irat ettiği hutbesinde şöyle buyurmuştur:

أَيُّهَا النَّاسُ، وَاللّٰهِ مَا مِنْ شَيْءٍ يُقَرِّبُكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ وَيُبَاعِدُكُمْ عَنِ النَّارِ إِلاَّ وَقَدْ أَمَرْتُكُمْ بِهِ، وَمَا مِنْ شَيْءٍ يُقَرِّبُكُمْ مِنَ النَّارِ وَيُبَاعِدُكُمْ عَنِ الْجَنَّةِ إِلاَّ وَقَدْ نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ

"İnsanlar! Allah'a yemin ederim ki; sizi cennete yaklaştıracak ve cehennemden uzaklaştıracak her ne varsa mutlaka onu size emrettim. Ve sizi cehenneme yaklaştıracak, cennetten uzaklaştıracak her ne varsa, mutlaka sizi ondan men ettim."[2]

Dinî hükümlerle ilgili durum bu merkezde olduğuna göre, karşılaşılan meselelerin hükmünü öğrenmek için artık kıyas ve istihsan gibi zanni delillere başvurmaya gerek kalmamaktadır.

Bu girişten sonra ictihad, taklid ve merciiyyet kavramlarını ele almakta fayda görülmektedir. Şöyle ki:

---

1 5/Mâide, 3. Veda haccı sırasında Arafat'ta inen bu ayetin inişinden sonra Hz. Peygamber (saa.), 81 veya 82 gün yaşamıştır. En son inen hüküm ayeti budur.

2 Küleynî, *el-Usûl mine'l-kâfî,* II. 74; Meclisî, *Bihârü'l-envâr,* LXVII. 96.

A) İctihad

İbn Mutahhar el-Hillî'ye göre ictihad, şer'i olup zanna dayanan meselelerin hükmünü elde edebilmek için düşünme ve bilgi edinme gücünü son sınırına kadar kullanmaktan ibarettir. Müctehidlerin çelişen deliller arasında tercihler yapmak, Kitap ve Sünnetin genel hükümleri üzerinde düşünmek suretiyle hüküm çıkarmaları caizdir. İctihad kapısı devamlı surette açıktır. Bunda bir yandan dinî bilgi ve hükümlerin hadis kaynağından alınması ile ilgili teşvikler, öte yandan fetvasına başvurulacak müctehidin hayatta olması şartı etkili olmuştur.

B) Taklid

Delilini bilmeden bir müctehidin fetvasını benimsemek ve bununla amel etmekle taklid gerçekleşmiş olur. Bizzat ictihad edemeyenlerin taklid yolunu benimsemeleri şu şartlarda caizdir:

a) Taklide konu olan hüküm inançla veya dinden olduğu kesinlikle bilinen ibadet vb. konularla (zarurât-ı diniyye) ilgili olmayacak.

b) Taklid edilecek âlim müctehid ve müttaki olacak.

c) Müttaki ve güvenilir olmanın bir teminatı olarak isnâ aşeriyye mezhebine mensup bulunacak.

d) Fetva veren müctehid hayatta olacak.

e) Hayatta olan müctehidlerin birden fazla olması halinde içlerinden en âlim ve faziletli olanı taklid edilecektir.

C) Merciiyyet

Merci, başta fetva verme yetkisi olmak üzere birtakım dinî, hukukî ve siyasî yetkileri bulunan müctehid (fakih) demektir. Velâyet-i fakih teorisine göre ümmetin en âlim ve faziletli fakihi, beklenen mehdînin naibi ve temsilcisidir. Bu fakih "genel merci" olup amme velayeti bakımından diğer fakihler ona tabi olacaklar, hem onu murakabe edecek, hem de fetva, kazâ, humus, zekât vb. konularda "sınırlı ve özel merciler" olarak faaliyet göstereceklerdir.

IV. CAFERİ MEZHEBİNDE FÜRÛ

Sünni mezheplerle Caferi mezhebi arasında deliller ve onlardan hüküm çıkarma usulü bakımından bazı farklılıkların bulunması, çıkarı-

lan hükümlerin de farklı olması sonucunu doğurmuştur. Bütün Sünni fıkıh mezhepleri bir camianın mezhebi, Caferilik de diğer camianın mezhebi olarak ele alındığında belli bir Sünni fıkıh mezhebine nispetle fark ve ihtilaf oldukça azalmaktadır. Çünkü bu mezhebin birçok hükmü fıkıh mezheplerinden herhangi birine uygun düşmektedir.

Caferi fıkıhçıları tarafından tarih içerisinde bu mezhebin usul ve fürua ait görüşleri hakkında zengin bir literatür ortaya konmuştur. Bunlar arasında özellikle şu eserler sayılabilir: Küleynî, *el-Kâfî*; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *Tezhîbü'l-ahkâm*; Ebû Mansûr Ahmed b. Alî et-Tabersî, *el-Kâfî min fıkhi'ş-Şî'a*; Şeyh Sadûk İbn Bâbeveyh, *Men lâ yahduruhu'l-fakîh*; Şeyh Müfîd, *el-Mukni' fî'l-fıkh*; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm fî mesâili'l-helâli ve'l-harâm*; Şehîd-i Evvel, *el-Lüm'atü'd-Dımeşkiyye*; Şehîd-i Sânî, *er-Ravzatü'l-behiyye fî şerhi'l-lüm'ati'd-Dımeşkiyye*; Muhammed Bâkır el-Meclisî, *Bihârü'l-envâr*; Muhammed Hasen b. Bâkır b. Abdurrahmân en-Necefî, *Cevâhirü'l-kelâm fî şerhi şerâ'ii'l-İslâm*; Muhammed Kâzım b. Abdülazîm el-Yezdî, *el-Urvetü'l-vüskâ*...[3]

[3] Bkz. Mustafa Öz ve Hayreddin Karaman, "Ca'fer es-Sâdık ve Caferiyye", *İslam Ansiklopedisi*, VII. 1-10; Muhammed Ebu Zehra, *İslam'da Fıkhî Mezhepler Tarihi*, s. 197-224.

BİRİNCİ BÖLÜM

AKAİD

I. MARİFETÜLLAH VE TEVHİD

İsnâ Aşeriyye mezhebine göre dinin esaslarını anlatmaya geçmeden önce din, İslam ve iman kelimelerinin ne anlam ifade ettiklerini kısaca açıklamakta fayda mülahaza etmekteyim. Şöyle ki;

A) Din

Din, Arapça bir sözcük olup lügatte âdet, itaat, ceza, mükâfat gibi anlamlara gelir.[1] Terim olarak din, Yüce Allah'ın, kulları için teşri kıldığı hükümlere denir ki, bu hükümler, ifadelerini Peygamberlerin (as.) kelimelerinde bularak onlar tarafından bizlere ulaştırılmıştır. İlahi dinlerin en son ve en mükemmel olanı İslam dinidir. Bu gerçeğe Kur'an-ı Kerim'de şöyle değinilmektedir:

اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ

"Şüphesiz Allah katında din İslam'dır."[2]

---

[1] Râzî, "Dîn", *Muhtârü's-sihâh*.
[2] 3/Âl-i İmrân, 19.

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Kim İslam’dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır.”[3]

Dinle ilgili olarak bazı hususlar şöyle sıralanabilir:

a) İnsanlığın ilk dini “tevhid dini” olup, neslimizin ilk insanı ve ilk peygamberi olan Hz. Âdem (as.) ile başlamıştır.

b) Çeşitli coğrafi, siyasi ve sosyal sebeplerden ötürü, bu ilahi din bağlıları, yeryüzünün değişik alanlarına dağılmış, dinleri hakkında da yeterli ve kalıcı bilgileri-dokümanları yanlarında bulunmadığından, beşerî zaaf ve sapmalardan... vb. gerekçelerden, dinin özünü tahrif etmişler, muhtelif dinî ekoller ve batıl dinler ortaya çıkarmışlardır.

c) Ateşe, puta, Ay’a, Güneş’e, yıldızlara, ruhlara, atalara, cinlere... vb. tapınmalar da ilahi tevhid dininin tahrifinden sonra ortaya çıkmış sapma ve sapkınlıklardır.

c) Hak yoldan sapan insanlar, Allah’ın rahmet ve merhametinin bir gereği olarak, tekrar tekrar nebiler ve resuller gönderilerek, ilahi dine davet edilmişler ve din de aslına döndürülmüştür.

e) Bütün peygamberlerin (as.) tebliğ ettikleri dine, zamanın diline ve dinin gönderildiği kavme göre değişik isimler verilmiş olsa da, öz olarak hepsi İslam dinidir ve Allah’a teslim olmayı ifade eder.

f) Şartlar gayet müsait ve insanlık da tekâmüle doğru gittiği içindir ki, en son olarak da İslam, Hz. Muhammed (saa.) ile insanlara ulaştırılmış, peygamberin sonsuzluğa kanat açmasından sonra da, Vârislerinin (as.), güzide Sahabilerin (Allah onlardan razı olsun.) ve ümmetin gayretli çalışmaları ile gelecek nesillere aktarılmış, Allah’ın inayeti ve kudreti ile kıyamet gününe kadar koruma altına alınmıştır.

Son ve Allah katında tek geçerli din olan İslam’ın, tüm inananlarına, inanmalarını zorunlu kıldığı inanç sistemi olduğu gibi, yapmalarını da farz kıldığı ibadet ve ameller manzumesi vardır. Bu inançlar ve ameller ekseriyetle bütün Müslümanların üzerinde ittifak ettikleri hakikatlerdir.

---

[3] 3/Âl-i İmrân, 85.

B) İslam

Kelime-i şehadet getirmek ve Peygamber (saa.) efendimizin Allah katından getirmiş olduğu hükümlere uymaya İslam denir. Kelime-i şehadet şöyledir:

اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّااللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُ هُ وَرَسُولُهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ عَلِيًّا وَلِيُّ اللّٰهِ

“Ben tanıklık ederim ki, Allah’tan başka ilah yoktur ve tanıklık ederim ki, Muhammed (saa.) O’nun kulu ve elçisidir. Ve yine tanıklık ederim ki, Ali (as.) Allah’ın velisidir.”

İslam’ın anlamı, hükmü açık ve kesin olan bütün farzları ikrar edip yerine getirmektir. İnsan kalple bağlı olmaksızın zahirde bütün farzları ikrar ederse, Müslüman ismini hak eder. Şahitliği kabul edilir. Mirasçı olur. Hak ve görevler hususunda diğer Müslümanlarla aynı statüde olur.

Mümin ile Müslüman arasındaki fark şudur: Müslüman zahirde itaatkâr olduğu gibi batında da itaatkâr olursa, mümin olur. Ama bunu sadece zahirde yaparsa Müslüman olur. Demek ki her Müslüman mümin değildir. Ama her mümin, aynı zamanda Müslümandır.[4]

C) İman

İman kavramı, sözlükte, ‘Hak dini kabul etme, Allah’ın varlığını, birliğini ve peygamberini kabul etme, kalp ile doğrulama, dil ile söyleme, İslam dinine inanma.’ olarak açıklanmıştır. Terim olarak iman; Kelime-i şehadet getirmenin yanı sıra, eksikliklerden uzak olan Yüce Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe gerçek manada inanmaya iman denir.[5]

İmanın anlamı ikrar etmek ve bu ikrarla Yüce Allah’ın karşısında boyun eğip teslimiyet göstermek, O’nun katına yaklaşmak, tevhid ve marifetullahtan başlayarak uyulması gereken bütün farzlara uymak ve gereğini yapmaktır. Bu farzların hepsi birbirleriyle bağlantılıdırlar. Anlatıldığı şekilde bildiği ve öğrendiği farzları eda eden kimse müminlik sıfatını hak eder ve sevaba nail olur.

4 Harrânî, *Tuhefü’l-ukûl*, s. 356.
5 Komisyon, *el-Aleviyyûn Şi’atü ehli’l-beyt*, s. 16.

Mümin kimse, iman sıfatını gerektiren şeyleri, yani büyük farzları eda edip büyük günahlardan uzak durduğu sürece müminlik sıfatını kaybetmez. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَٓائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا

“Eğer size yasaklanan (günah)ların büyüklerinden kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi güzel bir yere koyarız.”[6]

İmanın insanın hayatı üzerindeki etkilerine gelince bunu şöyle özetleyebiliriz:

a) Allah’a iman eden bir kimse onun yasaklarından ve büyük günahları işlemekten sakınır. Kendi arzusu, heva ve hevesi doğrultusunda haksızlık ve bozgunculuk yapmaktan kaçınır. Allah’a iman edilmemesi durumunda halkın bazısı bazısına zorbalık etmeye başlar. Mallar zorla gasp edilir, can ve namusa tecavüz edilir ve herhangi bir hak veya suç söz konusu olmaksızın herkes birbirini öldürür. Bu ise, dünyanın tahribine neden olur. Ve yaratıkların helak olup, mal ve canların yok olmasıyla sonuçlanır.

b) Allah Teala hikmet sahibidir. Hikmet sahibi ise, ancak fesattan kaçındırıp doğru olan şeyleri emreden, zulümden sakındırıp kötü işleri yasaklayan kimseye denir. Fesattan kaçındırmak, doğru olan şeyi emretmek ve kötü işlerden nehyetmek ise, ancak Allah Teala’nın varlığını kabul ederek asıl emreden ve nehyedeni tanımakla olur. O halde insanlar, Allah Teala’yı tanımak ve varlığını kabul etmekten muaf tutulup kendi başlarına bırakılsalardı, ne onları doğru olan şeylere yönelten, ne de fesatlardan uzaklaştıran bulunurdu. Çünkü bu durumda artık emreden ve nehyedenin varlığı söz konusu olamazdı.

d) İnsanların başkalarına örtülü kalan gizli konularda fesat yaptıkları görülüyor. O halde, eğer Allah Teala’nın varlığını kabul etmek, O’na inanmak ve O’ndan korkmak olmasaydı, kimse kendi heva ve hevesiyle baş başa kalınca herhangi bir günahtan kaçınmaz veya herhangi bir harama düşmek veya büyük bir günahı işlemek hususunda, halkın görmediği hallerde kimseyi dikkate almazdı. Böyle olunca da bütün insanlar helake sürüklenirdi.

---

[6] 4/Nisâ, 31. Harrânî, *Tuhefü’l-ukûl*, s. 355.

D) Usulü'd-Dîn (Dinin Esasları)

İsnâ Aşeriyye'ye göre dinin esasları beş madde halinde sıralanabilir:

1. Tevhid,
2. Adalet,
3. Nübüvvet,
4. İmamet,
5. Meâd.

Tevhid, Nübüvvet ve Meâd, İslam dininin esaslarındandır. Bunlardan birini inkâr eden veya bunlarla ilgili olarak şüpheye düşen kimse din dairesi dışına çıkar.

Adalet ve İmamet konusu ise İsnâ Aşeriyye mezhebinin esaslarındandır. Bunlardan birini inkâr eden kimse Şiî ve Caferî olamaz.

Dinin esaslarına inanma konusunda başkalarını taklit etmek caiz değildir. Aksine bunlara icmalen de olsa aklî delil ve burhanlara dayanarak iman etmek gerekir. Mesela bir bedeviye, "Allah'ın varlığını ne ile ispat edebilirsin?" diye sorduklarında şu cevabı vermiş:

اَلْبَعْرَةُ تَدُلُّ عَلَى الْبَعِيرِ وَأَثَرُ الْأَقْدَامِ عَلَى الْمَسِيرِ أَفَسَمَاءٌ ذَاتُ أَبْرَاجٍ وَأَرْضٌ ذَاتُ فِجَاجٍ وَبَحْرٌ ذَاتُ أَمْوَاجٍ لَا تَدُلُّ عَلَى اللَّطِيفِ الْخَبِيرِ

"Kığ, devenin varlığını, ayak izleri de yürüyüşün yapıldığını gösterir. Burçları bulunan gökyüzü, geniş yolları bulunan yeryüzü, dalgaları olan deniz, lütuf sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah'ın varlığını göstermez mi?"[7]

İçinde yaşamakta olduğumuz şu uçsuz bucaksız kâinatta mevcut olup yaratılış mükemmeliyetine sahip olan her şey, aşkın bir gücün sahibi olan Yüce Allah'ın varlığını ispatlayan birer delildir. Şairin dediği gibi;

وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ

---

[7] İhkâkî, *Usûlü'ş-Şî'a*, s. 15-16.

"Her şeyde O'na dair bir alamet vardır.

Bu da O'nun bir olduğuna delalet eder."

E) Fürûu'd-Dîn (Dinin Fer'î Ahkâmı)

İsnâ Aşeriyye mezhebine göre "Fürûu'd-Dîn" denilen ferî ahkâmı on tane olup şöyle sıralanabilir:

1. Namaz,

2. Oruç,

3. Hac,

4. Zekât,

5. Humus,

6. Cihad,

7. Tevellâ (Allah, Peygamber ve Ehl-i Beytin dostlarına dost olmak),

8. Teberrâ (Allah, Peygamber ve Ehl-i Beytin düşmanlarına düşman olmak),

9. Emr-i bi'l-maruf

10. Nehyi ani'l-münker.

1. Kudret Sahibi Yüce Allah'ın Varlığı

Varlık âlemini yoktan var edip yaratan Yüce Allah'tır. O'nun ilim, kudret ve azametinin eserleri bütün kâinatta; insan, hayvan ve bitkiler âleminde, göklerdeki yıldızlarda, yüce âlemlerde ve her şeyde tecelli etmektedir.

Noksanlıklardan münezzeh olan Yüce Allah'ın varlığı şüphe götürmez bir hakikattır. İnsanlar hiçbir şeyin aracılığına ihtiyaç duymadan sırf akıl ve fıtratları ile O'nu tanıyıp bildikleri için, O'nun kutlu ve yüce zatının varlığını ispatlamak için herhangi bir delile başvurmaya gerek kalmamaktadır. O'nun Yüce zatının varlığı şüphe götürmez bir gerçekliktir. Nitekim bir ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

اَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ

"Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var?"[8]

Bir saray veya köşk gören bir kimse, o saray veya köşkün kendiliğinden inşa edilmediğini, aksine onu inşa eden bir ustanın var olduğunu düşünmez mi? Bu hususta herhangi bir şüphesi olur mu? Aynı şekilde akıllı bir insan, kendi şahsına ve çevresindeki tabiata baktığında, bunları da yaratan bir zatın varlığına fazla düşünmeden inanır.[9]

Kâinatın sırlarını inceden inceye düşündükçe Allah'ın eksikliklerden uzak olan zatının ululuğunu, ilim ve kudretinin sonsuzluğunu idrak ederiz. İnsanlık ilimde ilerledikçe, önümüzde Allah'ın ilim ve hikmetine dair yeni kapılar açılmakta, düşünce alanında ufkumuz daha gelişip büyümektedir. Bu da O'nun kutsal zatına olan sevgimizi daha da artıracak, bizi O'na daha da yaklaştıracak, bizi O'nun nur ve cemaliyle kuşatacaktır. O, bize şu hatırlatmada bulunuyor:

وَفِي الْاَرْضِ اٰيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ وَفِيٓ اَنْفُسِكُمْ اَفَلَا تُبْصِرُونَ

"Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ve kendi nefislerinizde birçok alametler vardır. Hâlâ görmüyor musunuz?"[10]

Başka bir ayet-i kerimede de şöyle buyuruyor:

اِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي الْاَلْبَابِ اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır.

Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. "Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi ateş azabından koru" derler.[11]

8 14/İbrâhîm, 10.
9 İhkâkî, *Usûlü'ş-Şî'a*, s. 16-17.
10 51/Zâriyât, 20-21.
11 3/Âl-i İmrân, 190-191.

2. Allah'ın Sıfatları

a) Yüce Allah'ın Celâli ve Cemali Sıfatları

Yüce Allah'ın zatı her türlü kusur ve noksanlıktan münezzeh olup, bütün kemal sıfatlarla muttasıftır. Âlemdeki bütün kemalat, O'nun zatından gelmedir.

هُوَ اللّٰهُ الَّذ۪ي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَز۪يزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُۜ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ

هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰىۜ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ

"O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır.

O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nu tespih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[12] Bu iki ayetteki sıfatlar, Yüce Allah'ın bazı celali ve cemali sıfatlarını temsil etmektedir.

b) Yüce Allah'ın Sübuti Sıfatları

Allah Alîmdir

Yüce Allah, kâinatta olmuş ve olacak her şeyi, kalplerden geçenleri bilir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَٓا اِلَّا هُوَۜ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِۜ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ ف۪ي ظُلُمَاتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍ

[12] 59/Haşr, 23-24.

“Gaybın anahtarları yalnızca O’nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah’ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz’da) olmasın.”[13]

Allah Kadir ve Muhtardır

Yüce Allah kadir-i muhtar’dır. Dilediğini yaratır, dilemediğini yaratmaz. Nitekim O, şöyle buyurmuştur:

اَللّٰهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِاَجَلٍ مُسَمًّى يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاۤءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ

“Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra Arş’a[14] kurulan, güneşi ve ayı buyruğu altına alandır. Bunların hepsi belli bir zamana kadar akıp gitmektedir. O, her işi (hakkıyla) düzenler, yürütür.”[15]

Allah Sadıktır

Yüce Allah sadıktır. Va’dinde durur. Kur’an-ı Kerim’de,

وَعْدَ اللّٰهِ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ الْمِيعَادَ

“Allah, gerçek bir vaatte bulunmuştur. Allah, va’dinden dönmez.”[16] buyrulmuştur.

Allah Mütekellimdir

Yüce Allah bir nesnede ses yaratır. Bir başkası da o sesi işitir.

فَلَمَّاۤ اَتٰيهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ يَا مُوسٰۤى اِنِّۤي اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

[13] 6/En’âm, 59.
[14] Arş, kudret ve hâkimiyet tahtı, sınırsız kudret makamı demektir.
[15] 13/Ra’d, 2.
[16] 39/Zümer, 20.

"Musa, ateşin yanına gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaçtan şöyle seslenildi: "Ey Musa! Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım."[17] Bu olayda söz, ağaçta yaratılmıştır. Yoksa Allah, dil vasıtasıyla konuşmuş değildir. Böyle olsaydı, Allah'ın bir cisim olması gerekirdi ki O, cisim olmaktan münezzehtir.

Allah Kadîm ve Ebedîdir

Yüce Allah ezelî ve ebedîdir. O'nun başlangıcı ve sonu yoktur.

Sübuti sıfatlardan olan diğer sıfatlar da bu beş sıfata irca edilebileceğinden onları ayrıca yazmaya gerek yoktur. Özetle Yüce Allah Âlim, Kâdir, Hayy, Mürîd, Müdrik, Kadîm, Ebedî, Mütekellim ve Sâdık'tır.[18]

c) Yüce Allah'ın Zatî/Selbî Sıfatları

Yüce Allah bütün noksan sıfatlardan münezzehtir. Zatî/Selbî sıfat demek, noksanlıkları Allah'tan uzaklaştırmak ve O'nu kemal sıfatlarla muttasıf bilmektir. Kemal sıfatların hepsi Allah'ın zatında toplanır. Selbî sıfatları şöyle sıralayabiliriz:

• Yüce Allah bileşik (mürekkeb) bir varlık değildir. İnsan ise et, kemik, kan, kas v.s. den oluşan bileşik bir varlıktır.

• Yüce Allah cisim değildir. Cisim; eni, boyu ve derinliği olan, zaman ve mekâna muhtaç bir şeydir. Allah ise zaman ve mekânın yaratıcısı olup bunlara muhtaç değildir.

• Yüce Allah görülmezdir. Eğer görülebilseydi yine zaman ve mekâna muhtaç olurdu. Oysa Allah hiçbir şeye muhtaç değildir.[19]

Yüce Allah'ın görülmesi mümkün değildir. Çünkü gözle görülebilen şey cisimdir. Cismin de bir şeklinin, renginin, yönünün ve işgal ettiği bir yerin olması gerekir ki, bütün bunlar da yaratılmışların sıfatlarındandır. Oysa Cenab-ı Allah, kendi yarattığı şeylerin sıfatlarıyla nitelenmekten çok daha üstün ve yücedir. Dolayısıyla O'nun gözle görülmesinin mümkün olduğuna inanmak, bir nevi şirktir. "Gözler O'nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder." O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır."[20]

---

[17] 28/Kasas, 30.
[18] İhkâkî, *Usûlü'ş-Şî'a*, s. 21-22.
[19] Tebrizî, *Dinin Esasları*, s. 7-10.
[20] 6/En'âm, 103.

Bu sebepledir ki, İsrail oğulları Hz. Musa'ya, "Ey Musa! Biz Allah'ı açıktan açığa görmedikçe sana asla inanmayız"[21] diyerek, iman etmek için Yüce Allah'ı kendilerine ayan beyan göstermesini şart koştuklarında da Hz. Musa onları alıp Tur dağına götürmüş ve Yüce Allah'tan kendilerine görünmesini dileyince şu cevabı almıştı: "Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin." dedi. Rabbi, dağa tecelli edince[22] onu darmadağın ediverdi. Musa da baygın düştü. Ayılınca, "Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi.[23] Bu ayet-i Kerime, Yüce Yaratıcının asla görülmeyeceği gerçeğini apaçık bir şekilde ortaya koyuyor.

Yüce Allah'ın görüleceğini bildiren bazı ayet ve rivayetlerde geçen '*görme*' kelimesi ile kalben görme ve Batınî müşahede anlamı kast edilmektedir. Müminlerin emîri Hz. Ali'ye "Rabbini hiç gördün mü?" diye sorulduğunda, "Görmediğim birine hiç kulluk eder miyim?!." diye cevap vermiş ve sonra da şöyle demiştir. "Gözler O'nu göremez. Ancak kalpler O'nu iman hakikatleriyle idrak edebilirler."[24]

Yüce Allah'ın; cisim olduğuna, görülüp müşahede edilebileceğine, mekân işgal edip belli bir yönde bulunduğuna inanarak O'nu yaratılmışlara özgü sıfatlarla nitelemek, insanları Yüce Mevla'yı tanıyıp bilmekten uzaklaştıracağı gibi O'na ortak koşmaya da sevk eder. O, yaratılmışların sıfatlarıyla nitelendirilemeyecek kadar yüce ve eksikliklerden uzaktır. O'nun misli ve dengi yoktur.

3. Yüce Allah'ın Zatı ve Sıfatları Asla Bir Sınırlamaya Tabi Değildir

Yüce Allah'ın varlığı ve sıfatları ilim, kudret ve hayat bakımından asla sınırlamaya tabi değildir. İlim, kudret ve hayatı sonsuzdur. O, zaman ve mekânla kısıtlanamaz. Zaman ve mekân kavramlarında, sınırlı ve kısıtlılık vardır. Oysa Allah, her zaman ve mekânda hazırdır. Çünkü O, zaman ve mekân üstü yüce bir varlıktır. "O, gökte de ilâh

21 2/Bakara, 55.

22 Allah'ın dağa tecellisi, O'nun kudret ve yüceliğinin izlerinin dağ üzerinde açığa çıkması demektir.

23 7/A'râf, 143.

24 Şirâzî, *Tavzîhü nehci'l-belâğa*, III. 81.

olandır, yerde de ilâh olandır. O, hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir."[25] "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir. Allah, bütün yaptıklarınızı hakkıyla görendir."[26]

Allah bize bizden daha yakındır. O, bizim nefsimizin derinliklerindedir. O, her yerdedir. Ama hiçbir mekânla kayıtlı değildir. "Biz, ona (insana) şah damarından daha yakınız."[27] "O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın'dır.[28] O, her şeyi hakkıyla bilendir."[29]

"Arş'ın sahibidir, şanı yüce olandır.",[30] "Rahman, Arş'a[31] kurulmuştur."[32] gibi ayetler, Yüce Allah'ın özel bir mekânının bulunduğu anlamına gelmez. Ancak bu ayetler O'nun maddi âlemle fizik ötesi âleme hakim ve egemen olduğunu gösterir. O'nu bir mekânla kayıtlayacak olursak, yaratılmışların sıfatlarıyla nitelemiş ve diğer şeyler gibi değerlendirmiş oluruz. Oysa kendisi hiçbir şeye benzemez. "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."[33] "Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir."[34]

4. Tevhid, İslamî Prensiplerin Özüdür

Tevhid, Yüce Yaratanı bilip tanımaya ulaştıran en önemli unsurlardandır. Tevhid, dinin asıl ve temellerinden biri olmanın yanı sıra İslam inancının ruhunu ve özünü de teşkil etmektedir. Açık ve net olarak denebilir ki; İslami esasların her biri tevhitten ve birlikten, yani Allah'ın (cc.) yüce zatının birliğinden, sıfat ve fiillerinin birliğinden bahseder. Allah'ın sıfatları, mefhumları bakımından muhtelif görünmelerine rağmen hakikatleri ve varlıkları bakımından birdirler. Bu sıfatlar O'nun Yüce Zatına muzaf olmayıp Zatının aynıdırlar.[35]

---

[25] 43/Zuhruf, 84.
[26] 57/Hadîd, 4.
[27] 50/Kâf, 16.
[28] Allah'ın ilk ve son olması, varlığının bir başlangıcı ve sonu olmaması demektir. Allah'ın Zâhir ve Bâtın olması ise O'nun varlığının, varlığına delalet eden delillerle açık olması, bununla birlikte gözle görülememesi ve akılların mahiyetini kavrayamaması demektir.
[29] 57/Hadîd, 3.
[30] 85/Burûc, 15.
[31] Arş, kudret ve hâkimiyet tahtı, sınırsız kudret makamı demektir.
[32] 20/Tâhâ, 5.
[33] 42/Şûrâ, 11.
[34] 112/İhlâs, 4.
[35] Fığlalı, *İmamiyye Şiâsı*, s. 203.

Başka bir ifadeyle denebilir ki: İslami esasların her biri bütün insanlık için Peygamberlerin çağrılarının birliğinden, ilahi dinin birliğinden, kıble ve kitabın birliğinden, ilahi kanun ve hükümlerin birliğinden ve son olarak da Müslümanların saflarının birliğinden bahseder.

Tevhitten sapıp şirke yönelmeyi affedilmez bir günah sayan Kur'an-ı Kerim de bu birlik ve tevhidin önemini vurgulamaktadır:

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰٓى اِثْمًا عَظٖيمًا

"Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a şirk koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur."[36]

وَلَقَدْ اُو۫حِيَ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِكَۚ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرٖينَ

"Andolsun, sana ve senden önceki peygamberlere şöyle vahyedildi: "Eğer Allah'a ortak koşarsan elbette amelin boşa çıkar ve elbette ziyana uğrayanlardan olursun."[37]

5. Tevhidin Kısımları

Tevhidin kısımları çok olmakla birlikte en önemlileri şu dört tanedir:

a) Tevhidü'z-Zât (Allah'ın Zatının Birliği)

Yüce Allah'ın zatı birdir. Eşi, benzeri ve dengi yoktur.

b) Tevhidü's-Sıfât (Allah'ın Sıfatlarının Birliği)

Yüce Allah'ın ilim, kudret, ezelîlik ve benzeri sıfatları, O'nun zatında toplanmış ve bunlar O'nun tek zatının aynıdırlar. Bunlar, yaratılmışların sıfatları gibi birbirinden ve ilgili oldukları zatın kendisinden ayrı değildirler.

---

36 4/Nisâ, 48.

37 39/Zümer, 65.

c) Tevhidü'l-Ef'âl (Allah'ın Fiillerinin Birliği)

Evrende meydana gelen bütün, fiil, hareket ve eserler Yüce Allah'ın irâde ve dilemesinden kaynaklanır. "Allah, her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye vekildir.";[38] "Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur."[39]

Varlık âleminde yegâne etki sahibi olan Yüce Allah'tır. Ama bu, yapmakta olduğumuz işleri yapmaya mecbur olduğumuz anlamına gelmez. Aksine tavrımızı belirlemede hür bir iradeye sahibiz. "Şüphesiz biz onu (insanı ömür boyu yürüyeceği) yola koyduk. O bu yolu ya şükrederek ya da nankörlük ederek kat eder."[40]

Bu ayet, insanın hür irade sahibi olduğunu apaçık ortaya koymaktadır. Yüce Allah biz kullarını imtihan etmek ve hesaba çekmek için, yapacağımız işleri hür bir ortamda yapma imkânını bize bahşetmiştir. Yapacağımız işleri iradesiz bir şekilde yapma mecburiyetinde olsaydık; Allah tarafından peygamberlerin gönderilmesinin ve semavi kitapların indirilmesinin, omuzlarımıza dini mükellefiyetlerin yüklenmesinin bir anlamı olmazdı.

d) İbadette Tevhid

İbadet sadece Allah'a yapılır. O'nun kutsal zatından başkasına ibadet edilmez.

وَمَآ اُمِرُوٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

"Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir."[41]

6. Melekler

Melekler ruhani ve masum varlıklardır. Kendilerine emrettiği her şeyde Allah'a itaat eder ve O'na asla karşı gelmezler. Yemezler, içmez-

---

38 39/Zümer, 62.
39 42/Şûrâ, 12.
40 76/İnsân, 3.
41 98/Beyyine, 5.

ler, acı duymazlar, eksiklik-noksanlık hissetmezler, ihtiyarlamaz ve dermansız kalmazlar. Yiyecekleri ve içecekleri, Allah'ı tesbih ve takdis etmektir. Yüce Allah onları, dilediği gibi kudreti ile nurlar ve ruhlar şeklinde yaratmıştır.[42]

Her birinin kendine özgü görevi bulunan meleklerin varlığına inanırız. Kimi, peygamberlere vahiy ulaştırmakla görevlidir.[43] Kimi, insanların işledikleri amelleri kayda geçirmekle görevlidir.[44] Kimi, ruhları teslim almakla görevlidir.[45] Kimi, doğru yolda bulunan müminlere yardım etmekle görevlidir.[46] Kimi, isyankâr kulları azaplandırmakla görevlidir...[47]

7. İbadet Yalnızca Allah'a Yapılır

İbadet, yalnızca Yüce Allah'a yapılır. Allah'tan başkasına ibadet eden, şirke girmiş, O'na ortak koşmuş olur. Bütün peygamberlerin daveti bu noktada yoğunlaşmıştır.

يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ

"Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizler için O'ndan başka bir ilah yoktur."[48]

"Allah'a kulluk edin" buyruğunu birçok peygamberin insanlara sıklıkla tekrarladığı, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif ayetlerinde bildirilmektedir. Aslında Fâtiha suresinin

اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

"(Allah'ım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz."[49] Ayet-i kerimesini namazda okurken, biz bu İslami parolayı her gün birçok kez tekrarlamış olmaktayız.

---

42 İbn Bâbeveyh, *Risâletü'l-i'tikâdâti'l-İmâmiyye*, s. 106.
43 2/Bakara, 97.
44 82/İnfitâr, 11.
45 6/En'âm, 61.
46 41/Fussilet, 30-31.
47 51/Zâriyât, 32-34.
48 7/A'râf, 59, 66, 73, 85.
49 1/Fâtiha, 5.

II. İLAHÎ ADALET (ADL)

İsnâ Aşeriye'ye göre dinin dördüncü aslı, ya da başka bir deyişle imanın dördüncü esası adalet, Allah'ın adil, kulun da iradesinde ve fiillerinde hür ve muhtar oluşudur.

Allah, kullarına yalnızca kendi güçleri dâhilindeki şer'i mükellefiyetleri yükler. Nitekim bir ayet-i kerimede bu gerçeğe şu ifadelerle değinilmektedir:

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا

"Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar."[50]

Diğer taraftan bilinçli tercih, hayır ve şer yollarının doğru bir şekilde bilinmesini gerektirdiğinden Yüce Allah insana, onun maslahat ve hayrı için en uygun olan şeyleri emretmiş ve bozulup hak yoldan sapmasına sebep olacak şeylerden uzak durmasını buyurarak yasaklamıştır. Böylece insanın tekâmül yolunda hareket etmesini sağlayacak bir ortam hedeflenmektedir. Bu arada ilahi sorumluluklar olan dinî görevler, insanoğlunun bunlarla amel etmesinin yaratacağı sonuca ulaşması için emredilmiş bulunduğundan ve Yüce Allah için hiçbir yararı söz konusu olmadığından ilahi hikmet bu görevlerin, mükelleflerin güç ve imkânlarıyla mütenasip ve uyumlu olmasını gerektirmektedir. Zira yerine getirilmesi mümkün olmayan bir görev, geçersiz ve boşunadır.[51]

Kur'an-ı Kerim'in beyanına göre ilahi hikmet ve adaletin gereği her insan, yetenekleri ve kapasitesi ölçüsünde sorumlu tutulacaktır:

وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

"Onlara zulmedilmeksizin aralarında adaletle hükmedilir."[52]

İlahi adaletin gereği olarak her insan, işlediği amellere binaen hak ettiği ödül veya cezaya çarptırılacaktır. Bununla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

---

[50] 2/Bakara, 286.
[51] Misbâh, *Âmuziş-i akâid*, s. 119.
[52] 10/Yûnus, 54.

فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

"O gün kimseye, hiç mi hiç zulmedilmez. Size ancak işlemekte olduğunuz şeylerin karşılığı verilir."[53]

Yüce Allah hayırlara ulaşmaları için kullarını doğru yola irşat eder. Onları, kendilerine zarar verecek, fesada sürükleyecek, akıbetlerini kötü kılacak şeylerden nehyetmiştir. Allah'ın iyi kimselere iyiliklerine karşılık mükâfatta, kötü kimselere de kötülüklerine karşılık mücazatta bulunması, adaletinin zaruri bir gereğidir. Ancak kötüyü bağışlarsa, bu da O'nun cömertliğidir.

Adalet, hak sahibinin bütün haklarının gözetilmesi ve ona verilmesi demektir.[54] Yüce Allah'ın sıfatlarından biri de adil olmasıdır. O'nun, kullarına haksızlık etmesi, verdiği sözü yerine getirmemesi mümkün değildir. Yine O'nun, saadete erdirmek için yarattığı kullarını rehbersiz ve mürşitsiz olarak kendi hallerine terk etmesi, onları güçlerini aşan işlerle yükümlü kılması da mümkün değildir. Çünkü bu sayılan işler kabih/çirkin işlerdir. Yüce Allah'ın kabih işleri yapması ise imkânsızdır.

Bu açıklamalar ışığında adaletin ilk aşaması vazifelerle ilgilidir. Yani Yüce Allah'ın kullarına verdiği vazifelerde adalet vardır. Bu sebeple Yüce Allah'ın kullarını, yapamayacakları bir şeyden sorumlu tutması durumunda, kul böyle bir vazifeyi yapacak gücü bulamayacağından, söz konusu vazife ve sorumluluk anlamsız ve boş bir iş olacaktır.

Kullar arasında hükmetme meselesine gelince bu noktada, söz konusu adaletin bireyler arasında kimin mükâfata, kimin cezaya layık olduğunun belirlenmesi amacına yönelik olmasından anlaşılmakta ve bu yolla ispatlanmaktadır. Dolayısıyla bu hükmetme, hakka ve adalete aykırı olursa amaca da aykırı olur.

Son olarak ödül ve ceza verme açısından adalet de yaratılışın nihai amacına bakıldığında ispatlanmış olmaktadır. Zira insanoğlunu, yaptığı iyi ve kötü işlerin sonucunu görmesi için yaratan zat, insanı bu yaptıklarıyla bağdaşmayacak şekilde mükâfatlandıracak veya cezalandıracak olursa, kendi amacına ulaşamayacaktır. Yüce Allah,

---

[53] 36/Yâsîn, 54.
[54] Misbâh, *Âmuziş-i akâid*, s. 116.

kullarını ödüllendirme ve cezalandırmayla ilgili bir ayet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ اَمْثَالِهَا وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزٰى اِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

"Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır. Kim de bir kötülük yaparsa, o da sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez."[55]

Adalet, iyiliğe iyilikle; kötülüğe de kötülükle karşılık vermek demektir. Sevgili Peygamberimiz (Allah'ın salatü selamı onun ve Ehl-i Beytinin üzerine olsun) bu hususta şöyle buyurmuştur:

"Aziz ve Celil olan Allah'ın rahmeti dışında, hiç kimse yalnızca iyi amellerinden dolayı cennete giremez."[56]

Bütün bu anlatılanlardan sonra denebilir ki, ilahi adaletin delili şudur: Yüce Allah'ın zatı ve sıfatları, O'nun adalet ve hikmetle davranmasını gerektirmektedir. Zulüm, haksızlık, geçersizlik ve lüzumsuzluk gerektirecek hiçbir sıfata O'nun zatında yer yoktur.[57]

A) Kazâ ve Kader

"Kader" kelimesi, "miktar, takdir ve bir şeyi ölçmek, tartmak, değerlendirmek ve belli bir ölçüde yapmak" anlamlarına gelir.

"Kazâ" kelimesi de "işi bitirmek, sonuçlandırmak, yargıda bulunup hüküm vermek demek" anlamlarına gelir.

Takdir-i ilahi ise şu demektir: Yüce Allah her şey için belli bir keyfiyet ve kemiyette sınır ve çerçeve, belli bir zaman ve mekân tayin etmiştir. Ve bunlar yeri ve zamanı geldiğinde bazı şartların etkisiyle gerçekleşirler.

İlahi kazâ da Yüce Allah tarafından takdir edilen bir olayın meydana gelmesi için gerekli vesile ve şartların oluşup tamamlanmasından sonra onun meydana getirilmesi ve kesin sonuca ulaştırılmasıdır.

---

[55] 6/En'âm, 160.
[56] İbn Bâbeveyh, *Risâletü'l-i'tikâdâti'l-İmâmiyye*, s. 78.
[57] Misbâh, *Âmuziş-i akâid*, s. 35.

Bu tarife göre takdir aşaması kazâ aşamasından önce olup tedricî aşamalardan geçmektedir.

Her varlığın var oluşu Yüce Allah'ın takdiri ve iznine bağlıdır. O'nun izni olmaksızın hiçbir şeyin varlık âlemine ayak basması mümkün değildir. Bu takdir ve kazâ olmadan hiçbir varlık kendine özgü biçim ve şekle kavuşamaz.[58]

Allah'ın kaderi hakkında tartışma yasaklanmıştır. Çünkü müminlerin emiri Hz. Ali (as.), kendisine kader hakkında soru soran bir kişiye şu cevabı vermiştir: "O derin bir denizdir; sakın içine dalma!" Sonra adam ona kader hakkında ikinci defa sormuş ve o da demiştir ki: "O, karanlık bir yoldur; sakın içine girme." Sonra üçüncü defa sormuş, o da; "O, Allah'ın bir sırrıdır; sakın hakkında konuşma." demiştir. Kader konusunu araştıran kimse net bir sonuca varamaz. Yüce Allah'ın emrine karşı gelmiş olur. Böylece,

فَقَدْ بَآءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

"O, Allah'ın gazabına uğrar. Onun varacağı yer cehennemdir. Ve o ne kötü bir dönüştür."[59]

Başka bir zamanda yine müminlerin emiri Hz. Ali (as.), kader hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklamıştır: "Kader, Yüce Allah'ın sırlarından bir sır; Allah'ın perdelerinden bir perde ve Allah'ın koruduğu şeyler arasında korunmuş bir şey olup yaratıklardan gizlenmiş ve Allah'ın mührü ile mühürlenmiştir. Kaderle ilgili bilgi, akıl ve idrak sınırlarının ötesinde tutulmuştur."[60]

III. NÜBÜVVET (PEYGAMBERLİK)

A) Peygamber Göndermenin Hikmeti

Yüce Allah, insanları doğru yola erdirmek, istenilen olgunluğa ve ebedi mutluluğa kavuşturmak için onlara peygamberler göndermiştir. Eğer peygamberler gönderilmeseydi, insanların yaratılış amacı gerçek-

---

[58] Misbâh, *Âmuziş-i akâid*, s. 107-109.
[59] 8/Enfâl, 16.
[60] İbn Bâbeveyh, *Risâletü'l-i'tikâdâti'l-İmâmiyye*, s. 33-34.

leşmez ve insanlar sapıklık bataklığına düşerlerdi. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

"Müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdik ki, peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[61]

Peygamberlerin beşi Ulû'l-Azm peygamberdir. Bunların her biri yeni bir semavi kitapla insanlığa gönderilmiş peygamberler olup adları şöyledir: Hz. Muhammed, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa. Bunlarla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّنَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَاِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا

"Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nuh'tan, İbrahim, Musa ve Meryem oğlu İsa'dan da. Evet, biz onlardan sapa sağlam bir söz almıştık."[62]

Konuyla ilgili bir rivayette Semâ b. Mihrân der ki "İmam Ca'fer es-Sâdık'a (as.) şu ayet-i kerimeyi sordum:

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ

"(Ey Muhammed!) O hâlde, yüksek azim sahibi peygamberlerin sabrettiği gibi sabret."[63]

Bana dedi ki:

–Azim sahibi peygamberler şunlardır: Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed (saa.).

–Bunlar nasıl azim sahibi oldular?

---

61 4/Nisâ, 165.
62 33/Ahzâb, 7.
63 46/Ahkâf, 35.

–Nuh (as.) bir kitap ve şeriatla gelmişti. Ondan sonra gelen peygamberler, onun kitabı ve şeraiti ile amel ettiler; onun yolundan gittiler. Derken İbrahim (as.) Allah katından kendisine indirilen sahifeler ve Nuh'un (as.) sahifelerini terk etme azmiyle geldi. Nuh'un (as.) sahifelerini terk etmesi, onları inkâr etme anlamına gelmiyordu. İbrahim'den (as.) sonra gelen peygamberler, onun sahifeleri ve şeriatı ile amel ettiler; onun yolundan gittiler. Derken Musa (as.), Tevrat, kendi şeraiti, yolu, yöntemi ve (önceki peygamberlere indirilen) sahifeleri terk etme azmiyle geldi. Musa'dan (as.) sonra gelen peygamberler, Tevrat'ı, onun şeriatını ve yolunu takip ettiler. Derken Mesih (as.), İncil ve Musa'nın (as.) şeriatını ve yolunu terk etme azmiyle geldi. Mesih (as.) sonra gelen peygamberler, onun şeriatını ve yolunu takip ettiler. Derken Muhammed (saa.) geldi. Kur'an-ı Kerim'i, şeriatını ve yolunu getirdi. Onun helal kıldığı şeyler kıyamete kadar helaldir. Onun haram kıldığı şeyler de kıyamete kadar haramdır. İşte bu peygamberler, azim sahibidirler."[64]

Hz. Muhammed (saa.) son peygamberdir. Onun getirmiş olduğu din, bütün insanlık ailesi içindir ve dini, dünya durdukça devam edecektir. İslami hüküm ve prensipler evrenseldir. Ebediyete kadar insanların maddi ve manevi bütün ihtiyaçlarını karşılayacak niteliktedir. Hz. Muhammed'den (saa.) sonra peygamberlik iddiasında bulunanların iddiaları asılsızdır.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَٓا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَسُولَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلٖيمًا

"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resulü ve nebilerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."[65]

B) Peygamberlerin Sıfatları

Peygamberlerin sıfatları kısaca şöyle sıralanabilir:

• İsmet. Peygamberlerin masum (günahsız) olması gerekir. Bütün peygamberler, ömürleri boyunca Yüce Allah'ın yardımıyla günahtan uzak durmuş ve hata işlemekten korunmuşlardır. Peygamber hata ya-

[64] Küleynî, *el-Usûl mine'l-kâfî*, III. 31-32.
[65] 33/Ahzâb, 40.

pacak veya günah işleyecek olursa, peygamberlik makamı için gerekli olan güveni yitirir. O zaman da insanlar, kendileriyle Allah arasında aracılık ve elçilik yapmasına güvenemez; bütün amel ve davranışlarında onu önder ve örnek kabul edemezler.

Kur'an-ı Kerim'in bir kısım ayetlerinden bazı peygamberlerin günah işledikleri gibi bir mana anlaşılabilse de, gerçekte onlar günah işlemiş değillerdir. Onların bizlere günah gibi görünen davranışları, evlâ başka bir deyişle daha iyi olanı yapmamak şeklinde değerlendirilebilir.

• Peygamberler, kendi ümmetlerinden daha bilgili olmalıdırlar.

• Peygamberlerin vücutlarında bir yaratılış kusurunun bulunmaması gerekir.

• Peygamberler halkı iğrendiren hastalıklardan salim olmalıdırlar. Yüce Allah, peygamberleri insanları doğru yola iletmek üzere görevlendirmiştir. Şayet vücutlarında bir yaratılış kusuru veya hastalık olursa halk onlardan kaçar. Onlar da insanları hidayete erdirme görevlerini ifa edemezler. Hz. Eyyub (as.) hakkındaki rivayet, Tevrat'ın tahrif edilmiş şeklinden doğmuştur.

• Peygamberlik nuru. Bu nur, peygamberlerden önce atalarınca taşındığından, ataları zina işlemez ve puta tapmazlar.

• Peygamberler, bütün olgunluk sıfatlarında ümmetlerinden üstün olmalıdırlar. Ayrıca haset, cimrilik, korkaklık ve insanlara eziyet etmek gibi kötü sıfatlardan da uzak olmalıdırlar.[66]

C) Peygamberler de Allah'ın Kullarıdırlar

Peygamberler için en büyük övünç vesilesi, Allah'a itaatkâr birer kul olmalarıdır. Bu sebeple her gün beş vakit namazda,

وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

diyerek Hz. Muhammed'in (saa.), Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna dair şehadetimizi tekrarlarız.

[66] Tebrizî, *Dinin Esasları*, s. 21-23; Şirâzî, *Akâidünâ*, s. 14.

Hiçbir peygamber tanrılık iddiasında bulunmamış ve insanları kendisine kulluk etmeye çağırmamıştır.

مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ

"Allah'ın, kendisine Kitab'ı, hükmü (hikmeti) ve peygamberliği verdiği hiçbir insanın, "Allah'ı bırakıp bana kullar olun" demesi düşünülemez."[67]

İsa (as.) da insanları kendisine kulluk etmeye çağırmış değildir. O da kendini Allah'ın kulu ve elçisi olarak kabul ediyordu.

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ

"Mesih de, Allah'a yakın melekler de, Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler."[68]

Hıristiyanlıktaki teslis (üçlü ilah) inancına gelince bu, çağdaş Hıristiyanlık tarihinin de tanıklık ettiği gibi miladî birinci asırda mevcut değildi. Bu inanış daha sonra ortaya çıkmıştır.

D) Mucizeler ve Gayb Bilgisi

Peygamberlerin gösterdikleri mucizelerin tümü Yüce Allah'ın izniyle meydana gelmiştir. Mesela Hz. İsa'nın gösterdiği mucizeler hakkında Yüce Allah, ona hitaben şöyle buyurmuştur:

وَتُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ بِاِذْنِي وَاِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِاِذْنِي

"Benim iznimle doğuştan körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Hani benim iznimle ölüleri de (hayata) çıkarıyordun."[69]

Süleyman peygamberin yardımcılarından birinin gösterdiği harikulade bir olay hakkında da Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

---

[67] 3/Âl-i İmrân, 79.
[68] 4/Nisâ, 172.
[69] 5/Mâide, 110.

“Kitaptan bilgisi olan biri, “Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm” dedi. Süleyman, tahtı yanında yerleşmiş hâlde görünce şöyle dedi: “Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin bana bir lütfudur.”[70]

Peygamberlerin Allah’ın birer kulu olmaları, onların geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanla ilgili gaybi bilgilerden Allah’ın izniyle haberdar olmalarına engel teşkil etmez.

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلٰى غَيْبِهٖٓ اَحَدًا اِلَّا مَنِ ارْتَضٰى مِنْ رَسُولٍ

“O, gaybı bilendir. Hiç kimseye gaybını bildirmez. Ancak seçtiği resuller başka. (Onlara bildirir.)”[71]

Hz. İsa’nın insanlara mucize olarak bazı gizliliklerden haber verdiğini bilmekteyiz. Konuyla ilgili bir ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَاْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فٖي بُيُوتِكُمْ

“Evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm.”[72]

Peygamber (saa.) efendimizin de Allah’tan kendisine gelen vahiy sayesinde birçok gizli şeyi insanlara açıkladığı bilinmektedir.

ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحٖيهِ اِلَيْكَ

“İşte bu (kıssa), gayb haberlerindendir. Onu sana biz vahiy yolu ile bildiriyoruz.”[73]

Şu halde peygamberlerin, Allah’ın izni ve vahiy yolu ile gayba ilişkin bilgiler vermelerine herhangi bir engel yoktur, diyebiliriz. Peygamber (saa.) efendimizin gaybı bilmediğine değinen;

وَلَٓا اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَٓا اَقُولُ لَكُمْ اِنّٖي مَلَكٌ

“Ben gaybı da bilmem. Size ‘Ben bir meleğim’ de demiyorum.”[74]

---

70 27/Neml, 40.
71 72/Cin, 26-27.
72 3/Âl-i İmrân, 49.
73 12/Yûsuf, 102.
74 6/En’âm, 50.

Gibi ayetlere gelince, bunlarla kastedilen; peygamberin gayb hakkında kendisinin kişisel bilgisinin olmadığıdır. Vahiy yoluyla kendisine bildirilen gayba ilişkin bilgiler, elbette ki bu hükmün dışındadır.

Peygamberlerin gösterdikleri mucizelerin tümünün Allah'ın izniyle meydana geldiğine inanırız. Bu inanç asla şirk değildir ve peygamberlerdeki ubudiyet (kulluk) makamıyla da çelişmez. Mesela Hz. İsa, Allah'ın izniyle ölüleri diriltiyor, körleri ve alacalıları iyileştiriyordu.

وَاُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِي الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ

"Körü ve alacalıyı iyileştiririm ve Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim."[75]

E) Peygamberlerin Şefaat Makamı

Peygamberlerin, özellikle Resulullah (saa.) efendimizin şefaat makamının bulunduğuna inanırız. Peygamberler, bazı günahkârlar için Allah katında ve O'nun izniyle şefaatte bulunacaklardır.

مَا مِنْ شَفِيعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ اِذْنِهِ

"O'nun izni olmaksızın, hiç kimse şefaatçi olamaz."[76]

Kur'an-ı Kerim'de geçen ve şefaati mutlak surette reddeden,

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ

"Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın."[77] gibi ayetlere gelince bunlarda kast edilen mana, Allah'ın izni olmadan hiç kimsenin kendiliğinden şefaat edemeyecek olmasıdır.

Şefaat meselesi; fertleri terbiye etmek, asi ve günahkârları ıslah edip doğru yola döndürmek, kalplerde umut ışığını yakmak için önemli bir

75 3/Âl-i İmrân, 49.
76 10/Yûnus, 3.
77 2/Bakara, 254.

vesiledir. Şefaat gelişi güzel yapılacak ve herkesi kapsayacak bir şey değildir. Ancak hak edenler, yani kendileriyle şefaatçi arasındaki bağlantıyı nihai olarak koparacak derecede çok günah işlemiş olmayanlar şefaate mazhar olurlar.

F) Peygamberler İnsanları Hep Aynı Şeye Davet Etmişlerdir

Peygamberlerin hepsi insanları, mutluluğa davet etmişlerdir. Bu mutluluk da Allah'a ve kıyamet gününe inanmak, sağlıklı bir dinî eğitim-öğretim, toplumdaki ahlakî temelleri güçlendirmekle elde edilebilir.

Müslümanlar olarak bütün peygamberlere saygılıyız. Kur'an-ı Kerim bizi bu şekilde terbiye etmiştir:

لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

"Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz."[78]

Peygamberlik müessesesi tedricî olarak tekâmül etmiş, nihayet Peygamber (saa.) efendimizin gelişiyle zirveye ulaşmıştır. Bu zirve noktası da İslam dinidir.

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا

" (Ey insanlar!) Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim."[79]

G) Bazı Peygamberlerin, Kendilerinden Sonra Gelecek Peygamberleri Haber Vermeleri

Bazı peygamberler, kendilerinden sonra gelecek olan peygamberleri, ümmetlerine haber vermişlerdir. Mesela Hz. Musa ile Hz. İsa, Peygamber (saa.) efendimizin geleceğini kendi ümmetlerine haber verip müjdelemişlerdir. Bu hususa Kur'an-ı Kerim'de şöyle değinilmektedir:

اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ

[78] 2/Bakara, 285.
[79] 5/Mâide, 3.

“Onlar, yanlarındaki Tevrat’ta ve İncil’de yazılı buldukları Resule, o ümmî[80] peygambere uyan kimselerdir.”[81]

Bu sebepledir ki tarih, bazı Yahudi gruplarının, İslamiyet’in zuhurundan önce, İslamiyet’in ortaya çıkıp çıkmadığını öğrenmek amacıyla Medine-i Münevvere’ye gelip gittiklerini kaydetmektedir. Çünkü onların dinî kaynaklarında, mukaddes bir belde olan Mekke’de yeni bir dinin ortaya çıkacağı bildirilmekteydi. Hatta bazı Yahudiler, İslamiyet’in gelişiyle birlikte çıkarları tehlikeye girdiği için karşı tavır alırken, diğerleri yeni gelen bu dine intisap ediyordu.

H) Peygamberler ve Hayata Düzen Verme İşi

Peygamberlerin getirmiş oldukları ilahi dinler, özellikle İslamiyet, sadece bireyin hayatını düzene koymayı, ahlakî ve manevî sorunlarla ilgilenmeyi değil, aksine toplumun bütün problemlerini çözmeyi ve sosyal hayata düzen vermeyi hedef edinmiştir. Yüce Allah’ın da bildirdiği gibi, peygamberlerin en önemli hedeflerinden biri, toplumda sosyal adaleti gerçekleştirmektir.

لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ

“Andolsun, biz elçilerimizi açık mucizelerle gönderdik ve beraberlerinde kitabı ve mizanı (ölçüyü) indirdik ki, insanlar adaleti yerine getirsinler.”[82]

Allah’a iman ve Tevhid tohumu ile peygamberlerin öğretileri, insanoğlunun yaratılışının derinliklerinde fıtrî olarak mevcuttur. Peygamberler bu tohumu vahiy suyu ile sulamış ve yeşeren filizin etrafındaki şirk ve sapıklık dikenlerini ayıklamışlardır.

فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

[80] “Ümmî”, Ümmü’l-Kurâlı demektir. Ümmü’l-Kurâ, Mekke’nin adlarından birisidir. Dolayısıyla ayette geçen “Ümmi Peygamber” sözü ile Mekkeli Peygamber olan efendimiz (saa.) kastedilmektedir.

[81] 7/A’râf, 157.

[82] 57/Hadîd, 25.

“Allah’ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata[83] sımsıkı tutun. Allah’ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur. İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler.”[84]

Bu sebepledir ki, tarih boyunca din, hep insanla beraber mevcut olmuştur. Dinsizlik fikrine gelince, bunun istisnaî bir durum olduğu söylenebilir. Mesela dinlerinden kopmaları için şiddetli enformatik baskılara maruz kalan milletler, özgürlüklerine kavuşunca hemen dinlerine dönmüşlerdir.

Şunu da belirtmeliyiz ki; hurafelere inanmak bazı milletlerin kültür seviyelerinin alçalmasına büyük ölçüde sebep teşkil etmiştir. Ama peygamberler bu hurafelerin ilahî dinlere karışmasına ve insan fıtratına bulaşmasına engel olmuşlardır.

I) Semavî Kitapların İnmesindeki Hikmet

Yüce Allah, insanları doğru yola iletmek gayesiyle çeşitli semavî kitaplar indirmiştir. Eğer bu kitaplar peygamberlere indirilmeseydi; insanlar Allah’ı bilip tanıma ve O’na kulluk etme yolunda yanlışlıklar yaparlardı. Ayrıca takva, ahlak, terbiye ve ihtiyaç duydukları sosyal kanunlardan da uzak kalırlardı.

Semavî kitaplar kalplere merhamet duygusunu yerleştirmiş, insanın maneviyat tarlasına takva, ahlak, Allah’ı bilip tanıma, ilim ve hikmet tohumlarını ekmiştir. Ancak üzülerek belirtmeliyiz ki, bazı cahiller ve art niyetli kimseler bu semavî kitapları tahrif etmiş, bu kitaplara kendi sakat fikirlerini katmışlardır. Bunlardan sadece Kur’an-ı Kerim aslî hali üzere kalmış ve asla tahrife uğramamıştır. Her zaman parlak bir güneş gibi kalpleri aydınlatmaya devam etmiştir.

يَهْدِي بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“Allah, onunla rızası peşinde olanları selamet yollarına iletir ve onları izniyle, karanlıklardan aydınlığa çıkarıp kendilerini dosdoğru bir yola iletir.”[85]

---

[83] Fıtrat, insanların yaratılıştan getirdiği tevhide yönelme özelliği demektir.
[84] 30/Rûm, 30.
[85] 5/Mâide, 16.

İ) Kur'an-ı Kerim, Peygamber (saa.) Efendimizin En Büyük Mucizesidir

Kur'an-ı Kerim, Peygamber (saa.) efendimizin en büyük mucizesidir. Beyanının güzelliği, manasının mükemmelliği, fesahat ve belagati, inanmayanları bile dehşete ve hayrete düşürecek boyuttadır. Bu sebeple hiçbir kimse onun misli bir kitabı veya onun surelerinden sadece birinin benzerini ortaya getiremez. Bu hususta Kur'an-ı Kerim birçok ayetinde, kendisine şüphe ve tereddütle bakanlara meydan okumaktadır:

اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَاْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِه۪ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ

Yoksa "onu (Kur'an'ı) uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, siz de onun gibi uydurma on sure getirin."[86]

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَاْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَاْتُونَ بِمِثْلِه۪ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَه۪يرًا

De ki: "Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler."[87]

وَاِنْ كُنْتُمْ ف۪ي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا فَاْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِه۪ وَادْعُوا شُهَدَٓاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ

Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sure getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin).[88]

86 11/Hûd, 13.
87 17/İsrâ, 88.
88 2/Bakara, 23.

Kur'an-ı Kerim, zamanın geçmesiyle eskimez. Aksine icazı daha da anlaşılır, azameti daha fazla ortaya çıkar. İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) bu hususta şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللّٰهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَجْعَلْهُ لِزَمَانٍ دُونَ زَمَانٍ وَلِنَاسٍ دُونَ نَاسٍ؛ فَهُوَ فِي كُلِّ زَمَانٍ جَدِيدٌ وَعِنْدَ كُلِّ قَوْمٍ غَضٌّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

"Kutlu ve Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'i sadece bir zamana ve belli bir grup insana mahsus kılmamıştır. O her zaman yenidir. Ve her milletin yanında da tazedir ve kıyamete kadar da böyle kalacaktır."[89]

J) Kur'an-ı Kerim Tahrif Edilmemiştir ve Edilemez

Elden ele dolaşmakta olan Kur'an-ı Kerim, Peygamber (saa.) efendimize indiği gibi orijinalitesini korumuştur. Kendisinde bir ekleme veya eksiltme meydana gelmiş değildir. İlk nazil olduğu günlerden itibaren vahiy kâtipleri onu derleyip tedvin ediyorlardı. Öte yandan bütün Müslümanlar, inen ayetleri beş vakit namazlarında, gece ve gündüz okumakla yükümlü tutuluyorlardı. Böylece çok sayıda Müslüman, Kur'an-ı Kerim'i ezberledi. Kur'an hafızları İslam toplumlarında büyük saygı ve itibar gördü. Bu ve benzeri sebeplerle Kur'an-ı Kerim tahrif edilmekten ve değişikliğe uğramaktan korunmuş oldu. Bütün bunların yanı sıra Yüce Allah da Kur'an-ı Kerim'i ebediyete kadar korumayı üstlendiğini bildirdiği için bu aziz Kitab'ı tahrif edip değişikliğe uğratmaya asla kimsenin gücü yetmeyecektir.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

"Şüphesiz o Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz."[90]

Şeyh Sadûk, Kur'an-ı Kerim hakkındaki bir değerlendirmesinde şöyle der: "İnancımız odur ki, Yüce Allah'ın, peygamberi Muhammed'e (saa.) indirdiği Kur'an, iki kapak arasındadır. İnsanların ellerinde dolaşmaktadır ve bundan fazla değildir. Halka göre surelerinin sayısı yüz

---

[89] Nemâzî, *Müstedrekü sefîneti'l-bihâr*, VIII. 477.
[90] 15/Hicr, 9.

on dörttür. Bize göre ise Duhâ suresi ile İnşirâh sureleri bir tek suredir. Fil suresi ile Kureyş suresi de bir tek suredir.

Bizim, Kur'an'ın bu mevcut halinden fazla olduğunu söylediğimizi ileri süren kimse yalancıdır."[91]

İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) da Kur'an-ı Kerim hakkındaki bir değerlendirmesinde şöyle der: "Kur'an tektir. Tek olanın katından tek olan peygambere inmiştir. Okunuşundaki farklılıklar ravilerden kaynaklanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan;

لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

"Eğer Allah'a ortak koşarsan elbette amelin boşa çıkar ve elbette ziyana uğrayanlardan olursun."[92]

لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ

"Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın"[93]

وَلَوْلَٓا اَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَليلًا اِذًا لَاَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ

"Eğer biz sana sebat vermiş olmasaydık, az kalsın onlara biraz meyledecektin. İşte o zaman sana, hayatın da, ölümün de katmerli acılarını tattırırdık."[94] ayetleri, bu Yüce Kitabın ilahî koruma altında olduğunu göstermektedir.

Şiî ve Sünni araştırmacılarla din bilginleri, Kur'an-ı Kerim'in asla tahrif edilmediğini hep bir ağızdan söylemektedirler.[95] Asr-ı Saadet'ten günümüze kadar gelen Kur'an-ı Kerim'in, inmeye başladığı günden itibaren onu yazacak vahiy kâtiplerinin mevcut oluşu, derlenip toplanması, yazılı Mushaf haline getirilmesinin tarihi, Müslümanların onu

91 İbn Bâbeveyh, *Risâletü'l-i'tikâdâti'l-İmâmiyye*, s. 91.
92 39/Zümer, 65.
93 48/Fetih, 2.
94 17/İsrâ, 74-75.
95 Misbâh, *Âmuziş-i akâid*, s. 207.

okuyup ezberleme konusunda gösterdikleri aşırı derecedeki ihtimam, bu mukaddes kitabın asla tahrif edilmediğini gün gibi apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır.

K) Kur'an ve İnsanın Maddî-Manevî İhtiyaçları

Kur'an-ı Azimüşşan, insanın maddî-manevî hayatını garantileyecek bütün ihtiyaçlarının esaslarını açıklamış; siyasal meselelerin, devlet idaresinin ve sosyal ilişkilerin genel kurallarını; toplumdaki bireylerin birlikte yaşamalarının, savaş ve barış, yargılama ve ekonominin usullerini belirlemiştir. Bu esas, kural ve usullerin uygulanması, insanların mutlu bir hayat yaşamalarını temin eder.

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ

"(Ey Muhammed!) Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik."[96]

L) Kur'an-ı Kerim'i Okuyup Üzerinde Düşünmek ve Gereğini Yapmak

Kur'an okumak ibadetlerin en üstünüdür. Hiçbir ibadet fazilet konusunda Kur'an okumanın derecesine ulaşamaz. Çünkü Kur'an'ın anlamı üzerinde düşünmeye katkısı olan okuma, her hayırlı işin kaynağıdır. Yüce Allah bu hususta Peygamberi Muhammed'e (saa.) hitaben şöyle buyurmuştur:

قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيلًا نِصْفَهُٓ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا اَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيلًا

"Kalk, birazı hariç olmak üzere geceyi; yarısını ibadetle geçir. Yahut bundan biraz eksilt. Yahut buna biraz ekle. Kur'an'ı ağır ağır, tane tane oku."[97]

İslam ümmetinin tümüne hitaben de Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ

[96] 16/Nahl, 89.
[97] 73/Müzzemmil, 2-4.

“O halde Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun.”[98]

Ama yukarıda da değindiğimiz gibi, Kur’an-ı Kerim’i okurken, anlamı üzerinde düşünerek okumak ve okunan ayetlerin icaplarını yerine getirmek gerekir.

اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ اَمْ عَلٰى قُلُوبٍ اَقْفَالُهَا

“Onlar Kur’an’ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerin üzerinde kilitleri mi var?”[99]

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ

“Andolsun biz, Kur’an’ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?”[100]

وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

“Bu (Kur’an) da bizim indirdiğimiz bereket kaynağı bir kitaptır. Artık ona uyun ve Allah’a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.”[101]

Anlamını düşünmeden ve okuduğu ayetlerin icaplarını yerine getirmeden Kur’an-ı Kerim’i sadece okuyup ezberleyen kimse, çok büyük kayba uğramıştır. Çünkü böyle bir kimse, bu mukaddes kitapla ilgili görevlerden birini yerine getirmiş ise de, yine bu mukaddes kitapla ilgili iki önemli görevi ihmal etmiştir.

Müslümanları, Kur’an-ı Kerim’in anlamı üzerinde düşünüp gereğini yapmaktan alıkoymak isteyen bazı eller vardır. Bu eller Emevi ve Abbasi dönemlerinde insanları, Kur’an-ı Kerim’in kıdem ve hudusu meselesi üzerinde derin tartışmalara daldırmıştı. Bu yüzden insanlar iki gruba ayrılmış, bir grup Kur’an-ı Kerim’in kadim (evveli olmayan şey) olduğunu, diğer grupsa hâdis (sonradan yaratılan şey) olduğunu ispatlamaya çalışıyordu. Bu yüzden çok kanlar akmıştı. Oysa bu

---

98 73/Müzzemmil, 20.
99 47/Muhammed, 24.
100 54/Kamer, 17.
101 6/En’âm, 155.

tartışmalar, böylesine büyük boyutta bir çatışmayı gerektirecek doğru bir kavramdan kaynaklanmıyordu. Kur'an-ı Kerim'den kastedilen, yazılarla kâğıtlar idiyse, tabii ki bu hâdisti. Ama şayet kastedilen, Yüce Allah'ın ilmi idiyse, tabii ki bu da O'nun zatı gibi kadim ve ezeli idi. Ne var ki bazı zorba hükümdarlarla zalim halifeler, Müslümanları uzun seneler boyunca bu meseleyle meşgul etmişlerdi. Bu gün de bazı eller çeşitli yöntemlerle, Müslümanları Kur'an-ı Kerim'in anlamı üzerinde düşünüp gereğini yapmaktan uzaklaştırmaya çabalamaktadırlar.

M) Kur'an-ı Kerim'i Tefsir Etmenin Kuralları

Kur'an-ı Kerim'i tefsir ederken kelimeleri, sözlük anlamında ve örfün anladığı manada ele almak gerekir. Meğerki kelimelerde, sözü edilen bu anlamlarından başka anlamları taşıdıklarına dair akli veya nakli bir ipucu bulunsun. Şüpheli ipuçlarına da aldanmamak ve Kur'an-ı Kerim'i sezgi ve tahminle tefsir etmemek gerekir. Mesela,

وَمَنْ كَانَ فِي هٰذِهٖٓ اَعْمٰى فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى وَاَضَلُّ سَبِيلًا

"Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır."[102] Ayet-i kerimesindeki 'körlük'ten kasıt, sözlük anlamındaki zahirî körlük değildir. Çünkü gözleri görmediği halde nice hayırlı ve salih insan vardır. Şu halde burada kastedilen, kalp gözünün görmemesi anlamındaki manevî körlüktür. İşte buradaki aklî karine (ipucu), ayeti bu şekilde tefsir etmemizi gerektirmiştir.

Başka bir ayette Yüce Allah, İslam düşmanlarını sağır, dilsiz ve kör olarak nitelemektedir:

صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ

"Onlar, sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık (hakka) dönmezler."[103]

Şüphesiz bu ayette geçen sıfatların, maddî anlamları değil, manevi anlamları kastedilmiştir. Çünkü İslam düşmanı herkesin maddi anlamda hem kör, hem sağır hem de dilsiz olması düşünülemez. Böyle bir şeyin maddi anlamda gerçekleşmesi mümkün değildir.

[102] 17/İsrâ, 72.
[103] 2/Bakara, 18.

Yüce Allah, gemi yapımıyla ilgili olarak Hz. Nuh'a,

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا

"Gözlerimizin önünde (gözetimimiz altında) ve vahyimize göre gemiyi yap..."[104] buyruğunu vermişti. Bu ayetten, Cenab-ı Allah'ın tıpkı bizler gibi gözlerinin mevcut olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü parçalardan ve organlardan oluşan; zaman, mekân ve yöne ihtiyaç duyan cisimler fanidirler. Oysa Yüce Allah, bu gibi sıfatlarla nitelendirilemeyecek kadar üstün ve münezzehtir. Ayette geçen gözlerden kasıt, her şeyin Allah'ın kontrol ve gözetimi altında bulunmasıdır.

Sonuç olarak, gerek Allah'ın sıfatları gerekse başka konularla ilgili olarak geçmişte söylenen sözlerin tamamına körü körüne bağlanıp da akli veya nakli delilleri görmezden gelerek Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmenin doğru olmayacağını ve sağlıklı sonuçlar vermeyeceğini düşünüyoruz.

N) Sünnet

Gerçek anlamda iman etmiş bir Müslümanın, "Bize Allah'ın Kitabı yeter." deyip de Kur'an hakikatlerini tefsir eden, nasih ve mensuh, has ve âmm ayetlerini birbirinden ayıran, dinin esas ve detay hükümlerini açıklayan sünnet-i nebeviyeyi görmezden gelmesi mümkün değildir. Hz. Peygamber'in (saa.), 14 masumun (as.) sünneti ve yaşantısı Müslümanlar için bir delil ve hüccettir. Dini anlama ve hüküm çıkarmada temel kaynaklardan biridir.

وَمَآ اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا

"Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin."[105]

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُٓ اَمْرًا اَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا

[104] 11/Hûd, 37.
[105] 59/Haşr, 7.

“Allah ve Resûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah’a ve Resulüne karşı gelirse, şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır.”[106]

Hz. Peygamber’in (saa.) sünnetine aldırış etmeyen kimse, Kur’an’dan yüz çevirmiş demektir. Sünnetin de muteber kaynaklardan alınması gerektiği doğal sayılmalıdır. “Bu, Hz. Peygamber’in (saa.) sözüdür.” diyen herkesin söylediklerine güvenmek tabii ki mümkün değildir. Hz. Ali (as.), bir hutbesinde Resulullah’a (saa.) yalan söz isnat edildiğinden bahsederken şöyle demektedir: Resulullah’a (saa.) yalan bir söz isnat edilmişti. Bunun üzerine kalkıp insanlara bir hutbe irad etti ve şöyle buyurdu:

مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

“Kim bana yalan isnat ederse, ateşteki yerini hazırlasın!”[107]

O) Ehl-i Beyt İmamlarının (as.) Sünnetine Uymak

Resulullah’ın (saa.) Sünneti gibi, Ehl-i Beyt imamlarının da sünnetine uymak gerekir. Bunun gerekçeleri şöyle sıralanabilir:

1. Peygamber (saa.) efendimiz bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ، اِنِّي قَدْ تَرَكْتُ فِيكُمْ مَا إِنْ اَخَذْتُمْ بِهِ لَنْ تَضِلُّوا، كِتَابُ اللّٰهِ وَعِتْرَتِي أَهْلِ بَيْتِي

“İnsanlar! Size iki şey bıraktım. Onlara tutunduğunuz müddetçe asla sapmazsınız. Bilesiniz ki o iki şey, Allah’ın kitabı ile benim neslim olan Ehl-i Beytimdir.”[108] Bu hadis-i şerif, Ehl-i Beyt imamlarına (as.) uymak gerektiğini açık bir ifade ile bildirmektedir.

2. Ehl-i beyt imamları bütün hadislerini Hz. Peygamber’den (saa.) nakletmiş ve rivayet ettikleri hadislerin kendilerine dedeleri olan Hz. Peygamber’den (saa.) ulaştığını ifade etmişlerdir.

---

[106] 33/Ahzâb, 36.
[107] Şirâzî, *Tavzîhü nehci’l-belâğa,* III. 307.
[108] Tirmizî, “Menâkıb”, 32.

Evet. Resulullah (saa.), ümmetinin geleceğini ve karşılaşacağı problemleri biliyordu. Bu sebeple de, kendisinden sonra karşılaşacakları problemleri çözebilmelerinin yollarını onlara açıklamıştı. Çözümün Kur'an-ı Kerim'e ve Ehl-i Beyt imamlarına uymakta olduğunu bildirmişti. Bu derece önemli bir hadisi bilmemek veya bilip de görmezden gelmek, olacak şey midir?!.

IV. İMAMET

A) İmamet

"İmamet", sözlükte "liderlik, kılavuzluk ve önderlik" anlamlarını içerir. Bir grubun yönetim ve idaresini üstlenen kişiye o grubun imamı denilir.[109] Peygamberlerin gerekliliği hakkında beyan ettiğimiz delillerin aynısı, peygamberlerin vasi ve halifeleri için de geçerlidir. Bir peygamberin vasileri, diğer bir peygamber zuhur edinceye kadar var olmalıdır. Çünkü vasiye olan ihtiyaç belli bir zaman veya hal ile sınırlı değildir. Zira kitap ve şeriat, dini ikame edecek birisi olmadıkça, tek başına yeterli değildir. Bu nedenle, Allah katından bir kitap ve şeriatla gönderilen her peygamberin vasileri olmalıdır. Bunlar, o peygamberin nübüvvetinin sırlarını ve ona nazil olan kitabın bilgilerini insanlara açıklamalı, onun yolunda hiçbir anlaşılmazlığın kalmamasını sağlamalıdırlar. Bu bağlamda, kendisi peygamberlerin efendisi ve sonuncusu, dini de dinlerin en mükemmeli ve sonuncusu olan Resulullah'ın (saa.) da vasileri olmalıdır. Bunlar, Resulullah'ın (saa.) insanlar üzerindeki hüccetleridirler. Kur'an'ın, insanların heva ve heveslerine, akıl ve re'ylerine göre değil, Allah'ın murat ettiği şekilde yorumlanmasının güvencesidirler. Bunlara uyulmadığı takdirde ihtilaflar çıkar, kalpler değişik yollara sapar. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

هُوَ الَّذِي اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَاَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَاْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَاْوِيلَهُ اِلَّا اللّٰهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ

[109] Misbâh, *Âmuziş-i akâid*, s. 226.

"Sana kitabı indiren O'dur. Onun bir kısmı, muhkem ayetlerdir ki onlar kitabın anasıdır (temelidir). Diğer bir kısmı da, benzeşen (müteşabih) ayetlerdir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve yorumunu yapmak için onun müteşabih ayetlerine uyarlar. Oysa onların yorumunu Allah'tan ve ilimde derinleşenlerden başka kimse bilmez."[110]

Yine buyuruyor ki:

لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ

"Böylece, helak olacak kişi apaçık bir delilden sonra helak olsun, diri kalacak kişi de apaçık bir delilden sonra hayatta kalsın."[111]

B) İmamlığın Devam Ediyor olması

İlahî hikmet, insanların doğru yola iletilmesi için peygamber göndermeyi gerekli görmüştür. Peygamber'den (saa.) sonra her asırda ilahi mesajın değiştirilip tahrif edilmesine mani olacak ve dinî hükümleri koruyacak bir imamın da mevcut olmasını gerekli görmüştür. Bu imam, insanların ihtiyaçlarını karşılamak, onları dine sarılmaya ve Allah yoluna girmeye davet etmekle görevlidir. İmam mevcut olmazsa, yaratılışımızın ana hedefi olan tekâmül ve saadete ulaşılamaz. Çünkü imamın yokluğunda insanlar hidayetten sapacak ve Peygamber (saa.) efendimizin getirmiş olduğu dinî hükümleri zayi edecek, yollarını şaşıracaklardır. Bu nedenle bizler, Peygamber (saa.) efendimizden sonra her asırda bir imamın mevcut olduğuna inanırız. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun."[112]

Bu ayet sadece bir zaman dilimine mahsus olan bir ayet olmayıp zamanlar üstüdür. Doğrularla beraber olma çağrısı, kendisine uyulması vacip olan masum bir imamın her çağda mevcut olacağına işa-

110 3/Âl-i İmrân, 7.
111 8/Enfâl, 42.
112 9/Tevbe, 119.

ret etmektedir. Bu da gösteriyor ki; hata yapması mümkün olan insanın hatadan masum olan imamın yanında yer alması gerekmektedir. Ancak böylelikle masum olan imam, insanın hata yapmasına engel olabilir. İnsanın masum imama uymasını icap ettiren bu gerekçe, her zaman mevcuttur.

C) İmamlık Gerçeği

İmamlık, otorite kurmak ve yönetmek için sadece zahiri bir makamdan ibaret değildir. Bu, aynı zamanda yüksek dereceli manevi bir makamdır. İmam, Peygamber (saa.) efendimizin gönderilişinde gözetilen hedeflere ulaşmak için, yöneticiliğinin yanı sıra din ve dünya işlerinde insanları doğru yola iletir. Dinî alandaki sapmaları ve dini hükümlerin hafife alınmasını önler.

Ulû'l-Azm peygamberlerin, özellikle sevgili Peygamberimizin imamlık makamları, insanlar üzerinde maddi ve manevi, zahiri ve batıni önderlikleri vardı. Peygamber efendimizin (saa.) Peygamberliği sadece ilahî mesajları insanlara tebliğden ibaret olmamış, aksine onlara imamlık da yapmıştı. İmamlık çizgisi, Peygamber efendimizden sonra onun neslinden gelen masum kimselerin şahsında devam etmiştir.

İmamlığın tanımıyla ilgili anlattığımız hususlar üzerinde düşündüğümüzde, imamlık makamına yükselen kimsede şu önemli vasıfların bulunduğu anlaşılacaktır. Şöyle ki:

1. İmam, takvalı olmalıdır.

2. İmam, bütün dini bilgileri bilecek kadar âlim olmalıdır.

3. İmam, insanın kendisini tanımalı, onun her yer ve zamandaki ihtiyaçlarını bilmelidir.

D) İmamın Hata ve Günahtan Masum Oluşu

İmamlık, Yüce Allah tarafından Hz. Ali (as.) ile evlatlarına verilen ilahi bir makamdır. İmamın da peygamber gibi hata ve günahtan masum olması gerekir. İmamlar ilahi teyide mazhar olmuş, Allah tarafından doğru yola iletilmiş olup, hata ve günah işlemekten korunmuş, masum kimselerdir. Tabii ki bu da Yüce Allah'ın, dilediği kullarına

bahşetmiş olduğu bir lütuftur.[113] İmamların masumluk sıfatını taşıdıkları şu ayet-i kerimeden de anlaşılmaktadır:

وَاِذِ ابْتَلٰىٓ اِبْرٰهٖيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّ قَالَ اِنّ۪ي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّت۪ي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِم۪ينَ

Hani Rabbi, İbrahim'i birtakım kelimelerle denemiş, o da onları tamamlamıştı da Allah, "Seni insanlara imam kılacağım" demişti. O, "Soyumdan da mı?" deyince, Allah, "Zalimler benim ahdime *(önderlik makamına)* erişemez" demişti.[114]

Bu ayet-i kerime, günaha bulaşanlara, zalimlere ilahi makamlar verilmeyeceğini açıkça vurgulamaktadır.

İmamların masumiyetlerine delil olması bağlamında şu rivayetin nakledilmesi de faydalı olacaktır. Şöyle ki;

İmam Ali (as.), Resulullah'a (saa.), "Sizden sonraki imamlar kaç kişidir?" diye sorduğunda kendisinden şu cevabı almıştır:

Ya Ali; sen ve senden sonra Hasan, sonra Hüseyin, ondan sonra oğlu Ali, sonra onun oğlu Muhammed, sonra onun oğlu Ca'fer, sonra oğlu Musa, sonra oğlu Ali, sonra oğlu Muhammed, sonra oğlu Ali, sonra oğlu Hasan ve ondan sonra da Hasan'ın oğlu olan "Allah'ın Hücceti" imamdır. Bu isimler Allah'ın arşında böyle yazılıdır. Rabbimden, arşa yazılı bu isimlerin kimler olduğunu sorduğumda buyurdu ki; "Ya Muhammed! Bunlar senden sonra imam olan zatlardır. Mutahhar olup arındırılmışlardır, masumdurlar ve bunların düşmanları benim lânetime uğrayacaklardır."[115]

Aynı şekilde ulû'l-emre mutlak itaatin farz olduğunu ve bunun Resulullah'a (saa.) itaat sayıldığını buyuran ayet,[116] bu itaatin Allah'a itaatle asla çelişmeyeceğinin altını çizdiğine göre, imamlara mutlak itaatte bulunulmasını emrederken, onların ismet sıfatına sahip bulunduklarını da aslında garantilemiş olmaktadır.[117]

---

[113] Küleynî, *el-Usûl mine'l-kâfî,* I. 203.
[114] 2/Bakara, 124.
[115] *Gâyetü'l-merâm,* s. 293'ten naklen Misbâh, *Âmuziş-i akâid*, s. 242-243.
[116] 4/Nisâ, 59.
[117] Misbâh, *Âmuziş-i akâid*, s. 241-242.

İmamın masum olması gerekir. Masum olmayan bir kişinin Hz. Peygamber'in (saa.) halifesi olmaya liyakati olmaz. Böyle bir kimsenin, insanların güvenini kazanması mümkün değildir. Masum olmayan bir kimseden dinin usul ve füruunu, temel prensipleri ile detay hükümlerini kendisinden alıp öğrenme hususunda insanlar kendisine güvenemezler. İmamın fiilleriyle takrirleri gibi, söylediği sözler de dinî bir delildir.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِي الْاَمْرِ مِنْكُمْ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَاْوِيلاً

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de *(itaat edin)*. Allah'a ve ahiret gününe iman etmişseniz, bir şey hakkında çekiştiğiniz takdirde onu Allah'a ve peygambere döndürün. Bu, hayırlı ve netice itibarıyla en güzeldir."[118]

E) İmam, Dinin Koruyucusudur

İmam yeni bir din getirmez. Ancak İslam dinini koruma, onu insanlara tebliğ edip öğretme, onları Kitap ve Sünnete yönlendirme görevini üstlenir ve bu uğurda gayret gösterir. İmamlar, Yüce Allah'ın kendilerine itaat edilmesini emir buyurduğu ulû'l-emir kimselerdir. Bu hususta İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) şöyle demiştir:

نَحْنُ وُلَاةُ أَمْرِ اللّٰهِ وَخَزَنَةُ عِلْمِ اللّٰهِ وَعَيْبَةُ وَحْيِ اللّٰهِ

"Biz Allah'ın yetkili kıldığı emir sahipleri, Allah'ın ilminin hazinedarları ve Allah'ın vahyinin (içinde muhafaza edildiği) heybeleriyiz."[119]

---

[118] 4/Nisâ, 59. (Bu ayet-i kerime, Hz. Resulullah İmam Ali'yi Medine'de kendi yerine halife tayin ettiğinde nazil olmuştur. Allah Teala Müslümanlara, Peygamber'e ve Peygamber'in kendi yerine bıraktığı emir sahibi ve halifesine itaat etmelerini ve ona karşı gelmemelerini emretmiştir. Meşhur müfessir Hâkim Haskânî, bu ayetin tefsirinde naklettiği beş hadiste de ayette geçen "Emir sahibinden maksadın Ali b. Ebî Tâlib (as.) olduğu"nu beyan etmektedir (Bkz. Kadri Çelik, *Kur'ân-ı Kerim Meâli*).

[119] Küleynî. *el-Usûl mine'l-kâfî*, I. 192.

F) İmam, İnsanlar Arasında Dini En İyi Bilen Kişidir

İmam, İslam'ın temel prensiplerini, detay hükümlerini, Kur'an-ı Kerim'in tefsirini tam olarak bilip anlar. Bu bilgisi, rabbanî bir bilgi olup kendisinden önceki imamdan ve Hz. Peygamber'den (saa.) kendisine ulaşmaktadır. İnsanların kendisine tam olarak güvenmeleri, İslamî hakikatleri anlama konusunda ona tam itimat etmeleri için böyle bir bilgiye sahip olması şarttır. Yeni bir mesele ile karşılaştığında o meselenin dinî hükmünü, Yüce Allah'ın kendisine bahşetmiş olduğu kudsi güç sayesinde ortaya koyar.[120]

G) İmam Hakkında Nassın Mevcut olması

İmam, Hz. Peygamber'in (saa.) halifesidir. Hakkında bir nass bulunması gerekir. Yani İmamı, Yüce Allah peygamberi aracılığıyla tayin eder. Peygamberde bulunması gereken şartların imamda da bulunması gerekir.[121] Nitekim Yüce Allah, Hz. İbrahim'i imam olarak tayin ederken ona şöyle hitap etmiştir:

اِنّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا

"Ben seni insanlara imam (önder) yapacağım."[122]

Günahsız olacak derecede takva sahibi olmak, hatasız bir şekilde bütün dinî hüküm ve prensipleri bilecek düzeyde âlim olmak, ancak Allah ve resulüne mahsus bir sıfattır. Dolayısıyla imamın, Allah resulü (saa.) tarafından atanması gerekir.

H) İmamları Peygamber (saa.) Efendimizin Tayin Etmiş Olması

Sahih hadis kaynaklarında anlatıldığına göre, kendisinden sonra gelecek olan imamları bizzat Peygamber (saa.) Efendimiz tayin etmiştir. Mesela bir defasında Peygamber (saa.) Efendimiz, Mekke ile Medine arasında Gadîr-i Hum denen bir su kaynağının yanında sahabilerine şöyle bir hitapta bulunmuştu:

---

[120] Muzaffer, *Akâidü'l-İmâmiyye*, s. 90.
[121] Tebrizî, *Dinin Esasları*, s. 23.
[122] 2/Bakara, 124.

فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ رَسُولُ رَبِّي فَأُجِيبُ، وَأَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ: أَوَّلُهُمْ كِتَابُ اللّٰهِ فِيهِ الْهُدَى وَالنُّورُ... وَأَهْلُ بَيْتِي، أُذَكِّرُكُمُ اللّٰهَ فِي أَهْلِ بَيْتِي، أُذَكِّرُكُمُ اللّٰهَ فِي أَهْلِ بَيْتِي، أُذَكِّرُكُمُ اللّٰهَ فِي أَهْلِ بَيْتِي

"...Ben ancak bir beşerim. Rabbimin elçisi (ölüm meleği) nin gelmesi ve benim de (onun çağrısına) icabet etmemin zamanı yakındır. Ben size ağırlığı olan önemli iki şey bırakıyorum: İlki Allah'ın kitabıdır ki onda nur ve hidayet vardır... (İkincisi) Ehl-i Beytimdir. Ehl-i Beytime iyi davranmanız hakkında size Allah'ı hatırlatıyorum! Ehl-i Beytime iyi davranmanız hakkında size Allah'ı hatırlatıyorum! Ehl-i Beytime iyi davranmanız hakkında size Allah'ı hatırlatıyorum!"[123]

İkinci bir hadis-i şerifte Resulullah (saa.) efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

لَا يَزَالُ الدِّينُ قَائِماً حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ أَوْ يَكُونَ عَلَيْكُمْ اِثْنَا عَشَرَ خَلِيفَةً كُلُّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ

"Kıyamet kopuncaya veya hepsi de Kureyş'ten olan on iki halife başınıza geçinceye kadar bu din varlığını devam ettirecektir."[124]

Bu konuda delil olarak dayanabileceğimiz bir rivayet de şöyledir:

رَوَى بْنُ السَّائِبِ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: (اَلْأَئِمَّةُ بَعْدِي اِثْنَا عَشَرَ تِسْعَةٌ مِنْ صُلْبِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالتَّاسِعُ مَهْدِيهُمْ)

Sâib'in İbn Mes'ud'tan yaptığı bir rivayete göre Peygamber (saa.) şöyle buyurmuştur:

"Benden sonra imamlar on tane iki olup bunların dokuz tanesi Hüseyin'in (as.) soyundandır. Dokuzuncusu da onların Mehdî'sidir."[125]

---

[123] Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 4.
[124] Müslim, "İmâret", 1.
[125] İhkâkî, *Usûlü'ş-Şî'a*, s. 64.

I) Peygamber'in (saa.) Hz. Ali'yi (as.) Halife ve İmam Olarak Tayin Etmesi

Peygamber (saa.) efendimiz, Yüce Allah'ın buyruğu üzerine Hz. Ali'yi (as.) kendine halife tayin ettiğini defalarca beyan etmiştir. Mesela veda haccı dönüşünde, Cuhfe yakınlarındaki Ğadir-i Humm mevkiinde büyük bir sahabî kitlesine irad etmiş olduğu bir hutbede şu meşhur ifadelerini kullanmıştı:

أَيُّهَا النَّاسُ، أَلَسْتُ أَوْلَى بِكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ ؟ قَالُوا: بَلَى، قَالَ: فَمَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ

–"İnsanlar! Ben sizin için canınızdan daha önde değil miyim?"

–Evet öylesin.

–"Ben kimin "Mevlâ"sı isem, Ali de onun "Mevlâ"sıdır."[126]

Bu hadisi yüzeysel olarak okuyup üzerinde durmamak, ya da Peygamber (saa.) efendimizin Hz. Ali'ye (as.) olan sevgisinin bir şekilde ifadesidir deyip geçmek, isabetli olmaz. Meşhur İslam Tarihçisi İbnü'l-Esîr, Hz. Ali'nin (as.) Peygamber (saa.) efendimiz nezdinde ne kadar kıymetli bir şahsiyet olduğunu şu rivayetinde, yoruma yer bırakmayacak şekilde gayet açık olarak ortaya koymaktadır:

Nübüvvetinin ilk zamanlarında insanları İslam'a davet ederken,

وَاَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْاَقْرَبِينَ

"(Önce) en yakın akrabanı uyar."[127] ayet-i kerimesi kendisine indiğinde akraba ve aşiretini toplamıştı. Onlara Müslüman olmalarını teklif etmiş ve şu soruyu sormuştu: "Aranızda benim kardeşim, vasim ve halifem olmak üzere bu işte hanginiz bana yardımcı ve destek olacaktır?" Hiçbiri bu sorusuna cevap vermezken sadece Hz. Ali (as.); "Ben ey Allah'ın Peygamberi! Bu işte ben sana yardımcı ve destek olurum." diye cevap vermişti. Bunun üzerine Peygamber (saa.) efendimiz

[126] Ahmed b. Hanbel, IV. 372; Tirmizî, "Menâkıb", 20; İbn Mâce, "İftitâh", 11.
[127] 26/Şuarâ, 214.

onu göstererek; "İşte aranızda benim kardeşim, vasim ve halifem bu olacaktır!" demişti.[128]

İ) Her İmamın, Kendisinden Sonra Gelecek Olan İmamı Teyit Etmesi

On iki imamdan her biri, kendisinden sonra gelecek olan imamı haber vermiş ve onu teyit etmiştir. On iki imam sırasıyla şunlardır:

1. Müminlerin emiri Hz. İmam Ali (as.). 599 M. -17 veya 19 Ramazan 40 H./26 Ocak 661 M. Necef'te defnedilmiştir.

2. Hz. İmam Hasan (as.). 3-50 H. / 624-670 M.

3. Hz. İmam Hüseyin (as.). 4-61 H. / 625-680 M. (10 Muharrem 61 / 10 Ekim 680)

4. İmam Alî b. Hüseyin es-Seyyid Zeynelâbidîn (as.). 38-95 H. / 658-713-4 M.

5. İmam Muhammed el-Bâkır b. Alî (as.). 57-114 / 676-7-732 M.

6. İmam Ca'fer es-Sâdık (as.). 83-148 / 710-765 M.

7. İmam Mûsâ el-Kâzım b. Ca'fer (as.). 128-183 H. / 745-6-799 M.

8. İmam Ali er Rızâ b. Mûsâ (as.). 148-203 H. / 765-820 M.

9. İmam Ebû Ca'fer Muhammed et Takî b. Alî (as.). 195-220 H. / 810-835 M.

10. İmam Alî en Nakî b. Muhammed (as.). 212-254 H. / 827-868 M.

11. İmam Hasan b. Alî el-Askerî (as.). 232-260 H. / 846-7-873 M.

12. İmam Muhammed el-Mehdî (as.). 15 Şa'ban 255 / 29 Temmuz 869 Cuma günü fecir vakti Samarra'da doğdu. Bu imamın insanlarla irtibatı el-Gaybetü's-Suğrâ adı verilen 260-329 H. / 874-890 M. yılları arasında vekil yahut sefir veya naib adı verilen mümessilleri vasıtasıyla mümkün olmuş, son sefirin ölümünü müteakip el-Gaybetü'l-Kübrâ denilen ve günümüze kadar uzayan devrede İmamla irtibat kesilmiştir.[129] Bu imam hayattadır. Allah'ın bildiği vakte kadar sağ kalacak, ardından

[128] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, II. 63.
[129] Mustafa Öz, *İmamiyye Şiasında Onikinci İmam ve Mehdî İnancı*, s. 48.

zuhur edecek ve yeryüzünü zulümle dolduğu gibi adaletle dolduracaktır. Yüce Allah'ın selamı hepsinin üzerine olsun.

J) Hz. Ali, Sahabenin En Faziletlisidir

Hz. Ali (as.), sahabenin en faziletlisi idi. İslam'daki makamı, Hz. Peygamber'den (saa.) sonra gelmektedir. Ancak onun hakkında aşırıya gitmenin de haram olduğuna inanmaktayız. Onun ilah olduğunu iddia eden kimse kâfir olup, Müslüman toplumun dışına çıkar. Hz. Ali'nin (as.) faziletinden bahseden bir ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

"Sizin veliniz ancak Allah, O'nun peygamberi ve namaz kılıp rükû halinde zekât *(sadaka)* veren müminlerdir."[130]

K) Ehl-i Beyt İmamlarının İlmi Peygamber'den (saa.) Gelmektedir

İmamların (as.) söz, fiil ve takrirleri[131] hüccettir. Çünkü onlar günahsız, masum insanlardır. Ayrıca Peygamber (saa.) efendimizin soyundan gelmektedirler. Peygamber efendimiz, kendi soyundan gelenlere uyulmasını, onların incitilmemesini; Kur'an-ı Kerim'e ve onlara tutunmamızı bizlere tavsiye etmiştir. Bundan dolayıdır ki, Kur'an ve sünnetten sonra fıkhi kaynaklarımızdan biri de Ehl-i Beytten gelen imamların söz, fiil ve takrirleridir.

---

[130] 5/Mâide, 55. Ebû Zer şöyle diyor: "Bir gün, Hz. Resulullah ile birlikte öğle namazı kıldığımız bir sırada, bir dilenci mescittekilerden sadaka istedi, fakat ona kimse bir şey vermedi. Bu sırada Hz. Ali rükû hâlindeydi. Elinin küçük parmağını dilenciye doğru uzattı, o parmağında yüzük vardı. Dilenci gidip yüzüğü parmağından çıkarıp aldı. Bunu gören Hz. Resulullah Allah'a yakararak, "Allah'ım! Kardeşim Musa sana, 'Rabbim! Gönlümü aç, işimi kolaylaştır ve dilimdeki düğümü çöz ki, sözümü anlasınlar. Ailemden bana bir yardımcı ver. Kardeşim Harun'u. Onunla kuvvetimi artır. Onu işime ortak et ki, seni çokça teşbih edelim. Şüphesiz sen bizi görensin.' diye dua etti. Sen de ona, 'Senin isteklerin sana verildi, Ey Musa!' diye vahyettin. Allah'ım! Ben de senin kulun ve peygamberinim, benim de gönlümü aç, işimde kolaylık sağla, ailemden Ali'yi, bana yardımcı kıl, onunla kuvvetimi artır." (Bkz. Kadri Çelik, *Kur'ân-ı Kerim Meâli*). Ebû Zer diyor ki: "Andolsun Allah'a, henüz Hz. Resulullah sözünü tamamlamadan Cebrail "Sizin veliniz ancak Allah, onun peygamberi ve namaz kılan ve rükû hâlinde zekât veren müminlerdir." ayetini indirdi.

[131] Huzurlarında yapılıp da ses çıkarmadan sessizce tasvip ettikleri işlere "takrir" denir.

İmamlardan (as.) gelen rivayetler derinlemesine tetkik edildiğinde, onların bu rivayetleri ataları Peygamber'den (saa.) nakletmiş oldukları anlaşılacaktır. İmam Muhammed b. Alî el-Bâkır'ın (as.), Câbir'e (ra.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ey Câbir, eğer biz size kendi görüş ve hevesimize göre rivayette bulunacak olsaydık, helak olurduk. Ama bilesiniz ki, biz size Resulullah'tan (saa.) naklettiğimiz sözleri söylemekteyiz."[132]

Başka bir rivayette anlatıldığına göre bir kişi, İmam es-Sâdık'a (as.) bir mesele hakkında soru sorar. İmam kendisine gerekli cevabı verir. Adam, "Mesele şöyle veya böyle olsaydı o zaman sence hüküm nasıl olurdu?" diye sorunca İmam kendisine şu karşılığı verir: "Benim sana verdiğim cevap, Resulullah'ın (saa.) sözüdür. "Biz, şu konu hakkında senin reyin nedir?" diyenlerden değiliz!"[133]

Her hâlükârda on iki imamdan geldiği sabit olan hadisler, Kur'an ve sünnet-i nebeviyeden sonra bizler için dinî bir hüccettir.

V. KIYAMET VE ÖLÜM SONRASI HAYAT (MEÂD)

A) Ahiret Olmazsa Hayatın Anlamı Kalmaz

Bütün insanlar, hesaba çekilmek ve yaptıklarının karşılığını görmek için öldükten sonra diriltileceklerdir. Dünyada iken iyi işler yapmış olanların varacakları yer cennettir. Kötü işler yapmış olanlarınsa meskenleri cehennem olacaktır.

اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ ف۪يهِ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَد۪يثًا

"Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Andolsun, sizi kıyamet gününde mutlaka bir araya toplayacaktır. Bunda asla şüphe yoktur. Kimdir sözü Allah'ınkinden daha doğru olan?"[134]

فَاَمَّا مَنْ طَغٰى وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا فَاِنَّ الْجَح۪يمَ هِيَ الْمَاْوٰى وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّه۪ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَاْوٰى

---

[132] Tabatabâî, *Câmi'u ehâdîs'ş-Şî'a*, XVIII. hadis no: 116.
[133] Küleynî, *el-Usûl mine'l-kâfî,* I. 100.
[134] 4/Nisâ, 87.

“Kim azgınlık eder ve dünya hayatını tercih ederse, şüphesiz, cehennem onun sığınağıdır. Kim de, Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve nefsini arzularından alıkoyarsa, şüphesiz, cennet onun sığınağıdır.”[135]

Dünya, bizleri ahirete ulaştıracak olan bir köprüdür. Ebedi âleme ulaşmak için insanın bu köprüden geçmesi gerekir. Başka bir ifadeyle dünya, bizim için bir okul ya da öteki âlemin bir tarlasıdır. Hz. Ali (as.), dünya hakkında şöyle der: “Dünya; iç yüzünü keşfedip bilenler için sadakat yurdudur. Kendisini anlayıp da günahlardan sakınanlar için afiyet yurdudur. Yaşarken manevi azığını kazananlar için uhrevi zenginlik yurdudur. Musibetlerinden ders alanlar için de bir öğüt alma yurdudur. Allah dostlarının secdeye kapandığı bir mescittir. Allah’ın meleklerinin müminler için istiğfarda bulundukları ve Allah’ın vahyinin indiği bir yerdir.

Allah’ın veli kullarının ahireti kazanmak için çalıştıkları manevi bir ticarethanedir.”[136]

B) Ahiretin Varlığının Delilleri

Ahiretin varlığına ilişkin deliller gayet açıktır. Şöyle ki:

1.İnsan yaratılması için Dünya hayatının; içinde problemlerle dolu sayılı birkaç gün yaşamak, sonra da oradan göçüp gitmek ve her şeyi sona erdirmek üzere nihai bir hedef olması mümkün değildir. Nitekim Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de bununla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

“Sizi boşuna yarattığımızı ve bize tekrar döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?”[137]

Bu ayet-i kerimede, ahiretsiz bir dünya hayatının boş ve anlamsız olacağına işaret edilmektedir.

2. İlahi adalet, iyi insanlarla kötü insanların birbirlerinden ayırt edilmesi ve herkesin hak ettiği karşılığı elde etmesi için hesaba çekilmelerini gerektirmektedir:

---

[135] 79/Nâzi’ât, 37-41.
[136] Şirâzî, *Tavzîhü nehci’l-belâğa,* IV. 326-327.
[137] 23/Müminûn, 115.

اَمْ حَسِبَ الَّذٖينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ اَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَٓاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ

"Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini, inanıp salih amel işleyenler gibi kılacağımızı; hayatlarının ve ölümlerinin bir olacağını mı sanıyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar!"[138]

3. Allah'ın sonsuz rahmeti, insanın ölümünden sonra da hak edenlere rabbani feyiz ve nimetin kesilmemesini, beşeri tekâmülün devam etmesini gerektirmektedir:

كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فٖيهِ

"O, merhamet etmeyi kendine gerekli kıldı. Andolsun sizi mutlaka kıyamet gününe toplayacak. Bunda hiç şüphe yok."[139]

Ahiret âleminin varlığı hakkında şüpheye düşenlere Kur'an-ı Kerim şöyle hitap etmektedir:

اَفَعَيٖينَا بِالْخَلْقِ الْاَوَّلِ بَلْ هُمْ فٖي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدٖيدٍ

"İlk yaratmada acizlik mi gösterdik ki (yeniden yaratamayalım)? Doğrusu onlar, yeniden yaratılış konusunda şüphe içindedirler."[140]

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمٖيمٌ قُلْ يُحْيٖيهَا الَّذٖٓي اَنْشَاَهَٓا اَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلٖيمٌ

Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: "Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?" De ki: "Onları ilk defa var eden diriltecektir. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir."[141]

Şunu da belirtmeliyiz ki; göklerle yeri yaratmaya nispetle insanın yaratılması hiç de zor değildir. Bizleri dehşete düşürüp hayran bırakan bu uçsuz bucaksız âlemi yaratan Allah, ölüleri diriltmeye kadirdir.

---

[138] 45/Câsiye, 21.
[139] 6/En'âm, 12.
[140] 50/Kâf, 15.
[141] 36/Yâsîn, 78-79.

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُحْيِيَ
الْمَوْتٰى بَلٰٓى اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَديرٌ

"Gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmaktan yorulmayan Allah'ın, ölüleri diriltmeye gücünün yeteceğini görmediler mi? Evet şüphesiz O, her şeye hakkıyla gücü yetendir."[142]

C) Bedenen Diriliş

Yeni bir hayata başlamak üzere ahirette ruh ve beden birlikte dirileceklerdir. Çünkü dünyevi ameller, ruh ve beden tarafından ortaklaşa işlenmişlerdir. Bu amellerin karşılığını birlikte görmeleri gerekir.

Kur'an-ı Kerim'in ahiretten bahseden ayetlerinin çoğunluğu haşrin bedenen olacağına değinmektedirler. Ölenlerin çürüyen kemiklerinin nasıl yeniden dirileceğini soranları yadırgayan Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır:

قُلْ يُحْييهَا الَّذيٓ اَنْشَاَهَآ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَليمٌ

(Resulüm!) De ki: "Onları ilk defa var eden diriltecektir. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir."[143]

اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ بَلٰى قَادِرينَ عَلٰٓى اَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ

"İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sanır? Evet, bizim onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter."[144]

Sevgili peygamberimiz de (Allah ona ve Ehl-i Beytine rahmet etsin) ölüm sonrası bedenen diriliş hakkında şöyle buyurmuşlardır:

"Ey Abdülmuttaliboğulları! Doğrusu gözcü, kendi halkına yalan söylemez. Beni hak peygamber olarak gönderene yemin ederim ki, sizler sanki uyurmuş gibi mutlaka öleceksiniz ve sanki uyanırmış gibi

---

[142] 46/Ahkâf, 33.
[143] 36/Yâsîn, 79.
[144] 75/Kıyâme, 3-4. Diğer canlılara göre insanın el ve parmakları daha mükemmel yapıdadır. Hele parmak ucu izlerinin tüm insanlarda birbirinden farklı oluşu göz önüne alınacak olursa, ayetin üzerinde durduğu noktanın önemi anlaşılır.

yeniden diriltileceksiniz. Ölümden sonra cennet ve cehennemden başka oturacak bir yer yoktur."[145]

Bu ayet ve hadisler, ahirette dirilişin bedenen olacağına açıkça delalet etmektedirler.

D) Ölüm Sonrası Âlem

Ölüm sonrası hayat, kıyamet, cennet ve cehennemle ilgili sırlar, şu sınırlı âlemde bilip düşündüklerimizden çok daha fazladır. Bir ayet-i kerimede buna şöyle değinilmektedir:

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَآ اُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

"Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez."[146]

Yüce Allah bu dünyada kendisinin buyruklarına ve Hz. Peygamber'in (saa.) sünnetine uygun olarak yaşayan salih kulları için ahirette gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insan kalbinden geçmeyen nimetler hazırlamıştır.

Bu dünyada bizler, ana rahmindeki cenine benzeriz. Akıl ve zekâsı olsa bile cenin; dünyadaki ay, güneş, hava, çiçek ve deniz dalgalarının uğultusunun mahiyetini bilemez. Bizler de bu dünyadayken ahiret âlemindeki şeylerin mahiyetini bilemeyiz.

E) Dünyada İşlenen Ameller ve Ahiret

Bu dünyada işlediğimiz amellerin kaydedildiği amel defterlerimiz kıyamet gününde bizlere verilecektir. İyi işler yapmış salih insanların amel defterleri sağ ellerine, kötü işler yapmış bahtsız insanların amel defterleri sol ellerine verilecektir. Bir kısım insanların da göğsü yarılarak elleri arkalarına çekilir ve amel defterleri kendilerine arkadan verilir. Bu da onların zilletinin son haddine vardığına işaret eder.[147] O günde salih insanlar sevinecek, asi ve günahkârlarsa üzüleceklerdir.

---

[145] İbn Bâbeveyh, *Risâletü'l-i'tikâdâti'l-İmâmiyye*, s. 71.
[146] 32/Secde, 17.
[147] Tebrizî, *Dinin Esasları*, s. 34.

فَاَمَّا مَنْ اُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاۤؤُمُ اقْرَؤُا كِتَابِيَهْ اِنِّي ظَنَنْتُ اَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيۤـًٔا بِمَاۤ اَسْلَفْتُمْ فِي الْاَيَّامِ الْخَالِيَةِ وَاَمَّا مَنْ اُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ اُوتَ كِتَابِيَهْ

İşte o vakit, kitabı kendisine sağından verilen kimse der ki: "Gelin, kitabımı okuyun!" "Çünkü ben, hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum." Artık o, hoşnut bir hayat içindedir. Yüksek bir cennettedir. Onun meyveleri sarkar (kolaylıkla devşirilebilir). (Onlara şöyle denir:) "Geçmiş günlerde yaptıklarınıza karşılık, afiyetle yiyin, için. Kitabı kendisine sol tarafından verilen ise şöyle der: "Keşke kitabım bana verilmeseydi."[148]

Amel defterlerinin nasıl yazıldığını anlayamadığımız gibi, bu defterlerin şekil ve suretini de bilemeyiz. Yukarıdaki satırlarda da işaret ettiğimiz gibi, ahiret âleminde, dünyadaki insanın kavrayamayacağı birçok hususlar vardır. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki; ahiret âlemi inkâr edilmesi mümkün olmayan gerçeklerdendir.

F) Kıyamette Tanıklar

Dünyada işlemekte olduğumuz amellerin hepsini Yüce Allah görüp müşahede etmektedir. Ayrıca ahirette el, ayak, ten, üzerinde yaşamış olduğumuz yerler ve diğer şeyler hep aleyhimizde tanıklık edeceklerdir.

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰۤى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَاۤ اَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

"O gün biz onların ağızlarını mühürleriz. Elleri bize konuşur, ayakları da kazandıklarına şahitlik eder."[149]

وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوۤا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيۤ اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ

" Onlar derilerine, "Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?" derler. Derileri de der ki; "Bizi her şeyi konuşturan Allah konuşturdu."[150]

---

[148] 69/Hâkka, 19-25.
[149] 36/Yâsîn, 65.
[150] 41/Fussilet, 21.

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَا

"İşte o gün, yer, kendi haberlerini anlatır. Çünkü Rabbin ona (öyle) vahyetmiştir."[151]

G) Sırat Köprüsü ve Amel Terazisi

Sırat, bütün insanların üzerinden geçmesi için cehennemin üzerine kurulacak olan bir köprü olup üzerinden geçebilenleri cennete ulaştıracaktır.

وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا

"(Ey insanlar!) Sizden cehenneme varmayacak hiç kimse yoktur. Rabbin için bu, kesin olarak hükme bağlanmış bir iştir. Sonra Allah'a karşı gelmekten sakınanları kurtarırız da zalimleri orada diz üstü çökmüş hâlde bırakırız."[152]

Bu tehlikeli geçitten geçişin, insanın dünyadayken işlemiş olduğu amellerle bir ilişkisi vardır. Bu hususta bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur:

مِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ مِثْلَ الْبُرَاقِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ مِثْلَ عَدْوِ الْفَرَسِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ حَبْواً وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ مَشْياً وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ مُتَعَلِّقاً قَدْ تَأْخُذُ النَّارُ مِنْهُ شَيْئاً

"Sırat köprüsünden geçenlerin bazısı Burak gibi geçer. Bazısı at gibi koşarak geçer. Bazısı sürünerek geçer. Bazısı yürüyerek geçer. Bazısı da geçerken bir yerlere takılır da ateş onun bazı yerlerini yakar."[153]

Amel terazisine gelince, adından da anlaşılacağı gibi, insanların hayatta iken işledikleri ameller, ahirette hesap yerinde bununla tartılacak, insanlar da amellerinin hesabını tek tek vereceklerdir. Bununla ilgili bir ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

[151] 99/Zilzâl, 4-5.
[152] 19/Meryem, 71-72.
[153] Şeyh Sadûk, *Emâlî*.

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا وَكَفٰى بِنَا حَاسِبِينَ

"Kıyamet günü için adalet terazileri kuracağız. Öyle ki hiçbir kimseye zerre kadar zulmedilmeyecek. (Yapılan iş) bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa, onu getirip ortaya koyacağız. Hesap görücü olarak biz yeteriz."[154]

Bu ayetin açıklaması kendisine sorulduğunda İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) şöyle demiştir: "Teraziler, peygamberler ve vasilerdir. İnsanlar içinde cennete, hesaba çekilmeden girecekler vardır. Fakat sorguya gelince, Yüce Allah'ın;

فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذِينَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِينَ

"Kendilerine elçi gönderilmiş olanlara soracağız ve elbette gönderilen elçilere de soracağız."[155] buyruğuna göre, bütün yaratılmışlar, dünya hayatında yaptıklarının ve yapmadıklarının hesabını vermek üzere ahirette ilahi huzurda sorguya çekileceklerdir.[156]

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ

"İşte o vakit, kimin tartıları ağır gelmişse, artık o, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır. Ama kimin de tartıları hafif gelirse, işte onun anası (varacağı yer) Hâviye'dir."[157]

İnsanın ahirette kurtuluşa ermesi, bu dünyada işleyeceği salih ameller sayesinde mümkün olabilir. Yoksa kendisini kurtaracak olan, onun vehim ve emelleri değildir. Takva yolundan başka hiçbir yolun faydası umulmayacaktır. Kurtuluşun salih amellere bağlı olduğu Kur'an-ı Kerim'de bildirilmektedir:

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ

"Herkes kazandığına karşılık bir rehindir."[158]

---

[154] 21/Enbiyâ, 47.
[155] 7/A'râf,6.
[156] İbn Bâbeveyh, *Risâletü'l-i'tikâdâti'l-İmâmiyye*, s. 74.
[157] 101/Kâri'a, 6-9.
[158] 74/Müddessir, 38.

Sırat köprüsü ve amel terazisi hakkında bu söylediklerimiz kısa bir açıklamadan ibarettir. Detay bilgilere gelince, onlar bizce meçhul ve gizli şeylerdir. Çünkü ahiret âlemi, dünyadan çok daha farklı ve büyük bir âlemdir. O âlemdeki kavramları tam olarak algılamamıza imkân yoktur.

H) Şefaat Bahsi

Peygamberler, masum imamlar ve veli kullar, ilahi affın kapsamına girsinler diye bazı günahkârlar için Allah'ın izniyle şefaat edeceklerdir. Bu izin, Allah'la ve O'nun dostlarıyla bağlarını koparmamış olan günahkârlar için verilecektir. Şu halde şefaat mutlaka yapılacaktır şeklinde bir düşünceye kapılmamalıyız. Aksine, bizim amel ve niyetlerimizle bağlantılı olan bazı şartların gerçekleşmesi halinde yapılacaktır. Şefaatle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

وَلَا يَشْفَعُونَ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى

"Onlar, Allah'ın razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler."[159]

Şefaat, insanın kendini koyuverip tamamen günahlara dalmasını, Allah dostlarıyla olan bağlarını koparıp aradaki köprüleri atmasını önleyen bir umut kapısıdır.

Şüphesiz Şefaat-ı uzmâ makamı Peygamber (saa.) efendimize aittir. Ondan sonra diğer peygamberler, masum imamlar, hatta âlimler, şehitler ve müminler gelirler. Kur'an-ı Kerim ve salih ameller de bazı günahkârlar için şefaat edeceklerdir. Bu hususta İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

مَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ إِلَّا وَهُوَ يَحْتَاجُ إِلَى شَفَاعَةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Önceki ve sonraki (insan)lerden, kıyamet gününde Hz. Muhammed'in (saa.) şefaatine muhtaç olmayan hiçbir kimse yoktur."[160]

Peygamber (saa.) efendimizden gelen başka bir hadiste de şöyle buyrulmuştur:

---

[159] 21/Enbiyâ, 28.
[160] Meclisî, *Bihârü'l-envâr*, s. 8/42.

اَلشُّفعَاءُ خَمْسَةٌ: اَلْقُرْآنُ وَالرَّحِمُ وَالْأَمَانَةُ وَنَبِيُّكُمْ وَأَهْلُ بَيْتِ نَبِيِّكُمْ

"Şefaatçiler beş tanedir: Kur'an, akrabalık, emanete riayet etmek, Peygamberiniz ve Peygamberinizin Ehl-i Beyti."[161]

Müşrikler, kâfirler ve inkârlarında ısrar edenler için şefaat yoktur. Ama Allah'ın birliğine inananlar arasındaki günahkârlar Yüce Mevlâ'nın lütuf ve inayetiyle bağışlanabilir.[162]

I) Berzah Âlemi

Dünya ile ahiret arasında üçüncü bir âlem daha vardır ki, ona berzah adı verilmektedir. Bu dünyada ölen insanların ruhları oraya gidip, kıyamete kadar orada beklerler.

وَمِنْ وَرَآئِهِمْ بَرْزَخٌ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

"Onların arkasında, tekrar dirilecekleri güne kadar (devam edecek, dönmelerine engel) bir perde (berzah) vardır."[163]

Salih insanların ruhları o âlemde yüksek derecelerde olup birçok nimetten yararlanacaklardır.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا بَلْ اَحْيَآءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar."[164]

Zalimlerin, insanları Allah'tan uzaklaştıranlarla yandaşlarının ruhları ise berzah âleminde azap görecektir. Nitekim Yüce Allah, Firavun ile hanedanının durumları hakkında şöyle buyurmuştur:

اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ اَدْخِلُوٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ

---

161 Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, s. 14/390.
162 İbn Bâbeveyh, *Risâletü'l-i'tikâdâti'l-İmâmiyye*, s. 74.
163 23/Müminûn, 100.
164 3/Âl-i İmrân, 169.

"(Öyle bir) ateş ki, onlar sabah-akşam ona sunulurlar. Kıyametin kopacağı günde de, "Firavun ailesini azabın en şiddetlisine sokun" denilecektir."[165]

Sevgili Peygamberimiz (saa.) de bir hadis-i şeriflerinde berzah âleminin kapısı niteliğinde olan kabir hakkında şöyle buyurmuştur:

اَلْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفرِ النِّيرَانِ

"Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe, ya da cehennem çukurlarından bir çukurdur."[166]

Kabir sorgusu haktır ve ondan kurtuluş yoktur. Uygun şekilde cevap veren, kabrinde rahatlığa ve güzel kokulara; ahirette de Cennetü'l-Me'vâ'ya kavuşacaktır. Ama uygun şekilde cevap vermeyene "Kaynar sudan ziyafet verilir!"[167] ve ahirette cehennem ateşinde kızartılır. Kabir azabının çoğunluğu, başkalarını çekiştirip iftirada bulunma, kötü ahlaklı olma ve idrarın pisliğine aldırmama yüzünden olur. Sadık bir mümine kabirde uygulanan azabın en sert şekli, göz kapağının elde olmadan titremesi veya kan aldırma (hacamat) gibidir.[168]

İ) Maddi Mükâfat ile Manevî Mükâfat

Ahirette mükâfatlar maddî ve manevî olmak üzere iki boyutlu olacaktır. Çünkü o âlemin kendisi iki boyutludur. Ayet ve hadislerde Cennet tasvirleri yapılırken şöyle buyrulmaktadır:

اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْري مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا

"Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır."[169]

اُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا

---

[165] 40/Mümin, 46.
[166] Meclisî, *Bihârü'l-envâr,* VI. 214, 218.
[167] 56/Vâkı'a, 93.
[168] İbn Bâbeveyh, *Risâletü'l-i'tikâdâti'l-İmâmiyye*, s. 63.
[169] 9/Tevbe, 89.

"(Cennetin) yemişleri ve gölgeleri devamlıdır."[170]

وَاَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ

"(Cennette) tertemiz eşler (vardır)."[171]

Bu ayetlerde anlatılanlar ve benzeri nimetler ile cehennemin alevli ateşi ve elem verici azabı, ahiretteki maddi boyutlu cezalarla mükâfatları ifade etmektedir.

Bunlardan çok daha önemlisi, manevî mükâfatlardır ki, bunlar orada Yüce Allah'a manen yakın olmak, O'nun yüce cemal ve celalinin tecellilerini görmekle yaşanacaktır. Yüce Allah orada müminlere tarifi imkânsız bir lezzet bahşedecektir. Kur'an-ı Kerim'de ahiretin maddî nimetleri açıklandıktan sonra, şu ayetlerde de ahiretin manevî nimetleri açıklanmıştır:

وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

"Allah'ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır."[172]

İnsanın, rabbinin kendisinden razı olduğunu anlamasından daha büyük bir lezzet olabilir mi? Hz. Hüseyin'in oğlu İmam Ali'den (as.) rivayet edilen bir hadiste şöyle denmektedir:

يَقُولُ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: رِضَايِ عَنْكُمْ وَمَحَبَّتِي لَكُمْ خَيْرٌ وَأَعْظَمُ مِمَّا اَنْتُمْ فِيهِ

Kutlu ve yüce Allah buyuruyor ki: 'Sizden razı olmam ve sizi sevmem, içinde bulunduğunuz durumdan sizin için daha hayırlı ve daha büyük bir makamdır.'[173]

J) Cennet

Cennet ebedî bir makamdır ki, Allah mükâfat olarak iyi kimselere orada yer verir. Orada her çeşit nimet, rahatlık, refah ve ferah vesilesi,

[170] 13/Ra'd, 35.
[171] 3/Âl-i İmrân, 15.
[172] 9/Tevbe, 72.
[173] *Tefsîrü'l-İyâşî*, Tevbe suresi 7. ayetin açıklaması.

orada yaşayacak olanların arzuladığı her şey mevcuttur. Cennette kin, haset ve hınçtan eser yoktur. Herkes birbiriyle kardeşçe geçinecek, hepsi ebedî olarak orada kalacak, kimse hiçbir zahmete düşmeyecektir. Bununla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ اُدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ اٰمِنِينَ

"Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, cennetler içinde ve pınarlar başındadır. Onlara, "Girin oraya esenlikle, güven içinde" denilir."[174]

فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَتَسَاۤءَلُونَ قَالَ قَاۤئِلٌ مِنْهُمْ اِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ يَقُولُ اَئِنَّكَ لَمِنَ
الْمُصَدِّقِينَ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَدِينُونَ قَالَ هَلْ اَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ فِي سَوَاۤءِ
الْجَحِيمِ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ اَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ
اِلَّا مَوْتَتَنَا الْاُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ

Derken birbirlerine yönelip sorarlar. İçlerinden biri der ki: "Benim bir arkadaşım vardı." "Sen de tekrar dirilmeyi tasdik edenlerden misin?" derdi. "Gerçekten biz, ölüp bir toprak ve kemik yığını hâline geldikten sonra mı, biz mi hesaba çekileceğiz?"

Konuşan o kimse, yanındakilere, "Bakar mısınız, hâli ne oldu?" der. Kendisi de bakar ve onu cehennemin ortasında görür. Ona şöyle der: "Allah'a andolsun, neredeyse beni de helâk edecektin. Rabbimin nimeti olmasaydı, mutlaka ben de cehenneme konulanlardan olmuştum."

"Nasıl, ilk ölümümüzden başka ölmeyecek miymişiz?[175] Bize azap edilmeyecek miymiş?" Şüphesiz bu (cennetteki nimetlere ulaşmak) büyük bir başarıdır. Çalışanlar böylesi için çalışsınlar!"[176]

---

[174] 15/Hicr, 45-46.

[175] Buradaki "ilk ölüm" ifadesi, ikinci bir ölümün gerçekleşeceğini ifade etmez. Müşrikler, ölüp yok olacaklarını, bir daha diriltilmeyeceklerini iddia ediyorlardı. Onlara en büyük elem ve ıstırap kaynağı ölüm idi. Kısaca onların gözünde ölüm, elem, ıstırap ve azabın sembolü idi. O yüzden, "Öldükten sonra yok olup gideceğiz. Bir daha dirilmek ve Muhammed'in iddia ettiği gibi azap görmek yok." anlamına gelmek üzere, "İlk ölümümüzden başka ölüm yok." diyorlardı.

[176] 37/Sâffât, 50-61.

K) Cehennem

Cehennem, inkârcıların ve mücrimlerin yeridir. Oradaki azap ve işkence, bu dünyanın azaplarıyla kıyaslanamaz. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de cehennemi şöyle tasvir ediyor:

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا

"Şüphesiz ayetlerimizi inkâr edenleri biz ateşe atacağız. Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için onların derilerini yenileyeceğiz. Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[177]

Kâfirler için ateşten bir elbise biçilmiştir ve tepelerine de cehennemin kaynar suyu dökülecek ki, derileri ve içlerinde olanları eritecek ve de demirden çomaklar da onlar için hazırlanmış olacak.

Ne zaman elemlerden çıkmak isteseler, yine azap melekleri tarafından oraya gönderilirler ve "Tadın Allah'ın yakıcı azabını."[178] denir onlara.

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ قَالُوٓا اَوَلَمْ تَكُ تَاْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلٰى قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعٰٓؤُا الْكَافِرِينَ اِلَّا فِي ضَلَالٍ

"Ateşte olanlar cehennem bekçilerine, "Rabbinize yalvarın da (hiç değilse) bir gün bizden azabı hafifletsin" derler.

(Cehennem bekçileri) derler ki: "Size peygamberleriniz açık mucizeler getirmemiş miydi?" Onlar, "Evet, getirmişti" derler. (Bekçiler), "Öyleyse kendiniz yalvarın" derler. Şüphesiz kâfirlerin duası boşunadır."[179]

"Şüphe yok ki, cehennem gözetme yeri olmuştur (suçluları gözetleyip durmaktadır). Azgınların varacağı yerdir. Orada çağlar boyu kalırlar."[180]

---

177 4/Nisâ, 56.
178 22/Hac, 19-23.
179 40/Mümin, 49-50.
180 78/Nebe',21-23.

"Alay edici gıybet edenin vay hâline! O ki, mal yığar ve onu sayar; sanır ki malı onu bu dünyada ebedîleştirir. Hayır, öyle değil; mutlaka kırıp döken, silip süpüren cehenneme atılır ve sen ne bileceksin kırıp döken, silip süpüren cehennem nedir?! Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir, öylesine ateş ki yüreklere musallat olur."[181]

Müminlerin emiri Hz. Ali (as.) bununla ilgili bir hutbesinde şöyle buyuruyor:

إِعْلَمُوا أَنَّهُ لَيْسَ لِهَذَ الْجِلْدِ الرَّقِيقِ صَبْرٌ عَلَى النَّارِ فَارْحَمُوا نُفُوسَكُمْ فَإِنَّكُمْ قَدْ جَرَّبْتُمُوهَا فِي مَصَائِبِ الدُّنْيَا. أَفَرَأَيْتُمْ جَزَعَ أَحَدِكُمْ مِنَ الشَّوْكَةِ تُصِيبُهُ وَالْعَثْرَةِ تُدْمِيهِ وَالرَّمْضَاءِ تُحْرِقُهُ ؟ فَكَيْفَ إِذَا كَانَ بَيْنَ طَابِقَيْنِ مِنْ نَارٍ ضَجِيعَ حَجَرٍ وَقَرِينَ شَيْطَانٍ!..

فَاللّٰهَ فَاللّٰهَ يَامَعْشَرَ الْعِبَادِ وَأَنْتُمْ سَالِمُونَ فِي الصِّحَّةِ قَبْلَ السُّقْمِ وَفِي الْفُسْحَةِ قَبْلَ الضِّيقِ فَاسْعَوْا فِي فَكَاكِ رِقَابِكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُغْلَقَ رَهَائِنُهَا أَسْهِرُوا عُيُونَكُمْ وَأَضْمِرُوا بُطُونَكُمْ وَاسْتَعْمِلُوا أَقْدَامَكُمْ وَأَنْفِقُوا أَمْوَالَكُمْ وَخُذُوا مِنْ أَجْسَادِكُمْ وَجُودُوا بِهَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ وَلَاتَبْخَلُوا بِهَا عَنْهَا.

"Bilin ki, bedeninizin bu ince derisi cehennemin ateşine dayanamaz, o hâlde kendinize acıyın. Kendinizi dünyanın zorluklarında deneyip güçsüz olduğunuzu anlamışsınız. Ve bir dikenin vücudunuza battığında veya ayağınız kanadığında ya da sıcak kumlar onu yaktığında, nasıl takatsiz olduğunuzu görmektesiniz. Öyleyse iki ateş tabakası arasında kalıp taşlar içinde yattığınız ve şeytanla bir arada olduğunuz zaman ne yapacaksınız?"

"Ey Allah'ın kulları! Hastalanmadan önce sağlığınızda, fırsatınız ve gücünüz varken, darlığa düşmemişken Allah'ı anın. Kurtuluş yolu kapatılmamışken kendinizi cehennemin ateşinden kurtarmaya çalışın. Allah uğrunda gözlerinizi uykusuzluğa, karınlarınızı açlığa (oruç tutmaya) alıştırın, Allah yolunda adım atın ve mülkünüzü, servetinizi O'nun yolunda bağışlayın. Vücudunuzdan ruhunuz ve canınız için faydalanın ve bunu yapmaktan kaçınmayın..."[182]

[181] 104/Hümeze, 1-9.
[182] Şirâzî, *Tavzîhü nehci'l-belâğa*, III. 111-113.

VI. ÇEŞİTLİ MESELELER

A) Takiye

Kişi, açıkladığı takdirde hayati bir tehlikeyle veya ona benzer bir riskle karşılaşacaksa; sözden anlamayan, inatçı ve mutaassıp kimseler karşısında inancını gizlemelidir. Buna takiye denmektedir. Bunun dayanağı aklî deliller ile Kur'an-ı Kerim'in şu ayetleridir:

وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيمَانَهُٓ اَتَقْتُلُونَ رَجُلًا اَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَٓاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ

"Firavun ailesinden, imanını gizlemekte olan mümin bir adam şöyle dedi: "Rabbim Allah'tır, dediği için bir adamı öldürecek misiniz? Hâlbuki o, size Rabbinizden apaçık mucizeler getirdi."[183]

Bu ayette geçen "İmanını gizlemekte olan" ifadesi, takiyenin meşruluğuna açık bir delil teşkil etmektedir. Firavun ailesinden olan o mümin kişinin, herhangi bir fayda gerçekleştirmeksizin imanını açıklayarak hayatını tehlikeye atması doğru olur muydu?

İslamiyet'in ilk zamanlarında müşriklerin pençesinde olup zulüm görmekte olan mücahid müminlere Yüce Allah, takiye yapmalarını emretmiş ve şöyle buyurmuştu:

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِي شَيْءٍ اِلَّٓا اَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقٰيةً

"Müminler, müminleri bırakıp inkârcıları dost edinmesin. Kim böyle yaparsa Allah ile bir ilişiği kalmaz. Ancak onlardan (gelebilecek tehlikeden) korunmanız başkadır."[184]

İnsanın canını, malını ve ırzını tehlikede görmesi durumunda, açıklaması bir fayda sağlamayacaksa, inancını inatçı ve mutaassıp düşmanının karşısında gizlemesi gerekir. Bu gibi durumlarda kendini tehlikeye atmaması, mevcut güçleri kaybetmemesi icap eder. Hatta

[183] 40/Mümin, 28.
[184] 3/Âl-i İmrân, 28.

açıklaması gerekli ve zorunlu olan vakte kadar suskunluğunu devam ettirmesi gerekir. Bu sebeple İmam Ca'fer es-Sâdık (as.),

اَلتَّقِيَّةُ تِرْسُ الْمُؤْمِنِ

"Takiye müminin kalkanıdır."[185] demiştir.

Ammâr b. Yâsir'in (ra.) müşrikler karşısında inancını gizlediğini ve bu davranışını Peygamber (saa.) efendimizin desteklediğini hepimiz bilmekteyiz. Ammâr (ra.) mümin olduğu için müşrikler tarafından, dininden vazgeçip küfre dönsün diye zorlanmış ve işkenceye maruz bırakılmıştı. Dayanma gücünü yitirince de onların istedikleri şeyleri söylemek mecburiyetinde kalmıştı. Ancak bundan son derece rahatsız olduğu için de varıp durumu Peygamber'e (saa.) anlatmıştı. Cenab-ı Allah bu hadise üzerine onun mazeretinin kabul edildiğini bildiren şu ayeti indirmişti:

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ ايمَانِهٓ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيمَانِ وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Kalbi imanla dolu olduğu hâlde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır."[186]

Tuhaftır ki bazı araştırmacılar, takiyenin sadece Şiilerle Ehl-i Beyt taraftarlarına mahsus bir davranış olduğunu ileri sürmekte ve bunu bir eleştiri sebebi gibi göstermektedirler. Oysa bu davranış, dayanağını Kur'an ve sünnetten, sahabenin yaşam modelinden almaktadır.

B) Takiye Yapmanın Haram Olduğu Yerler

Dinî esasların ve Kur'an'ın tehlikeye maruz kaldığı durumlarda insanın, hayati tehlikeyle karşılaşması söz konusu olsa bile inancını açığa vurması gerekir. Mesela Hz. Hüseyin (ra.) bu hedefe ulaşmak için Emevilerin baskıcı yönetimine karşı başkaldırmış ve harekete geçmiş, sonunda da şehadet şerbetini içmişti.

[185] Âmilî, *Vesâilü'ş-Şî'a,* 24. bab, h. no: 461.
[186] 16/Nahl, 106.

C) Bedâ

Bedâ, ortaya çıkarılmak, görünmek, bir işi yapmaya niyetlenmişken bilgi yahut zan bakımından o işi yapmaktan vazgeçip başka bir işi yapmaya yönelmek anlamına gelir. Terim olarak; "Allah'ın belli bir şekilde vuku bulacağını haber verdiği bir olayın daha sonra başka bir şekilde gerçekleşmesi" şeklinde tarif edilir. Genellikle kabul edildiğine göre bedâ fikrini ilk defa ileri süren, Hz. Hüseyin'in (as.) intikamını almak suretiyle Ehl-i Beyt (as.) taraftarları nezdinde itibar kazanan Muhtâr es-Sekafî'dir. Taberî ise bedâ görüşünden ilk olarak Muhtâr'ın adamlarından biri olan Abdullâh b. Nevf'in bahsettiğini nakleder.

Şunu belirtelim ki; "Sonradan elde edilen bir bilgi sebebiyle önceden verilmiş kararın değiştirilmesi" manasındaki bedâ Allah'a nispet edilemez. Bedâ, insanlar tarafından vukuu beklenmeyen bir olayı Allah'ın yaratması, şer'i hükümlerde geçerli olan neshin alternatifi olarak tekvinde değişikliğin cari olması, yani iradenin henüz kesin olarak taalluk etmediği birbirine zıt iki hükümden birinin elverişli şartlar ve en uygun menfaatler dikkate alınarak tercih edilmesinden ibarettir.[187] Kısaca İlahi irade gereği kaza ve kaderin değişmesine bedâ denmektedir. Konuyla ilgili olarak Fudayl b. Yesâr, Ebû Ca'fer'in (as.) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

عَنِ الْفُضَيْلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) يَقُولُ الْعِلْمُ عِلْمَانِ فَعِلْمٌ عِنْدَ اللّٰهِ مَخْزُونٌ لَمْ يُطْلِعْ عَلَيْهِ أَحداً مِنْ خَلْقِهِ وَ عِلْمٌ عَلَّمَهُ مَلَائِكَتَهُ وَ رُسُلَهُ فَمَا عَلَّمَهُ مَلَائِكَتَهُ وَ رُسُلَهُ فَإِنَّهُ سَيَكُونُ لَا يُكَذِّبُ نَفْسَهُ وَ لَا مَلَائِكَتَهُ وَ لَا رُسُلَهُ وَ عِلْمٌ عِنْدَهُ مَخْزُونٌ يُقَدِّمُ مِنْهُ مَا يَشَاءُ وَ يُؤَخِّرُ مِنْهُ مَا يَشَاءُ وَ يُثْبِتُ مَا يَشَاءُ.

"İlim iki kısımdır. Biri Allah katında saklıdır. Allah, yarattıklarından hiçbirini ondan haberdar kılmış değildir. Diğer ilmi ise meleklerine ve resullerine bildirmiştir. Meleklerine ve resullerine bildirdiği ilim gerçekleşecektir. Bu hususta Allah kendini, meleklerini ve resullerini yalancı çıkarmayacaktır. Kendi katında saklı olan ilme gelince ondan dilediğini öne alır, dilediğini erteler, dilediğini sabit kılar."[188]

[187] Avni İlhan, "Bedâ", V. 290.
[188] Küleynî, *el-Kâfî mine'l-usûl*, I. 147.

Nitekim Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de;

يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُٓ اُمُّ الْكِتَابِ

"Allah dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır. Ana kitap (Levh-i Mahfuz) O'nun yanındadır."[189] buyurmaktadır.

Eğer Yüce Allah'ın kaderi değiştirdiğine inanmasaydık, fazla namaz ve dualarımızın ne faydası olurdu? O'nun Peygamberlere göre ahkâmını değiştirip şeriatları neshettiğine ve hatta İslam dininde bile nasih ve mensuh olduğuna inanıyoruz. Allah, maslahata uygun tarzda izhar ettiği şeyi sonra imha edip ayrı bir tarzda izhar edebilir.[190] Matûridî akaidine göre Yüce Allah kimin said, kimin şaki olacağını ezelde takdir buyurmuştur. Fakat ismi *levh-i mahfuz*da, yani Allah katındaki kayıtlara *said* yazılmış olan, şaki; *şaki* yazılmış olan da said olabilir. Yoksa şaki said olmasaydı kitaplara, peygamberlere ihtiyaç kalmazdı.[191]

Buna göre bedâya inanmak, küfür olmadığı gibi dinden çıkmak demek de değildir.[192]

D) Rec'at (Ric'at)

Sözlükte "dönmek, geri gelmek" manasındaki "rücû" kökünden mastar ismi olan "rec'at", "geri dönüş" demektir. Kelime Türkçeye "ric'at" şeklinde geçmiştir. Ölenlerin bir kısmının öldükleri surette Yüce Allah tarafından dünyaya getirileceğine, bunların bazısının yükseltileceğine bazısının ise alçaltılacağına, hak ehlinin haklı, zalimlerinse haksız olduklarının meydana çıkmasına inanmaya "rec'at" denir.

İmam Mehdî'nin hükümranlığı sırasında daha önce vefat etmiş en değerli insanlarla en düşük insanlar dünyaya dönecektir. Birinciler bu gelişmeden büyük memnuniyet duyacak, diğerleri ise cezalandırılacak ve daha sonra öleceklerdir. Bu da ilahi kudrete aykırı düşmemektedir.

Hadis ve tefsir kitaplarıyla değişik eserlerde rec'atle ilgili çok sayıda rivayete rastlanmaktadır.[193] Bu rivayetlerde anlatıldığına göre dünyaya

---

[189] 13/Ra'd, 39.
[190] Fığlalı, *İmamiyye Şiâsı*, 223-224.
[191] İzmirli İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelam*, s. 326.
[192] Âl-i Kâşifü'l-Ğitâ', *Aslü'ş-Şî'a ve usûlühâ*, s. 264.
[193] Meclisî, *Bihârü'l-envâr*, LIII. 39-144.

dönecek olanlar; bütün peygamberler yahut Resul-i Ekrem (saa.) ve Hz. Ali (as.) ya da imamlar (as.) ve onlara zulmedenlerdir. Kabrinden ilk kalkacak olan kişi de Hz. Hüseyin (as.) olacaktır.

Başka rivayetlerde anlatıldığına göre ise on ikinci imam (as.) zamanında on bir imamın hepsi dirilecek, Allah için öldürülen herkes yeniden dünyaya dönecek, derecesi en yüksek olanlarla en düşük olanlar, ayrıca imamlar (as.) ile birlikte onlara zulmedenler ve imanda zirvede olanlarla küfürde en aşırı gidenler de dirilecektir.

Rec'at halinde dünyaya geliş Mehdî'nin (as.) zuhurundan sonra olacaktır. Zira rec'atin sebebi, Allah'ın on ikinci imama lütfettiği başarıyı dostlarına göstermek ve düşmanlarından intikam almaktır.[194]

Rec'atin meydana gelmesi akıl bakımından mümkündür. Ayrıca hakkında çok sayıda nass da vardır. Konuyla ilgili bazı ayet-i kerimeler şunlardır:

أَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوتُوا ثُمَّ اَحْيَاهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ

"Binlerce kişi oldukları halde, ölüm korkusuyla yurtlarını terk edenleri görmedin mi? Allah onlara "ölün" dedi, sonra da onları diriltti. Şüphesiz Allah insanlara karşı lütuf ve ikram sahibidir. Ama insanların çoğu şükretmezler."[195]

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ

"Her ümmetten ayetlerimizi yalanlayanlarından bir grubu toplayacağımız ve bunların (topluca hesap yerine) sevk edilecekleri günü hatırla."[196]

وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْاَدْنٰى دُونَ الْعَذَابِ الْاَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

---

[194] İlyas Üzüm, "Rec'at", XXXV. 505.
[195] 2/Bakara, 243.
[196] 27/Neml, 83.

“Şüphesiz biz onlara, belki dönerler diye o büyük *(uhrevi)* azaptan önce, yakın *(dünyevi)* azaptan da tattırırız.”[197]

قَالُوا رَبَّنَٓا اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ اِلٰى خُرُوجٍ مِنْ سَب۪يلٍ

Onlar da şöyle derler: “Ey Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün, iki defa da diriltin. Günahlarımızı kabulleniyoruz. Şimdi (bu ateşten) bir çıkış yolu var mı?”[198]

Şii İmamiyyeye göre ric’ate inanmak tevhid ve nübüvvet inancına zıt değildir. Hatta bu iki inancı kuvvetlendirir. Çünkü ric’at inancı, ölenlerin kıyamette dirileceğine, Hz. Peygamber’den (saa.) ve Ehl-i Beytten zuhur eden mucizelere iman etmeyi pekiştirir.[199]

---

[197] 32/Secde, 21.
[198] 40/Mümin, 11.
[199] Kıfârî, *Usûlü mezhebi’ş-Şî’a*, III. 1116; Fığlalı, *İmamiyye Şiâsı*, s. 221-222.

İKİNCİ BÖLÜM

İBADETLER

Sözlükte saygı göstermek, kulluk etmek anlamına gelen ibadet kelimesi dini bir terim olarak; Yüce Allah'ın beğenip arzu ettiği gizli-açık söz ve fiiller anlamını ifade eder. Buna göre namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek, doğru sözlü olmak, emaneti sahibine vermek, ana-babaya iyi davranmak, ahde vefa göstermek, komşuya, yetime, düşküne ve hayvanlara iyi davranmak, dua etmek, Kur'an-ı Kerim okumak, Allah'ı anmak... birer ibadettir. Kulların Allah'a ibadet etmeleri onların biricik yaratılış amacıdır.

"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."[1]

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız."[2]

اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ

[1] 51/Zâriyât, 56.
[2] 2/Bakara, 21.

“Allah’a kulluk edin. Sizin için O’ndan başka hiçbir ilah yoktur.”[3]

Ebû Abdillâh İmam Ca’fer es-Sâdık (as.), ibadete bağlılık hakkında Resulullah (saa.) efendimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللّٰهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِه) أَفْضَلُ النَّاسِ مَنْ عَشِقَ الْعِبَادَةَ فَعَانَقَهَا وَ أَحَبَّهَا بِقَلْبِهِ وَ بَاشَرَهَا بِجَسَدِهِ وَ تَفَرَّغَ لَهَا فَهُوَ لَا يُبَالِي عَلَى مَا أَصْبَحَ مِنَ الدُّنْيَا عَلَى عُسْرٍ أَمْ عَلَى يُسْرٍ.

“İnsanların en faziletlisi, dünya hayatında darlık veya varlık içinde olduğuna aldırış etmeksizin ibadete âşık olup onu kucaklayan, onu kalbiyle seven, ona bedeni ile sarılan ve ona gönlünü verendir.”[4]

Yukarıda sayılan ve Kur’an-ı Kerim’de konuyla ilgili olarak geçen diğer ayetler ve hadis-i şerifler, her Müslümanın Allah’a karşı ibadetle yükümlü olduğunu, bu yükümlülüğün gereğini yapanların ilahi mükâfata nail olacaklarını, yapmayanların ise ilahi azaba maruz kalacaklarını net bir şekilde ifade etmektedirler. Yükümlülerin bu ibadetlerden bir kısmını yerine getirirken bazı şartlara uymaları gerekmektedir. Mesela namaz kılmak, Kâbe’yi tavaf etmek ve Kur’an-ı Kerim okumak için kişinin hükmî pisliklerden (hades), maddi pisliklerden (necaset) arınmış ve temiz olması gerekmektedir.

I. EFAL-İ MÜKELLEFÎN

İslam dininin bireylerin ibadet bağlamında yaptıkları işlerle ilgili hükümleri; “Farz, Haram, Müstehab, Mekruh ve Mübah” olmak üzere beş kısma ayrılır.

A) Farz/Vacip

Yapılması dinen zorunlu kılınan işler.

B) Haram

Yapılması dinen yasaklanan işler.

---

[3] 7/A’râf,59.

[4] Küleynî, *el-Kâfi fi’l-fürû’*, II. 83.

C) Müstehab/Sünnet

Yapılması dinen teşvik edildiği halde zorunlu tutulmayan işler.

D) Mekruh

Yapılması dinen hoş görülmediği halde kesin olarak yasaklanmayan işler.

E) Mübah

Yapılması hususunda mükellefin dinen serbest bırakıldığı işler.

İbadetlerle ilgili olarak sık sık karşılaşacağımız bu terimleri kısaca açıkladıktan sonra artık ibadetler bahsine girebiliriz.

II. TEMİZLİK (TAHARET)

İslamiyet, maddi ve manevi temizliğe çok önem veren bir dindir. Yüce Allah, temizliğe önem veren kullarını överken şöyle buyuruyor:

اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

"Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever."[5]

Sevgili Peygamberimiz de defalarca ümmetini temiz olmaya, temizliğe önem vermeye teşvik etmiştir: "Namazın anahtarı temizlik, başlangıcı tekbir, sonu da selamdır. Allah, temizliğin olmadığı bir namazı kabul buyurmaz."[6]

Bütün fıkıh ve ilmihal kitaplarında temizlik bahsi, ibadetlerin en önemlisi olan namaz bahsinden önce ele alınmıştır. Çünkü temizlik, namazın geçerli olmasının şartıdır. Bu şart gözetilmeden kılınan namazın geçerli olmayacağı bellidir. Bir hadis-i şerifte; "Namazın anahtarı temizliktir."[7] denilmektedir.

A) Temizlik/Taharet

Temizlik, sözlükte maddi ve manevi kir ve pisliklerden arınmak anlamına gelir. Dini bir terim olarak ise, '*Hakiki* ve *hükmi* pislikten temizlen-

---

[5] 2/Bakara, 222.
[6] Meclisî, *Bihârü'l-envâr*, LXXX. 236, 316.
[7] Meclisî, *Bihârü'l-envâr*, LXXX. 236, 316.

mek, yani namaz ve tavaf gibi ibadetlere engel olan *hades* (abdestsizlik, cünüplük ve kadınlara mahsus haller) ve *necaset*in giderilmesidir. Gözle görülebilen, kokusu duyulabilen gerçek pisliğe *necaset;* abdest almayı ve gusül yapmayı gerektiren hükmi pisliğe *hades* adı verilir.

İnsanın bedenine, elbisesine ve ibadetini eda edeceği mekâna bulaşan necasetin giderilmesi farzdır.

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ

"Elbiseni temizle."[8]

اَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّٓائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

"Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rüku ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun."[9]

Elbise ve mekânı temizlemek farz olduğuna göre bedenin temizlenmesi öncelikle farz olur. Çünkü beden temizliği, namaz kılacak olan kişi için daha fazla gereklidir.

1. Temizlikte Kullanılan Sular

Hakiki ve hükmi necasetten temizlenmek, yani namaz ve tavaf gibi ibadetlere engel olan hades (abdestsizlik, cünüplük ve kadınlara mahsus haller) ve necasetin giderilmesi genellikle su ile olur. Yalnız her su ile de temizlik yapılamaz. Temizliğin hangi sularla yapılacağını bilmek gerekir.

Sular, mutlak ve muzaf olmak üzere iki kısma ayrılırlar.

a) Muzaf Su

Gül, karpuz, domates ve meyve gibi bir nesnenin sıkılmasıyla elde edilen suya, ya da çamur ve benzeri bir şeye karışan ve kendisine su denemeyen sıvılara muzaf su denir.

---

8 74/Müddessir, 4.
9 2/Bakara, 125.

b) Mutlak Su

Muzaf suyun dışında kalan sulara mutlak su denir ki, bu sular beş kısımdır:

1. Çok su (Mâ-i Kürr)
2. Az su
3. Akarsu
4. Yağmur suyu
5. Kuyu suyu

ba) Çok Su (Mâ-i Kürr)

Uzunluğu, genişliği ve derinliğinden her birisi üçer buçuk karış olan bir kabı dolduracak miktardaki su, "çok su"dur (mâ-i kürr). Yaklaşık olarak miktarı 377.419 kg. ağırlığındadır.[10]

bb) Az Su

Yerden kaynamayan ve çok su miktarından az olan suya "az su" denir. Bu su ile ilgili bazı hükümleri şöyle sıralayabiliriz:

• Az su, necis bir şeyin üzerine dökülür veya necis bir şey ona isabet ederse, necis olur. Ama yukarıdan hızla necis bir şeyin üzerine dökülürse, necis şeye değen kısmı necis, yukarıda kalan kısmı ise temizdir.

Necaseti gidermek için necis olan bir şey üzerine dökülen ve ondan ayrılan az su necistir. Necaset maddesinin giderilmesinden sonra necislenmiş şeyi yıkamak için üzerine dökülüp ondan ayrılan az sudan da kaçınmak gerekir.[11]

bc) Akar Su

• Akar su, çok su miktarından az bile olsa, necaset değdiğinde tadı, kokusu ve renginden biri necaset vasıtasıyla değişmedikçe temizdir.

• Nehir kenarında biriken ama akarsuya bağlı olan durgun su, akarsu hükmündedir.

---

[10] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 38.
[11] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 42.

• Yer üzerinde akan, ancak yerden kaynamayan su, çok su miktarından az ise necaset değdiğinde necis olur.

bd) Yağmur Suyu

• Üzerinde necasetin kendisi bulunmayan necasetlenmiş bir şeye, bir defa yağmur yağarsa, yağmurun değdiği yerler temizlenir; halı, elbise ve benzeri şeyleri sıkmak da gerekmez.

• Necis olan yere (toprağa) yağmur yağarsa o yer temiz olur. Eğer yağmur suyu akar ve tavan altındaki necis bir yere ulaşırsa orayı da temizler.

• Necis bir toprak, yağmur vasıtasıyla çamur olur ve su onu kaplarsa, temiz olur; ama yalnızca nemlenirse temiz olmaz.

• Necis bir yere serili olan temiz yaygının üzerine yağmur yağar ve necis yer üzerinden akarsa; yaygı necis olmaz, yer de temizlenmiş olur.[12]

be) Kuyu Suyu

• Yerden kaynayan kuyu suyu, çok su miktarından az olsa bile, ona necaset değdiğinde, necaset dolayısıyla tadı veya kokusu yahut rengi değişmezse temizdir. Ne var ki necasetlerden bazısı isabet ettiğinde, belirli miktarda su çıkarılması müstehabdır.

• Kuyuya düşen necaset vasıtasıyla suyun tadı veya kokusu yahut rengi bozulursa, kuyudaki mevcut su, ancak meydana gelen bozulma yok olduktan ve kuyudan kaynayan suyla karıştıktan sonra temiz olur.

• Bir çukurda biriken ve çok su miktarından az olan yağmur suyuna veya başka bir suya, yağmur kesildikten sonra necaset değerse necis olur.

2. Sularla İlgili Hükümler

• Muzaf su necis bir şeyi temizlemez, onunla alınan abdest ve gusül de geçerli değildir.

---

[12] Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 18-19: Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 48-49.

• Kan ve idrar gibi necasetlerin değmesiyle tadı veya kokusu ya da rengi değişen su, çok su veya akarsu olsa bile necis olur.

• Önceden temiz olan ancak sonradan necis olup olmadığı bilinmeyen su, temizdir. Önceden necis olan ancak daha sonra temiz olup olmadığı bilinmeyen su, necistir.[13]

• Bir su necis olduktan sonra buharlaşır da bu buhar tekrar suya dönüşürse temiz olur. Bu hüküm, su dışındaki diğer sıvılar için de geçerlidir.

• Abdest, gusül ve temizlikte kullanılan su, herhangi bir necasetle kirlenmedikçe yeniden abdest, gusül ve temizlikte kullanılabilir.[14]

3. Tuvalet İhtiyacını Gidermekle İlgili Edep ve Hükümler

Tuvalet ihtiyacını gidermekle ilgili hükümleri şöyle sıralayabiliriz:

• Tuvalet ihtiyacını giderirken avret yerlerinin başkaları tarafından görülmemesi için gerekli önlemler alınmalıdır.

• İhtiyaç giderilirken zorunluluk olmadıkça kıbleye yönelik veya dönük olarak oturulmamalıdır.

• Dört yerde tuvalet ihtiyacının giderilmesi haramdır:

1. Sahipleri izin vermedikçe çıkmaz sokaklarda.

2. İzni olmayan birinin mülkünde.

3. Belirli bir grup için vakfedilmiş yerlerde.

4. Kendilerine bir saygısızlık sayıldığı takdirde müminlerin kabri üzerine.

• Gaitanın çıkış yeri, aşağıda sayılan üç durumda sadece su ile temizlenir:

1. Gaita ile birlikte kan gibi başka bir necasetin gelmiş olması,

2. Hariçten bir necasetin büyük abdest mahalline bulaşmış olması,

3. Çıkış yerinin etrafına normalden daha fazla pislik bulaşmış olması.

---

[13] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 48-53; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 21.

[14] Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha*, I. 160.

Bu üç durum dışında çıkış yeri suyla yıkanabileceği gibi, hem de ilerde anlatılacağı üzere bez, taş ve benzeri şeylerle de temizlenebilir. Ancak su ile temizlenmesi daha iyidir.

• İdrarın çıkış yeri, sudan başka bir şeyle temizlenemez. İdrar kesildikten sonra çok suyun içinde veya akarsuda bir defa yıkamak yeterli olur. Ama ihtiyat gereği iki defa yıkamalıdır. Üç defa yıkamaksa daha uygun olur.

• Suyla temizlik yapıldığında gaitanın çıkış yerinde, asla pislik kalmamalı; ama pisliğin renginin ve kokusunun kalmasında sakınca yoktur. İlk defasında pislikten bir zerre bile kalmayacak şekilde yıkanırsa, ikinci kez yıkamak gerekmez.

• Dışkının çıkış yeri taş, toprak ve benzeri şeylerle temizlenmek istenilirse, temizlenmesi sakıncalı olmasıyla birlikte bu vaziyette namaz kılmanın sakıncası yoktur. Orada kalan küçük zerrelerin ve yapışkanlığın da herhangi bir sakıncası yoktur.

• Avret mahallini temizleyip temizlemediğinden şüphe eden kimse, tuvalet ihtiyacını giderdikten sonra temizlenmeyi âdet haline getirmiş olsa bile, kendini yeniden temizlemelidir.

• Namazdan sonra, namaz öncesi avret mahallini temizleyip temizlemediğinden şüphe ederse, kıldığı namaz sahihtir. Ancak sonraki namazlar için kendini temizlemesi gerekir.

• Erkeklerin küçük abdest bozduktan sonra istibra yapmaları müstehabdır.

• Kişinin kendi eşiyle beraber olmasından sonra penisinden akan ve mezî adı verilen sıvı temizdir. Meniden sonra akan vezî adlı sıvı da temizdir. İdrardan sonra akan ve vedî adı verilen sıvı, eğer kendisine idrar bulaşmamışsa temizdir.

• İstibrâ denilen idrar temizleme yöntemini uygulamayan bir kimse, küçük abdestini bozmasının üzerinden bir müddet geçtiği için peniste idrar kalmadığından emin olur, ancak daha sonra kendinde bir ıslaklık görürse, o ıslaklık temizdir. Abdesti de bozulmaz.

• Kadınlar istibrâ yapmazlar. Küçük abdestini bozduktan sonra kendinde ıslaklık gören bir kadın, bu ıslaklığın temiz olup olmadığın-

dan şüphe ederse, o ıslaklık temiz sayılır. Abdest ve guslü bozmaz.[15]

• Tuvalet ihtiyacı giderilirken, kimsenin görmeyeceği bir yere oturmak, helâya sol ayakla girmek, helâdan sağ ayakla çıkmak, vücudun ağırlığını sol ayak üzerine vermek müstehabdır.

• Tuvalet ihtiyacı gidermekte olan kimsenin, güneş ve aya karşı oturması mekruhtur. Ancak avret mahallini bir şeyle örterse mekruhluk ortadan kalkar. Rüzgâra karşı, yol üzerine, caddeye, sokağa, evin kapısının önüne, meyve veren ağaçların altına idrar ve büyük abdest yapmak, o esnada bir şey yemek ve sağ el ile temizlik yapmak mekruhtur. Ayrıca o hâlde iken konuşmak da mekruhtur; ama mecbur kalınırsa sakıncası yoktur.

• Ayakta idrar yapmak, suya, özellikle durgun suya, böcek yuvasına ve sert yerlere idrar yapmak mekruhtur.

• İdrar ve büyük abdest yapmayı geciktirmek mekruhtur. Eğer zararı olacaksa hiç geciktirilmemesi gerekir.[16]

4. Necasetler (Pislikler)

Necasetler (pislikler) on bir tanedir:

1. İdrar
2. Dışkı
3. Meni
4. Lâşe
5. Kan
6. Köpek
7. Domuz
8. Kâfir
9. Şarap
10. Bira
11. Pislik yiyen devenin teri.[17]

---

[15] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 56-64; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 21-23; Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse*, I. 62-63.

[16] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 64-65.

[17] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 67.

5. Temizleyici Çeşitleri

Aşağıda sıralanan on şey necaseti (pisliği) temizler:

1. Su.
2. Toprak.
3. Güneş.
4. İstihale (Başkalaşım).
5. Üzüm suyunun üçte iki azalması.
6. İntikal.
7. Müslüman olmak.
8. Tebaiyet.
9. Necasetin giderilmesi.
10. Pislik yiyen hayvanı temizleme usulü.
11. Müslüman'ın [bir süre] görünmemesi.
12. Hayvanı boğazlarken kanının akması.[18]

Yukarıda sayılan bu temizleyicilerle ilgili hükümler şöyle özetlenebilir:

a) Su

Su, dört şartla necis bir şeyi temizler:

a) Mutlak olmalı. Şu hâlde gülsuyu ve esans gibi muzaf su, necis bir şeyi temizlemez.

b) Temiz olmalı.

c) Necis bir şeyi yıkarken mevcut su, muzaf suya dönüşmemeli ve onun renk, tat ve kokusundan biri, necaset sebebiyle değişmemeli.

d) Necis bir şeyi yıkadıktan sonra, onda necasetin kendisi kalmamalı.

Necis bir kabın az su ile üç defa yıkanması gerekir.

Ancak bir kabı köpek yalamışsa ya da o kaptan bir şey içmişse, önce temiz toprakla ovmalı ve ardından iki defa çok su, akarsu veya az su ile yıkamalıdır.

[18] Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse*, I. 65-68; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 99; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 124-135.

Domuzun, içinde sıvı bir şey içtiği kap, az su ile yedi kez yıkanmalıdır. Farz ihtiyat gereği çok su ve akarsuda da yedi kez yıkanmalıdır. Kabın toprakla ovulması gerekmez, ancak toprakla ovmak müstehab olup ihtiyata uygundur.[19]

Şarap vasıtasıyla necis olan bir kap, az su ile yıkanacaksa üç defa yıkanmalıdır, daha iyisi yedi defa yıkanmasıdır.

Necis bir kabın az suyla paklanması iki şekilde olur:

a) Üç defa suyla doldurulup boşaltılır.

b) Üç defa içerisine bir miktar su dökülür ve her defasında necis yerlerine ulaşacak şekilde su çalkalanır ve boşaltılır.

Necis bir şeyin necaseti giderildikten sonra, necis olan kısımların tamamına su ulaşacak şekilde bir kez, çok su veya akarsuya sokulursa temizlenmiş olur. Farz ihtiyata göre yaygı, elbise ve benzeri şeylerin içindeki su dışarı çıkacak şekilde sıkılmaları gerekir.

Yemek yemeye başlamış ve domuz sütü içmemiş süt emen çocuğun idrarı vasıtasıyla necislenmiş bir şeyin üzerine bütün necis yerlere ulaşacak şekilde bir kez su dökülürse temizlenir; ama bir kez daha su dökülmesi müstehab ihtiyata uygundur.

İdrar dışında başka bir şey vasıtasıyla necis olan bir şeyin necaseti giderildikten sonra üzerine bir kez su dökülür ve su süzülürse temizlenir. Yine üzerine birinci kez su dökülürken necaseti giderilir ve daha sonra ikinci kez onun üzerinden su geçerse temiz olur. Ancak her hâlükârda elbise ve benzeri şeylerin sıkılmaları gerekir.

Pirinç, et ve benzeri şeylerin dış kısımları necis olduğunda onları bir kaba koyup üç kez üzerinden su döküp boşaltmakla temizlenir ve içine konulan kap da temizlenmiş olur. Ancak sıkılması gereken elbise veya başka bir şey bir kaba konulup yıkamak istenilirse, üzerine su döküldüğü her defa sıkılmalı ve kabı eğerek içinde toplanan su dökülmelidir.

Necis bir şeyden necasetin kendisi giderilmedikçe temiz olmaz; ama necasetin kokusu veya renginin kalmasının sakıncası yoktur. Öy-

[19] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 31.

leyse elbisede bulunan kan giderildikten sonra yıkanır, ancak kanın rengi kaybolmazsa temizdir. Ama koku veya renk dolayısıyla necaset zerrelerinin kaldığı bilinirse necistir.

Vücutta bulunan necaset çok su veya akarsuda giderilirse, beden temizlenmiş olur ve dışarı çıkıp tekrar suya girmek gerekmez.

Necasetin kendisini bulundurmayan necis bir şey, çok suya bağlı bir musluk altında bir defa yıkanırsa temiz olur. Necaseti kendisinde bulundurursa, ancak necaset musluk altında olma veya başka bir şey vasıtasıyla giderilir ve süzülen su necasetin rengini veya tadını ya da kokusunu almazsa, musluk suyuyla temiz olur.

b) Toprak

Toprak, ayağın ve necis ayakkabının altını üç şartla temizler:

a) Toprak temiz olmalı.

b) Toprak kuru olmalı.

c) Ayağın veya ayakkabının altında kan ve idrar gibi necaset veya örneğin çamur gibi necislenmiş bir şey olursa, yol yürümek veya ayağı toprağa sürtmekle giderilmelidir. Yol yürüme dışında başka bir şey vasıtasıyla necis olan ayak ve ayakkabı altının, yol yürümekle temizlenmesi şüphelidir [kesin değildir].

Ayak ve ayakkabı altının temizlenmesi için her ne kadar on beş adımdan az yürümekle veya yere sürtmekle necaset giderilirse de on beş adım veya daha fazla yürümek daha iyidir.

Necis olan ayak ve ayakkabı altının ıslak olması gerekmez, kuru olsa da yol yürümekle temizlenir.

Yol yürümekle temiz olan necis ayak veya ayakkabı altının, normalde çamura bulaşan diğer kısımları da yer veya toprağın onlara değmesiyle temizlenir.[20]

---

[20] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 35; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 99.

c) Güneş

Güneş, yeri, binayı, kapı ve pencere gibi binalarda kullanılan şeyleri ve ayrıca binanın bir parçası sayılan duvara çakılı çiviyi altı şartla temizler:

a) Necis olan şey, öylesine ıslak olmalıdır ki, başka bir şey ona değecek olursa, ıslaklığı ona geçmeli ve onu ıslatmalıdır. Eğer kuru ise, güneş ışığıyla kuruması için ilk önce herhangi bir şeyle ıslatılması gerekir.

b) Temizlenmesi istenen şeyde necaset varsa o necaset, güneş ışığının ulaşmasından önce giderilmelidir.

c) Güneş ışıklarının [direkt olarak] ulaşmasını engelleyecek bir şey olmamalı. Eğer güneş ışığı perde, bulut veya benzeri bir şeyin arkasından vurarak necis olan şeyi kurutursa, o şey temizlenmez. Ama bulut, güneş ışığının ulaşmasına engel olmayacak kadar ince olursa sakıncası yoktur.

d) Necis şeyi, sadece güneş ışığının kurutması gerekir. Buna göre, necis olan şey, rüzgâr ve güneş ışığının etkisiyle kurursa temizlenmez. Ancak rüzgâr, "necis olan şeyin kurumasına yardım etti" denmeyecek kadar hafif olursa sakıncası yoktur.

e) Güneş ışığı, necaseti içine emmiş olan yapının iç ve dış kısmını bir defada kurutmalıdır. Öyleyse güneş ışığı necis yer ve binanın ilk seferinde dış kısmını ve ikinci defasında da iç kısmını kurutursa, yalnızca onun dış ve görünen kısmı temizlenmiş olur ve iç kısmı necis kalır.

f) Güneş ışığının ulaştığı yer veya binanın dışı ile içi arasında hava veya başka temiz bir cisim bulunmamalı.[21]

d) İstihale (Başkalaşım)

Necis olan bir şeyin cinsi, temiz bir şeye dönüşecek şekilde değişirse temiz olur. Örneğin necis bir ağacın yanıp kül olması halinde külü temizdir. Ama necis buğdayın öğütülüp unundan ekmek yapılması halinde, necis buğdayın cinsi değişmediği için elde edilen ekmek temiz sayılmaz.

---

[21] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 101; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 36.

Necis topraktan yapılmış olan saksı ve benzeri şeyler necistir.

Şarap, kendi kendine veya içine sirke ve tuz katmak suretiyle sirkeye dönüşürse temizlenmiş olur.

Necis olan üzüm, kuru üzüm ve hurmadan yapılan sirke necistir.

e) Üzüm Suyunun Üçte iki Azalması

Kaynar hâle gelen üzüm suyu, üçte ikisi azalıp üçte biri kalmadan önce necis değildir; ama içilmesi haramdır. Ancak sarhoşluk verici olduğu kesinleşirse haram ve necistir ve yalnız sirke olmasıyla temiz ve helâl olur.

f) İntikal

İnsan kanı veya akıcı kana sahip olan hayvanın kanı, akıcı kanı olmayan bir hayvanın vücuduna nakledilir ve artık o hayvanın kanı sayılırsa temiz olur. Bu işlemin adına "İntikal" denir.

g) Müslüman Olmak

Gayr-i müslim bir kimse "kelime-i selâse" getirirse Müslüman olur. Müslüman olduktan sonra bedeni, tükürüğü ve teri temizdir. Ama Müslüman olduğunda, bedeninde necaset bulunursa o necasetin giderilmesi ve yerinin yıkanması gerekir. Ancak Müslüman olmadan önce necaset giderilmiş olursa, Müslüman olduktan sonra o yeri yıkaması gerekmez.

h) Tebaiyet

Tebaiyet; necis olan başka bir şeyin temizlenmesine bağlı olarak temizlenen necis bir şeyin durumuna denir.

Üzerinde ölü yıkanan tahta veya taş, ölünün avret mahalline örtülen bez, onu yıkayanın eli, yıkamada kullanılan kese ve sabun, guslün tamamlanmasından sonra temiz olur.

Bir şeyi yıkayan kimse, elini de birlikte yıkarsa, o şeyin temizlenmesinden sonra eli de temizlenmiş olur.[22]

---

[22] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 39.

ı) Necasetin Giderilmesi

Bir hayvanın bedenine necaset bulaşırsa, necaset giderildikten sonra hayvanın bedeni temiz olur. Yine insan bedeninin iç kısımları (mesela, ağız ve burnun içi) de böyledir. Örneğin; dişlerin arasından bir kan gelir ve ağızdaki tükürüğün içinde kaybolursa, artık ağzı su ile yıkamak gerekmez. Ancak takma dişler ağızda necis olursa, ihtiyaten onları su ile yıkamak gerekir.

Elbise, halı ve benzeri şeylere necis toz konduğunda, her ikisi de kuruysa necis olmaz; ancak toz veya elbise ve benzeri şeyler ıslaksa, tozun konduğu yerin yıkanması gerekir.

i) Pislik Yiyen Hayvanın Temizlenmesi

İnsan pisliği yemeyi alışkanlık edinmiş bir hayvanın idrarı ve dışkısı necistir. Temiz olması için özel temizleme usûlü uygulanmalıdır. Belli bir süre içinde boyunca pislik yemesi önlenmeli ve ona temiz yiyecekler verilmelidir. Pislik yiyen deve ihtiyat gereği kırk gün, sığır yirmi gün, koyun on gün, ördek beş gün, tavuk üç gün pislik yemekten alıkonulmalı ve onlara temiz yiyecekler yedirilmelidir.

j) Müslümanın (Bir Süre) Görünmemesi

Müslüman birisinin necis olmuş bir şeyi olsa, o kişi yanımızdan uzaklaşıp gitse, kaybolsa, sonra gelip o necis olan şeyi temiz gibi kullansa, yanımızdan gittiği zaman o şeyi temizlemiş olduğuna hükmedilir.

k) Hayvan Boğazlarken Kanının Akması

Boğazlanan hayvandan kan akması durumunda, iç kısmında kalan kanın temiz olduğuna hükmedilir. Bu hüküm ihtiyat gereği olarak, eti yenen hayvanlar için geçerlidir.[23]

III. ABDEST

A) Tanımı

Namaz kılmak, Kâbe'yi tavaf etmek ve diğer bazı ibadetleri yapabilmek için niyet ederek vücudun bazı organlarını yıkayıp bazı organlarını da mesh etmeye abdest denir.

---

[23] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 96-105.

B) Delili

Allah'a ibadet etmek, özellikle de namaz ibadeti için, kendimizi temizlemeliyiz. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ

"(Allah) sizi temizlemek, sizden şeytanın vesvesesini gidermek, kalplerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı sağlam bastırmak için üzerinize gökten yağmur yağdırıyordu."[24]

Hz. Ali (as.), Resulullah'ın (saa.) bu hususta şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ اَلطُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا اَلتَّكْبِيرُ وَتَحْلِيلُهَا اَلتَّسْلِيمُ

"Namazın anahtarı temizlik, başlangıcı tekbir, sonu da selamdır."[25]

İmam Muhammed Bâkır (as.) da bu hususta şöyle buyurmuştur: "Temizlik olmadan namaz olmaz."[26]

C) Abdestin Farzları

Namaz kılacak olan kişinin abdestli olması gerektiği, Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde açık bir şekilde bildirilmektedir:

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ

"Ey iman edenler, namaza durmak istediğiniz zaman, yüzlerinizi ve dirseklerle beraber ellerinizi yıkayın; başlarınızın bir kısmını ve mafsallara kadar ayaklarınızın bir kısmını mesh edin."[27]

---

[24] 8/Enfâl, 11.
[25] *Bihârü'l-envâr*, LXXX. 236, 316.
[26] *Bihârü'l-envâr*, LXXX. 238.
[27] 5/Mâide, 6.

Bu ayet-i kerimeden, abdestin farzlarının beş tane olduğu anlaşılmaktadır. Bu farzlar şöyle sıralanabilir:

1. Niyet etmek.
2. Yüzü yıkamak.
3. Elleri dirseklerle birlikte yıkamak.
4. Başı mesh etmek.
5. Ayakları mesh etmek.[28]

Bu farzlar çerçevesinde abdestle ilgili detaylı bazı hükümlerin bilinmesinde yarar vardır. Şöyle ki:

• Yüzü, uzunlamasına, alnın yukarısından yani saçların bittiği yerden çenenin sonuna kadar yıkamak gerekir. Enine ise orta parmakla başparmağın arası kadar yıkanması gereklidir. Bu miktarın tamamı yıkanmazsa, abdest geçersiz olur. Bu miktarın tamamen yıkandığından kesin olarak emin olmak için belirlenen miktardan biraz fazla bir alan yıkanmalıdır.

• Yüzü veya eli, normal insanlardan daha küçük veya daha büyük olan kimse, normal yaratılıştaki kimselerin nereye kadar yıkadığına dikkat etmeli ve o kadarını yıkamalıdır. Eli ve yüzü, her ikisi normalin aksine olur ama birbiriyle uyum içinde olursa, diğer insanların yıkadığı miktarı ölçü alması gerekmez; önceki paragrafta açıklandığı gibi abdest alır. Alnında saç biten veya başının ön tarafında saçı olmayan kimse ise normal miktarda alnını yıkar.

• Sakal seyrek ise, suyu deriye ulaştırmak gerekir. Sakal sık ise suyu deriye ulaştırmak gerekmez; bu durumda sakalı yıkamak yeterli olur.

• Burunun içini ve kapatıldığında göz ve dudağın görünmeyen miktarını yıkamak farz değildir. Ancak yıkanması gereken yerlerin tamamen yıkandığından kesin olarak emin olmak amacıyla bunlardan bir miktarını yıkamak farzdır.

• Yüzü ve elleri yukardan aşağıya doğru yıkamak gerekir; aşağıdan yukarıya doğru yıkanırsa, alınan abdest geçersizdir. Kolları da dirseklerden parmak uçlarına doğru yıkamak gerekir.

---

[28] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 28-29; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 43.

• Yüzü yıkadıktan sonra sağ eli, daha sonra sol eli dirseklerden parmakların ucuna kadar yıkamak gerekir.

• Dirseklerin kesin olarak yıkandığından emin olmak amacıyla, dirseklerin biraz üstünü de yıkamak gerekir.

• Yüzünü yıkamadan önce ellerini bileklerine kadar yıkayan kimse, abdest alırken dirsekten parmak uçlarına kadar yıkamalıdır; eğer yalnızca bileklerine kadar yıkarsa abdesti batıl olur.

• Abdestte yüzü ve elleri bir kez yıkamak farz, iki kez yıkamak caiz, üç kez ve daha fazlası haramdır.

• Her iki kol yıkandıktan sonra elde kalan abdest suyunun ıslaklığı ile başın üstü mesh edilmelidir; sağ el ile ve yukardan aşağıya doğru mesh etmek gerekmez.

• Başın alın hizasına düşen kısmı, mesh edilir. Meshin az veya çok ölçüsü yoktur. Ancak bu meshin uzunluğunun bir parmak boyu, genişliğinin ise kapalı üç parmak eninde olması müstehabdır.

• Başın üzerine yapılan meshin deri üzerinden olması gerekmez; başın ön kısmındaki saçların üzerinden de olsa sahihtir. Ancak saçların da baş üzerindeki saçlar olması gerekir. Baştan aşağılara doğru sarkan uzun saçlar üzerine yapılan mesh geçerli olmaz.

• Baş mesh edildikten sonra boyun ve kulaklar mesh edilmeksizin, elde kalan abdest suyunun ıslaklığı ile ayakların üzeri parmakların birinin ucundan ayak üzerindeki tümsek kısma kadar mesh edilmelidir.

• Ayağa yapılan meshin alanı için belli bir ölçü olmayıp, yapılan mesh az da olsa çok da olsa yeterlidir. Ama en uygun olanı, elin iç kısmının bütünüyle ayağın üzerini mesh etmektir.

• Mesh edilecek yerin kuru olması gerekir. Islak yere yapılan mesh geçerli değildir. Ancak ıslaklık –meshten sonra görülen ıslaklığın eldeki yaşlıktan olduğu söylenecek kadar az olursa– sakıncası yoktur.

• Mesh etmek için elin içinde ıslaklık kalmamışsa, dışarıdaki su ile el ıslatılmaz; elin diğer abdest azalarında olan ıslaklıkla ıslatılması ve onunla mesh edilmesi gerekir.

• Elinin içindeki ıslaklık yalnız başını mesh edecek kadar ise, o ıslaklıkla başını mesh eder ve ayaklarını mesh etmek için diğer abdest organlarının ıslaklığıyla elini ıslatabilir.

• Çorap ve ayakkabı üzerine yapılan mesh geçerli değildir. Ama şiddetli soğuk, hastalık, tehlikeli durumun mevcut olması gibi sebeplerden dolayı ayakkabı ve çorabını çıkaramayan kimsenin bu şeyler üzerine mesh etmesinde sakınca yoktur.

• Ayağın üzeri necis olur ve mesh için yıkanamazsa, teyemmüm edilmelidir.[29]

D) Abdestin Şartları

Abdestin sahih olmasının on üç şartı vardır:

1. Abdestin suyu, temiz olmalıdır.

2. Su, mutlak olmalıdır.

Necis veya muzaf su ile alınan abdest geçersizdir. Bu abdestle kılınan namazın sahih bir abdest alınarak yeniden kılınması gerekir.

Abdest almak için çamurlu muzaf sudan başka bir su bulunmaz ve namazın vakti de dar olursa teyemmüm etmeli; eğer vakit genişse, suyun durulmasını beklemeli, daha sonra abdest almalıdır.

3. Abdest suyu mübah (gasp edilmemiş) olmalıdır. Abdest alınan mekânın da zorunlu olmasa bile mübah olması ihtiyat gereğidir.

4. Abdest suyunun kabı mübah (gasp edilmemiş) olmalıdır.

5. Abdest suyunun kabı altın veya gümüş olmamalıdır.

Abdest suyu, gasp edilmiş bir kapta olur ve ondan başka da su olmazsa teyemmüm edilmelidir; gasp edilmiş kaptaki suyla alınan abdest geçersizdir.

6. Abdest uzuvları, yıkandığında ve mesh edilirken temiz olmalıdır.

Abdest tamamlanmadan önce yıkanan veya mesh edilen bir yer necis olursa, abdest sahihtir.

[29] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 153-160; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 25-27.

Vücudun abdest organlarından başka bir yeri necis olursa, abdest sahihtir. Ama idrar veya dışkı mahalli yıkanmamışsa, ilk önce oranın temizlenmesi ve daha sonra abdest alınması daha iyi olur.

Yüzde ve ellerde kanaması durmayan ve sudan da zarar görmeyen kesiklik veya bir yara olursa, çok su veya akarsuya sokup kanın kesilmesi amacıyla biraz sıkılmalı, daha sonra açıklandığı şekilde, irtimasî abdest alınmalıdır.

7. Abdest ve namaz için yeterli vakit olmalıdır.

Abdest alındığı takdirde namazın tamamı veya bir kısmı vaktin dışına çıkacak olursa, teyemmüm edilmeli; ama teyemmüm ile abdestin alınış süresi aynı ölçüde ise abdest alınmalıdır.

Namaz vaktinin darlığı yüzünden teyemmüm etmesi gereken bir kimse ister o namaz için, ister başka bir iş için teyemmüm yerine abdest alırsa, aldığı abdest sahihtir.

8. Abdest, kurbet kastıyla yani Âlemlerin Rabbinin emrini yerine getirmek için alınmalıdır. Serinlemek için veya başka bir amaçla alınan abdest geçersizdir.

Abdest alan kişinin niyetini diliyle söylemesi veya kalbinden geçirmesi gerekmez; ama abdest aldığı süre boyunca kendisine "Ne yapıyorsun?" dendiğinde, "Abdest alıyorum" diyebilecek kadar yaptığı işin farkında olmalıdır.

9. Abdest, belirlenen sıraya göre alınmalıdır. Şöyle ki; önce yüz, sonra sağ kol, sonra sol kol yıkanmalı ve ondan sonra baş, sonra da ayaklar mesh edilmeli ve sağ ayak da sol ayaktan önce mesh edilmelidir. Açıklanan bu sıra gözetilmezse, abdest geçersiz olur.

10. Abdestin gerekleri aralıksız ve peş peşe yapılmalıdır.

Abdest fiillerine, bir yeri yıkamak veya mesh etmek istendiğinde ondan önce yıkanan veya mesh edilen yerlerin ıslaklığı kuruyacak kadar ara verilirse, abdest bozulmuş olur. Fakat yalnızca yıkamak veya mesh edilmek istenen organdan önceki yerin ıslaklığı kurursa, mesela, sol kol yıkanırken sağ kolun ıslaklığı kurur da yüzün ıslaklığı kalırsa, abdest sahihtir.

Abdest gerekleri aralıksız yapıldığı hâlde, havanın sıcaklığı veya vücut ısısının fazla olması ve benzeri sebeplerden dolayı ıslaklık kurursa, abdest sahihtir.

Abdest esnasında yürümenin sakıncası yoktur. Öyleyse yüz ve kollar yıkandıktan sonra birkaç adım atılır ve sonra baş ve ayak mesh edilirse, alınan abdest sahihtir.[30]

11. Yüz ile kolların yıkamasını ve baş ile ayakların meshini abdest alan kişinin kendisi yapmalıdır. Başka biri kişiye abdest aldırırsa veya suyu yüzüne ve kollarına ulaştırmasında, baş ve ayaklarını mesh etmesinde yardımcı olursa, alınan abdest geçersizdir.

Abdest alamayan kimse, kendisine abdest aldırması için bir yardımcı tutmalıdır. Yardımcı ücret isterse, imkânı olursa, vermelidir. Ama niyeti kendisi yapmalı ve kendi eliyle mesh etmelidir. Eğer yapamazsa, yardımcısı onun elinden tutmalı ve mesh edilecek yerin üzerine çektirmelidir. Bu da mümkün olmazsa yardımcı onun elindeki ıslaklıktan alarak başını ve ayaklarını mesh etmelidir. Mümkün olduğu takdirde bunun yanı sıra, ihtiyat gereği, teyemmüm de edilmelidir.

Abdestin amellerinden hangisini tek başına yapabiliyorsa onu kendisi yapmalı ve yardım almamalıdır.

12. Abdest alanın su kullanmasına engel bulunmamalıdır.

Abdest aldığında hastalanacağından veya suyu abdeste harcadığı takdirde, susuz kalacağından korkan kimse, abdest almamalıdır. Suyun kendisine zarar vereceğini bilmeyip abdest alır ve sonra da zararlı olduğunu anlarsa abdesti sahihtir. Ancak müstehab ihtiyata uygun olan, alınan abdestle namaz kılmaması, teyemmüm etmesi ve eğer o abdestle namaz kılmışsa, namazını yenilemesidir.

Abdestin sahih olacağı miktarda az bir suyla yüzünü ve ellerini yıkadığında zararı olmaz da ondan fazlasının zararı olursa, o miktar suyla abdest almalıdır.

13. Abdest organlarında suyun bedene ulaşmasını engelleyecek bir mâni bulunmamalıdır.

Abdest organlarına bir şeyin yapıştığı bilinir ama onun, suyun ulaşmasına engel olup olmadığında şüpheye düşülürse, o şey giderilmeli veya suyun, onun altına geçmesi sağlanmalıdır.

---

[30] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 31.

Tırnağın altı kirli olursa, alınan abdeste bunun zararı olmaz. Ama tırnak kesilirse, abdest için kirlerin temizlenmesi gerekir. Tırnak normalden uzun olursa, normalden fazlanın altındaki kirlerin temizlenmesi gerekir.

Yüzde, ellerde, başın ön kısmında ve ayakların üzerinde yanık veya başka bir sebepten dolayı şişkinlik oluşursa, onun üzerinin yıkanması veya üzerinin mesh edilmesi yeterlidir.

Yıkanması veya mesh edilmesi gereken bir yerdeki kir, suyun organa ulaşmasına engel olmazsa sakıncası yoktur. Örneğin badana ve benzeri işlerden sonra el üzerinde kalan ve suyun deriye geçmesine engel olmayan beyazlıklar abdestin geçerliliği açısından sakınca teşkil etmezler.

Abdest organlarının bazısında, suyun bazen kendiliğinden altına geçtiği bazen geçmediği bir engel bulunur ve insan, abdestten sonra onun altına suyun ulaşıp ulaşmadığı hakkında şüpheye düşerse, abdest alırken suyun onun altına geçmesinin farkında olmadığını bilirse, abdestini yenilemesi gerekir.

Abdestten sonra, abdest organlarında suyun geçmesini önleyecek bir engel olduğu görülür ve abdest zamanı mı, yoksa abdest sonrası mı bulunduğu bilinemezse, alınan abdest sahihtir.[31]

E) Abdest Alırken Okunabilecek Dualar

Abdest alan kimsenin, gözü suya iliştiğinde şu duayı okuması müstehabdır:

بِسْمِ اللّٰهِ وَ بِاللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى جَعَلَ الْمَاءَ طَهُوراً وَ لَمْ يَجْعَلْهُ نَجِساً

"Allah'ın adıyla ve Allah'ın yardımıyla... Hamd, suyu temizleyici kılan ve onu necis kılmayan Allah'a mahsustur."

Abdestten önce elleri yıkarken okunabilecek dua:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِى مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِى مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ

[31] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 47-52; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 162-176; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 36-40; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle*, I. 26-30.

“Allah’ım! Beni çokça tövbe edenlerden kıl ve yine beni tertemiz olan kullarından kıl.”

Ağza su alırken okunabilecek dua:

اَللّٰهُمَّ لَقِّنِى حُجَّتِى يَوْمَ اَلْقَاكَ وَ اَطْلِقْ لِسَانِى بِذِكْرِكَ

“Allah’ım! Huzuruna varacağım gün bana hüccetimi ve delilimi telkin et ve dilimi senin zikrin hususunda serbest kıl.”

Buruna su verirken okunabilecek dua:

اَللّٰهُمَّ لاَ تُحَرِّمْ عَلَيَّ رِيحَ الجَنَّةِ وَاجْعَلْنِى مِمَّنْ يَشُمُّ رِيحَهَا وَ رَوْحَهَا وَ طِيبَهَا

“Allah’ım! Cennet kokusunu bana haram kılma. Beni cennetin kokusunu, esintisini ve ıtırını alan kimselerden kıl.”

Yüzü yıkarken okunabilecek dua:

اَللّٰهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِى يَوْمَ تَسْوَدُّ فِيهِ الْوُجُوهُ وَ لا تُسَوِّدْ وَجْهِى يَوْمَ تَبْيَضُّ فِيهِ الْوُجُوهُ

“Allah’ım! Bazı yüzlerin siyah olacağı bir günde yüzümü ak et. Bazı yüzlerin ak olacağı günde yüzümü siyah etme.”

Sağ eli yıkarken okunabilecek dua:

اَللّٰهُمَّ اَعْطِنِى كِتَابِى بِيَمِينِى وَالْخُلْدَ فِى الْجِنَانِ بِيَسارِى وَ حَاسِبْنِى حِسَاباً يَسِيراً

“Allah’ım! Amel defterimi sağ elime ve cennetlerde ebedi kalma belgesini de sol elime ver ve beni kolay bir şekilde hesaba çek.”

Sol eli yıkarken okunabilecek dua:

اَللّٰهُمَّ لاَ تُعْطِنِى كِتابِى بِشِمَالِى وَ لاَ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِى وَ لاَ تَجْعَلْهَا مَغْلُولَةً اِلَى عُنُقِى وَ اَعُوذُ بِكَ مِنْ مُقَطَّعَاتِ النِّيرَانِ

“Allah’ım! Kitabımı (amel defterimi) soldan ve arka tarafımdan verme. Amel defterimi boynuma asılı da kılma. Ateş parçalarından sana sığınırım.”

Başı mesh ederken okunabilecek dua:

اَللّٰهُمَّ غَشِّنِى بِرَحْمَتِكَ وَ بَرَكَاتِكَ وَ عَفْوِكَ

"Allah'ım! Rahmetin, bereketlerin ve affınla beni örtüver."

Ve ayağı mesh ederken okunabilecek dua:

اَللّٰهُمَّ ثَبِّتْنِى عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزِلُّ فِيهِ الاَقْدَامُ وَاجْعَلْ سَعْيِى فِى مَا يُرْضِيكَ عَنِّى يَاذَا الْجَلاَلِ وَالْاِكْرَامِ

"Allah'ım! Birtakım ayakların kaydığı günde, beni sırat üzerinde sabit kıl. Çabamı seni benden razı kılacak şeyde kıl, ey celâl ve ikram sahibi!"[32]

F) Abdestin Sünnetleri

1. Abdest alacak olan kişinin ibrik ve benzeri su kabını sağ tarafına koyması.

2. Abdeste besmele çekerek başlanması.

3. Abdest öncesinde ve abdest amellerinden her birini yaparken ilgili duaların okunması.

4. Abdest almaya başlamadan ellerin bileklere kadar yıkanması. (Uykudan uyanılmış veya idrar yapılmışsa bir defa, büyük abdest bozulmuşsa iki defa yıkanması).

5. Ağza ve buruna üçer defa su alınması.

6. Abdeste başlamadan dişlerin misvaklanması. Peygamber (saa.) efendimiz bir hadislerinde Hz. Ali'ye (as.) misvakla ilgili olarak şu tavsiyede bulunmuştur: "Ya Ali, misvak kullan. Çünkü misvak ağzın temizliğine, Allah'ın rızasına ve gözün ışılanmasına sebep olur. Dişleri kürdanla temizlemek de seni meleklere sevdirir."[33]

7. Abdest alırken, kısmadan yeterince ve bol miktarda su kullanılması.

---

[32] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 46, 47.

[33] Harrânî, *Tuhefü'l-ukûl*, s. 26.

8. Erkeğin, kolunu dış kısımdan, kadının ise iç kısımdan başlayarak yıkaması.

G) Abdestin Mekruhları

1. Abdest aldıktan sonra yüzün ve ellerin havlu ve benzeri bir şeyle kurulanması.

2. Abdest alırken mecburiyet olmadan başkasından yardım alınması.

3. Güneşte ısıtılan su ile abdest alınması.[34]

H) Abdestle İlgili Hükümler

• İnsan abdestin bozulup bozulmadığından şüpheye düşerse, bozulmadığını kabul eder. Ama idrardan sonra istibra (idrarı temizleme usulünü) uygulamadan abdest almış ve abdestten sonra idrar olup olmadığını bilmediği bir yaşlık çıkarsa, abdesti geçersizdir.

• Abdest alıp almadığı hususunda şüpheye düşen kimse, abdest almalıdır.

• Namazdan sonra, abdest alıp almadığı hususunda şüpheye düşen kişinin namazı geçerlidir; ama sonraki namazlar için abdest alması gerekir.

• Namazdayken abdest alıp almadığı hususunda şüpheye düşen kişinin namazı bozulur; abdest alıp namazı baştan kılmalıdır.

• Namazdan sonra, abdestinin namazdan önce mi, yoksa sonra mı bozulduğu konusunda şüpheye düşen kişinin kıldığı namaz geçerlidir.

• Hastalık nedeniyle kendisinden damla damla idrar akan veya gaitasının çıkmasını önleyemeyen kimse, namaz vaktinin başından sonuna kadar olan süre içerisinde abdest alıp namaz kılacak kadar fırsat bulabileceğini kesin olarak biliyorsa, namazı fırsat bulduğu vakitte kılmalıdır. Bulduğu bu vakit yalnızca namazın farzlarına yetecek kadarsa, yalnızca namazın farzlarını yerine getirmeli, ezan, ikamet ve kunut gibi müstehab olan şeyleri terk etmelidir.

• Abdest ve namaza yetecek kadar zaman bulamayan ve namaz esnasında birkaç defa idrar sızıntısı olan kimse için ilk aldığı abdest yeterlidir. Ama hastalıktan dolayı namaz esnasında birkaç defa gaita çıkar ve her defasında abdest alması zor olmazsa, bir su kabını yan

---

[34] Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 46.

tarafına koyup gaita çıktığı vakit abdestini yenilemeli ve namazına o şekilde devam etmelidir.

• Kendisinden gaitanın peş peşe çıktığı kimse, her defasında abdest alması zor olursa, namazın ancak bir kısmını abdestli kılabiliyorsa, her namaz için bir abdest almalıdır.

• Kesintisiz olarak kendisinden idrar çıkan kimse, iki namaz arasında idrar damlası çıkmazsa, bir abdestle iki namazı kılabilir; namaz esnasında çıkan damlaların sakıncası yoktur.

• Namazın hiçbir kısmını abdestli kılamayacak kadar kendisinden kesintisiz olarak idrar veya gaita çıkan kimse, kendi isteğiyle idrar veya gaita yapmadıkça ya da abdesti bozacak başka bir şey gerçekleşmedikçe, bir abdestle birkaç namaz kılabilir.

• Hastalıktan dolayı kendisinden yel çıkmasını önleyemeyen kimse, gaitasını önleyemeyen kimse gibidir.

• Kendisinden kesintisiz olarak gaita çıkan kimse, her namaz için abdest alıp hemen namaza başlamalı. Ancak unutulan secde, teşehhüt ve ihtiyat namazı gibi namazdan sonra yapılması gereken şeyleri, hemen namazın arkasından yaparsa, yeniden abdest alması gerekmez.

• İdrarı damla damla süzülen kimse, idrarın başka yerlere bulaşmasını önleyen bir keseyle kendini korumalıdır ve farz ihtiyat gereği her namazdan önce necis olan idrar mahallini yıkamalıdır. Yine gaitasını tutamayan kimse, mümkün olduğu takdirde namaz süresince gaitanın başka yerlere bulaşmasını önlemelidir.

• İdrar ve gaitasını tutamayan kimsenin, hastalığı zamanında vazifesi gereği kıldığı namazları, hastalıktan kurtulduktan sonra kaza etmesi gerekmez. Ama namaz vakti geçmeden hastalığı iyileşirse, o vakitte kıldığı namazı yeniden kılmalıdır.[35]

I) Abdest Almayı Gerektiren Şeyler

Asıl itibariyle abdestin kendisi, kişiyi Allah'a yaklaştıran bir taat olup bazı ibadetlerin yerine getirilmesi için alınması farzdır. Bu itibarla altı şey için abdest almak farzdır:

---

[35] Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn*, s. 229-232; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 179-185.

1. Cenaze namazı dışındaki bütün farz namazlar için.

2. Unutulmuş secde ve teşehhüt için. Ancak bu, onlarla namaz arasında idrar yapmak gibi abdesti bozan bir hâlin gerçekleşmesi durumunda, gereklidir.

3. Kâbe'nin farz tavafı için.

4. Abdest almayı nezreden, ahdeden veya yemin eden kişi için.

5. Bedeninden bir kısmını Kur'an'ın yazısına sürmeyi nezreden kimse için.

6. Necis bulaşmış Kur'an'ı yıkamak, tuvalet vb. yerden çıkarmak için. Ancak bu, kişinin elini veya bedeninin herhangi bir yerini, Kur'an'ın yazısına sürmek zorunda kaldığı takdirdedir. Ama abdest almak kadar gecikmek, Kur'an'a saygısızlık sayılacaksa, abdest almadan Kur'an'ı tuvalet ve benzeri yerden çıkarmalı veya necaset bulaşmışsa, yıkamalıdır ve mümkün olduğu kadar Kur'an'ın yazılarına elini sürmekten kaçınmalıdır.

Abdestsiz olarak Kur'an'a dokunmak haramdır; ama Kur'an'ın tercümesine dokunmanın sakıncası yoktur.

Çocukların ve delilerin Kur'an yazısına dokunmalarına engel olmak, farz değildir; ama onların dokunması Kur'an'a hürmetsizlik olursa, önlemek gerekir.

Yüce Allah'ın herhangi bir dilde yazılmış olan ismine abdesti olmayan kimsenin dokunması haramdır. Farz ihtiyat gereği, Hz. Peygamber'in (saa.), Ehl-i Beyt İmamlarının ve Hz. Fâtımatü'z-Zehrâ'nın (Allah'ın selamı onlara olsun) bir yerde yazılı olan mübarek isimlerine dokunmak da aynıdır.

Cenaze namazı kılmak, kabirleri ziyaret etmek, camiye ve Ehl-i Beyt İmamlarının (Allah'ın selamı onlara olsun) haremine girmek, Kur'an taşımak, onu okuyup yazmak, Kur'an'ın haşiyesine (kenarına) dokunmak ve uyumak için abdest almak müstehabdır. Abdestli kimsenin de yeniden abdest alması müstehabdır.[36]

---

[36] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 55-56; Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 188; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 33; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 185-188.

İ) Abdesti Bozan Şeyler

Yedi şey, abdesti bozar:

1. İdrar.

2. Gaita.

3. Yellenme.

4. Gözün görmeyeceği ve kulağın işitmeyeceği kadar uykuya dalmak. Ancak, göz görmez ama kulak işitirse, abdest bozulmaz.

5. Delilik, sarhoşluk ve baygınlık gibi aklın fonksiyonunu yitirdiği durumlar.

6. Kadınların istihaze hâlleri ki, ileride açıklanacaktır.

7. Guslü gerektiren hâller, örneğin cünüplük hâli.[37]

J) Özürlü Kimselerin Abdesti

Kendisinde idrar akıntısı, dışkıyı tutamama veya yarasından sızıntı gelen kimse özürlüdür. Bu durumdaki kimseyle ilgili hükümleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Namaz vakti içinde sadece farz ve vacipleri ile yetinerek de olsa, abdest alıp namaz kılabilecek kadar bir kesinti olursa, bu kesinti zamanını bekleyip o sırada namazını kılması gerekir.

2. Namaz vakti boyunca hiç kesinti olmaz veya kesinti olur da abdest alıp namazın bir kısmını dahi kılmaya yetmez ise, durumun gereğine göre abdest, teyemmüm veya gusül alarak namazını kılar. Özrü dışında abdest bozucu başka bir durum meydana gelmedikçe abdestli hali devam eder. Vaktin namazından başka farz, vacip veya müstehab namazları bu abdesti ile kılabilir. Ama her namaz için abdest alması ihtiyat açısından daha uygun olur.

3. Namaz vakti içinde abdest alıp namazın bir kısmını kılmaya yetecek kadar bir kesinti olursa, bu durumda abdest alıp namazı kılmalıdır. Namaz esnasında veya namazdan sonra kendi üzerindeki özrü sebebiyle abdesti bozulursa yeniden abdest almasına gerek yoktur. Ama ihtiyat açısından abdest alması müstehab olur.

[37] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 33: Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 190-191; Humeynî, Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 188-189.

4. İdrar akıntısı olan veya dışkısını tutamayan kimsenin, bedenine ve iç çamaşırına pislik bulaşmaması için gerekli önlemleri alması gerekir.

5. Vakit içerisinde abdest alıp namaz kılmaya yetecek kadar bir kesinti olacağı ihtimali varsa, namazı o kesinti zamanına dek ertelemek vacip değildir. Bu kesinti zamanını beklemeden namaz kılınır, ama daha sonra kesinti olursa, kılınmış olan namazı farz ihtiyat gereği yeniden kılmak gerekir. Vakit içerisinde abdest alıp namaz kılmaya yetecek kadar bir kesinti olmayacağına inanılır ama vakit içinde kesinti olursa, yine aynı hüküm söz konusu olur.[38]

K) İrtimasî Abdest

• İrtimasî abdest, yıkamanın yukarıdan aşağıya olması dikkate alınarak, yüzü ve elleri abdest niyetiyle suya daldırmaya denir. Ancak baş ve ayakları abdest suyuyla mesh edebilmek için, elleri irtimasî şekilde yıkayıp sudan çıkarırken bunun abdest amacıyla yıkama olduğuna niyet edilmelidir.

• İrtimasî abdestte de yüz ve ellerin yukarıdan aşağı yıkanması gerekir. O hâlde yüz ve elleri suya daldırırken abdeste niyet edilirse, yüzü alın tarafından, elleri de dirsek tarafından suya daldırmalıdır. Eğer sudan çıkarırken abdeste niyet edilirse, yüzü alın tarafından, elleri de dirsek tarafından çıkarmalıdır.

• Abdestte, azaların bazısını irtimasî ve bazısını da gayri irtimasî olarak yıkamanın sakıncası yoktur.

L) Cebire Abdestinin Hükümleri

• Kırık ve yaralara sarılan şeylere, yara ve benzeri şeyler üzerine konulan ilaçlara, cebire denir.

• Abdest organlarından birinde yara, çıban veya kırılma olursa, üzeri açık olur ve su da ona zarar vermezse, normal olarak bilinen şekilde abdest alınmalıdır.

• Yara, çıban veya kırıklık yüzde veya kollarda olur, üstü açık ama üzerine su değdirmek zararlı olursa, etrafının yıkanması yeterlidir. Ama ıslak eli üzerine sürmek zarar vermezse, önce ıslak eli üzerine

---

[38] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 89-90; Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 192-193.

sürmek ve daha sonra temiz bir bezi üzerine koyup ıslak eli onun üzerine de sürmek, daha iyidir. Bu kadarı da zararlı olur veya yara necis olur ve yıkanması mümkün olmazsa, yaranın etrafı abdestte söylenildiği gibi yukarıdan aşağıya doğru yıkanmalıdır. Müstehab ihtiyat gereği yaranın üzerine temiz bir bez koyup, ıslak elleri üzerine sürmek gerekir. Eğer, bez koymak mümkün olmazsa, yaranın etrafını yıkamak da yeterli olur ve bu durumların hiçbirinde teyemmüm gerekmez.

• Yara, çıban veya kırıklık başın ön kısmında veya ayakların üzerinde olur ve üzeri açık olmasına rağmen onu mesh edemez yani yara mesh edilecek mahallin tamamını kaplar veya sağlam organı mesh etme imkânı olmazsa, teyemmüm etmek gerekir. Yaralı kısmın üzerine temiz bir bez koyup bezin üzerini elde kalan abdest suyunun ıslaklığıyla mesh etmelidir. Eğer bez koymak mümkün olmazsa, abdest yerine teyemmüm etmelidir ve bunun yanı sıra meshsiz bir abdest de alması daha iyidir.

• Yara, çıban ve kırık, yüzde veya kollarda olur ve üzeri de açılabilir; ancak üzerine su dökmenin zararı olur; ama ıslak eli üzerine sürmenin zararı olmazsa ıslatarak eli onun üzerine sürmek gerekir.

• Cebire, bütün abdest organlarını kaplamış olursa, teyemmüm etmelidir.

• Cebire, yaranın etrafında normalden fazla yer kaplamış olup kaldırılması mümkün değilse, cebire hükümlerine göre amel etmeli ve farz ihtiyat gereği teyemmüm de yapılmalıdır.

• Abdest yerinde yara, cerahat ve kırıklık bulunmaz, başka bir sebep yüzünden suyun kullanılması yüz ve kolların tamamı için zararlı olursa, teyemmüm etmelidir. Ayrıca cebire abdesti alınması da müstehab ihtiyata uygun olur. Ama suyun kullanılması el ve yüzün belirli bir miktarı için zararlı olursa, etrafının yıkanması yeterli olabilir. Ancak, ihtiyat gereği teyemmüm de edilmelidir.

• Abdest veya gusül organlarına bir şey yapışır ve kaldırılması mümkün olmazsa veya kaldırılması dayanılamayacak kadar meşakkatli olursa, cebire hükümlerine göre amel edilmelidir.

• Cebire guslü, cebire abdesti gibidir. Şu farkla ki, bunun tertiple yerine getirilmesi gerekir, irtimasî olarak değil.

• Vazifesi teyemmüm olan birisinin, teyemmüm organlarının bazısında yara, çıban veya kırıklık olursa, cebire abdestinin hükümlerine göre cebire teyemmümü yapmalıdır.

• Cebire abdesti veya cebire guslüyle namaz kılması gereken kimse, özrünün vaktin sonuna kadar devam edeceğini bilmesi hâlinde, vaktin evvelinde namaz kılabilir; ama vaktin sonuna kadar özrünün sürmeyeceğine ümidi olursa, farz ihtiyat gereği beklemelidir. Eğer özrü devam ederse, vaktin sonunda namazı cebire abdesti veya cebire guslü ile kılar.

• Gözdeki bir hastalık sebebiyle alt ve üst kirpik birbirine yapışırsa, abdesti ve guslü cebire olarak aldıktan sonra müstehab ihtiyat gereği teyemmüm de etmelidir.

• İnsanın, cebire abdestiyle kıldığı namazlar sahihtir ve özür zail olduktan sonra, sonraki namazları için de abdest alması gerekmez, cebire abdestiyle kılabilir.[39]

IV. TEYEMMÜM

A) Tanımı

Teyemmüm kelimesi sözlükte kasd etmek, bir şeye yönelmek ve yeltenmek anlamına gelir. Nitekim şu ayet-i kerimede teyemmüm kelimesi yeltenmek anlamında kullanılmıştır:

وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ اِلَّٓا اَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ

“Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri (Allah yolunda) vermeye yeltenmeyin.”[40]

Dini ıstılahta teyemmüm kelimesi; niyet ederek temizleyici bir toprakla abdest veya gusül yerine yüzü ve elleri anlatılan özel şekilde meshetmek anlamına gelir. Teyemmüm, su bulunmadığında veya bulunup da bazı sebeplerden dolayı kullanılamadığında yapılır.

---

[39] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 189-198; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 31-35.
[40] 2/Bakara, 267.

B) Delili

Dini bir hüküm olarak teyemmümün meşruiyeti Kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir. Kitap'taki delili şudur:

وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰىٓ اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدٖيكُمْ مِنْهُ مَا يُرٖيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُرٖيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ

"Ey iman edenler! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın ve başlarınızı ve inci kemiklerine kadar ayaklarınızı mesh edin. Eğer cünüpseniz yıkanıp temizlenin. Eğer hasta veya yolculukta iseniz veya ayakyolundan gelmişseniz yahut kadınlara yaklaşmışsanız ve su bulamamışsanız temiz bir toprağa teyemmüm edin de yüzlerinizi ve ellerinizi onunla mesh edin. Allah size zorluk çıkarmak istemez. Allah şükredesiniz diye sizi arıtmak ve üzerinize olan nimetini tamamlamak ister."[41]

Bu ayet-i kerimede, su bulunamadığı veya bulunup da bazı sebeplerden ötürü kullanılamaması durumunda teyemmüm edilebileceği bildirilmektedir.

Teyemmümle ilgili olarak Halebî, İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللّٰهِ (ع) يَقُولُ إِذَا لَمْ يَجِدِ الرَّجُلُ طَهُوراً وَ كَانَ جُنُباً فَلْيَمْسَحْ مِنَ الْأَرْضِ وَ يُصَلِّي فَإِذَا وَجَدَ مَاءً فَلْيَغْتَسِلْ وَ قَدْ أَجْزَأَتْهُ صَلَاتُهُ الَّتِي صَلَّى

İmam Ebû Abdillâh Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Adam cünüp olur da (gusletmek için) temizleyici su bulamazsa toprağı mesh edip namaz kılsın. Suyu bulduğunda da gusül yapsın. Toprağı mesh (teyemmüm) ederek kılmış olduğu namazı da geçerli olur."[42]

Hüseyin b. Ebü'l-Alâ'dan rivayet:

---

[41] 5/Mâide, 6.

[42] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 63.

عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْعَلَاءِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللّٰهِ (ع) عَنِ الرَّجُلِ يَمُرُّ بِالرَّكِيَّةِ وَ لَيْسَ مَعَهُ دَلْوٌ قَالَ لَيْسَ عَلَيْهِ أَنْ يَنْزِلَ الرَّكِيَّةَ إِنَّ رَبَّ الْمَاءِ هُوَ رَبُّ الْأَرْضِ فَلْيَتَيَمَّمْ.

Ebû Abdillâh İmam Ca'fer es-Sâdık'a (as.) "Kuyu başına gelip de su çıkarmak için yanında kova olmayan bir adam ne yapmalı?" diye sordum. Şöyle cevap verdi:

" (Abdest veya gusül almak için) kuyuya inmesi gerekmez. Şüphesiz suyun Rabbi, toprağın da Rabbidir. Teyemmüm etsin."[43]

C) Teyemmümü Mübah Kılan Durumlar

Yedi durumda abdest ve gusül yerine teyemmüm edilir:

1. Abdest veya gusle yetecek kadar suyun temin edilememesi.

Meskûn yerlerde, abdest ve gusül için bütün imkânlar seferber edilerek su aranmalıdır. Çölde ise, engebeli veya geçilmesi zor yerler olursa, su bulma amacıyla dört tarafa iki yüz adım gidilmelidir. Rahat bir yerde bulunuluyor ise, dört tarafa dört yüz adım kadar gidip su aramak gerekir.

Kişinin suyu bizzat kendisinin araması gerekmez. Güvendiği birisine de aratabilir.

Yırtıcı hayvan tehlikesinden korkulur veya su aramak dayanılamayacak kadar zor olur veya namaz vakti, su aramaya yetmeyecek kadar dar ise, can veya mal güvenliği yoksa su aramak gerekmez.

Su aranıp bulunamadıktan sonra teyemmümle namaz kılınır; namazdan sonra, aranan yerde suyun var olduğu anlaşılırsa da, kılınan namaz sahihtir.

2. Teyemmümü Mübah Kılan İkinci Durum

İhtiyarlık sebebiyle veya hırsız, yırtıcı hayvan ve benzeri bir şeyden korku veya kuyudan su çekebilmek için gerekli aletlerin bulunmaması yüzünden suya ulaşılmazsa, teyemmüm edilmelidir. Su bulmak veya onu kullanmak, dayanılamayacak kadar zorsa, yine aynı hüküm geçerlidir.

---

[43] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 64.

3. Teyemmümü Mübah Kılan Üçüncü Durum

Abdest veya gusül alacak kişi, su kullandığı takdirde canına zarar gelmesinden korkar veya su kullanma sonucu hastalanmaktan veya hastalığının uzayacağından, artacağından ya da tedavisinin güçleşeceğinden korkarsa, teyemmüm etmelidir.

4. Teyemmümü Mübah Kılan Dördüncü Durum

Abdest veya gusül alacak kişi, mevcut suyu abdest veya gusle harcadığı takdirde kendisinin, aile ve çocuklarının, arkadaşının veya erkek ve kadın hizmetçi gibi kendisiyle ilintili olanların susuzluktan öleceğinden veya hastalanacağından veya dayanılamayacak kadar aşırı şekilde susayacaklarından korkarsa, abdest ve gusül yerine teyemmüm etmelidir. Yine at ve katır gibi normalde yemek için kesilmeyen hayvanın susuzluktan helak olacağından korkarsa, hayvan kendisinin olmasa da, suyu ona verip teyemmüm etmelidir. Aynı şekilde, canının korunması farz olan bir kimsenin su verilmediği takdirde ölme tehlikesi olursa, aynı hüküm geçerlidir.

5. Teyemmümü Mübah Kılan Beşinci Durum

Beden veya elbisesi necis olan bir kimsenin az miktarda suyu olur ve bununla abdest aldığı ya da guslettiği takdirde, beden veya elbisesini yıkamaya su kalmazsa, suyu beden veya elbisesini yıkamada kullanmalı ve teyemmümle namaz kılmalıdır. Ama üzerine teyemmüm edilecek bir şeyi bulunmazsa, suyu, abdest veya gusül için kullanmalı ve necis beden veya elbiseyle namaz kılmalıdır.

6. Teyemmümü Mübah Kılan Altıncı Durum

Kullanılması haram olan su veya kaptan başka su veya kap bulunmazsa -mesela, su veya kap gasp edilmiş olur ve ondan başka su veya kap da bulunmazsa- abdest veya gusül yerine teyemmüm etmelidir.

7. Teyemmümü Mübah Kılan Yedinci Durum

Vaktin dar olması yüzünden abdest veya gusül alındığı takdirde, namazın tamamı veya bir kısmı, vakitten sonra kılınacak olursa, teyemmüm edilmelidir.

Namazını abdest veya gusle yetecek kadar vakit kalmayıncaya dek kasıtlı olarak geciktiren kimse günaha girer; ama bu kişinin teyem-

mümle kıldığı namaz sahihtir. Ancak müstehab ihtiyat gereği, o namazını yeniden kılmalıdır.

Abdest aldığı veya guslettiği takdirde namaza yetecek kadar vakit kalıp kalmayacağından şüpheye düşen kimse, teyemmüm etmelidir.

Suyu olan kimse, vaktin dar olması yüzünden teyemmümle namaz kılmaya başlar ve namaz esnasında mevcut olan su zayi olursa, sonraki namazları o teyemmümle kılabilir.[44]

D) Teyemmümde Kullanılabilecek Şeyler

• Temiz toprağa, çakıla, keseğe, taşa, tuğla ve testi gibi pişmiş çamur üzerine teyemmüm etmek sahihtir.

• Toprak, çakıl, kesek ve taş bulunmazsa, elbise, yaygı veya benzeri şeylerin üzerindeki toza ve toprağa teyemmüm edilmelidir. Eğer toz ve toprak bulunmazsa, çamura teyemmüm edilir. Çamur da bulunmazsa, müstehab ihtiyat gereği, namaz teyemmümsüz kılınır ve sonradan ihtiyat gereği, kaza edilir.

• Suyu olmayıp yanında kar veya buz bulunan kimse, mümkün olduğu takdirde onu eritmeli ve onunla abdest veya gusül almalıdır. Bu mümkün olmazsa ve üzerine teyemmüm edilecek bir şey de bulunmazsa, müstehab ihtiyat gereği, namaz abdestsiz ve teyemmümsüz kılınmalı ve farz ihtiyat gereği, daha sonra kaza edilmelidir.

• Üzerine teyemmüm edilecek şey temiz olmalıdır.

• Üzerine teyemmüm edilen şeyin gasp edilmemiş olması gerekir.[45]

E) Teyemmümün Niteliği

Teyemmümde dört şey farzdır:

1. Niyet etmek.

2. İki elin içini, teyemmüm edilecek şeyin üzerine birlikte vurmak.

---

[44] Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 284-286; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 100-104; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 365-378.

[45] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 378; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 286-288; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 104-106.

3. İki elin içini alnın tamamına, kılların çıktığı yerden kaşlara ve burnun üst kısmına kadar çekmek.

4. Sol elin iç tarafını sağ elin üstünün tamamına ve daha sonra sağ elin iç tarafını sol elin üstünün tamamına çekmek.

Gusül yerine yapılan teyemmümle abdest yerine yapılan teyemmüm arasında fark yoktur.[46]

F) Teyemmümle İlgili Hükümler

• Kasten veya bilmeyerek ya da unutarak alnın ve ellerin üstünün az bir kısmı mesh edilmezse, yapılan teyemmüm geçersiz olur.

• Ellerin üstünün tamamen mesh edildiğinden emin olmak için bileğin biraz üstünden mesh edilmelidir. Ancak parmakların arasının mesh edilmesi gerekmez.

• Alın ve ellerin üstü yukarıdan aşağıya doğru meshedilmelidir ve bu işler kesintisiz olarak yapılmalıdır.

• Niyet edilirken teyemmümün gusül yerine mi, yoksa abdest yerine mi olduğu belirtilmelidir. Gusül yerine olursa, hangi gusül olduğu da belirtilmelidir.

• Teyemmüm edilirken parmaktaki yüzük çıkarılmalıdır. Alında, ellerin içinde veya üstünde bir engel varsa mesela onlara bir şey yapışmış olursa, giderilmelidir.

• Alında veya ellerin üstünde yara olur ve üzerine sarılan bez veya başka şey açılmazsa, el onun üzerine sürülmelidir ve yine, elin iç tarafında yara olur ve üzerine sarılan bez veya başka şey açılmazsa, el o şekilde üzerine teyemmüm edilen şeye vurulmalı, alın ve ellerin üstü mesh edilmelidir.

• Teyemmüm etmesi gereken kimse, namaz vakti bitinceye dek özrünün devam edeceğini bilirse, istediği vakitte namazını kılabilir. Ancak vaktin sonuna kadar özrünün zail olacağını bilirse, beklemeli; abdest veya gusül alarak ya da vakit darlaştığında teyemmüm ederek namaz kılmalıdır.

---

[46] Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 106-107; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 288-293; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 385-386.

• Abdest veya gusül alamayan kimse, günlük namazların nafileleri gibi belli vakitleri olan müstehab namazları teyemmümle kılabilir.

• Su bulunmaması veya başka bir özürden dolayı teyemmüm eden kimsenin özrü kalktıktan sonra, almış olduğu teyemmüm bozulur.

• Abdesti bozan şeyler, abdest yerine yapılan teyemmümü de bozar. Guslü bozan hâller, gusül yerine yapılan teyemmümü de bozar.

• Gusül yapamayan kimse, gusülsüz yapılması caiz olmayan bir işi yapmak isterse, gusül yerine teyemmüm yapmalıdır. Abdest alamayan kimse, abdestsiz yapılması caiz olmayan bir iş yapmak isterse, abdest yerine teyemmüm etmelidir.

• Cünüplükten dolayı teyemmüm edilirse, namaz için abdest alınması gerekmez. Ama diğer gusüllerden dolayı teyemmüm edilirse, abdest alınması gerekir. Eğer abdest alınamazsa, abdest yerine başka bir teyemmüm edilmelidir.

• Teyemmüm etmesi gereken kimse, bir iş için teyemmüm ederse, teyemmüm ve özrü devam ettiği sürece, gusül veya abdestle yapılması gereken işleri bu teyemmümle yapabilir.[47]

V. GUSÜL

A) Tanımı

Boy abdesti dediğimiz guslün dini ıstılahtaki tanımı; niyet ederek suyu bedenin tamamı üzerinden akıtmaktır.

B) Delili

Cünüp olan kimsenin gusledip yıkanmasının farz olduğunu Kur'an-ı Kerim'den ve Ehl-i Beytten (as.) gelen rivayetlerden öğrenmekteyiz. Bu hususta Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا

"Eğer cünüp iseniz, iyice yıkanarak temizlenin."[48]

---

[47] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 386-398; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 293-294.
[48] 5/Mâide, 6.

Muhammed b. İsmâ'îl'den rivayet:

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ قَالَ سَأَلْتُ الرِّضَا (ع) عَنِ الرَّجُلِ يُجَامِعُ الْمَرْأَةَ قَرِيباً مِنَ الْفَرْجِ فَلَا يُنْزِلَانِ مَتَى يَجِبُ الْغُسْلُ فَقَالَ إِذَا الْتَقَى الْخِتَانَانِ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ.

İmam Alî er-Rızâ (as.) a; "Bir erkek, kadının cinsel organına yakın bir yere penisini sürerek ilişkide bulunur da her ikisinin menisi gelmezse ne zaman gusül yapmaları gerekir?" diye sordum. Bana şöyle cevap verdi: "İki sünnet yeri birbirinin içine girdiğinde gusletmek gerekir."[49]

C) Hüküm İtibariyle Guslün Kısımları

1. Farz Gusüller

Farz gusüller yedi tanedir:

1. Cünüplükten temizlenmek için yapılan gusül,

2. Âdet halinin sona ermesini müteakip yapılan gusül,

3. Loğusalık halinin sona ermesini müteakip yapılan gusül,

4. İstihaze (özür sebebiyle kadının üreme organının kanaması) halinin sona ermesini müteakip yapılan gusül,

5. Ölüye dokunma sebebiyle yapılan gusül,

6. Ölüye yaptırılan gusül,

7. Nezir, yemin vb. şeyler nedeniyle yapılan gusül.[50]

2. Müstehab Gusüller

Yüce dinimizin hükümlerine göre birçok müstehab gusül vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Cuma guslü: Zamanı cuma günü sabah ezanından öğle ezanına kadardır. Öğleye yakın yapılması daha iyidir. Cuma guslü yapılırken şu duanın okunması müstehabdır:

---

[49] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 46.

[50] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 63; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm*, I. 25; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 238; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 208; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 47.

اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ. اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَاجْعَلْنِى مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِى مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ

"Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur; O tektir, ortağı yoktur ve Muhammed O'nun kulu ve elçisidir. Allah'ım! Muhammed ve Ehl-i Beyti'ne rahmet et. Beni tövbe edenlerden kıl ve yine beni tertemiz kullarından kıl."

2. Ramazan ayının ilk gecesi ve bu ayda tüm tek gecelerin örneğin üçüncü, beşinci ve yedinci gecelerin guslü. Ancak yirmi birinci geceden itibaren bütün gecelerde gusledilmesi, müstehabdır. Birinci, on beşinci, on yedinci, on dokuzuncu, yirmi birinci, yirmi üçüncü, yirmi beşinci, yirmi yedinci, yirmi dokuzuncu geceler için gusletmek daha çok tavsiye edilmiştir. Ramazan gecelerinin gusül vakti, gecenin bütünüdür; güneş batarken yapılması daha iyidir. Ancak yirmi birinci geceden ayın sonuna kadar akşam namazıyla yatsı namazları arasında yapılması daha iyidir ve yine yirmi üçüncü gece, gecenin başlangıcında yapılan guslün yanı sıra bir de gecenin sonunda gusledilmesi, müstehabdır.

3. Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramlarının guslü. Vakti, sabah ezanından güneş batıncaya kadardır. Bayram namazından önce yapılması, daha iyidir.

4. Ramazan Bayramı gecesi guslü. Güneş battıktan sabah ezanına kadar yapılır. Ancak gecenin başlangıcında yapılması, daha iyidir.

5. Zilhicce ayının sekizinci ve dokuzuncu günlerinin guslü. Dokuzuncu günde öğleye yakın gusledilmesi, daha iyidir.

6. Recep ayının birinci, on beşinci, yirmi yedinci ve son gününün guslü.

7. Gadir-i Hum Bayramı (Zilhicce ayının 18.) gününün guslü. Güneşin çıkışından sonra, günün başlangıcında gusledilmesi, daha iyidir.

8. Zilhicce ayının yirmi dördüncü gününün guslü.

9. Nevruz bayramı günü, şaban ayının on beşinci, rebiyülevvel ayının dokuzuncu ve on yedinci ve zilkâde ayının yirmi beşinci günü yapılan gusüller.

10. Yeni doğmuş çocuğa verilen gusül.

11. Sarhoşken uyuyan kimsenin guslü.

12. Herhangi bir yerini, yıkanmış bir ölünün bedenine dokunduran kimsenin guslü.

13. Güneş ve ay tamamen tutulduğu hâlde, kasıtlı olarak âyat namazı kılmayan kimsenin guslü.

14. İdam edilen kimseyi görmek amacıyla gidip onu gören kimsenin gusletmesi. Ama tesadüfen veya çaresizlikten görür ya da şahitlik yapmak için gitmiş olursa, gusletmesi müstehab değildir.

Mekke-i Mükerreme'ye, Mescid-i Haram'a, Medine-i Münevvere'ye, Mescid-i Nebevî'ye girmeden önce gusletmek, müstehabdır. Ehl-i Beyt İmamlarının (onlara selam olsun) haremlerine girmek için reca niyetiyle [bu amele karşılık vaat edilen sevaba ulaşma ümidiyle] gusletmek, iyidir.

Resulullah (saa.) Efendimizi ve Ehl-i Beyt İmamlarını (as.) uzaktan veya yakından ziyaret etmek, yüce Allah'tan bir dilekte bulunmak, tövbe etmek, ibadet ederken zinde olabilmek, yolculuk özellikle şehitler serveri Hz. Hüseyin'in (as.) türbesini ziyaret amacıyla yapılan yolculuk için gusletmek müstehabdır. Bu meselede değinilen gusüllerden birini yaptıktan sonra abdesti bozan bir işi yapar mesela uyursa, gusül bozulur ve tekrar gusletmek, müstehab olur.

Müstehab gusül yapmakla namaz gibi abdesti gerektiren bir iş yapılamaz.[51]

D) Şekil İtibariyle Guslün Kısımları

1. Tertibî Gusül

Tertibî gusülde gusül niyetiyle önce baş ve boyun, sonra bedenin sağ tarafı, sonra sol tarafı yıkanır. Kasten veya unutularak ya da dinî hükmünü bilmeyerek bu tertip üzere yapılmayan gusül geçerli olmaz.

Göbeğin ve avret mahallinin yarısının bedenin sağ tarafıyla, diğer yarısının da sol tarafıyla birlikte yıkanması farzdır. Ancak bunların tamamının her iki tarafla birlikte yıkanması daha iyidir.

---

[51] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 359-363

Her üç kısmın yani baş ile boyun, sağ ve sol tarafın tam olarak yıkanmasından emin olmak için her kısım yıkanırken diğer kısımlardan bir miktarı da o kısımla birlikte yıkamak gerekir. Hatta boyunun sağ tarafının tamamını bedenin sağ tarafıyla, boyunun sol tarafının tamamını bedenin sol tarafıyla yıkanması, müstehab ihtiyata uygundur.

Gusülden sonra, bedenin herhangi bir yerinin yıkanmadığı anlaşılırsa ancak neresi olduğu bilinemezse, yeniden gusletmek gerekir.

Gusülden sonra, belirli bir yerin yıkanmadığı anlaşılırsa, eğer sol tarafta ise, sadece o yerin yıkanması yeterlidir. Sağ tarafta olursa, orası yıkandıktan sonra sol tarafın da yıkanması gerekir. Başta ve boyunda ise, orası yıkandıktan sonra sağ taraf ve daha sonra sol taraf yıkanmalıdır.

Gusül bitmeden önce sol tarafın bir miktarını yıkadığı hususunda şüpheye düşen kimsenin o miktarı yıkaması yeterlidir. Ancak, sol tarafı yıkamaya başladıktan sonra sağ tarafın hepsini veya bir miktarını ya da sağ tarafı yıkamaya başladıktan sonra başı ve boynun hepsini veya bir miktarını yıkadığına dair şüpheye düşerse, şüphesine itibar etmemelidir.

2. İrtimasî Gusül

İrtimasî gusül niyetiyle bedenin tamamı suyun içine girinceye kadar tedrici olarak suya dalan kimsenin guslü geçerlidir. Ancak müstehab ihtiyata uygun olan, bir defada suya dalmaktır.

Bedenin tamamı suyun içinde olur ve irtimasî gusle niyet ettikten sonra beden hareket ettirilirse, gusül geçerli olur.

İrtimasî gusülden sonra, bedenin bir miktarına su ulaşmadığı anlaşılırsa, su ulaşmayan yer bilinse de bilinmese de yeniden gusletmek gerekir.

Zaman dar olup tertibî gusle yetmeyecek ama irtimasî gusle yetecek kadar ise, irtimasî gusül yapılmalıdır.

Farz oruç tutmakta olan ya da hac veya umre ihramında bulunan kimse, irtimasî gusül yapamaz. Ancak unutarak irtimasî gusül yaparsa, guslü geçerli olur.[52]

---

[52] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 60, 61.

E) Cünüplükle İlgili Hükümler

Cünüplüğün sebepleri ikidir:

1. Cinsel ilişkide bulunmak.

2. Meni akması. Meninin uyku veya uyanıklık halinde, az veya çok, şehvetli veya şehvetsiz, isteğe bağlı veya istek dışı akması fark etmez.

İnsandan bir ıslaklık gelir ve meni mi, idrar mı veya bunlardan başka bir şey mi olduğunu bilmezse; eğer şehvetle ve basınçla dışarı çıkar ve akmasından sonra bedende gevşeklik meydana gelirse o ıslaklık meni hükmündedir. Çıkan yaşlıkta, bu üç özellikten biri olmazsa, meni hükmünü taşımaz. Ama kadın ve hastalarda akan suyun basınçla çıkması gerekmez. Şehvetle akarsa, meni hükmünü taşır ve bedenin gevşemesi gerekmez.

Hasta olmayan birinden bir akıntı olur ve önceki hükümde açıklanan üç özellikten birini taşır ancak diğer özellikleri taşıyıp taşımadığını bilmezse, akıntıdan önce abdesti yoksa abdest almalıdır.

Meni çıktıktan sonra idrar yapılması müstehabdır. İdrar yapılmaz da gusülden sonra meni mi, yoksa başka bir akıntı mı olduğu bilinmeyen bir yaşlık çıkarsa, meni hükmünü taşır.

Cinsel ilişki hâlinde, penisin sünnet yeri kadar bir kısmı veya daha fazlası karşı tarafın organına girerse, meni gelmese bile, ilişkiye girenlerin ikisi de cünüp olurlar.

Meni, kendi yerinden hareket eder, ancak dışarı çıkmazsa veya meninin dışarı çıkıp çıkmadığından şüpheye düşülürse, gusül gerekmez.[53]

1. Cünüp Kimsenin Yapması Haram Olan Şeyler

Cünüp kimsenin yapması haram olan şeyler şunlardır:

1. Kur'an ayetinin veya Allah lafzının yazılı olduğu bir şeye vücudu temas ettirmek. Farz ihtiyat gereği, peygamberler ve Ehl-i Beyt İmamları ve Hz. Fâtıma'nın da (Allah'ın selamı onlara olsun) isimlerinin yazılı olduğu yerlere vücudu temas ettirmek cünüp kimseye haramdır.

---

[53] Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 238; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 208-212; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 47-50; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 26-28.

2. Bir kapısından girip diğerinden çıkacak şekilde olsa bile, Mescid-i Haram'a ve Mescid-i Nebevî'ye girmek.

3. Diğer mescitlerde durmak. Ancak bir kapıdan girip diğerinden çıkmanın sakıncası yoktur. Farz ihtiyat gereği Ehl-i Beyt İmamlarının türbelerinde de durulmamalıdır.

4. İçeriye bir şey bırakmak veya içeriden bir şey almak amacıyla mescide girmek.

5. Farz secdesi olan sureleri okumak. Bu sureler dört tanedir:

a) Secde Suresi (32. sure)

b) Fussilet Suresi (41. sure)

c) Necm Suresi (53. sure)

d) Alak Suresi (96. sure).

Cünüp kimsenin bu dört surenin bir harfini bile okuması, haramdır.[54]

2. Cünüp Kimsenin Yapması Mekruh Olan Şeyler

Cünüp kimsenin yapması mekruh olan şeyler şunlardır:

1-2) Yemek ve içmek. Ancak abdest aldıktan sonra yiyip içmek, mekruh değildir.

3. Farz secdesi olmayan surelerin yedi ayetinden fazlasını okumak.

4. Vücudun herhangi bir yerini Kur'an'ın cildine, kenarına ve yazılarına temas ettirmek.

5. Üzerinde Kur'an bulundurmak.

6. Uyumak. Ancak, abdest aldıktan veya su olmadığından gusül yerine teyemmüm ettikten sonra uyumak, mekruh değildir.

7. Başa kına ve benzeri şeyler sürmek.

8. Bedene yağ sürmek.

9. İhtilam olduktan, yani uykuda kendisinden meni çıktıktan sonra, cinsel ilişkide bulunmak.[55]

---

[54] Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 222-223; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 65; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 38-39.

[55] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 65; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 39.

F) Cünüplükten Temizlenme Guslü

Cünüplükten temizlenmek için gusletmek müstehabdır. Farz namazları kılmak, ramazan orucunu –edâ veya kazâ olarak–tutmak, Kâbe'yi tavaf etmek ve benzeri şeyleri yapmak içinse farzdır. Ancak cenaze namazı kılmak, şükür secdesi ve Kur'an'ın vacip olan secdelerini yapmak için bu guslün yapılması zorunlu olmaz.[56]

Guslederken, farz gusül veya müstehab gusül yapıldığını belirleyerek niyet etmek gerekmez. Yalnızca Yüce Allah'ın emrini yerine getirmek kastıyla gusletmek yeterlidir.

Namaz vaktinin girdiğini sanarak farz gusül yaptığına niyet edip de daha sonra namaz vaktinden önceguslettiği anlaşılan kimsenin guslü geçerlidir.

Gusül, ister farz ister müstehab olsun, iki şekilde yapılabilir:

1. Tertibî Gusül.
2. İrtimasî Gusül.

G) Gusülle İlgili Hükümler

• Haram yolla cünüp olan kimseden çıkan ter necis değildir. Haram yolla cünüp olan kimse, sıcak su ile gusletse bile, guslü sahihtir.

• Guslederken, bedende bir iğne ucu kadar yer yıkanmamış olarak kalsa, yapılan gusül geçersizdir. Ama kulak ve burun içi gibi, bedenin görünmeyen yerlerini yıkamak farz değildir.

• Kulakta içi görünecek kadar geniş olan küpe deliğini yıkamak gerekir. Ama içi görünmezse yıkamak gerekmez.

• Suyun bedene ulaşmasına engel olan şeyin giderilmesi gerekir. Giderildiğinden emin olmadan gusledilirse, alınan gusül geçerli olmaz.

• Abdestin geçerlilik şartları, gusül için de aranır. Ama gusülde bedeni yukardan aşağıya doğru yıkamak şart değildir ve yine tertibî gusülde her kısmı yıkadıktan sonra hemen diğer kısmı yıkamak da gerekmez. Hatta başı ve boynu yıkadıktan sonra bir miktar bekleyip

[56] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 37; Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha*, I. 610; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 50.

sonra sağ tarafı yıkamanın ve bir müddet sonra da sol tarafı yıkamanın sakıncası yoktur. Ama idrar ve gaitasını tutamayan kimse gusledip namaz kılma miktarınca kendisinden idrar ve gaita dışarı çıkmıyorsa eğer vakit dar olursa, her kısmı öbürünün peşinden yıkamalı ve gusülden hemen sonra da namazı kılmalıdır.

• Gusül yapıp yapmadığı hakkında şüpheye düşen kimse, gusletmelidir. Ama, gusülden sonra guslünün doğru olup olmadığı hakkında şüpheye düşen kimsenin yeniden gusletmesi gerekmez.

• Cünüp kimse, gusledip etmediği hususunda şüpheye düşerse, kıldığı namazları geçerlidir; ancak sonraki namazlar için gusletmelidir.

• Cünüplük guslü yapan kimsenin namaz için abdest alması gerekmez. Ama diğer gusüllerle namaz kılınmaz, guslün yanı sıra abdest alınması gereklidir.[57]

H) Guslün Yapılışı

Gusül yapacak olan kişi önce besmele çeker. Gusül yapacağı yerde veya vücudunda pislik varsa onu temizler. Ellerini yıkar. Sünnet gereği olarak ağzına ve burnuna su verir. Daha sonra başını ve boynunu yıkamaya başlar. Bu arada *"Yâ Rabbi! Senin rızan için boy abdesti alarak kalben ve bedenen temizlenmek istiyorum."* diyerek niyet eder. Niyetin kalb ile yapılması yeterli olmakla birlikte, dil ile de ifade edilmesi daha faziletlidir. Yıkamakta olduğu başında kuru bir yer kalmadığına kanaat getirdiğinde, sırasıyla vücudunun sağ tarafını, omuzlardan ayaklara kadar yıkar. Sol tarafı da aynı şekilde yıkar. Vücudun hiçbir yerinde kuru alan kalmadığında, yıkanan yerden ayrılmak üzere ayaklar temizlenir ve böylece gusül tamamlanmış olur. Gusül alınırken içten geldiği şekilde (Özellikle Ehl-i Beytten nakledilen dualar olması daha uygundur.) Allah'a hamd edilir ve dualar okunur.

Kadınlar gusül alırken saçları toplu bir halde ise, saçlarını açmak mecburiyetinde değildirler. Ancak, suyun deriye ulaşması gerekir. Aksi halde boy abdesti geçersiz olur.

---

[57] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 36-41; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 220-227.

VI. KADINLARIN ÖZEL HÂLLERİ

Kadınların özel hâlleri; hayız, nifas ve istihaze olmak üzere üç çeşittir.

A) HAYIZ

Hayız, genellikle her ay birkaç gün kadınların rahminden gelen kana denir. Hayız kanı gördüğünde kadına hayızlı veya âdetli denir. Hayız kanı genellikle, katı, sıcak, kırmızı veya siyaha çalan kırmızı renkte, basınçlı ve biraz yakıcı olur.

Dokuz yaşını doldurmadan önce kız çocuğunun ve menopoz dönemine girmiş olan kadınların gördükleri kan, hayız kanı değildir. Hamile ve çocuğuna süt veren kadın, hayız kanı görebilir.

Hayzın süresi üç günden az, on günden fazla olmaz. Hayız kanı, ilk üç günde kesintisiz olarak görülmelidir. Üç gün aralıksız kan görülür ve daha sonra kesilirse, eğer tekrar kan görülür ve kan görülen günlerle arada temiz kalınan günlerin sayısı toplam olarak on günü aşmazsa, arada temiz kalınan günler de âdetten sayılır.[58]

1. Hayız Hâlindeyken Yapılması Haram Olan Şeyler

Âdet görmekte olan kadının yapması haram olan şeyler şöyle sıralanabilir:

1. Abdest, gusül veya teyemmümle yapılması gereken namaz gibi ibadetler. Ancak cenaze namazı gibi abdest, gusül ve teyemmümle yapılması gerekmeyen ibadetleri yapmasında, sakınca yoktur.

2. Cünüp olan kimse için haram olan şeylerin hepsi. Bunlar, cünüplük bahsinde açıklanmıştır.

3. Cinsel ilişkide bulunmak. Bu hem erkek için ve hem de kadın için haramdır.

Kadının âdet görmesinin kesinlik kazanmadığı ama şer'i açıdan kendisini âdetli sayması gereken günlerde de cinsel ilişkide bulunmak, haramdır. Şu hâlde on günden fazla kan gören kadınla kocası, cinsel ilişki kuramaz.

---

[58] Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 243-249; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 73; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 252.

Kadının âdet günlerinin sayısı üç kısma bölünürse ve erkek bu sürenin ilk bölümünde eşiyle cinsel ilişki kurarsa, farz ihtiyat gereği, keffaret olarak fakire [3,5154 gr.] altın vermesi gerekir. Bu sürenin ikinci bölümünde cinsel ilişki kurarsa [1,7577 gr.] altın, üçüncü bölümünde ise [0,87885 gr.] altın vermesi gerekir. Örneğin âdeti altı gün olan bir kadının kocası, birinci ve ikinci günün gündüzü ve gecesinde eşiyle cinsel ilişkiye girerse fakire [3,5154 gr.] altın vermeli; üçüncü ve dördüncü günün gündüzü ve gecesinde gerçekleşirse [1,7577 gr.] altın, beşinci ve altıncı günün gündüz ve gecesinde, [0,87885 gr.] altın vermelidir. Keffaretlerde altın yerine altının değerince para vermek daha ugun olur. Kendi eşiyle, âdet gördüğü dönemin hem ilk, hem ikinci ve hem de üçüncü bölümünde cinsel ilişki kuran insan, her üç keffareti yani [6,15195 gr.] altın vermelidir. Kendi eşiyle, âdetli olduğu hâlde cinsel ilişkide bulunup keffaretini veren insan, ikinci kez cinsel ilişki kurarsa, yine keffaret vermesi gerekir. Âdet gören eşiyle keffaret vermeden birkaç kez cinsel ilişkide bulunan birisi, farz ihtiyat gereği, her defası için ayriyeten bir keffaret vermelidir. Erkek, cinsel ilişki hâlinde eşinin âdet görmeye başladığını fark ederse, hemen ondan ayrılmalıdır. Aksi takdirde farz ihtiyat gereği, keffaret vermelidir.

Keffaret vermeye güç yetiremeyen kimsenin, fakire bir miktar sadaka vermesi iyidir; bunu da yapamıyorsa farz ihtiyat gereği, tövbe ve istiğfarda bulunmalı ve güç yetirdiği zaman keffareti de vermelidir.

Âdet halindeki kadını boşamak, talâk bölümünde de açıklanacağı gibi, geçersizdir.

Kadın, namazdayken hayız görmeye başlarsa, namazı bozulur.

Hayız kanı tamamen kesildikten sonra kadının, abdest, teyemmüm ve gusülle yapılması gereken namaz kılmak, Kâbe'yi tavaf etmek ve diğer ibadetler için gusletmesi farzdır. Hayız guslü cünüplükten temizlenme guslü gibidir. Ancak namaz için gusülden önce veya sonra abdest de almalıdır. Abdesti gusülden önce alması, daha iyidir.

Kadının görmüş olduğu hayız kanı tamamen kesildikten sonra, gusletmemiş olsa bile, boşanması halinde yapılan boşama geçerli olur; kocası onunla cinsel ilişki kurabilir. Ama müstehab ihtiyat gereği, gusletmeden önce bu ilişkiden sakınılmalıdır. Ancak camide durmak, Kur'an yazısına dokunmak gibi âdet görürken yapılması haram olan şeyler, gusletmedikçe yapılamaz.

Abdest ve gusül için yeterli su olmaz ve mevcut su ancak abdest veya gusülden birine yetecek miktarda olursa, farz ihtiyat gereği gusletmeli ve abdest yerine teyemmüm etmelidir. Su sadece abdeste yetecek kadar olur ve gusle yetmezse, abdest alıp gusül yerine teyemmüm etmelidir. Eğer hiçbirisi için su olmazsa, biri gusül, diğeri de abdest yerine olmak üzere iki teyemmüm etmelidir.

Âdet halindeyken kılınamayan günlük farz namazlar kaza edilmez ama tutulamayan farz oruçlar kaza edilmelidir.

Hayızlı kadının, âdetliyken namaz vakitlerinde, kanı temizlemesi, pamuk ve bezi değiştirmesi, abdest alması, eğer abdest alamıyorsa teyemmüm etmesi ve önceden namaz kıldığı yerde kıbleye doğru oturup zikir, dua ve salavatla meşgul olması müstehabdır.

Âdet gören kadının, üzerinde Kur'an-ı Kerim'i taşıması, okuması, ona dokunması, kına ve benzeri şeyler yakınması, mekruhtur.[59]

2. Hayız Gören Kadınların Kısımları

Hayız gören kadınlar kendi aralarında altı kısma ayrılırlar:

a)Belli Zaman ve Sayıda Âdet Gören Kadın

İki ay peş peşe aynı zamanda âdet gören ve âdet gördüğü günlerin miktarı da aynı olan kadınlardır. Örneğin, iki ay peş peşe ayın ilk gününden yedinci gününe kadar kan gören kadın.

Bu durumdaki bir kadın, âdeti zamanında veya âdetinden iki üç gün önce ya da iki üç gün sonra kan görmeye başlarsa, hayız hükümlerini uygulamalıdır. Kanamanın hayız olmadığı sonra anlaşılırsa, mesela, üç gün dolmadan kan kesilirse, terk etmiş olduğu ibadetleri kaza etmelidir.

Belli zaman ve sayıda âdet gören kadın, âdet günlerini de içine alacak şekilde birkaç gün öncesinde kan görür ve üst üste on günden fazla olmazsa, hepsi hayız sayılır. Ancak on günü geçerse sadece âdet günleri hayız sayılır ve önce gördüğü kan, istihaze kanıdır. Bu günlerde ibadet etmemişse, kaza etmelidir.

---

[59] Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 250-253; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 75-78; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 260.

Eğer âdet günlerinde ve birkaç gün sonrasında kan görür ve tümü on günü geçmezse hepsi hayız sayılır. Ancak on günden fazla olursa, yalnızca âdet günleri hayız ve geri kalanı, istihaze kanı sayılır.

Belli zaman ve sayıda âdet gören kadın, âdet günlerinin dışında ancak âdet günleri sayısınca kan görürse, bu kanama âdet günlerinden önce de olsa sonra da olsa, hayız sayılır.

Belli zaman ve sayıda âdet gören kadın, on günden fazla kan görürse, âdet günlerine rastlayan kan hayızdır; âdet günlerinden sonra gördüğü kan ise istihaze kanıdır.

b) Belli Zamanda Âdet Gören Kadın

İki ay peş peşe aynı zamanda âdet gören, ama iki ayda gördüğü âdet günlerinin miktarı değişik olan kadınlardır. Örneğin, iki ay peş peşe ayın ilk gününden itibaren kan görür; ama birinci ay yedinci günde, ikinci ay ise sekizinci günde kan kesilir.

Belli zamanda âdet gören kadın, âdetinden iki üç gün önce veya iki üç gün sonra kan görürse, âdet gören kadınların yapmaları gereken şeyleri yapmalıdır. Sonradan hayız kanı olmadığını anlarsa, terk ettiği ibadetleri kaza etmelidir.

c) Belli Sayıda Âdet Gören Kadın

İki ay peş peşe âdet gördüğü günlerin sayısı eşit olan, ama iki aydaki kan görme zamanları değişik olan kadınlardır. Örneğin, ilk ayda ayın beşinden onuna kadar, ikinci ayda ise ayın on ikisinden on yedisine kadar kan görür.

Belli sayıda âdet gören kadın, âdet günlerinin sayısından fazla kan görür ve kan gördüğü günlerin sayısı on günü aşarsa, bu durumda gördüğü kanların hepsi aynı niteliğe sahip olursa, kan gördüğü andan itibaren âdet günlerinin sayısınca hayız ve geri kalanını istihaze kanı saymalıdır.

Ancak gördüğü kanların hepsi aynı nitelikte olmaz, birkaç günü hayız kanının ve geri kalanı ise istihaze kanının özelliklerini taşırsa, bu durumda hayız kanı özelliklerini taşıyan günler, âdet günleriyle eşit olursa, o günleri hayız ve geri kalanı istihaze kanı olarak saymalıdır. Eğer hayız

özelliklerini taşıyan günler, âdet günlerinden fazla olursa, yalnızca âdet günleri kadarı hayız ve geri kalanı istihaze kanıdır. Eğer hayız kanı özelliklerini taşıyan günler, âdet günlerinden az olursa, o günleri ve diğer günlerden hesaplandığında âdet günlerinin sayısını tamamlayacak kadarı, hayız ve geri kalanını istihaze olarak kabul etmelidir.

d) Kendisine Âdet Edinememiş Kadın

Birkaç ay âdet görmüş, ama kendisine belli bir âdet edinemeyen veya âdeti değişmiş ve yeni bir âdet yerleşmemiş olan kadına "muztaribe" denir.

Bu durumdaki bir kadın on günden fazla kan görür ve gördüğü kanların hepsi aynı niteliğe sahip olur ve akrabalarının âdeti de yedi gün olursa, yedi günü hayız, geri kalanını istihaze kanı olarak kabul etmelidir. Akrabalarının âdeti daha az mesela, beş gün olursa, o kadarını hayız kabul eder ve farz ihtiyat gereği, akrabalarının âdet sayısı ile yedi gün arasındaki iki günde de âdet gören kadına haram olan işleri terk edip, istihaze kanı gören kadının yapması gerekenleri yapmalıdır; yani müstehaze kadının hükümlerini uygulayarak ibadetlerini yapar. Eğer akrabalarının âdeti yedi günden fazla, mesela dokuz gün olursa, yedi gününü hayız olarak kabul etmeli ve farz ihtiyat gereği, yedi günle akrabasının âdeti arasındaki iki günde ise müstehaze kadının hükümlerini uygulamalı ve hayız gören kadına haram olan işleri terk etmelidir.

e) İlk Kez Âdet Gören Kadın

İlk kez kan gören kadın, on günden fazla kan görür ve gördüğü kanların hepsi aynı nitelikte olursa, akrabalarının âdet miktarını hayız ve geri kalanı istihaze olarak kabul etmelidir.

İlk kez âdet gören kadın, on günden fazla kan görür; ancak birkaç günü hayız kanının ve diğer birkaç günü de istihaze kanının özelliklerini taşırsa, hayız özelliklerine sahip olan kan üç günden az ve on günden fazla olmadığı takdirde, hepsi hayız sayılır.

f) Âdetini Unutan Kadın

Âdetini unutan kadın, on günden fazla kan görürse, on güne kadar hayız kanı, geri kalanı istihaze kanı saymalıdır. Hayız kanını, özellik-

lerine dayanarak anlayamazsa, farz ihtiyat gereği, ilk yedi günü hayız kanı, geri kalanı ise, istihaze kanı olarak saymalıdır.[60]

g) Hayızla İlgili Diğer Hükümler

İlk kez âdet gören, kendine âdet edinemeyen, âdetini unutan ve belli sayıda âdet gören kadınlar, hayız özelliklerini taşıyan bir kan görürler veya üç gün süreceğini kesin olarak bilirlerse, ibadetlerini terk etmeleri gerekir. Sonradan hayız olmadıkları anlaşılırsa, yerine getirmedikleri ibadetleri kaza etmelidirler. Ama kanın üç gün süreceğini kesin olarak bilmezler ve kan hayız özelliklerini de taşımazsa, farz ihtiyat gereği üç gün boyunca istihaze kanı gören kadınla ilgili hükümleri uygulamalı ve hayız kanı gören kadına haram olan işleri de terk etmelidirler. Eğer üç günden önce temizlenmezlerse, onu hayız kanı olarak saymalıdırlar.

Belli âdeti olan kadın, eğer iki ay peş peşe âdetinin tersine kan görür ve bu iki ayda gördüğü kanın zamanı veya günlerinin sayısı ya da hem zamanı hem de günlerinin sayısı birbiriyle aynı olursa, kadının âdeti bu iki ayda gördüğü şekle dönüşmüş olur. Mesela, ayın birinden yedisine kadar kan gören ve sonra temizlenen kadın, iki ay ard arda onundan on yedisine kadar kan görür ve temizlenirse, artık bundan böyle âdeti ayın onundan on yedisine kadar olur.

Normal olarak ayda bir defa kan gören kadın, bir ayda iki defa kan görür ve kanda hayız nitelikleri olursa, arada temizlendiği günler on günden az olmadığı takdirde, her ikisini hayız kanı saymalıdır.

Kadın, on günden önce temizlenir ve fercinde kan olmadığını bilirse, on gün tamamlanmadan önce yeniden kan geleceğini zannetse bile ibadetleri için gusletmeli; ama on gün tamamlanmadan önce yeniden kan göreceğini kesin olarak bilirse, gusletmemeli; namaz da kılmamalı ve hayız hükümlerine göre hareket etmelidir.[61]

B) Nifas (Loğusalık)

Çocuğun ilk kısmı ana karnından çıkmaya başladığı andan itibaren kadından gelen kan, on günden önce veya onuncu günün başında kesilirse, nifas kanı sayılır.

[60] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 44-52; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 79-88.
[61] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 88-90.

Çocuğun hiçbir parçası dışarı çıkmadan önce kadından gelen kan, nifas değildir. Çocuğun vücut yapısının tamamlanmış olması gerekmez; hatta kadının rahminden bir parça kan gelir ve kadının kendisi, rahminde kalsaydı insan olacağını bilir veya dört ebe bunu söylerse, on gün içinde göreceği kan, nifas kanıdır.

Nifas kanının asgarî süresi, bir an gelmesidir. Azamî süresi ise, on gündür; yani on günden fazla olmaz.

Hayızlı kadına farz, müstehab, haram ve mekruh olan şeyler nifaslı/loğusa kadına da farz, müstehab, haram ve mekruhtur.

Nifaslı kadını boşamak geçersizdir. Onunla cinsel ilişkide bulunmak haramdır. Kocası onunla cinsel ilişkide bulunursa, farz ihtiyat gereği hayız bölümünde açıklanan hükümlere göre keffaret vermesi gerekir.

Kadın, nifas kanından temizlendiğinde gusletmeli ve ibadetlerini yapmalıdır. Eğer yeniden kanama olursa, kanama günleriyle aradaki kesinti günlerinin tümü on gün veya on günden az ise, tamamı nifastır. Kesinti günlerinde oruç tutulmuş ise, kaza etmek gerekir.[62]

C) İSTİHAZE

Kadından gelen kanlardan biri "istihaze" kanıdır ve bu kanı gördüğünde kadına "müstehaze" denir.

İstihaze kanı genelde sarı renkli, soğuk ve ince olur. Sızarak ve yakmadan çıkar. Ama bazen siyah veya kırmızı, sıcak ve katı da olabilir ve yine basınçlı ve yakarak da gelebilir.

İstihaze kanı az, normal ve çok olmak üzere üç kısma ayrılır.

1. İstihaze İle İlgili Hükümler

• Az istihazede, her namaz için bir abdest alınması ve üreme organının dış kısmına kan değmiş ise, yıkanması gerekir. Farz ihtiyat gereği pamuğu da değiştirmeli veya yıkamalıdır.

• Namazdan önce veya namaz esnasında normal istihaze kanı görülürse, o namaz için gusletmek gerekir.

[62] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 299-305; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 54-56; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 90-92; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 256-257.

• Çok istihazede, önceki hükümde açıklanan normal istihazeyle ilgili olarak yapılması gereken işlerin yanı sıra, her namaz için, bez değiştirilmeli veya yıkanmalı, öğle ve ikindi namazı için bir gusül ve akşam ve yatsı namazı için de bir gusül edilmelidir. Öğle ve ikindi namazı ardarda kılınmalıdır. Ardarda kılınmazsa, ikindi namazı için ayriyeten gusül edilmelidir. Aynı şekilde akşamla yatsı namazı ardarda kılınmazsa, yatsı namazı için ayriyeten gusledilmelidir.

• Az istihaze kanı gören kadın, sabah namazından sonra normal istihaze kanı görmeye başlarsa, öğle ve ikindi namazları için gusletmesi gerekir. Öğle ve ikindi namazından sonra normal istihaze kanı görmeye başlarsa, akşam ve yatsı namazları için gusletmelidir.

• Kadının görmüş olduğu az veya normal istihaze kanı, sabah namazından sonra çok istihaze kanına dönüşürse, öğle ve ikindi namazı için bir gusül, akşam ve yatsı namazı için de başka bir gusül etmelidir. Öğle ve ikindi namazından sonra çok istihaze kanına dönüşürse, akşam ve yatsı namazı için gusletmelidir.

• İstihaze kanı gören kadın, farz veya müstehab olan her namaz için abdest almalıdır.

• İstihaze kanı gören kadın, namazdan sonra kendisini kontrol eder ve kan görmezse, tekrar kanın geleceğini bilse de, almış olduğu abdestle namaz kılabilir.

• Gusletmesi farz olan müstehaze kadının tutmuş olduğu oruç, gündüzün kılınacak namazlar için farz olan gusülleri yaptığı takdirde sahihtir. Yine farz ihtiyat gereği ertesi günü oruç tutacağı gecenin akşam ve yatsı namazı için gerekli olan guslü yerine getirmelidir. Ama akşam ve yatsı namazı için gusletmez ve sabah ezanından önce gece namazını kılmak için guslederse, gündüz de günlük namazları için farz olan gusülleri yerine getirirse, orucu sahihtir.

• İstihaze kanı gören kadın, üzerine farz olan işlerden herhangi birini, hatta pamuğu değiştirmeyi terk ederse, namazı batıl olur.

• Az istihaze kanı gören kadın, namaz dışında, abdestli olmayı gerektiren bir iş yapmak isterse, örneğin, Kur'an yazısına dokunmak isterse, abdest almalıdır. Farz ihtiyat gereği, namaz için almış olduğu abdest, yeterli sayılmaz.

• İstihaze kanı gören kadının Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî'ye girmesinin, diğer camilerde durmasının ve farz secdesi olan sureleri okumasının sakıncası yoktur. Ama kocasıyla cinsel ilişkide bulunması, farz ihtiyat gereği ancak -farz namazlar için gerekli olan abdest alma, bez ve pamuğu değiştirme gibi işleri yapmamış olsa da- guslettiği takdirde, helâl olur.

• Normal veya çok istihaze kanı gören kadın, namaz vaktinden önce Kur'an yazısına dokunmak isterse, gusletmesi ve abdest alması gerekir.

• Âyat namazı, istihaze kanı gören kadına da farzdır. Âyat namazı için de günlük namazlar için açıklanan şeyleri yapması gerekir.

• İstihaze kanı gören kadın, kaza namazı kılmak isterse, eda olarak kıldığı namazlar için gereken bütün şeyleri yapmalıdır.

• Kadın, kendisinden gelen kanın, yara kanı olmadığını, hayız ve nifas kanının hükmünü taşımadığını bilirse, farz ihtiyat gereği istihaze kanın hükümlerini uygulamalıdır.[63]

VII. CENAZE BAHİSLERİ

A) Hasta Ziyareti

Hastalanan kişiyi ziyaret etmek sünnettir. Konuyla ilgili olarak Ebû Abdillâh (İmam Ca'fer es-Sâdık) (as.), Resulullah'ın (saa.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللّٰهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) مَنْ عَادَ مَرِيضاً نَادَاهُ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ بِاسْمِهِ يَا فُلَانُ طِبْتَ وَ طَابَ لَكَ مَمْشَاكَ بِثَوَابٍ مِنَ الْجَنَّةِ.

"Bir hastayı ziyaret eden kimseye ismiyle hitap ederek gökten bir melek şöyle seslenir: "Ey falan! Çok güzel bir iş yaptın. Kazanacağın sevap ile de cennete güzelce git."[64]

Hastayı ziyarete giden kişi ona moral verici, ferahlatıcı sözler söylemeli ve acilen şifa bulması için dua etmeli, ziyareti de fazla uzatmamalıdır.

[63] Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 254-255; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 68-72; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 232-250.

[64] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû',* III. 121.

B) Ölmek Üzere Olan Kimseyle İlgili Hükümler

Ölmek üzere olan bir Müslüman, varsa üzerindeki Allah ve kul haklarını ödemeli, ya da yerine getirileceğine güveniyorsa bu hususta yakınlarına vasiyette bulunmalıdır.[65] Ayaklarının altı kıbleye doğru olacak şekilde sırt üstü yatırılmalıdır. Tam olarak bu şekilde yatırmak imkânı olmazsa, yüzü kıbleye gelecek şekilde oturtulmalıdır. Eğer bu da mümkün olmazsa, onu kıbleye doğru, sağ yanı veya sol yanı üzerine yatırmak gerekir.

Ölmek üzere olan insanın Allah hakkında hüsnü zanda bulunması mendubdur. Bununla ilgili olarak Ebû Ca'fer (as.), Sevgili Peygamberimizin (saa.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يَتَّكِلِ الْعَامِلُونَ عَلَى أَعْمَالِهِمُ الَّتِي يَعْمَلُونَهَا لِثَوَابِي فَإِنَّهُمْ لَوِ اجْتَهَدُوا وَ أَتْعَبُوا أَنْفُسَهُمْ أَعْمَارَهُمْ فِي عِبَادَتِي كَانُوا مُقَصِّرِينَ غَيْرَ بَالِغِينَ فِي عِبَادَتِهِمْ كُنْهَ عِبَادَتِي فِيمَا يَطْلُبُونَ عِنْدِي مِنْ كَرَامَتِي وَ النَّعِيمِ فِي جَنَّاتِي وَ رَفِيعِ الدَّرَجَاتِ الْعُلَى فِي جِوَارِي وَ لَكِنْ بِرَحْمَتِي فَلْيَثِقُوا وَ فَضْلِي فَلْيَرْجُوا وَ إِلَى حُسْنِ الظَّنِّ بِي فَلْيَطْمَئِنُّوا فَإِنَّ رَحْمَتِي عِنْدَ ذٰلِكَ تُدْرِكُهُمْ وَ مَنِّي يُبَلِّغُهُمْ رِضْوَانِي وَ مَغْفِرَتِي تُلْبِسُهُمْ عَفْوِي فَإِنِّي أَنَا اللّٰهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ وَ بِذٰلِكَ تَسَمَّيْتُ.

Kutlu ve yüce Allah buyurdu ki; "Amel sahipleri, vereceğim sevap için işlemiş oldukları amellere pek güvenmesinler. Çünkü ömürleri boyunca bana ibadet ederek çabalayıp kendilerini bitkin düşürseler bile, benim katımda istedikleri yüksek derecelere ve cennetlerdeki nimet ve ikramlara ulaşmak için yapmaları gereken kulluk görevini hakkıyla yerine getirmede kısır kalır ve amaçlarına ulaşmış olamazlar. Ancak rahmetime güvensinler, lütfuma umut bağlasınlar. Benim hakkımda hüsnü zanda bulunarak rahatlasınlar. İşte o zaman lütuf ve rahmetime kavuşur, hoşnutluğuma erer, af ve mağfiretime nail olurlar. Şüphesiz ben rahman ve rahim olan Allah'ım. Ben kendimi böyle adlandırdım."[66]

---

[65] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 61.
[66] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû',* II. 71.

Ölmek üzere olan kimsenin yüzünü kıbleye çevirmek, her Müslümana farzdır ve bunun için velisinden izin almak gerekmez.

Kelime-i Şehadet ile Kelime-i Tevhidi, on iki imamı ve diğer hak inançları ikrar etmeyi, ölmek üzere olan kimseye anlayacağı şekilde telkin etmek ve bu telkini ölünceye dek tekrarlamak müstehabdır.

Şu duayı anlayacağı şekilde ölmek üzere olan kimseye telkin etmek, müstehabdır:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِىَ الْكَثِيرَ مِنْ مَعاصِيكَ وَاقْبَلْ مِنِّى الْيَسِيرَ مِنْ طَاعَتِكَ يَا مَنْ يَقْبَلُ الْيَسِيرَ وَ يَعْفُو عَنِ الْكَثِيرِ اِقْبَلْ مِنِّى الْيَسِيرَ وَاعْفُ عَنِّى الْكَثِيرَ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَفُوُّ الْغَفُورُ اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنِى فَاِنَّكَ رَحِيمٌ

"Allah'ım! Sana karşı işlediğim çok günahları bağışla ve benim az itaatimi kabul eyle. Ey az itaati kabul edip çok günahı bağışlayan! Benden azı kabul eyle ve çok günahımı affet; şüphesiz sen affeden ve bağışlayansın. Allah'ım! Bana acı; hiç şüphesiz sen esirgeyensin."

Ölmek üzere olan kimsenin rahat olması için başı ucunda Yâsîn, Sâffât ve Ahzâb Surelerini, Ayete'l-Kürsî'yi, A'râf Suresi'nin 54. ayetini, Bakara Suresi'nin son üç ayetini ve Kur'an'dan mümkün olduğu miktarda okumak müstehabdır.

Ölmek üzere olan kimseyi yalnız bırakmak, karnı üstüne ağır bir şey koymak, yanında cünüp ve âdetli olanların bulunması, fazla konuşmak, ağlamak ve kadınları yalnız onun yanında bırakmak, mekruhtur.[67]

C) Ölüm Sonrası Yapılacak İşler

Öldükten sonra açık kalmaması için ölünün ağzını kapatmak, gözlerini yummak ve çenesini [bir bez ile iyice çekip tepesine] bağlamak, ellerini ve ayaklarını uzatmak, üzerine bir örtü çekmek, gece ölmüşse öldüğü yerde ışık yakmak, cenazenin teşyii için müminlere haber vermek ve gömülmesinde acele etmek müstehabdır. Ama öldüğü kesin olarak bilinmezse, kesinleşinceye dek beklenmelidir.[68]

---

[67] Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 76-77; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 310-312; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 259-261.

[68] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 313.

1. Cenazenin Yıkanması

Ölen Müslümanı yıkamak, kefenlemek ve üzerine namaz kılıp bir kabre gömmek farz-ı kifayedir. Bazıları bu görevleri yaparsa, diğerleri bu sorumluluktan kurtulur. Ancak yapan olmazsa, herkes günahkâr olur.

Cenazeyi, bedeninde pislik varsa bu pislikler giderildikten sonra üç defa yıkamak farzdır:

1. Sedir otu ile karışık suyla.

2. Kâfur ile karışık suyla.

3. Normal su ile.

Sedir ve kâfur, suyun muzaf suya dönüşeceğine sebep olacak ölçüde fazla ve yine "sedir ve kâfurla karıştırılmamış sudur" denecek ölçüde az olmamalıdır.

Hac için ihrama giren kimse, sa'yi tamamlamadan önce Safa ve Merve arasında ölürse, kâfurlu suyla değil, normal suyla yıkanmalıdır. Umre ihramındayken saçlarını kısaltmadan önce ölen kişi için de aynı hüküm uygulanır.

Ölüyü yıkayan kimsenin İmamiye Şiasından olması, akıllı ve ölüyü yıkamakla ilgili hükümleri bilmesi gerekir. Farz ihtiyat gereği, bulûğ çağına da ermiş olmalıdır.

Ölüyü yıkayan kimse bu işi, Allah'ın emrini yerine getirmek için yapmalıdır. Bu niyetini üçüncü yıkamanın sonuna kadar sürdürürse yeterli olur ve niyetini [her yıkamanın başında] yenilemesi gerekmez.

Zinadan doğmuş olsa da Müslüman çocuğu yıkamak farzdır. Gayr-i müslimi ve evladını yıkamak, kefenlemek ve gömmek caiz değildir. Çocuk yaştan beri deli olup bu haldeyken bulûğa eren bir kimsenin, anne, babası veya onlardan biri Müslüman olduğu takdirde, yıkanması gerekir; onlardan hiçbiri Müslüman olmazsa, onu yıkamak caiz değildir.

Düşük çocuk dört aylık veya dört aylıktan daha büyük olursa yıkanmalıdır. Dört aylık değilse, bir bez parçasına sarılıp yıkanmadan kabre konulmalıdır.

Erkeğin kadını, kadının da erkeği yıkaması geçersizdir. Ama kadın kocasını ve erkek de kendi eşini yıkayabilir. Fakat müstehab ihtiyat gereği, kadın kocasını ve erkek de eşini yıkamamalıdır.

Yaşı üçü geçmeyen bir kız çocuğunu erkek yıkayabildiği gibi, üç yaşını geçmeyen erkek çocuğunu da kadın yıkayabilir.

Erkek ölüyü yıkamak için erkek bulunmazsa, aralarında akrabalık bağı bulunan ve mahrem olan mesela, ana, kız kardeş, hala ve teyze gibi veya süt emmek suretiyle mahrem olan kadınlar onu yıkayabilirler. Aynı şekilde kadın ölüyü yıkayacak bir kadın bulunmazsa, akrabalık veya süt emmek vasıtasıyla mahremi olan erkekler, elbise üzerinden onu yıkayabilirler.

Ölünün avret yerine bakmak haramdır. Onu yıkayan baktığı takdirde, günah işlemiş olur; ancak verilen gusül, geçersiz olmaz.

Âdetli veya cünüp iken ölen bir kimseye, ayrıca hayız ve cünüplük guslü vermek gerekmez; cenaze guslü yeterlidir.

Ölüyü yıkamak için ücret almak, caiz değildir. Ancak yıkama öncesi gerekli hazırlıklar için ücret almak haram değildir.

Yıkama işi tamamlandıktan sonra, mezara defin edilmezden önce ölüden idrar veya meni çıkması durumunda, ölünün yeniden yıkanması gerekmez.

Su bulunmaz veya suyu kullanmanın sakıncası olursa, her yıkama yerine ölüye bir teyemmüm ettirilir.

Ölüye teyemmüm ettiren kimse, mümkün olduğu takdirde ölünün elini toprağa vurarak yüzüne ve ellerinin üstüne çekebilir. Bu şekilde mümkün olduğu takdirde, diri insanın eliyle ona teyemmüm ettirmek gerekmez. Ancak her ikisini uygulamak, müstehab ihtiyata uygundur.[69]

2. Ölüye Dokunma Guslü

Ölen insanın soğumuş ve yıkanmamış bedenine uykuda veya uyanık iken, isteyerek ya da istemeyerek dokunan kimsenin gusül yapması farz olur. Tırnak veya kemiği ölünün tırnak veya kemiğine dokunsa bile gusletmelidir. Ölünün saçına dokunan kimsenin üzerine gusül farz olmaz.

---

[69] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 316-324; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 77-82; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 261-267; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 65-68; Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 263-268.

Dört aylık düşük olsa bile çocuk ölüye dokunulduğunda ölüye dokunma guslü yapmak gerekir. Dört ayı dolmadan düşen çocuklara dokunulduğunda gusletmek iyi olur. Buna göre dört aylık ölü bir çocuk dünyaya getiren annenin ölüye dokunma guslü alması gerekir. Dört ay dolmadan düşük yapan annenin gusletmesi ise iyi olur.

Ölüye dokunma guslü alan kimse, namaz kılmak isterse ayrıca abdest de almalıdır.

Ölüye dokunduktan sonra gusletmeyen bir kimsenin camide durmasının, cinsel ilişkide bulunmasının ve içinde farz secde bulunan sureleri okumasının sakıncası yoktur; ancak namaz ve benzeri şeyler için gusledip abdest alması gerekir.[70]

3. Cenazenin Kefenlenmesi

Ölen Müslümanı "izar, gömlek ve lifafe" olmak üzere üç parça bezle kefenlemek gerekir. İzar, bedenin göbekten dize kadar olan kısmını örtmelidir. Göğüsten ayak üzerine kadar uzun olması daha iyidir. Farz ihtiyat gereği olarak gömlek, omuzdan baldırın yarısına kadar olan kısmı tamamen örtmelidir. Lifafe, baş ve ayak tarafları düğümlenebilecek kadar uzun olmalıdır. Eni ise, bir tarafı diğer tarafının üzerine gelecek kadar olmalıdır.

Erkeklerin kefenine başa sarılacak sarığın, kadınların kefenine ise yüz örtüsünün eklenmesi, ayrıca kadının göğüslerini saracak bir sargının da sırttan bağlanacak şekilde sarılması müstehabdır. Erkek kadın bütün ölülere, kefenlendikten sonra biri göbek diğeri de baldır üzerinden olmak üzere iki şerit bağlanması da müstehabdır.

Kadın varlıklı olsa bile, kefenini temin etmek kocasına aittir. Başka bir şey bulunmasa bile, gasp edilmiş bir şeyle ölüyü kefenlemek caiz değildir. Cenazeyi necis bir şeyle ve saf ipekten yapılmış bezle kefenlemek caiz değildir. Ama çaresizlik durumunda sakıncası olmaz.

Kefen, ölüden çıkan veya haricen bulaşan bir necasetle kirlendiğinde, eğer kefen zayi olmayacaksa, kirlenen kısmı yıkanmalı veya kesilip çıkarılmalıdır. Ancak kabre konulmuşsa, kesilmesi daha iyidir. Hatta ölünün

[70] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I/306-310; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 258; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 59-60.

bu amaçla dışarı çıkarılması ona karşı saygısızlık sayılırsa, kesilmesi farz olur. Eğer kirlenen miktarın yıkanması veya kesilmesi mümkün olmazsa, değiştirilmesi mümkün olursa kefeni değiştirilmelidir.

Hac veya umre için ihram giymiş bir kimse ölürse, diğerleri gibi kefenlenmesi gerekir; başını ve yüzünü örtmenin sakıncası yoktur.

İnsanın, sağlığında kendi kefenini, sedir ve kâfurunu hazırlaması müstehabdır.[71]

Ölüyü yıkadıktan sonra secde yerleri olan alnına, ellerinin içine, dizlere, ayak başparmaklarının ucuna, kâfur konulmalıdır. Burnunun ucuna da kâfur sürmek müstehabdır.

Hac için ihrama giren kimse, Safa ile Merve arasında sa'yi tamamlamadan ölürse, yukarıda belirtilen yerlerine kâfur sürmek caiz değildir. Umre için ihrama giren kimse de, saçlarını kısaltmadan önce ölürse aynı hükme tabidir.

Kocası ölen ve iddeti bitmemiş olan bir kadının, her ne kadar güzel koku kullanması haram ise de, öldüğü takdirde ona kâfur sürülmesi farzdır.

Ölüyü amber, misk, ud ve diğer ıtırlarla tütsülemek veya bunlarla kâfuru karıştırmak mekruhtur.

İki tane yaş ve taze ağaç dalını cenazeyle beraber kabre koymak müstehabdır.[72]

4. Cenaze Namazı

Çocuk bile olsa, Müslüman bir ölünün namazını kılmak, farzdır. Ancak çocuğun anne ve babası veya ikisinden biri Müslüman olmalı, çocuk da altı yaşını tamamlamış olmalıdır.

Cenaze namazı; yıkama ve kefenleme işi bittikten sonra kılınmalıdır. Bu işlerden önce veya bunların arasında kılınan cenaze namazı, ister unutkanlık, ister dinî hükmü bilmemek sebebiyle olsun, geçerli olmaz.

---

[71] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 324-330; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 82-86; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 267-270.

[72] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 68-72; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 86-87; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 330-332; Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 268-270.

Cenaze namazı kılmak isteyen kimsenin abdest, gusül veya teyemmüm almış olması, beden ve elbisesinin temiz olması şart değildir. Elbisesi gasp edilmiş bile olsa, sakıncası yoktur. Ancak diğer namazlarda gerekli olan her şeye bu namazda da riayet etmek, müstehab ihtiyata uygundur.

Cenaze namazı kılan kimse, kıbleye yönelmelidir. Yine cenaze sırt üstü, baş tarafı namaz kılanın sağına ve ayakları ise soluna gelecek şekilde karşısına konulmalıdır.

Namaz kılanın yeri, cenazenin bulunduğu yerden çok aşağı ve çok yukarı olmamalıdır. Ancak biraz alçak veya yüksek olmasının sakıncası yoktur.

Namaz kılan, cenazeden uzak olmamalı; ama cenaze namazını cemaatle kılan kimsenin cenazeden uzak olmasının saflar birbirine bağlı olduğu takdirde, sakıncası yoktur.

Cenazeyle namaz kılan arasında perde, duvar veya benzeri bir şey bulunmamalıdır. Ama cenazenin tabut ve benzeri bir şeyde olmasının sakıncası yoktur.

Cenaze namazı ayakta ve Allah'a yaklaşma kastıyla kılınmalıdır. Niyet edilirken ölü belirtilmeli, mesela, "Allah rızası için şu ölünün namazını kılıyorum" diye niyet edilmelidir.

Cenaze namazını ayakta kılamayacak durumda olanlar, oturarak kılabilirler.

Ölü için birkaç defa cenaze namazı kılmak mekruhtur. Ama ölen ilim ve takva ehlinden olursa, mekruh olmaz.

Bilerek veya unutarak ya da bir mazeret sebebiyle namazı kılınmadan gömülen ya da gömüldükten sonra, kılınan namazın batıl olduğu anlaşılan cenazenin, cesedi dağılmadığı sürece, kabrinin yanında namazının kılınması farzdır.[73]

[73] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 74; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 88-89; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 333-336; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 273-274; Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 270.

a) Kılınışı

İmam Rızâ (as.), Resulullah'ın (saa.) kıldığı cenaze namazını ana hatlarıyla şöyle açıklamıştır:

"Resulullah (saa.) cenaze namazı kıldığında tekbir aldıktan sonra şehadet getirirdi; sonra tekbir alır peygamberlere salâvat getirip dua ederdi; sonra tekbir alır mümin erkek ve kadınlara mağfiret dilerdi; sonra tekbir alır ölen kimseye dua ederdi; sonra tekbir alır (ve selam vermeksizin) namazdan çıkardı."[74]

Bu rivayetten de anlaşıldığı gibi, cenaze namazı beş tekbir alınarak kılınır. Niyet edip de birinci tekbir alındıktan ve eller yan tarafa salındıktan sonra,

اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰهِ

"Allah'tan başka, bir ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed'in (saa.) O'nun elçisi olduğuna şehadet ederim" denilir.

İkinci tekbir alınıp da eller yan tarafa salındıktan sonra:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ

"Allah'ım! Muhammed ve Ehl-i Beyti'ne rahmet et."

Üçüncü tekbirden sonra:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

"Allah'ım! mümin erkek ve mümin kadınları bağışla."

Dördüncü tekbirden sonra, cenaze erkek ise:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِهَذَا الْمَيِّتِ

"Allah'ım, şu ölü erkeği bağışla."

Cenaze kadın ise:

[74] Meclisî, *Bihârü'l-envâr*, LXXXI. 339, aynı metin İmam Sâdık'tan (as.) da rivayet edilmiştir. Bkz, Âmilî, *Vesâilü'ş-Şî'a*, III. 763.

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِهَذِهِ الْمَيِّتَةِ

“Allah’ım! Şu ölü kadını bağışla.” denir ve sonra beşinci tekbir alınır.

Ancak cenaze namazını şu şekilde kılmak, daha faziletlidir. Şöyle ki: Birinci tekbirden sonra şöyle denir:

اَشْهَدُ أَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ اَرْسَلَهُ بِالْحَقِّ بَشِيراً وَ نَذِيراً بَيْنَ يَدَى السَّاعَةِ

“Şehadet ederim ki Allah’tan başka, ilâh yoktur; tektir, ortağı yoktur. Şehadet ederim ki Muhammed O’nun kulu ve elçisidir. Onu hak üzere kıyamet öncesinde müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndermiştir.”

İkinci tekbirden sonra:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَارْحَمْ مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ كَاَفْضَلِ مَا صَلَّيْتَ وَ بَارَكْتَ وَ تَرَحَّمْتَ عَلَى اِبْرَاهِيمَ وَ آلِ اِبرَاهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ وَ صَلِّ عَلَى جَمِيعِ اْلاَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصِّدِّيقِينَ وَ جَمِيعِ عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِينَ

Üçüncü tekbirden sonra:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ اْلاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَاْلاَمْوَاتِ تَابِعْ بَيْنَنَا وَ بَيْنَهُمْ بِالْخَيْرَاتِ اِنَّكَ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ اِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Allah’ım! Bütün mümin erkek ve mümin kadınları, Müslüman erkek ve Müslüman kadınları, onlardan hayatta olanları ve ölenleri bağışla. Onlarla aramızdaki ilişkiyi hayırlarla koru. Şüphesiz sen duaları kabul eden ve her şeye güç yetirensin.”

Cenaze erkek ise dördüncü tekbirden sonra şöyle denir:

اَللّٰهُمَّ اِنَّ هَذَا عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ اَمَتِكَ نَزَلَ بِكَ وَ اَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ اَللّٰهُمَّ اِنَّا لاَ نَعْلَمُ مِنْهُ اِلاَّ خَيْراً وَ اَنْتَ اَعْلَمُ بِهِ مِنَّا اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ مُحْسِناً فَزِدْ فِى اِحْسَانِهِ وَ اِنْ كَانَ مُسِيئاً

فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَاغْفِرْ لَهُ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ عِنْدَكَ فِى اَعْلَى عِلِّيِّينَ وَاخْلُفْ عَلَى اَهْلِهِ فِى الْغَابِرِينَ وَارْحَمْهُ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

“Allah’ım! Bu senin kulundur. Senin erkek ve kadın kulunun evladıdır. O sana misafir oldu ve sen huzuruna varılanların en hayırlısısın. Allah’ım! Biz bunun hakkında iyilikten başka hiçbir şey bilmiyoruz. Ancak sen onu bizden daha iyi bilirsin. Allah’ım! Eğer o, iyilikte bulunan kimselerden ise, iyiliğini artır; eğer kötülükte bulunan kimselerden ise, ondan geç ve onu bağışla. Allah’ım! Ona kendi katında en yüce derecelerde yer ver. Geride bırakılanlar arasında ailesi hakkında onun yerine geç. Kendi rahmetinle ona rahmet et, ey merhametlilerin en merhametlisi.”

Cenaze kadın ise şöyle denir:

اَللّٰهُمَّ اِنَّ هٰذِهِ اَمَتُكَ وابْنَةُ عَبْدِكَ وَابْنَةُ اَمَتِكَ نَزَلَتْ بِكَ وَ اَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ. اَللّٰهُمَّ اِنَّا لاَنَعْلَمُ مِنْهَا اِلاَّ خَيْراً وَ اَنْتَ اَعْلَمُ بِهَا مِنَّا، اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَتْ مُحْسِنَةً فَزِدْ فِى اِحْسَانِهَا وَ اِنْ كَانَتْ مُسِيئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْهَا وَاغْفِرْ لَهَا، اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا عِنْدَكَ فِى اَعْلَى عِلِّيِّينَ وَاخْلُفْ عَلَى اَهْلِهَا فِى الْغَابِرِينَ وَارْحَمْهَا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Allah’ım! Bu senin kadın kulundur. Senin erkek ve kadın kulunun kızıdır. O sana misafir oldu ve sen huzuruna varılanların en hayırlısısın. Allah’ım! Biz bunun hakkında iyilikten başka hiçbir şey bilmiyoruz. Ancak sen onu bizden daha iyi bilirsin. Allah’ım! Eğer o, iyilikte bulunan kimselerden ise, iyiliğini artır; eğer kötülükte bulunan kimselerden ise, ondan geç ve onu bağışla. Allah’ım! Ona kendi katında en yüce derecelerde yer ver. Geride bırakılanlar arasında ailesi hakkında onun yerine geç. Kendi rahmetinle ona rahmet et, ey merhametlilerin en merhametlisi.”

Dördüncü tekbirin ardından beşinci tekbir alınır ve namaz son bulur.

Cenaze namazını cemaatle kılan kimse, tekbirleri alıp duaları da kendisi okumalıdır. İmamın okumasıyla yetinilmez.[75]

---

[75] Şehîd-i Sânî, *Minhâcü’s-sâlihîn,* I. 274-276; Humeynî, *Tahrîrü’l-vesîle,* I. 75-80; Âyetüllâh

b) Müstehabları

• Cenaze namazı kılan kimsenin abdest veya gusül ya da teyemmüm almış olması. Abdest ve gusül almak mümkün olmadığı veya abdest ya da gusül alındığında cenaze namazına yetişilmeyeceğinden korkulduğu takdirde, teyemmüm edilmesi müstehab ihtiyattır.

• İmamın veya yalnız olarak kılan kimsenin, ölü erkek ise, boyunun ortası karşısında ve eğer kadın ise, göğsü hizasında durması.

• Yalın ayak namaz kılınması.

• Her tekbirde ellerin kaldırılması.

• Ölü ile namaz kılan arasındaki mesafenin, rüzgâr elbisesini hareket ettirdiği takdirde cenazeye değecek kadar az olması.

• Cemaatle kılınması.

• Tekbir ve duaları, imamın yüksek sesle, ona uyanların ise sessiz okumaları.

• İmama uyacak olanın bir tek kişi olsa bile, imamın arkasında durması.

• Namaz kılanın, ölüye ve müminlere çok dua etmesi.

• Namazdan önce üç defa "es-salât" denmesi.

• Cenaze namazının, halkın cenaze namazı için genellikle gittiği yerde kılınması. Camilerde kılınması mekruhtur; ama Mescid-i Haram'da mekruh değildir.

• Âdetli kadının, cenaze namazını cemaatle kılmak istediği takdirde tek başına bir safta yer alması.[76]

5. Cenazenin Mezara Götürülmesi

Cenazeyi mezarına kadar götürmekte büyük sevap vardır. Konuyla ilgili bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:

Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 89-90; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 337-338; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 104-106; Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 271-275.

[76] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 80; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 88-91; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 338-339.

عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) يَقُولُ مَنْ مَشَى مَعَ جَنَازَةٍ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ كَانَ لَهُ قِيرَاطٌ مِنَ الْأَجْرِ فَإِذَا مَشَى مَعَهَا حَتَّى تُدْفَنَ كَانَ لَهُ قِيرَاطَانِ وَ الْقِيرَاطُ مِثْلُ جَبَلِ أُحُدٍ.

Ebu Basîr'den rivayet: Ebû Ca'fer'in (as.) şöyle dediğini işittim:

"Namazı kılınıncaya kadar cenaze ile birlikte giden ve namazı kılındıktan sonra da dönen kimseye bir kırat sevap yazılır. Defin edilinceye kadar cenaze ile birlikte giden ve defin edildikten sonra da dönen kimseye iki kırat sevap yazılır. Bir kırat ise Uhud dağı kadardır."[77]

Cenazeyi mezara götürmenin adabına gelince bunları şöyle sıralayabiliriz:

• Tabutun altına girerken şu duanın okunması:

بِسْمِ اللّٰهِ وَبِاللّٰهِ وَصَلَّي اللّٰهُ عَلَي مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

"Allah'ın adıyla. Allah(ın yardımı) ile. Allah, Muhammed'e ve Ehl-i Beytine rahmet etsin. Allah'ım! Bütün mümin erkek ve mümin kadınları bağışla."

• Mezarlığın çok uzakta olması gibi bir mazeret olmadıkça cenazenin binek veya otomobil üzerinde değil de omuzda taşınması.

• Cenazeyi mezarlığa götüren kişinin, kendisini o an için ölü sayarak, mezara götürülmekte olanın kendisi olduğunu düşünmesi.

• Cenazeyi mezarlığa götürürken yaya gidilmesi. Mazeret olmadıkça bineğe binmek mekruhtur. Ama dönüşte bineğe binmek mekruh olmaz.

• Cenazeyi mezarlığa götürürken tabutun arkasında ya da yan tarafında gidilmesi. Arkasında gidilmesi daha faziletlidir.

• Cenazeyi götürürken tabutun sırasıyla dört bir yanından tutulup taşınması. Önce sağ omuzu ölünün sağ omuzu hizasına, sonra sağ omuzu ölünün sağ ayağı hizasına, sonra sol omuzu ölünün sol ayağı

[77] Küleynî, *el-Kâfi fi'l-fürû'*, III. 173.

hizasına, en sonunda da sol omuzu ölünün sol omuzu hizasına gelecek şekilde tabutun tutulup taşınması.

• Ölü yakınının, taziyeleri kabul edecek bir kılık kıyafette olması.[78]

6. Cenazenin Defni

Cenazeyi, toprağa kokusu dışarı çıkmayacak ve yırtıcı hayvanların cesedi çıkaramayacakları şekilde, yaklaşık bir adam boyu derinlikte gömmek farzdır. Yırtıcı hayvanın onu çıkarmasından korkulmaz ve yine o çevrede kokudan rahatsız olacak bir kimse yoksa sadece "toprağa gömüldü" denecek bir derinlikte gömülmesi yeterli olur. Ancak kabrin biraz önce açıklanan miktarda derin olması, müstehab ihtiyata uygundur. Yırtıcı hayvanın cesedi çıkarma ihtimali varsa kabrin, tuğla ve benzeri şeyle sağlam yapılması gerekir.

Cenaze kabirde, ön tarafı kıbleye gelecek şekilde sağ tarafı üzerine yatırılmalıdır.

Müslümanın, gayr-i müslim mezarlığına ve gayr-i müslimin de Müslüman mezarlığına gömülmesi, caiz değildir.[79]

7. Cenazelerin Gömülmesiyle İlgili Müstehablar

• Kabrin, normal bir adam boyu kadar derin kazılması.

• Cenazenin en yakın mezarlığa gömülmesi; ancak uzakta bulunan mezarlık iyi insanların gömülmüş olması veya halkın kabirdekilere Fâtiha okumak amacıyla oraya daha fazla gitmeleri söz konusu ise uzaktaki bir mezarlığa gömülebilir.

• Cenazenin kabre birkaç arşın kala yere koyulması, üç defada yavaş yavaş kabre yaklaştırılması, her defasında yere bırakılıp kaldırılması ve dördüncü defada kabre konulması.

• Ölü erkek ise, üçüncü defada baş tarafı mezarın aşağı tarafına gelecek şekilde yere koyulması ve dördüncü defada baş tarafından mezara koyulması; eğer ölü, kadın ise üçüncü defada mezarın kıble tarafına koyulması ve yanlamasına mezara indirilmesi ve kabre indirilirken kabrin üzerine bir perde çekilmesi.

---

[78] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 72-73.

[79] Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 280; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 339; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 81-82.

• Cenazenin, tabuttan yavaşça alınıp mezara koyulması.

• Definden önce ve defin sırasında tavsiye edilen duaların okunması.

• Cenaze mezara konulduktan sonra kefenin bağlarının çözülmesi.

• Ölünün yüzünün toprağa değdirilmesi.

• Ölünün başının altına topraktan bir yastık yapılması.

• Arkası üzerine dönmemesi için ölünün arkasına pişmemiş toprak veya kesek koyulması.

• Mezar toprakla doldurulmadan önce cenazenin sağ omzuna sağ elle vurulması, sol omzunun da sol elle sıkıca tutulması ve kulağına eğilerek üç defa şöyle denmesi:

اِسْمَعْ اِفْهَمْ يَا فُلاَنَ بْنَ فُلاَنٍ

"Ey falanın oğlu falan! (Söylediklerimi) dinle ve anla."

Fulan yerine ölünün ve babasının ismi söylenilmelidir. Şöyle ki, eğer ölünün ismi Muhammed ve babasının ismi de Ali ise, üç defa şöyle denmelidir: (اِسْمَعْ اِفْهَمْ يَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ)

Daha sonra da şöyle denmelidir:

هَلْ اَنْتَ عَلَى الْعَهْدِ الَّذى فَارَقْتَنَا عَلَيهِ مِنْ شَهَادَةِ اَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَ اَنَّ مُحَمَّداً صَلَّى اللّٰهُ عَلَيهِ وَ آلِهِ عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ وَ سَيِّدُ النَّبِيِّينَ وَ خَاتَمُ الْمُرْسَلِينَ وَ اَنَّ عَلِيّاً اَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَ سَيِّدُ الْوَصِيِّينَ وَ اِمَامٌ افْتَرَضَ اللّٰهُ طَاعَتَهُ عَلَى الْعَالَمِينَ وَ اَنَّ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ وَ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ وَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ وَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ وَ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ وَ عَلِيَّ بْنِ مُوسَى وَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ وَ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ وَالْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ وَالْقَائِمَ الْحُجَّةَ الْمَهْدِيَّ صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَيْهِمْ اَئِمَّةُ الْمُؤْمِنِينَ وَ حُجَجُ اللّٰهِ عَلَى الْخَلْقِ اَجْمَعِينَ وَ اَئِمَّتُكَ اَئِمَّةُ هُدىً اَبْرَارٌ يَا فُلاَنَ بْنَ فُلاَنٍ

“Bizden ayrıldığında bulunduğun ahit üzere misin sen? O ahit: Allah’tan başka ilâh olmadığına, tek ve ortağı bulunmadığına, Hz. Muhammed’in (Allah, ona ve tertemiz Ehl-i Beyti’ne rahmet etsin) O’nun kulu, elçisi, peygamberlerin efendisi ve resullerin sonuncusu olduğuna, Hz. Ali’nin müminlerin emiri, vasilerin efendisi ve Allah’ın itaatini bütün âlemlere farz kıldığı imam olduğuna, Hasan, Hüseyin, Alî b. Hüseyin (Zeynelâbidîn), Muhammed b. Alî (Bâkır), Ca’fer b. Muhammed (Sâdık), Mûsâ b. Ca’fer (Kâzım), Alî b. Mûsâ (Rızâ), Muhammed b. Alî (Cevâd), Alî b. Muhammed (Hadi), Hasan b. Alî (Askeri), “Kaim, Hüccet ve Mehdi” hazretlerinin (Allah’ın rahmeti onlara olsun) müminlerin imamları, bütün yaratıklara Allah’ın hüccetleri, senin imamların, hidayet imamları ve iyiler olduklarına dair şehadet etmendir. Ey falanın oğlu falan.”

Daha sonra şu telkin eklenir:

اِذَا اَتَاكَ الْمَلَكَانِ الْمُقَرَّبَانِ رَسُولَانِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ سَئَلَاكَ عَنْ رَبِّكَ وَ عَنْ نَبِيِّكَ وَ عَنْ دِينِكَ وَ عَنْ كِتَابِكَ وَ عَنْ قِبْلَتِكَ وَ عَنْ اَئِمَّتِكَ فَلاَ تَخَفْ وَ لاَ تَحْزَنْ وَ قُلْ فِى جَوَابِهِمَا اللّٰهُ رَبِّى وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ نَبِيِّى وَالْاِسْلاَمُ دِينِى وَالْقُرْآنُ كِتَابِى وَالْكَعْبَةُ قِبْلَتِى وَ اَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِىُّ بْنُ اَبِى طَالِبٍ اِمَامِى وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِىٍّ الْمُجْتَبَى اِمَامِى وَالْحُسَيْنُ بْنُ عَلِىٍّ الشَّهِيدُ بِكَرْبَلاَ اِمَامِى وَ عَلِىٌّ زَيْنُ الْعَابِدِينَ اِمَامِى وَ مُحَمَّدٌ الْبَاقِرُ اِمَامِى وَ جَعْفَرٌ الصَّادِقُ اِمَامِى، وَ مُوسَى الكَاظِمُ اِمَامِى، وَ عَلِىٌّ الرِّضَا اِمَامِى، وَ مُحَمَّدٌ الْجَوَادُ اِمَامِى، وَ عَلِىٌّ الْهَادِى اِمَامِى وَالْحَسَنُ الْعَسْكَرِىُّ اِمَامِى وَالْحُجَّةُ الْمُنْتَظَرُ اِمَامِى هؤُلاَءِ صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَيْهِمْ اَجْمَعِينَ اَئِمَّتِى وَ سَادَتِى وَ قَادَتِى وَ شُفَعَائِى، بِهِمْ اَتَوَلَّى وَ مِنْ اَعْدَائِهِمْ اَتَبَرَّءُ فِى الدُّنْيَا وَالْاَخِرَةِ. ثُمَّ اعْلَمْ يَا فُلاَنَ بْنَ فُلاَنٍ

Yüce Allah tarafından elçi olarak yüksek dereceli iki melek sana gelip Rabbin, Peygamberin, dinin, kitabın, kıblen ve imamların hakkında sorduklarında, korkma, hüzne kapılma ve onlara şöyle cevap ver:

“Allah, Rabbimdir. Hz. Muhammed, peygamberimdir. İslam, di-

nimdir. Kur'an, kitabımdır. Kâbe, kıblemdir. Müminlerin emiri Alî b. Ebî Tâlib, imamımdır. Ali'nin oğlu Hasan Müctebâ, imamımdır. Kerbela'da şehit edilen Ali oğlu Hüseyin, imamımdır. Ali Zeynelâbidîn, imamımdır. Muhammed Bâkır, imamımdır. Ca'fer es-Sâdık (as.), imamımdır. Mûsâ Kâzım, imamımdır. Ali Rızâ, imamımdır. Muhammed Cevâd, imamımdır. Ali Hadi, imamımdır. Hasan Askeri, imamımdır. Beklenilen Hüccet, imamımdır. Bunlar benim imamlarım, efendilerim, önderlerim ve şefaatçilerimdir. Onları seviyor; dünya ve ahirette düşmanlarından teberri ediyorum. Öyleyse ey filan oğlu filan! Bil ki:..."

Yine cümlelerin sonundaki *"fulânebne fulân"* yerine ölen insanın ve babasının ismi söylenir ve şöyle devam edilir:

اَنَّ اللّٰهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى نِعْمَ الرَّبُّ وَ اَنَّ مُحَمَّداً صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ نِعْمَ الرَّسُولُ وَ اَنَّ عَلِيَّ بْنَ اَبِى طَالِبٍ وَ اَوْلَادَهُ الْمَعْصُومِينَ الْاَئِمَّةَ الْاِثْنَىْ عَشَرَ نِعْمَ الْاَئِمَّةُ وَ اَنَّ مَا جَاءَ بِهِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ حَقٌّ وَ اَنَّ الْمَوْتَ حَقٌّ وَ سُؤَالَ مُنْكَرٍ وَ نَكِيرٍ فِى الْقَبْرِ حَقٌّ وَالْبَعْثَ حَقٌّ وَالنُّشُورَ حَقٌّ وَالصِّرَاطَ حَقٌّ وَالْمِيزَانَ حَقٌّ وَ تَطَايُرَ الْكُتُبِ حَقٌّ وَ اَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَالنَّارَ حَقٌّ وَ اَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَ اَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِى الْقُبُورِ

"Şüphesiz Yüce Allah, ne güzel Rabdır. Hz. Muhammed (saa.) ne güzel elçidir. Hz. Ali ve masum evlatları olmak üzere on iki imam, ne güzel imamlardır. Hz. Muhammed'in getirdiği, haktır. Ölüm, haktır. Kabirde Münker ve Nekir meleklerinin sorgulaması, haktır. Yeniden dirilme, haktır. Dirilip yayılma, haktır. Sırat, haktır. Mizan, haktır. Amel defterlerinin dağıtılması, haktır. Cennet, haktır. Cehennem, haktır. Kıyamet gelmektedir; onda hiç şüphe yoktur. Gerçekten Allah kabirde olanları diriltecektir."

Daha sonra, "E fehimte yâ fulân" der ve "fulân" kelimesi yerine ölen kişinin ismini söyler. Peşinden şu duayı ekler:

ثَبَّتَكَ اللّٰهُ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ وَ هَدَاكَ اللّٰهُ اِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ عَرَّفَ اللّٰهُ بَيْنَكَ وَ بَيْنَ اَوْلِيَائِكَ فِى مُسْتَقَرٍّ مِنْ رَحْمَتِهِ

"Allah, seni gerçek söz üzerinde sabit kılsın; seni doğru yola hidayet etsin ve seni sevdiklerinle rahmet yurdunda tanıştırsın (bir araya getirsin)."

Son olarak şu duayı da okur:

اَللّٰهُمَّ جَافِ الْاَرْضَ عَنْ جَنْبَيْهِ وَاصْعَدْ بِرُوحِهِ اِلَيْكَ وَ لَقِّهِ مِنْكَ بُرهَاناً اَللّٰهُمَّ عَفوَكَ عَفْوَكَ

"Allah'ım! Toprağı (yerin sıkıntısını) yanlarından uzaklaştır. Ruhunu kendine yücelt. Kendi katından onu bir delile kavuştur. Allah'ım! Affını dileriz, affını dileriz."

Cenazeyi kabre koyan kimsenin abdestli veya gusül almış olması, başı açık, yalın ayak olması, cenazenin ayakları tarafından kabirden çıkması ve ölünün akrabaları dışında orada bulunanların, ellerinin arkasıyla kabre toprak dökmeleri ve "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ûn" yani; "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz."[80] demeleri uygun olur. Ölü kadın ise, mahrem olanların ve eğer mahremi olmazsa akrabalarının onu kabre koymaları gerekir.

Kabrin kare veya dikdörtgen şeklinde yapılması, topraktan dört parmak kadar yüksek olması, üzerine işaret konması, su serpilmesi, su serpildikten sonra orada bulunanların ellerini üzerine koyarak parmaklarını açıp toprağa batırmaları ve yedi defa Kadir suresini okumaları, ölü için Allah'tan mağfiret dilemeleri ve şu duayı okumaları uygun olur:

اَللّٰهُمَّ جَافِ الْاَرْضَ عَنْ جَنْبَيْهِ وَاصْعَدْ اِلَيْكَ رُوحَهُ وَ لَقِّهِ مِنْكَ رِضْوَاناً وَ اَسْكِنْ قَبْرَهُ مِنْ رَحْمَتِكَ مَا تُغْنِيهِ بِهِ عَنْ رَحْمَةِ مَنْ سِوَاكَ

"Allah'ım! Toprağı (yerin sıkıntısını) yanlarından uzaklaştır. Ruhunu kendine yücelt. Onu rızana kavuştur. Kabrini, kendisini diğerlerinin rahmetinden muhtaçsız kılacak derecede rahmetinle doldur."

Cenazeyi takip edenler gittikten sonra, ölünün velisinin veya velisi tarafından izinli birisinin, tavsiye edilen duaları ölüye telkin etmesi, müstehabdır.

---

80 2/Bakara, 156.

Definden sonra, ölü sahiplerine başsağlığı dileğinde bulunmak, müstehabdır. Ama üzerinden bir müddet geçer ve başsağlığı dilemek acının tazelenmesine sebep olacaksa, terk edilmesi daha iyidir. Yine üç güne kadar ölünün ev halkına yemek ikram edilmesi müstehab, onların yanında ve evlerinde yemek yenilmesi ise mekruhtur.

Kişinin kendi yakınlarının özellikle çocuğunun ölümünde sabretmesi, ölüyü hatırlarken *"İnna lillâhi ve inna ileyhi raciûn"* yani; "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz."[81] demesi, ölü için Kur'an okuması, ana ve babasının kabri başında Allah'tan dilekte bulunması ve kabri sağlam yapması müstehabdır.

Yakınlardan birinin ölümü dolayısıyla, yüksek sesle ağlamak, saç baş yolmak, yüzü ve vücudu yaralamak, caiz değildir.[82]

8. Defin Gecesi (Hediye) Namazı

Cenazenin kabre konulduğu ilk gece, kendisi için iki rekât namaz kılınması müstehabdır. Bu namazla ilgili olarak Peygamber (saa.) efendimizin şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Ölünün karşılaşacağı en şiddetli an, (kabirdeki) ilk gecedir. Sadaka vererek onlara merhamet edin (ve edilmesini sağlayın). Sadaka verecek bir şey bulamazsanız biriniz iki rekât namaz kılsın."

Bu namaz şöyle kılınır: İlk rekâtta Fâtiha'dan sonra bir defa Ayete'l-Kürsî ve ikinci rekâtta Fâtiha'dan sonra on defa Kadir Suresi okunur ve namaz bittikten sonra şöyle denir:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَابْعَثْ ثَوَابَهَا اِلَى قَبْرِ فُلاَنٍ

"Allah'ım! Muhammed ve Ehl-i Beytine rahmet et ve bu namazın sevabını falan kişiye ulaştır."

Duada geçen "fulân" kelimesi yerine ölen insanın ismi söylenir.

Hediye (defin gecesi) namazı, ölünün kabre konulduğu ilk gecenin herhangi bir saatinde kılınabilir. Ancak gecenin ilk bölümünde ve yatsı namazının ardından kılınması, daha faziletlidir.

---

[81] 2/Bakara, 156.
[82] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 343-348.

Cenaze uzak bir şehre götürülmek istenir veya başka bir sebepten dolayı gömülmesi gecikirse, hediye (defin gecesi) namazı da kabre konulduğu ilk geceye kadar ertelenmelidir.[83]

9. Peygamberlerin ve İmamların Mezarlarını Ziyaret Etmek

Peygamber (saa.) efendimizin, Ehl-i Beyt imamlarının, büyük âlimlerin ve Allah yolunda şehit düşenlerin mezarlarını ziyaret etmek müstehabdır. Yalnız ziyaretle ibadeti birbirine karıştırmamak gerekir. İbadet Yüce Allah'a yapılır. Ziyaret ise meşhur İslami şahsiyetlerin manevî varlıklarını ebedileştirmek, onlara saygı göstermek ve Allah katında şefaatlerini dilemek adına yapılır. Rivayetlerde anlatıldığına göre Peygamber (saa.) efendimiz, Bakî' mezarlığını ziyaret eder, orada yatmakta olan ölülere selam verirmiş. Dolayısıyla mezar ziyaretinin dinen meşru oluşu hususunda hiç kimsenin şüphesi olmamalıdır. Konuyla ilgili bir rivayette Cerrâh el-Medâinî şunları söylemektedir:

عَنْ جَرَّاحٍ الْمَدَائِنِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللّٰهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) كَيْفَ التَّسْلِيمُ عَلَى أَهْلِ الْقُبُورِ قَالَ تَقُولُ السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُؤْمِنِينَ رَحِمَ اللّٰهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا وَ الْمُسْتَأْخِرِينَ وَ إِنَّا إِنْ شَاءَ اللّٰهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ.

Ebû Abdillâh İmam Ca'fer es-Sâdık'a (as.) "Mezardakiler ziyaret edildiğinde onlara nasıl selam verilir?" diye sordum. Bana cevap olarak dedi ki: Şöyle selam verirsin: "Bu diyarın Müslüman ve mümin halkına selam olsun. Allah bizden önce gidenlere ve sonra gidecek olanlara rahmet etsin. İnşallah biz de size kavuşacağız."[84]

10. Kabri Açmak

Çocuk veya deli de olsa, Müslümanın kabrini açmak haramdır. Ancak ölünün cesedi çürür ve tamamen toprağa dönüşürse, açılması caiz olur.

İmamların neslinden olanların, şehitlerin ve salih insanların kabirlerini açmak, üzerinden yıllar geçse de, ziyaret yeri olduğu takdirde haramdır. Ziyaret yeri olmasa da farz ihtiyat gereği, açılmamalıdır.

[83] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 109-110; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 75; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 89; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 348.

[84] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû',* III. 229.

Kabri açmak, şu durumlarda caizdir:

• Cenaze gasp edilmiş bir yerde gömülür ve yer sahibi de onun orada bulunmasına razı olmaması.

• Kefen ya da cenazeyle gömülen başka bir şeyin gasp edilmiş olması ve sahibinin de onun kabirde kalmasına razı olmaması.

• Ölüden mirasçılara intikal eden bir malın cenazeyle birlikte gömülmesi ve mirasçıların da o malın kabirde kalmasına razı olmaması.

• Ölünün yıkanmadan veya kefenlenmeden gömülmesinin ya da yıkamanın usulüne uygun olmadığının veya dinî usullere göre gömülmediğinin yahut kabirde kıbleye doğru koyulmadığının anlaşılması.

• Bir hakkın ispatlanması için cesedin görülmesinin istenmesi.

• Cenazenin, gayr-i müslim mezarlığı veya pislik dökülen yerler gibi kendisine saygısızlık sayılan bir yere gömülmesi.

• Canlı olduğu hâlde annesiyle birlikte gömülen çocuğun çıkarılmasının gerekmesi.

• Ölünün bedenini, yırtıcı hayvanların parçalamasından, sel götürmesinden veya düşmanın çıkarıp götürmesinden korkulması.[85]

11. Otopsi

Ölüm sebebinin bulunması, katilin tespit edilmesi veya tıbbi inceleme ve araştırma yapmak maksadıyla ölünün cesedi üzerinde otopsi uygulanması caizdir. Bazı kimseler ölünün cesedinin parçalanmasıyla insan değerinin hiçe sayıldığını, oysa insanın mükerrem ve şerefli bir varlık olduğunu söyleyerek otopsinin insan cesedi üzerinde uygulanmasının caiz olmayacağını söylemekte iseler de bu itiraz, İslam hukukundaki maslahat ilkesine ters düşmektedir. İslam'daki fıkhi hükümler, maslahatın gözetilmesi ve mefsedetin bertaraf edilmesi ekseni etrafında dönmektedir. Bir işte maslahat yönü ağır basmaktaysa, o işin yapılması istenir. Ama mefsedet yönü ağır basmaktaysa, o işin yapılması uygun görülmez.

---

[85] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 348-350.

İşte bu sebeple tıp öğrencilerinin ve hocalarının kadavralar üzerinde otopsi yapmaları, tıp ilminin gelişmesine katkı sağlayacağından ve bunu yapmadan tıp ilmini öğrenmeye imkân olmadığından otopsi yapmak ve kadavra üzerinde çalışmak caiz görülmüştür. Aynı şekilde maktulün ve ailesinin hukuku zayi olmasın diye katili tespit etmek amacıyla da ölünün cesedi üzerinde otopsi yapılması caiz görülmüştür.

Bu cümleden olmak üzere düşük ceninin bedeni üzerinde de tıbbî çalışmalar yapmak, ölen kişinin vücuduna yerleştirilmiş olan platinleri başka bir yerde değerlendirmek amacıyla çıkarmakta da bir sakınca yoktur.[86]

[86] Hâmeneî, *Ecvibetü'l-istifta'ât*, II. 74-75.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NAMAZ BAHİSLERİ

I. TANIMI

Namaz, Arapçada "salât" kelimesiyle ifade edilir. "Salât", sözlükte hayır dua manasına gelir. Istılahta ise iftitah tekbiri ile başlayıp selamla sona eren belli söz ve hareketlerdir.

II. HÜKMÜ

Namazın farz oluşu Kitap ve sünnet ile sabittir. Kitap'taki delillerin bazısı şunlardır:

وَمَآ اُمِرُوٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

"Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir."[1]

---

[1] 98/Beyyine, 5.

فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ

"Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a sarılın."[2]

اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا

"Namaz, müminlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır."[3]

Sünnetteki delillere gelince konuyla ilgili hadislerden bazıları şunlardır:

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللّٰهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) مَثَلُ الصَّلَاةِ مَثَلُ عَمُودِ الْفُسْطَاطِ إِذَا ثَبَتَ الْعَمُودُ نَفَعَتِ الْأَطْنَابُ وَ الْأَوْتَادُ وَ الْغِشَاءُ وَ إِذَا انْكَسَرَ الْعَمُودُ لَمْ يَنْفَعْ طُنُبٌ وَ لَا وَتِدٌ وَ لَا غِشَاءٌ.

Ebû Abdillâh İmam Ca'fer es-Sâdık (as.), Resulullah'ın (saa.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Namaz, çadırın direği gibidir. Direk sağlam durunca çadırın ipleri, kazıkları ve örtüsü işe yarar. Direk kırılınca ip, kazık ve örtü bir işe yaramaz."[4]

عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ كُنْتُ صَلَّيْتُ خَلْفَ أَبِي عَبْدِ اللّٰهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) بِالْمُزْدَلِفَةِ فَلَمَّا انْصَرَفَ الْتَفَتَ إِلَيَّ فَقَالَ يَا أَبَانُ الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ الْمَفْرُوضَاتُ مَنْ أَقَامَ حُدُودَهُنَّ وَ حَافَظَ عَلَى مَوَاقِيتِهِنَّ لَقِيَ اللّٰهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَهُ عِنْدَهُ عَهْدٌ يُدْخِلُهُ بِهِ الْجَنَّةَ وَ مَنْ لَمْ يُقِمْ حُدُودَهُنَّ وَ لَمْ يُحَافِظْ عَلَى مَوَاقِيتِهِنَّ لَقِيَ اللّٰهَ وَ لَا عَهْدَ لَهُ إِنْ شَاءَ عَذَّبَهُ وَ إِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ

Ebân b. Tağlib, namazın önemini belirten bir rivayette şöyle demektedir: Müzdelife'de Ebû Abdillâh İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) arkasında namaz kıldım. Namazı tamamladığında bana dönüp şöyle dedi: "Ey Ebân! Farz kılınan beş vakit namazı, şart ve rükünlerini yerine getirerek ve tam vakitlerine riayet ederek kılan kimse, Kıyamet gününde yanında bir ahid olarak cennete girer. Şart ve rükünlerini yerine

[2] 22/Hac, 78.
[3] 4/Nisâ, 103.
[4] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 266.

getirmeyen ve vakitlerine riayet etmeyen kimse ise yanında herhangi bir ahid olmaksızın Allah'ın huzuruna varır. Allah dilerse ona azab eder, dilerse onu bağışlar."[5]

Beş vakit namaz, hicretten bir buçuk sene önce gerçekleşen miraç gecesinde farz kılınmıştır. Allah katında amellerin en sevimlisi olan namaz, müminin miracıdır. Mümin kişi namaz kılarken Yüce Allah'ın huzuruna yükselerek O'nun manevi yakınlığına erer. Bilinçli bir şekilde kılınan namaz, insanı olgunlaştırır. Onu kötülük yapmaktan alıkoyar ve çirkinliklerden de uzak tutar.

اُتْلُ مَٓا اُوحِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

"(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahy olunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor."[6]

Namazı şartlarını ve rükünlerini yerine getirerek dosdoğru bir şekilde kılan kişi, Allah'ın hoşnutluğuna erer, imanı kuvvetlenir, manevi kirlerden arınır ve ebedi mutluluğu hak eder.

Nitekim müminlerin Emîri Hz. Ali (as.) namaz konusunda şu tavsiyelerde bulunmuştur:

تَعَاهَدُوا أَمْرَ الصَّلاَةِ وَحَافِظُوا عَلَيْهَا وَاسْتَكْثِرُوا مِنْهَا وَتَقَرَّبُوا بِهَا فَإِنَّهَا كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا أَلاَ تَسْمَعُونَ إِلَى جَوَابِ أَهْلِ النَّارِ حِينَ سُئِلُوا مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ وَإِنَّهَا لَتَحُتُّ الذُّنُوبَ حَتَّ الوَرَقِ وَتُطْلِقُهَا إِطْلاَقَ الرِّبَقِ وَشَبَّهَهَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ بِالْحَمَّةِ تَكُونُ عَلَى بَابِ الرَّجُلِ فَهُوَ يَغْتَسِلُ مِنْهَا فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ خَمْسَ مَرَّاتٍ فَمَا عَسَى أَنْ يَبْقَى عَلَيْهِ مِنَ الدَّرَنِ ؟

5 Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 267.
6 29/Ankebût, 45.

“Namaza dikkat edin. Vaktinde eda edin. Çokça nafile kılın. Onun vasıtasıyla Allah’a yaklaşın. Çünkü “Namaz, müminlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır.” Duymaz mısınız? Cehennemliklere, “Sizi Sekar’a (cehenneme) ne soktu?” diye sorulduğunda onlar şöyle derler: “Biz namaz kılanlardan değildik.” Namaz, ağacın yapraklarının dökülüşü gibi, insanın günahlarının dökülmesini sağlar. Boynumuza atılan günah düğümlerini bir bir çözer. Resulullah ve Ehl-i Beyti (Allah’ın salatü selamı üzerlerine olsun) namazı, adamın kapısının önündeki (şifalı) termal su kaynağına benzetmişlerdir. Kişi bir gün ve gecede beş defa (abdest alarak) o suyla yıkanır. Artık o kişinin vücudunda kirden eser kalır mı?”[7]

Namaz, insanı düzenli ve programlı bir hayata alıştırır. Belli vakitlerde kılınmakla vaktin ne derece önemli olduğunu öğretir. İnsanın zihnini Kur’an ayetleri ve Allah’ın azameti üzerinde yoğun bir şekilde düşünmeye sevk eder. Hele cemaatle kılınması halinde aynı safta durmakla insanlar, Allah’ın huzurunda eşit statüde olduklarını, hepsinin tek bir hedefe yönelmiş olduklarını idrak ederler. Cemaate gelenler birbirleriyle tanışma, dostluk kurma ve kardeşlik duygularını geliştirme imkânını bulurlar. Müslüman kişi farz namazlarını eksiksiz kılmalı, dinen geçerli mazereti olmaksızın tembellik edip de kılmazlık etmemelidir. Nitekim bir hadis-i şeriflerinde sevgili peygamberimiz şöyle buyurmuşlardır:

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللّٰهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) لَا يَزَالُ الشَّيْطَانُ ذَعِراً مِنَ الْمُؤْمِنِ مَا حَافَظَ عَلَى الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ فَإِذَا ضَيَّعَهُنَّ تَجَرَّأَ عَلَيْهِ فَأَدْخَلَهُ فِي الْعَظَائِمِ.

Ebû Abdillâh (İmam Ca’fer es-Sâdık) (as.), Resulullah’ın (saa.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Mümin kişi beş vakit namazını kılmaya devam ettiği sürece şeytan ondan ürküp kaçar. Namazlarını terk ettiğinde ona karşı cesaretlenir ve onu büyük günahlara sürükler.”[8]

Namaz dinî amellerin en önemlisidir. Kılınan namaz Allah katında kabul görürse, diğer ibadetler de kabul edilir; namaz kabul edilmezse, diğer ameller de kabul edilmez. Günde beş defa bir nehirde yıkanan insan, nasıl tertemiz olur ve bedeninde kir kalmazsa, her gün kılınan beş

7 Şirâzî, *Tavzîhü nehci’l-belâğa,* III. 277-278.
8 Küleynî, *el-Kâfî fi’l-fürû’,* III. 269.

vakit namaz da insanı öylece günahlardan temizler. Namazın ilk vakitte kılınması iyidir. Namazı hafife alıp önemsemeyen kimse, namaz kılmayan kimse gibidir. Resulullah (saa.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ مِنِّي مَنِ اسْتَخَفَّ بِصَلَاتِهِ لَيْسَ مِنِّي مَنْ شَرِبَ مُسْكِراً لَا يَرِدُ عَلَيَّ الْحَوْضَ لَا وَ اللّٰهِ.

"Namazı önemsemeyip hafife alan kimse benden değildir. Sarhoş edici şey içen benden değildir ve havuzuma (su içmeye) gelemez. Hayır, vallahi gelemez!"[9]

Namaz kılan kişi, Yüce Allah'ın himayesine girer ve melekler onu korumakla görevlendirilirler. Ebû Ca'fer'den rivayet olunduğuna göre Resulullah (saa.) bu hususta şöyle buyurmuştur:

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ص) إِذَا قَامَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ فِي صَلَاتِهِ نَظَرَ اللّٰهُ إِلَيْهِ أَوْ قَالَ أَقْبَلَ اللّٰهُ عَلَيْهِ حَتَّى يَنْصَرِفَ وَ أَظَلَّتْهُ الرَّحْمَةُ مِنْ فَوْقِ رَأْسِهِ إِلَى أُفُقِ السَّمَاءِ وَ الْمَلَائِكَةُ تَحُفُّهُ مِنْ حَوْلِهِ إِلَى أُفُقِ السَّمَاءِ وَ وَكَّلَ اللّٰهُ بِهِ مَلَكاً قَائِماً عَلَى رَأْسِهِ يَقُولُ لَهُ أَيُّهَا الْمُصَلِّي لَوْ تَعْلَمُ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ وَ مَنْ تُنَاجِي مَا الْتَفَتَّ وَ لَا زِلْتَ مِنْ مَوْضِعِكَ أَبَداً

"Mümin kul namaza durduğunda Allah (cc.) ona nazar eder (veya ona yönelir). Tepesinin üstünden göğün ufuklarına kadar rahmet onu gölgeler. Melekler, çevresinden başlayıp göğün ufuklarına kadar onu kuşatırlar. Allah ona bir melek görevlendirir. Bu melek, yanı başında durarak ona şöyle der: Ey namaz kılan! Kimin sana baktığını ve sen kime münacatta bulunduğunu bilseydin, başka tarafa ayrılmaz ve bulunduğun yerde ebediyete kadar kalmakta devam ederdin."[10]

Bir gün Resulullah (saa.) Efendimiz mescitte iken bir kişi gelip namaz kılar, ancak rükû ve secdeleri gereği gibi yerine getirmez. Bunun üzerine Efendimiz (saa.) şöyle buyurur:

لَئِنْ مَاتَ هَذَا وَهَكَذَا صَلَاتُهُ لَيَمُوتَنَّ عَلَى غَيْرِ دِينِي

[9] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 269.
[10] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 265.

"Bu adam, namazı bu şekilde olduğu hâlde ölürse, dinimden başka bir din üzere ölür."[11]

Şu hâlde kişi, namazları hızlı ve acele kılmamaya özen göstermeli; namazdayken Allah'ı hatırlayıp O'na karşı teslimiyet ve huşu havası içinde, vakarlı olmalı; âlemlerin Rabbinin huzurunda olduğunu düşünmelidir. Namaz kılmakta olan kişi bu bilinçte olursa, kendini adeta unutur.

Yine namaz kılan kimse, tövbe etmeli, Allah'tan bağışlanma dilemeli ve namazının kabulüne engel olan haset, kibir, gıybet, haram yemek, içki içmek, humus ve zekât vermemek gibi günahları terk etmeli ve namazın sevabını azaltan işleri yapmamalıdır. Örneğin, uykulu ve idrarı sıkıştığı bir hâlde namaza durmamalı ve namaz kılarken gökyüzüne bakmamalıdır. Aynı zamanda akik yüzük takmak, temiz elbise giymek, saç ve sakalı taramak, dişleri fırçalamak ve güzel koku kullanmak gibi namazın sevabını artıran işleri de yapmalıdır.[12]

III. NAMAZLARIN NEVİLERİ

A) Farz Namazlar

Farz namazlar altı tanedir:

1. Günlük namazlar.

2. Âyat namazı.

3. Cenaze namazı.

4. Farz tavaf namazı.

5. Babanın kılamayıp zimmetinde kalan ve büyük oğul tarafından kılınan kaza namazı.

6. Ecîr olma, nezir, yemin ve ahdetmekten dolayı farz olan namaz.[13]

1. Günlük Farz Namazlar

Günlük farz namazlar, her biri dört rekât olan öğle ve ikindi, üç rekât akşam, dört rekât yatsı ve iki rekât sabah namazı olmak üzere beş namazdan ibarettir.

---

[11] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 268.
[12] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 399-400; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 125.
[13] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 126; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 400.

Yolculukta iken dört rekâtlı namazlar ileride açıklanacak şartlara göre, iki rekât olarak kılınmalıdır.[14]

B) Nafile Namazlar

Nafile namazların sayısı hayli çok olup bunlara aynı zamanda "Müstehab Namaz" da denir. Nafile namazlar cuma günü dışında otuz dört rekâttır:

Sekiz rekât öğle namazının nafilesi, sekiz rekât ikindi namazının nafilesi, dört rekât akşam namazının nafilesi, iki rekât yatsı namazının nafilesi, on bir rekât gece nafilesi, iki rekât sabah namazının nafilesi. Ancak yatsının iki rekât nafile namazı, farz ihtiyat gereği oturularak kılınması gerektiğinden bir rekât gibi sayılır. Cuma günü ise, öğle ve ikindinin on altı rekâtlık nafilesine dört rekât daha eklenir.

On bir rekât gece nafilesinin (teheccüd namazının) sekiz rekâtı gece nafilesi, iki rekâtı şef' namazı ve bir rekâtı da vitir namazı niyetiyle kılınmalıdır.

Nafile namazlar, oturarak da kılınabilir. Ama oturarak kılınan iki rekât nafile namazın, bir rekât olarak kabul edilmesi daha iyidir. Mesela, sekiz rekât olan öğle namazının nafilesi oturarak kılınırsa, on altı rekât kılınması daha iyidir. Vitir namazı oturarak kılınırsa, oturarak iki defa bir rekât namaz kılınır.

Yolculukta, öğle ve ikindi namazlarının nafileleri kılınmamalıdır. Ama yatsı namazının nafilesi, müstehab olabilir niyetiyle kılınabilir.[15]

IV. NAMAZ VAKİTLERİ

A) Günlük Farz Namazların Vakitleri

1. Öğle ve İkindi Namazlarının Vakti

Güneş doğarken çubuk veya benzeri bir şey düz bir yere dikilirse, gölgesi batıya doğru düşer. Güneş yükseldikçe bu gölge kısalır ve öğle vaktinin girişinde gölge en kısa durumda olur. Öğle vakti geçtikten sonra gölge doğu tarafına dönmeye başlar. Güneş batıya doğru iler-

---

[14] Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 137.
[15] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 425-426.

ledikçe, gölge de artmaya başlar. Şu hâlde gölgenin en kısa durumda olup da yeniden uzamaya başlaması anında öğle vakti girmiş olur.

Öğle ve ikindi namazlarından her birinin özel ve müşterek vakitleri vardır. Öğle namazının özel vakti, öğle vaktinin başlangıcından, öğle namazı kılınacak kadar bir vaktin geçmesine kadardır. İkindi namazının özel vakti, akşama ikindi namazı kılınacak kadar bir zaman kalmasına kadardır. Bir kimse bu ana kadar öğle namazını geciktirirse, öğle namazını kazaya bırakmış olur ve bu vakitte ikindi namazını kılması gerekir. Öğle namazıyla ikindi namazının özel vakitleri arasındaki zaman ise, öğle ve ikindi namazlarının müşterek vaktidir. Yanlışlıkla biri diğerinin özel vaktinde kılınırsa, kılınan namaz geçerli olur.

Yanılarak öğle namazı kılınmadan ikindi namazına başlanır ve namazda yanlışlığın farkına varılırsa, bu olay müşterek vakitte gerçekleşmişse, niyet öğle namazına çevrilmelidir. Şöyle ki: "Şimdiye kadar kılınan, şimdi kılınmakta olan ve bundan sonra kılınacak olanın hepsi öğle namazına ait olsun" diye niyet edilmeli ve namaz bitirildikten sonra ikindi namazı kılınmalıdır. Eğer bu olay öğle namazının özel vaktinde gerçekleşirse, niyet öğle namazına çevrilmeli, namaz bitirilmeli ve sonra ikindi namazı kılınmalıdır. İkindi namazının yeniden kılınması ihtiyata uygundur.

Cuma günü, öğle namazı yerine iki rekât cuma namazı kılınabilir. Ancak cuma namazı kılındığı hâlde, müstehab ihtiyat gereği öğle namazı da kılınmalıdır.

Farz ihtiyat gereği cuma namazı, örfte öğlenin ilk vakitleri denilen zamandan geriye bırakılmamalıdır. Öğlenin ilk vakitlerinde kılınmayıp geciktirilmesi durumunda, cuma namazı yerine öğle namazı kılınmalıdır.[16]

2. Akşam ve Yatsı Namazlarının Vakti

Akşam namazı vaktinin başlangıcı, güneşin batışından sonra doğu ufkunda görülen kızartının kaybolduğu zamandır.

---

[16] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 401-406; Muhakkik el-Hillî, *Şerâ'iü'l-İslâm*, I. 60; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* 302.

Akşam ve yatsı namazlarının özel ve müşterek vakitleri vardır. Akşam namazının özel vakti, akşamın evvelinden üç rekâtlık bir namaz kılınacak kadar bir zaman geçinceye kadardır. Şu hâlde bir kimse örneğin yolcu olur ve yanılarak yatsı namazını bu vakitte kılarsa, müstehab ihtiyat gereği akşam namazından sonra yatsı namazını yeniden kılmalıdır.

Yatsı namazının özel vakti, gece yarısına yatsı namazı kılınacak kadar bir zamanın kaldığı süredir. Öyleyse, bu zamana kadar bilerek akşam namazını kılmayıp geciktiren kimse, önce yatsı namazını ve daha sonra akşam namazını kılmalıdır.

Akşam namazıyla yatsı namazının özel vakitleri arasındaki süre, akşam ve yatsı namazlarının müşterek vaktidir. Şu hâlde bu vakitte yanlışlıkla yatsı namazını akşam namazından önce kılan ve bunu namazdan sonra anlayan kimsenin kıldığı namaz geçerlidir. Ancak daha sonra akşam namazını kılmalıdır.

Önceki hükümde açıklanan özel ve müşterek vakitler şahıslara göre değişir. Mesela, öğlenin evvelinden iki rekât namaz kılınacak kadar bir zaman geçerse, yolcu olan kimse için öğle namazının özel vakti geçmiş ve müşterek vakti girmiş olur. Yolcu olmayan bir kimse için dört rekât namaz kılınacak kadar bir zamanın geçmesi gerekir.

Yanılarak akşam namazı kılınmadan önce [müşterek vakitte] yatsı namazı kılınmaya başlanır ve namazda iken farkına varılırsa, dördüncü rekâtın rükûuna gidilmediği takdirde, niyet akşam namazına çevrilmeli, namaz bitirilmeli ve sonra yatsı namazı kılınmalıdır. Eğer dördüncü rekâtın rükûuna gidilmişse, namaz bitirilmeli ve daha sonra akşam namazı kılınmalıdır. Eğer kılınan miktarın hepsi akşam namazının özel vaktinde gerçekleşir ve dördüncü rekâtın rükûuna gidilmeden farkına varılırsa, niyet akşam namazına çevrilip namaz bitirilmeli ve sonra yatsı kılınmalıdır. Ancak müstehab ihtiyat gereği, yatsıdan sonra akşam ve yatsı kılınmalıdır.

Yatsı namazının son vakti, gece yarısıdır. Farz ihtiyat gereği akşam ve yatsı namazlarıyla bunlara benzer konuların son vaktini belirlemek için geceyi, güneşin batışından sabah ezanına kadar hesap etmek gerekir. Buna göre öğle namazının şer'i vaktinden yaklaşık olarak 11 saat 15 dakika geçince, akşam ve yatsı namazlarının vakti son bulur. Gece namazı ve benzeri işler için ise, güneşin doğuşuna kadar hesap edilmelidir.

Günah işleyerek veya bir özürden dolayı akşam veya yatsı namazını gece yarısına kadar geciktiren kimse, farz ihtiyat gereği sabah ezanına kadar, eda ve kaza niyeti etmeksizin bu namazları kılmalıdır.[17]

3. Sabah Namazının Vakti

Sabaha yakın doğu ufkunda dikey olarak yükselen aydınlığa "birinci fecir" veya fecr-i kâzip denir. Bundan sonra ufukta yatay olarak yayılan aydınlığa "ikinci fecir" veya fecr-i sadık denir ki, bununla sabah namazının vakti girmiş olur. Sabah namazının son vakti ise, güneşin doğmaya başladığı andır.[18]

Belli Bir Sıra Dâhilinde Kılınması Gereken Namazlar

İkindi namazının öğle namazından, yatsı namazının da akşam namazından sonra kılınması gerekir. Eğer bilerek ikindi namazı öğle namazından, yatsı namazı da akşam namazından önce kılınırsa, kılınan namaz batıl olur.

Öğle namazı niyetiyle namaza başlanır; ancak namazda iken öğle namazının kılınmış olduğu hatırlanırsa, niyet ikindi namazına çevrilemez. Bu durumda kılınan namazın bozulup ikindi namazının kılınması gerekir. Akşam ve yatsı namazlarında da aynı hüküm geçerlidir.

İkindi namazındayken, öğle namazının kılınıp kılınmadığından şüpheye düşülürse, niyet öğle namazına çevrilmelidir. Ama namazın bitmesiyle akşam girecek kadar vakit dar ise, kılınan namaz, ikindi namazı niyetiyle tamamlanmalıdır. Bu durumda öğle namazının kazası yoktur.

Yatsı namazında dördüncü rekâtın rükûuna varmadan, akşam namazının kılınıp kılınmadığından şüpheye düşülürse, namazın bitmesiyle gece yarısı girecek kadar vakit dar ise, namaz yatsı niyetiyle tamamlanmalıdır. Ancak vakit müsait olursa, niyet akşam namazına çevrilmeli, namaz üç rekât olarak tamamlanmalı ve daha sonra yatsı namazı kılınmalıdır.

Yatsı namazının dördüncü rekâtında rükûa vardıktan sonra, akşam namazının kılınıp kılınmadığından şüpheye düşülürse, namazın tamamlanması ve ardından akşam namazının kılınması gerekir. Ancak

[17] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 407-408; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn*, 307.
[18] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 128; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn*, 308.

bu şüphe, yatsı namazının özel vaktinde gerçekleşirse, akşam namazının kılınması gerekmez.[19]

B) Günlük Nafile Namazların Vakti

Öğle namazının nafilesi, öğle namazından önce kılınır ve onun vakti, öğlenin evvelinden başlar ve öğleden sonra görünmeye başlayan güneşe karşı dikilen şeyin gölgesinin kendi boyunun yedide ikisine ulaşmasıyla biter. Mesela, yere dikilen şeyin uzunluğu, yetmiş santim ise, öğleden sonra meydana gelen gölgenin miktarı yirmi santime ulaştığında öğle nafilesinin vakti sona ermiş olur.

İkindi namazının nafilesi, ikindi namazından önce kılınır ve onun vakti, öğleden sonra meydana gelen yere dikili şeyin gölgesinin miktarı kendisinin yedide dördüne ulaşıncaya kadardır. Öğle ve ikindi namazının nafilesi kendi vakitlerinden sonra kılınmak istenirse, öğle namazının nafilesinin öğle namazından sonra ve ikindi namazının nafilesinin ikindi namazından sonra kılınması daha iyidir. Farz ihtiyat gereği eda ve kaza niyeti de edilmemelidir.

Akşam namazının nafilesinin vakti, akşam namazının bitmesiyle başlar ve güneş battıktan sonra batı tarafında meydana gelen kızıllığın yok olmasıyla sona erer.

Yatsı namazının nafilesinin vakti, yatsı namazının bitmesiyle başlar ve gece yarısına kadar devam eder. Ancak yatsı namazının hemen ardından kılınması daha iyidir.

Sabah namazının nafilesi, sabah namazından önce kılınır. Vakti, gece yarısından sonra on bir rekât gece namazı kılabilecek kadar bir zamanın geçmesiyle başlar. Ancak ihtiyat gereği birinci fecirden önce kılınmamalıdır. Ama gece namazının hemen ardından da kılınabilir.

Gece namazının vakti, gece yarısından itibaren sabah ezanına kadardır. Sabah ezanına yakın kılınması, daha iyidir.

Yolcular ve gece yarısından sonra namaz kılmakta zorlanan kimseler, teheccüt namazını gecenin evvelinde kılabilirler.[20]

---

[19] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 421-425.
[20] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 133-134; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 126-127.

1. Ğufeyle Namazı

Müstehab namazlardan biri de akşam ve yatsı namazları arasında kılınan iki rekâtlık "Ğufeyle namazı"dır. Bu namazın vakti, akşam namazından sonra başlar ve batı ufkundaki kızartı kaybolunca sona erer. Birinci rekâtta Fâtiha'dan sonra şu ayet okunur:

وَذَاالنُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادٰى فِي الظُّلُمَاتِ اَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ

"Zünnûn'u da hatırla.[21] Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde, "Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum" diye dua etti.

Biz de duasını kabul ettik ve kendisini kederden kurtardık. İşte biz müminleri böyle kurtarırız."[22]

İkinci rekâtta Fâtiha'dan sonra şu ayet okunur:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَٓا اِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

"Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın."[23]

Yukarıdaki ayet-i kerime okunduktan sonra eller kaldırılıp şu dua okunur:

---

[21] Zünnûn, balık sahibi demektir. Burada Hz. Yûnus'u ifade etmektedir. Yûnus, peygamber olarak gönderildiği kavminin yola gelmemesi üzerine Allah Teâlâ'nın henüz bir izni olmadan kavmini bırakarak ayrılıp gitti ve bir gemiye bindi. Geminin yürümemesi veya batma tehlikesi geçirmesi gibi bir nedenle yolculardan birisinin denize atılması gerekti. Kur'a çektiler, Yûnus'a çıktı ve denize atıldı. Denizde kendisini bir balık yuttu. Bir süre balığın karnında Allah'a dua eden Yûnus'u balık sahile attı.

[22] 21/Enbiyâ, 87, 88.

[23] 6/En'âm, 59.

اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْأَلُكَ بِمَفاتِحِ الْغَيْبِ الَّتِى لاَ يَعْلَمُهَا اِلاَّ اَنْتَ اَنْ تُصَلِّىَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اَنْ تَفْعَلَ بِى كَذَا و كَذَا

"Allah'ım! Ben gaybın anahtarları –ki onları senden başkası bilmez– hakkına senden Hz. Muhammed'e ve Ehl-i Beyti'ne rahmet etmeni ve benim şu şu... dileklerimi yerine getirmeni dilerim."

Duanın sonunda yer alan ve "şu ve şu" anlamına gelen "keza ve keza" kelimeleri yerine dilekler söylenir ve sonra şu dua okunur:

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ وَلِىُّ نِعْمَتِى وَالْقَادِرُ عَلَى طَلِبَتِى تَعْلَمُ حَاجَتِى فَأَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمُ السَّلاَمُ لَمَّا قَضَيْتَهَا لِى

"Allah'ım! Sen velinimetimsin, isteklerimi vermeye kâdirsin ve hacetimi bilirsin. O hâlde, Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyti (hepsine Allah'ın selamı olsun) hürmetine senden hacetlerimi yerine getirmeni dilerim."[24]

V. KIBLEYE YÖNELMEK

Namaz tam olarak Kâbe'ye doğru kılınmalıdır. Ama uzakta bulunan kimse, "kıbleye doğru namaz kılıyor" denecek şekilde olursa yeterlidir.

Farz namazını ayakta kılan kimse, kıbleye doğru durmuş denilecek şekilde durmalıdır. Dizlerinin ve ayak uçlarının da kıbleye doğru olması gerekmez.

Oturarak namaz kılması gereken kimse, normal şekilde oturamaz ve oturduğu zaman ayaklarının altını yere koyarsa, namaz sırasında yüz, göğüs ve karnı kıbleye doğru olmalıdır. Ayaklarının dizden topuğa kadar olan kısmının kıbleye doğru olması gerekmez.

Oturarak namaz kılamayan kimse, namazda bedeninin ön kısmı kıbleye doğru olacak şekilde sağ yanı üzerinde uzanmalıdır. Eğer bu

---

[24] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 134-135; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 113; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 270-271.

mümkün olmazsa, bedeninin ön kısmı kıbleye doğru olacak şekilde sol yanı üzerinde uzanmalıdır. Eğer bunu da yapamazsa, ayaklarının altı kıbleye doğru gelecek şekilde sırt üstü yatmalıdır.

Yol yürürken ve binek üzerinde müstehab namaz kılınabilir. Bu iki durumda kıbleye yönelmek gerekmez.

Namaz kılacak olan kimse, kıble yönünü tespit etmek için kıblenin hangi yön olduğundan emin oluncaya kadar araştırma yapmalıdır. İki adil şahidin sözüne veya bilimsel kurallara dayanarak kıble yönünü tanıyan ve güvenilir olan kimsenin sözüne göre hareket edebilir. Bunlar mümkün olmadığı takdirde camilerdeki mihraplardan ve Müslüman mezarlarından veya zanna göre hareket edebilir.

Kıble yönünü bulmak için araştırma yapılmasına rağmen bir sonuca varılamaz ve namaz vakti de müsait olursa, dört tarafa dört namaz kılınmalıdır. Eğer dört namaza yetecek kadar vakit yoksa, vaktin yettiği miktarda namaz kılınmalıdır.[25]

VI. NAMAZDA BEDENİ ÖRTMEK

Erkeklerin namazda, kimse görmese bile avret yerlerini örtmeleri gerekir. Göbekten dizlerine kadar olan kısmı örtmeleri daha iyidir.

Kadınların namazda, saç ve baş da dâhil olmak üzere bütün bedenlerini örtmeleri gerekir. Ama yüzün abdestte yıkanan miktarını, bileklere kadar ellerini ve topuklara kadar ayaklarını örtmeleri gerekmez.

Namazda bilerek avret yeri örtülmezse, namaz bozulur ve yeniden kılınması gerekir.

Namaz kılınırken avret yerinin açıldığı fark edilirse, örtülmesi gerekir. Bunu yapmak uzun sürecekse, farz ihtiyat gereği namaz tamamlanmalı ve yeniden kılınmalıdır. Ama namaz tamamlandıktan sonra, avret yerinin namazda açıldığı anlaşılırsa, kılınan namaz sahihtir.[26]

---

[25] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 116-117; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 135-136; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 129-130.

[26] Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 462-463; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 130-131.

A) Namaz Kılanın Elbisesiyle İlgili Şartlar

Namaz kılanın elbisesiyle ilgili şartlar:

• Temiz olmalı.

• Mübah (gasp edilmemiş) olmalı.

• Leş hayvanın parçasından yapılmamalı.

• Yenmeyen hayvanın parçasından yapılmamalı.

• Namaz kılan, erkek ise, elbisesi halis ipek ve altın işlemeli olmamalıdır.

Bu şartlarla ilgili ayrıntılı açıklamalar aşağıya alınmıştır.

B) Namaz Kılanın Elbisesi Temiz Olmalıdır

Bilerek necis beden veya elbiseyle kılınan namaz, geçersizdir.

Beden veya elbisenin necis olduğu bilinmez; ancak namazdan sonra anlaşılırsa, kılınan namaz geçerlidir. Ama vakit varsa müstehab ihtiyat gereği, namaz yeniden kılınmalıdır.

Beden veya elbisenin necis olduğu unutulur; ancak namazda veya namazdan sonra farkına varılırsa, namaz yeniden kılınmalıdır. Eğer namaz vakit geçmişse, kaza edilmelidir.

Beden veya elbisesinin temiz olduğundan şüpheye düşen kimse, namaz kılar ve namazdan sonra beden veya elbisesinin necis olduğunu anlarsa, namazı geçerlidir.

Elbise veya bedende bulunan kanın, namazı bozmayan necis kanlardan örneğin, çıban ve yara kanı olduğundan emin olunur ve öylece namaz kılınır; ancak namazdan sonra namazı bozan kanlardan olduğu anlaşılırsa, kılınan namaz geçerlidir.

C) Namaz Kılanın Elbisesi, Mübah Olmalıdır

Gasp edilmiş elbise giymenin haram olduğunu bilen kimse, bilerek gasp edilmiş elbiseyle veya ipi, düğmesi veya başka bir şeyi gasp edilmiş olan elbiseyle namaz kılarsa, farz ihtiyat gereği kıldığı namazı, gasp edilmemiş bir elbiseyle yeniden kılmalıdır.

Gasp edilmiş elbise giymenin haram olduğunu bilen ancak, namazı bozduğunu bilmeyen kimse, bilerek gasp edilmiş elbiseyle namaz kılarsa, kıldığı namazı gasp edilmemiş elbiseyle yeniden kılmalıdır.

Elbisesinin gasp edilmiş olduğunu bilmeyen veya unutan kimse, o elbiseyle namaz kılarsa, namazı geçerlidir. Ama kendisi onu gasp etmiş olur ve onunla namaz kılarsa, farz ihtiyat gereği namazı yeniden kılmalıdır.

Zekât veya humusu verilmemiş paranın kendisi ile satın alınan elbiseyle kılınan namaz geçersizdir.

D) Namaz Kılanın Elbisesi, Ölü Hayvanın Parçalarından Olmamalıdır

Namaz kılanın elbisesi, akıcı kanı olan yani damarı kesildiğinde kanı sıçrayan ölü hayvanın parçalarından olmamalıdır. Hatta farz ihtiyat gereği, balık gibi akıcı kanı olmayan ölü hayvandan yapılan elbiseyle de namaz kılınmamalıdır.

Eti yenen ölü hayvanın yün ve kılı gibi canı olmayan kısımlarından bir şey namaz kılanın üzerinde olur veya onlardan yapılmış elbiseyle namaz kılınırsa, namaz geçerlidir.

E) Namaz Kılanın Elbisesi, Eti Yenmeyen Hayvandan Yapılmamalıdır

Namaz kılanın elbisesi, eti yenmeyen hayvandan yapılmamalıdır. Namaz kılanın üzerinde ondan bir kıl bile olsa, namaz bozulur.

Kedi gibi eti yenmeyen bir hayvanın salyası, sümüğü veya başka bir rutubeti namaz kılanın beden veya elbisesinde ıslak olarak bulunursa, namaz bozulur. Eğer kurur ve kendisi de giderilirse, namaz geçerlidir.

Eti yenen veya eti yenmeyen hayvandan yapıldığı konusunda şüpheye düşülen elbiseyle namaz kılmanın sakıncası yoktur.

Sincap postuyla namaz kılmanın sakıncası yoktur.[27]

---

[27] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 138.

F) Erkekler Altın İşlemeli Elbiseyle Namaz Kılmamalıdır

Erkeklerin altın işlemeli elbise giymeleri haramdır ve bu elbiseyle kıldıkları namaz geçersizdir. Ama kadının, namazda ve namaz dışında altın dokumalı elbise giymesinin sakıncası yoktur.

Erkeğin altın ziynet kullanması örneğin, boynuna altın zincir, parmağına altın yüzük, koluna altın saat takması, haramdır ve onunla kılınan namaz geçersizdir. Farz ihtiyat gereği, altın gözlük kullanmaktan da sakınılmalıdır. Ama kadının namazda ve namaz dışında altını ziynet olarak kullanmasında sakınca yoktur.

Yüzük veya elbisesinin altından olduğunu bilmeyen veya unutan ve onunla namaz kılan erkeğin kıldığı namaz geçerlidir.

G) Erkekler İpek Elbiseyle Namaz Kılmamalıdır

Namaz kılan erkeğin elbisesi saf ipek kumaştan olmamalıdır. Namaz dışında da erkeğin bu tür elbise giymesi haramdır. Farz ihtiyat gereği, takke ve kemer gibi tek başına avret yerini örtmeyecek kadar küçük olan şeyler de halis ipekten olmamalıdır.

Erkeğin, astarının hepsi veya bir kısmı saf ipekten olan elbiseyi giymesi haramdır ve onunla kılınan namaz geçersizdir.

Saf ipekten mi, yoksa başka kumaştan mı olduğu bilinmeyen elbiseyi giymenin sakıncası yoktur ve onunla kılınan namaz geçerlidir.

Kadınların namazda veya namaz dışında ipek elbise giymelerinin sakıncası yoktur.[28]

H) Namazda Beden ve Elbisenin Temiz Olması Gerekmeyen Haller

Namaz kılanın bedeninde veya elbisesinde yara, cerahat veya çıban kanı bulunur; beden veya elbiseyi yıkamak ya da elbiseyi değiştirmek zor olursa, o kanla namaz kılınabilir.

Çabuk iyileşen ve yıkanması kolay olan yara ve kesikten gelen kan, namaz kılanın elbise veya bedeninde bulunursa, onunla kılınan namaz geçersizdir.

[28] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 131-134; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 138-145.

Ağız, burun ve benzeri organların içinde bulunan yaradan gelen kan, beden veya elbiseye bulaşırsa, farz ihtiyat gereği onunla namaz kılınmamalıdır. Ama memeleri içerde bile olsa basur kanıyla namaz kılınır.

Namaz kılanın beden veya elbisesinde iğne ucu kadar âdet veya loğusalık kanı bulunursa, namaz bozulur. Farz ihtiyat gereği, istihaze kanı da olmamalıdır. Ama insanın, canlı-cansız hayvanın kanı namaz kılanın beden veya elbisesinin birkaç yerinde olsa da, üst üste işaret parmağının bir boğumundan az ise, onunla namaz kılmanın sakıncası yoktur. Ancak köpek, kâfir, ölü hayvan ve eti yenmeyen hayvanın kanından sakınmak, müstehab ihtiyattır.

Namaz kılanın takke ve çorap gibi avret yerini örtmeyecek kadar küçük olan elbiseleri necis olursa, lâşe ve eti yenmeyen hayvandan yapılmadığı takdirde, onlarla kılınan namaz sahihtir ve yine necis yüzükle namaz kılmanın sakıncası yoktur.[29]

I) Namaz Kılınan Yerle İlgili Şartlar

1. Namaz kılınan yer, mübah olmalıdır.

Gasp edilmiş bir mülkte kılınan namaz geçersizdir. Bir mülkte başka birisiyle ortak olan kimsenin hissesi ayrılmamışsa, ortağının izni olmaksızın, o mülkte tasarrufta bulunamaz ve namaz kılamaz.

Humus ve zekâtı verilmeyen bir parayla satın alınan mülkte tasarrufta bulunmak haramdır ve onda kılınan namaz geçersizdir.

Mülk sahibi diliyle namaz kılmaya izin verdiği hâlde kalben razı olmadığı bilinirse, o mülkte kılınan namaz geçersizdir.

Müşteriler için hazırlanmış otel, hamam ve benzeri yerlerde namaz kılmanın mahzuru yoktur.

2. Namaz kılınan yer hareketsiz olmalıdır.

Vaktin darlığı veya başka bir sebepten dolayı çaresiz kalınıp otomobil, tren ve gemi gibi hareket hâlinde olan bir araçta namaz kılınırsa, mümkün olduğu kadarıyla hareket hâlinde bir şey okunmamalı ve araç kıble yönünden döndüğünde, kıble yönüne dönülmelidir.

Buğday, arpa ve benzeri şeylerin yığınları üzerinde hareketsiz durmak mümkün olmadığı için, namaz geçersizdir.

[29] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 469.

3. Çatısı alçak olup altında düzgün durulamayan veya rükû ve secde için müsait olmayan küçük yerde namaz kılınmamalıdır. Eğer böyle bir yerde namaz kılmak zorunda kalınırsa, mümkün olduğu kadar kıyam, rükû ve secdeler yerine getirilmelidir.

Resulullah (saa.) Efendimizin ve Ehl-i Beyt İmamlarının (onların hepsine selam olsun) kabirlerinin hizasını geçip önde namaz kılınması edebe aykırıdır.

4. Namaz kılınan yer necis ise, beden veya elbiseye bulaşacak kadar ıslak olmamalıdır. Ama alnın koyulduğu yer necis olursa, kuru bile olsa kılınan namaz geçersizdir.

Kadının erkekten geride durması ve secde yerinin erkeğin durduğu yerden biraz geride olması, müstehab ihtiyat gereğidir.

Kadın, erkeğin hizasında veya biraz önde olur ve aynı anda namaza başlarlarsa, namazı yeniden kılmaları uygun olur.

Kadınla erkek arasında duvar, perde veya başka bir şey olursa, kıldıkları namaz sahihtir ve müstehab ihtiyat gereği yeniden kılmaları gerekmez.

5. Namazda alnın konulduğu yer, dizlerin konulduğu yerden dört parmak miktarı aşağıda veya yüksekte olmamalıdır. Farz ihtiyat gereği, alnın yeri ayak başparmağının konulduğu yerden de anılan miktardan aşağıda veya yüksekte olmamalıdır.

Aralarında evlenme engeli bulunmayan erkek ve kadının tenha bir yerde bulunmaları caiz değildir ve orada namaz kılmamaları da ihtiyat gereğidir. Ancak kıldıkları takdirde, namazları geçersiz olmaz.

Saz ve benzeri şeylerin çalındığı yerde kılınan namaz geçerlidir. Ama onları dinlemek haramdır.

Kâbe'nin içinde ve damı üzerinde farz namaz kılmak mekruhtur; ama çaresizlik anında sakıncası yoktur.

Kâbe'nin içinde ve damı üzerinde müstehab namaz kılmanın sakıncası yoktur. Hatta Kâbe'nin içinde her rükne[30] doğru iki rekât namaz kılmak müstehabdır.[31]

---

30 Kâbe'nin her bir köşesine bir rükün denir ve her rüknün özel bir adı vardır. Bunlar "Rükn-i Yemanî, Rükn-i Hacer-i Esved, Rükn-i Irakî ve Rükn-i Şamî"den ibarettir.

31 Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 148-152; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 135.

İ) Namaz Kılınması Müstehab Olan Yerler

Namazı camide kılmak, dinimizce çok tavsiye edilmiştir. Mescitlerin en faziletlisi Mescid-i Haram, sonra Mescid-i Nebevî, sonra Kûfe Mescid'i, sonra Mescid-i Aksâ, sonra her şehrin büyük mescidi, sonra mahalle mescidi ve mahalle mescidinden sonra da pazar mescididir.

Kadınların evde namaz kılmaları daha iyidir. Ama kendilerini nâmahremden tam olarak koruyabilirlerse, camide namaz kılmaları daha iyidir.

Mescide çok gitmek ve cemaati olmayan mescide gitmek müstehabdır. Mescidin komşusunun, bir özrü olmadıkça cami dışında namaz kılması mekruhtur.

J) Namaz Kılınması Mekruh Olan Yerler

Şu yerlerde namaz kılmak mekruhtur:

1. Hamamda,

2. Tuzlu çorak yerde,

3. İnsan karşısında,

4. Açık kapı karşısında,

5. Geçen insanlara zahmet vermediği takdirde yol, cadde ve sokakta; eğer zahmet verirse haramdır, ama kılınan namaz geçerlidir.

6. Ateş ve lamba karşısında,

7. Mutfakta,

8. Ateşlik olan her yerde,

9. İçine küçük abdest bozulan çukur karşısında,

10. Canlıların resim ve heykelleri karşısında; ancak bunların üstü perdeyle örtülürse mekruh olmaz.

11. Cünüp kimsenin bulunduğu odada,

12. Mezar karşısında,

13. Mezarlıkta,

14. Mezbahada,

15. Açık kitap karşısında.

Halkın geçtiği yerlerde veya bir kimsenin karşısında namaz kılan kimsenin, çubuk veya ip parçası da olsa önüne bir şey koyması müstehabdır.[32]

VII. EZAN VE KAMET

Günlük farz namazlardan önce, erkek ve kadınların ezan okuyup kamet getirmeleri müstehabdır. Ama Ramazan ve Kurban Bayramı namazlarından önce, üç defa "es-salât" denmesi müstehabdır. Diğer farz namazlardan önce de, sevap elde etme ümidiyle üç defa "es-salât" denilir.

Çocuğun dünyaya geldiği ilk gün veya göbeği düşmeden önce sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet okunması müstehabdır.

Ezan on sekiz cümleden ibarettir:

Dört defa:

"Allahü ekber". .... اَللّٰهُ اَكْبَرُ

İki defa:

"Eşhedü en la ilâhe illâllâh" .... اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ

İki defa:

"Eşhedü enne Muhammeden resûlüllah" ..... اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰهِ

İki defa:

"Eşhedü enne Aliyyen emîre'l-Müminîne veliyyüllah"

....اَشْهَدُ اَنَّ عَلِيًّا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَلِيُّ اللّٰهِ

İki defa:

"Hayye 'ale's-salâh" .... حَيَّ عَلَى الصَّلٰوةِ

İki defa:

"Hayye 'ale'l-felâh" .... حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ

İki defa:

"Hayye 'ala hayri'l-'amel" .... حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ

---

[32] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 152-153; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 135; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 155-156.

İki defa:

"Allahü ekber" .... اَللّٰهُ اَكْبَرُ

İki defa:

"La ilâhe illâllâh" ....لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ

Kamet on yedi cümleden ibarettir. Şöyle ki, ezanın evvelinde dört defa okunan *"Allahü ekber"* cümlesi iki defa, ezanın sonunda iki defa okunan *"La ilâhe illâllâh"* cümlesi de bir defa okunur. *"Hayye 'ala hayri'l-'amel"* dendikten sonra iki defa *"Kad kâmet'is-salâh"* (قَدْ قَامَتِ الصَّلٰوةُ) cümlesi eklenir.

"Eşhedü enne 'Aliyyen veliyyüllah" اَشْهَدُ اَنَّ عَلِيًّا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَلِيُّ اللّٰه cümlesi ezan ve kametin bir parçası değildir. Ama Şiîliğin bir şiârı olduğundan dolayı, "Eşhedü enne Muhammeden resûlüllah" cümlesinden sonra kurbet (Allah'a yakınlık) kastıyla söylenmesi iyi olur.[33]

A) Ezan ve Kametin Anlamı

Allahü ekber: Allah en büyüktür.

Eşhedü en la ilâhe illâllâh: Allah'tan başka tapılmaya layık bir ilâh olmadığına tanıklık ederim.

Eşhedü enne Muhammeden resûlüllah: Hazret-i Muhammed'in, Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık ederim.

Eşhedü enne 'Aliyyen Emîr'el-Mümininîne veliyyüllah: Hz. Ali'nin, müminlerin emîri ve Allah'ın velisi olduğuna tanıklık ederim.

Hayye 'ale's-salâh: Haydin namaza.

Hayye 'ale'l-felâh: Haydin kurtuluşa.

Hayye 'ala hayri'l-'amel: Haydin en hayırlı işe.

Kad kâmet'is-salâh: Namaz başlamak üzeredir.

La ilâhe illâllâh: Allah'tan başka ibadete layık bir ilâh yoktur.

Ezanla kamet arasına çok fasıla konulmamalıdır. Normalden fazla bir ara verilirse, yeniden okunmalıdır.

---

[33] Âyetüllâh Seyyid Alî Hâmeneî, *Ecvibetü'l-istifta'ât*, I. 132; *Bihârü'l-envâr*, s. 18/162; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 518-519; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 359-360.

Ezan ve kamette teganni yapmak, yani oyun ve eğlence meclislerinde okunan şarkı gibi ezan okumak ve kamet getirmek haramdır. Şarkı derecesine varmayacak şekilde okumak ise, mekruhtur.[34]

B) Ezan Okumanın Gerekmediği Durumlar

1. Arefe günü öğle namazı ile birlikte cem edilerek kılınan ikindi namazı için ezan okunmaz.

2. Bayram gecesi Müzdelife'de akşam namazı ile birlikte cem edilerek kılınan yatsı namazı için ezan okunmaz.

3. Cuma günü Cuma namazı ile birlikte cem edilerek kılınan ikindi namazı için ezan okunmaz.

4. Cemaat namazı için ezan ve kamet getirilmişse, o cemaatle namaz kılan kimse ayrıca kendi namazı için ezan ve kamet getirmemelidir.

5. Cemaatle namaz kılmak üzere camiye giden ve namazın kılınmış olduğunu görürse, saflar bozulup cemaat dağılmadıkça, kendi namazı için ezan ve kamet getiremez.

6. Başkasının okuduğu ezan ve kameti işiten kimsenin, duyduğu her kısmı tekrarlaması müstehabdır.

7. Cemaat namazı için ezan ve ikameti erkek okumalıdır. Ama kadınların düzenlediği cemaat namazında kadının ezan ve kamet okuması yeterlidir.

8. Ezanla kamet arası fazla uzatılmamalıdır.

9. Ezan ve kamet, Arapça okunmalıdır. Tercümesinin okunması sahih olmaz.

10. Ezan ve kamet namaz vakti girdikten sonra okunmalıdır. Bilerek veya unutarak vaktinden önce okunan ezan ve kamet geçersizdir.

11. Ezan okurken kıbleye yönelmek, abdest veya gusül almış olmak, elleri kulağa koymak, sesi yükseltip uzatmak, ezanın cümleleri arasında biraz durmak ve arada konuşmamak müstehabdır.

12. Kamet getirirken hareketsiz olmak, ezana göre daha engin bir sesle okumak, cümleleri birbirine bitiştirmemek müstehabdır.

[34] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 519-520; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 158.

13. Ezan ile kamet arasında şu sayılanlardan birini yapmak müstehabdır: Bir adım ileri atmak, bir miktar oturmak, secde etmek, zikir etmek, dua etmek, bir miktar sessiz durmak, konuşmak veya iki rekât namaz kılmak. Ama sabah namazı için okunan ezan ve kamet arasında konuşmak müstehab değildir. Akşam namazı için okunan ezan ve kamet arasında sevap ümidiyle namaz kılınabilir.

14. Müezzinin, vakti bilmesi, gür sesli olması ve ezanı yüksek bir yerde okuması müstehabdır.[35]

VIII. NAMAZIN FARZLARI

Namazın farzları on bir tanedir:

1. Niyet
2. Kıyam (ayakta durmak)
3. İftitah (namaza başlama) tekbiri
4. Rükû
5. Secde
6. Kıraat
7. Zikir
8. Teşehhüt
9. Selam
10. Tertip (farzlar arasındaki sırayı gözetmek)
11. Muvalat (namazın cüzlerini aralıksız ve peş peşe yapmak)

Namazın farzlarından bazıları rükündür. Şu anlamda ki, namaz kılan kişi onları bilerek veya yanılarak yapmadığı veya herhangi birini fazla yaptığı takdirde namaz bozulur. Namazın farzlarından bazıları ise, rükün değildir; yani, bilerek fazla veya eksik yapılırsa, namaz bozulur; ama yanılarak fazla veya eksik yapılırsa, namaz bozulmaz. Namazın farzlarından şu beş tanesi rükündür:

---

[35] Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 159-160; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 520; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 363-367.

1. Niyet
2. İftitah (namaza başlama) tekbiri
3. Kıyam
4. Rükû
5. İki secde[36]

Şimdi de buraya kadar sayılan farzlar hakkında bazı genel bilgiler verelim:

A) Niyet

İbadet ederken yalnızca Allah'a yakın olma kastı ile kalbin O'na yönelmesine niyet denir. Namaz, yalnız yüce Allah'ın emrini yerine getirmek amacıyla kılınmalıdır. Niyet, kesin irade şeklinde de tanımlanabilir. Kişi namaz kılacağı zaman, namazı kalbi ile kast etmeksizin namaz kılacağını sadece diliyle söyler ve öylece namaz kılarsa gerçekte namaz kılmış olmaz. Dini hükümlerle mükellef olan kişi, günde beş vakit namaz kılmanın kendisine farz olduğunu bilmelidir. Mükellef kişi, farz namazlardan habersiz olur, bu namazların farz kılındığını bilmezse bunları vakit içinde eda etse bile kıldığı namaz geçerli olmaz.

Öğle veya ikindi namazı kılınırken, öğle mi ikindi mi olduğu belirtilmeksizin "Dört rekât namaz kılıyorum." diye niyet edilirse, namaz bozulur. Yine, öğle namazı kazaya kalan bir kimse, öğle vaktinde namaz kılmak isterse, kılacağı öğle namazının eda mı, kaza mı olduğunu niyetinde belirtmelidir. Niyet, namazın başlangıcından sonuna kadar devam ettirilmelidir.

B) İftitah (Başlangıç) Tekbiri

Namaza "Allahü ekber" tekbirini alarak başlamak farzdır. İftitah tekbirinin başka dildeki tercümesini veya "Allahü ekber" cümlesini karşılayacak Arapça başka bir cümleyi okumak yeterli olmaz.

Farz ihtiyat gereği, iftitah tekbiri, kendinden önce okunan kamet veya duaya bitişik olarak söylenilmemelidir.

---

[36] Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 161-162; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 530-531.

İftitah tekbiri alınırken, beden sakin olmalıdır. Bilerek hareket hâlinde iken alınan iftitah tekbiri geçersizdir. Yanılarak vücut hareket ederse, farz ihtiyat gereği ilk önce namazı bozan bir fiil yapılıp daha sonra yeniden iftitah tekbiri alınmalıdır.

Namaz kılmakta olan kişi Tekbir, Fâtiha, sure, zikir ve duayı kendine işittirebilecek şekilde sesli okumalıdır.

Dilsiz olan veya dilindeki bir hastalık nedeniyle iftitah tekbirini (Allahü ekber'i) doğru bir şekilde söyleyemeyen bir kimse, gücünün yettiği şekilde söylemelidir. Hiçbir şekilde söyleyemiyorsa, kalbinden geçirmesi, tekbir için işaret etmesi ve dilini de mümkün olduğu takdirde hareket ettirmesi gerekir.

İftitah tekbiri getirildikten sonra şu duanın okunması müstehabdır:

يَا مُحْسِنُ قَدْ اَتَاكَ الْمُسِيئُ وَ قَدْ اَمَرْتَ الْمُحْسِنَ اَنْ يَتَجَاوَزَ عَنِ الْمُسِيئِ، اَنْتَ الْمُحْسِنُ وَ اَنَا الْمُسِيئُ، بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ تَجَاوَزْ عَنْ قَبِيحِ مَا تَعْلَمُ مِنِّى

"Ey kullarına ihsanda bulunan Rabbim! Günahkâr kulun senin kapına gelmiştir ve sen de iyilik yapanlardan suçluları affetmelerini istemişsin; sen iyilikte bulunansın, bense günahkârım. Muhammed (saa.) ve Ehl-i Beyti'nin (as.) hakkı için, Muhammed ve Ehl-i Beyti'ne rahmet et ve işlediğimi bildiğin günahlarımı bağışla."

Namazın iftitah tekbiri ve namaz arasındaki bütün tekbirler alınırken ellerin kulakların hizasına kadar kaldırılması müstehabdır.[37]

C) Kıyam (Ayakta Durmak)

İftitah tekbiri alınırken ve rükûdan önce ayakta durmak rükündür. Ama Fâtiha ve sure okunurken ve rükûdan kalktıktan sonraki kıyam (ayakta durmak) rükün değildir. Şu hâlde, unutarak bu kıyam terk edilirse, namaz bozulmaz.

[37] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 78-80; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 531-536; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 369-373.

Ayakta dururken mazeret yoksa beden hareket ettirilmemeli, bir tarafa eğilmemeli ve bir yere yaslanmamalıdır.

Ayakta iken, her iki ayağın yere basması gerekir. Fakat bedenin ağırlığının her iki ayak üzerinde olması gerekli değildir; bir ayak üzerinde olmasının sakıncası yoktur.

Ayakta düzgün durabilen bir kimsenin, normal duruş hâlinden çıkacak derecede ayaklarını açması durumunda, namazı bozulur.

Fâtiha ve sure ya da tesbihat okunurken, elde olmayarak vücudun sükûneti bozulacak kadar hareket edilirse, farz ihtiyat gereği vücut istikrar bulduktan sonra hareket hâlinde okunan şeyler tekrar okunmalıdır.

Namazda iken ayakta durmaktan aciz kalan kimse, oturmalıdır. Oturmaktan da aciz kalırsa, yatması gerekir. Fakat vücut istikrar buluncaya kadar bir şey okunmamalıdır.

Oturarak namaz kılabilen kimse, yatarak namaz kılamaz. Eğer düzgün şekilde oturamazsa, gücü yettiği şekilde oturmalıdır. Eğer hiçbir şekilde oturamazsa sağ yanı üzerine uzanması gerekir. Eğer bu da mümkün değilse, sol yanı üzerine, o da mümkün olmazsa, ayaklarının altı kıbleye gelecek şekilde sırt üstü yatmalıdır.

Oturarak namaz kılan bir kimse, Fâtiha ve sureyi okuduktan sonra kalkıp rükûu ayakta yerine getirebiliyorsa kalkmalı ve kalktıktan sonra rükûa gitmelidir. Eğer bunu yapamıyorsa, rükûu da oturarak yapmalıdır.

Yatarak namaz kılan bir kimse, namaz arasında oturmaya gücü yeterse, gücü yettiği miktarı oturarak kılması gerekir. Aynı şekilde ayakta durmaya gücü yeterse, gücü yettiği kadarını ayakta kılmalıdır. Fakat vücudu istikrar bulmadan, hiçbir şey okuyamaz.

Ayakta namaz kılabilecek olan bir kimse, ayakta durunca hastalanacağından ya da bir zarara uğrayacağından korkarsa, oturarak namaz kılabilir. Eğer bu korku oturma hususunda da olursa, yatarak namaz kılabilir.

Kıyamda vücudu dik tutmak, omuzları aşağı bırakmak, elleri ön tarafta baldırlar üzerine koymak, parmakları birbirine bitiştirmek, secde

yerine bakmak, vücut ağırlığını her iki ayak üzerine eşit şekilde bırakmak, Allah'a derin saygı ve teslimiyet içinde olmak, ayakları bir hizada tutmak, erkeğin ayaklarını üç parmaktan bir karışa kadar açması, kadınınsa ayaklarını birbirine bitiştirmesi müstehabdır.[38]

D) Kıraat

Günlük farz namazların birinci ve ikinci rekâtlarında, önce Fâtiha, sonra da tam olarak Kur'an'dan bir sure okunmalıdır.

Vakit dar olur veya surenin okunmamasını gerektiren mecburi bir durumla karşılaşılır, sözgelimi sure okunduğu takdirde herhangi bir şeyin namazdaki şahsa zarar vermesi muhtemel ise, sure okunmamalıdır. Acil bir iş çıkması durumunda sure okunmayabilir.

Kasıtlı olarak sure Fâtiha'dan önce okunursa, namaz bozulur.

Fâtiha ve sure ya da ikisinden biri unutulur ve rükûa varıldıktan sonra farkına varılırsa, bunun namaza zararı olmaz.

Rükûa eğilmeden Fâtiha ve surenin okunmadığı anlaşılırsa, okunması gerekir. Sadece surenin okunmadığı anlaşılırsa, yalnız sure okunmalıdır. Ama sadece Fâtiha okunmamışsa, önce Fâtiha daha sonra ikinci kez sure okunmalıdır.

İçinde farz (tilâvet) secdesi bulunan dört sureden biri namazda kasıtlı olarak okunursa, namaz bozulur ki, bu sureler şunlardır:

a) Secde Suresi (32. sure),

b) Fussilet Suresi (41. sure),

c) Necm Suresi (53. sure),

d) Alak Suresi (96. sure).

Yukarıdaki surelerden biri yanlışlıkla okunur; ancak secde ayetine yetişmeden farkına varılırsa, o sure bırakılıp yerine bir başka sure okunmalıdır. Secde ayeti okunduktan sonra farkına varılırsa, namazın arasında işaretle tilâvet secdesi yerine getirilmeli ve okunan sure ile yetinilmelidir.

---

[38] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 161-163.

Namazda secde ayetini işiten kimse, tilavet secdesini işaretle yaparsa namazı bozulmaz.

Müstehab namazlarda surenin okunması gerekmez. Hatta nezir yoluyla farz olan namazda da okunması şart değildir. Ancak "defin gecesi namazı" gibi kendine mahsus suresi olan bazı müstehab namazlar kılındığında, o namazla ilgili esaslar yerine getirilmek istenirse, söz konusu özel surenin okunması gerekir.

Cuma namazı ve cuma günü öğle namazında birinci rekâtta Fâtiha'dan sonra Cuma Suresini, ikinci rekâtta Fâtiha'dan sonra Münafikûn Suresi'ni okumak müstehabdır. Fakat bunlardan biri okunmaya başlanırsa, farz ihtiyat gereği bırakılıp yerine bir başka sure okunamaz.

Fâtiha'dan sonra İhlâs veya Kâfirûn Sureleri okunmaya başlanırsa, bırakılıp yerlerine bir başka sure okunamaz. Fakat cuma namazı ve cuma gününün öğle namazında unutularak Cuma ve Münâfikûn Sureleri yerine, söz konusu iki sureden biri okunmaya başlanırsa, yarısına yetişilmediği takdirde, bırakılıp yerlerine Cuma ve Münâfikûn Sureleri okunabilir.

Erkeklerin sabah, akşam ve yatsı namazlarında Fâtiha ve sureyi sesli okuması farzdır. Kadın ve erkeklerin öğle ve ikindi namazlarında Fâtiha ve sureyi sessiz okuması farzdır.

Kadın sabah, akşam ve yatsı namazlarında Fâtiha ve sureyi sesli okuyabileceği gibi sessiz de okuyabilir. Fakat sesini namahrem duyacaksa, farz ihtiyat gereği sessiz okumalıdır.

Sesli okunması gereken yerler, bilerek sessiz okunur veya sessiz okunması gereken yerler bilerek sesli okunursa, namaz bozulur. Fakat unutkanlık ya da dinî hükmü bilmeme sonucu böyle yapılırsa, kılınan namaz geçerlidir.

Fâtiha ve sure okunurken ses normalden daha fazla yükseltilir, adeta bağırarak okunursa, namaz bozulur.

Fâtiha ve surenin bir kelimesi okunmaz ya da "Dallîn" kelimesi "Zallîn" şeklinde okunur veya "üstün" ve "esre" olmaması gereken yer üstün ve esreyle okunur veya şedde okunmazsa, namaz bozulur.

Bir kelimenin doğru okunduğu bilinir; ancak sonra yanlış okunduğu anlaşılırsa, namazın yeniden kılınması ya da vakit geçmişse kaza edilmesi gerekmez.

Namazın üçüncü ve dördüncü rekâtında sadece Fâtiha veya üç defa tesbihat-ı erbaa, yani üç defa:

سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ

okunabilir. "Tesbihat-ı erbaa"nın bir defa söylenmesi de yeterlidir. Bir rekâtta Fâtiha, öbür rekâtta tesbihat da okunabilir. Fakat her iki rekâtta da tesbihat okunması daha iyidir.

Vakit dar olduğunda, "tesbihat-ı erbaa"nın bir defa söylenmesi gerekir.

Erkek ve kadınların, namazın üçüncü ve dördüncü rekâtında Fâtiha veya tesbihatı sessiz okumaları farzdır.

Eğer üçüncü ve dördüncü rekâtta Fâtiha okunursa, farz ihtiyat gereği Besmele de sessiz okunmalıdır.

Tesbihatı öğrenemeyen veya doğru okuyamayan bir kimse, üçüncü ve dördüncü rekâtta Fâtiha okumalıdır.

Namazın ilk iki rekâtında, son iki rekât olduğu sanılarak tesbihat okunur ve bu durum rükûa varılmadan önce anlaşılırsa, Fâtiha ve surenin okunması gerekir. Eğer rükûda anlaşılırsa artık geriye dönüp okumak gerekmez ve bu şekilde kılınmış olan namaz geçerlidir.

Namazın son iki rekâtında, ilk iki rekât olduğu sanılarak Fâtiha okunur veya namazın ilk iki rekâtında son iki rekât olduğu sanılarak Fâtiha okunursa, ister rükûdan önce anlaşılsın, ister rükûdan sonra, namaz geçerlidir.

Üçüncü ve dördüncü rekâtta tesbihattan sonra, "Esteğfirüllâhe rabbî ve etûbü ileyh" *'Rabbim Allah'tan bağışlanma diler ve O'na tövbe ederim'* veya "Allahümme'ğfir lî" *'Allah'ım beni bağışla'* gibi sözlerle Allah'tan bağışlanma dilemek müstehabdır. Fâtiha veya tesbihatın okunduğu sanılarak istiğfara başlanır ve sonra da okunup okunmadığından şüpheye düşülürse, şüpheye itibar edilmemelidir. Ama rükûa eğilmeden önce ve istiğfar ile meşgul değilken Fâtiha veya tesbihatın okunup okunmadığından şüpheye düşülürse, Fâtiha veya tesbihatın okunması gerekir.

Üçüncü veya dördüncü rekâtta rükûa varırken veya rükûa vardıktan sonra, Fâtiha ve tesbihatın okunup okunmadığından şüpheye düşülürse, şüpheye itibar edilmemelidir.

Birinci rekâtta Fâtiha'dan önce,

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

denmesi, öğle ve ikindi namazlarının birinci ve ikinci rekâtlarında besmelenin yüksek sesle, Fâtiha ve surenin kelimelerinin tane tane okunması, her ayetin sonunda kısa bir duraklama yapılması, Fâtiha ve sure okunurken manasına dikkat edilmesi, namaz cemaatle kılınıyorsa imamın, tek başına kılınıyorsa namaz kılanın kendisinin Fâtiha'yı tamamladıktan sonra, Âmîn demeyip "el-Hamdü lillâhi rabbi'l-'âlemîn" demesi, İhlâs Suresi okunduktan sonra bir, iki veya üç kez (كَذَالِكَ اللّٰهُ رَبِّى)[39] veya üç kez (كَذَالِكَ اللّٰهُ رَبُّنَا)[40] denmesi, rükûdan önceki tekbirin ya da kunutun, sure okunduktan sonra biraz beklenip yerine getirilmesi müstehabdır.

Namazların ilk rekâtında Kadr, ikinci rekâtındaysa İhlâs suresinin okunması müstehabdır. Bir günün namazlarının hiçbirisinde İhlâs suresini okumamak mekruhtur. İhlâs suresi hariç, birinci rekâtta okunan surenin ikinci rekâtta da okunması mekruhtur.[41]

E) Rükû

Namazda kıraatten sonra rükû niyetiyle eller diz kapaklarına kavuşacak şekilde eğilmek gerekir; buna "rükû" denir. Rükû miktarı eğildikten sonra elleri dizlerin üzerine koymamanın sakıncası yoktur.

Oturarak rükû eden kimsenin, yüzü dizlerine paralel olacak derecede eğilmesi gerekir. Yüzü, secde yerine yaklaşıncaya kadar eğilmesi, daha iyidir.

Rükûda herhangi bir zikir söylenirse yeterlidir. Ama farz ihtiyat gereği, en azından üç defa (سُبْحَانَ اللّٰه) "Sübhânallâh" veya bir defa (سُبْحَانَ رَبِّىَ الْعَظِيم وَ بِحَمْدِه)" Sübhâne rebbiye'l-'azîmi ve bihamdih" denmelidir. Bu zikirlerin üç, beş, yedi defa veya daha fazla söylenmesi müstehabdır.

Rükûda, farz zikir miktarınca bedenin hareketsiz olması gerekir. Müstehab zikirler de rükûda okunursa, farz ihtiyat gereği, vücudun hareketsiz olması gerekir.

39 [Rabbim Allah işte böyledir.]

40 [Rabbimiz Allah işte böyledir.]

41 Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 543-560; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 171-179.

Rükû miktarınca eğilmeden ve vücut istikrar bulmadan, bilerek rükû zikri okunursa, namaz bozulur.

Farz olan zikir tamamlanmadan, bilerek rükûdan kalkılırsa, namaz bozulur. Eğer baş yanlışlıkla kaldırılır; ancak rükû vaziyetinden çıkılmadan önce zikrin tamamlanmadığı hatırlanırsa, vücut istikrar bulduktan sonra zikir yeniden okunmalıdır. Eğer rükû vaziyetinden çıkıldıktan sonra farkına varılırsa, namaz geçerlidir.

Hastalık ve benzeri sebeple rükûda vücut istikrar bulamıyorsa, namaz geçerlidir. Ama rükû vaziyetinden çıkmadan, farz olan *"Sübhâne Rabbiye'l-'azîmi ve bi-hamdih"* veya üç defa *"Sübhânallâh"* zikri söylenmelidir.

Rükû miktarınca eğilemeyen kimse, bir şeye yaslanarak rükû etmelidir. Eğer bir şeye yaslanarak da normal şekilde rükû yapamazsa, gücü yettiği kadar eğilmelidir. Hiçbir şekilde eğilemezse, rükû zamanı oturarak rükû etmelidir.

Ayakta namaz kılabilen kimse, ayakta veya oturarak rükû yapmaya gücü yetmezse, namazı ayakta kılıp, rükû için başıyla işaret etmelidir. Bunu da yapmaya gücü yetmezse, rükû niyetiyle gözlerini kapatarak zikri söylemesi ve rükûdan kalkma niyetiyle de gözlerini açması gerekir. Buna da gücü yetmezse, kalbinde rükûa niyet edip rükû zikrini söylemelidir.

Ayakta veya oturarak rükû yapmaya gücü yetmeyen kimse, rükû için hem oturduğu hâlde biraz eğilebiliyor hem de ayakta başıyla işaret edebiliyorsa, namazını ayakta kılmalı ve rükûu baş işaretiyle yapmalıdır.

Rükû zikri bittikten sonra tam doğrulmalı ve vücut istikrar bulduktan sonra secdeye gidilmelidir. Eğer bilerek doğrulmadan veya vücut istikrar bulmadan secdeye gidilirse, namaz bozulur.

Rükû unutulur ve secdeye varılmadan önce hatırlanırsa, doğrulup ondan sonra rükû yapılmalıdır. Doğrulmaksızın yerden rükûya dönülürse, namaz bozulur.

Alın yere vardıktan sonra rükû yapılmadığının farkına varılırsa, farz ihtiyat gereği doğrulup rükû yapılmalı ve namaz tamamlandıktan sonra, iade edilmelidir.

Rükûya varmadan ayaktayken eller kulak hizasına kaldırılarak tekbir alınması, rükûda dizlerin geri çekilmesi, sırtın düz tutulması,

boynun uzatılıp sırtla dümdüz bir doğrultuda bulunması, ayakların arasına bakılması, rükû zikrinden önce veya sonra salâvat getirilmesi, rükûdan doğrulup düz durulduktan sonra, "Semia'llahü limen hamideh" denilmesi müstehabdır.

Kadınların rükûda ellerini dizlerden yukarı koyması ve dizleri geri çekmemesi müstehabdır.[42]

F) Secde

Namazların her rekâtında rükûdan sonra ikişer defa secde yapılması gerekir. Secde; alnın, her iki elin içinin, her iki dizkapağının ve iki ayağın başparmak ucunun yere konmasından ibarettir.

Bilerek bir secde eksik veya fazla yapılırsa, namaz bozulur.

Bilerek veya yanlışlıkla, alın yere konulmazsa, diğer organlar yere konulsa dahi secde yapılmış olmaz. Ama alın yere konulur da yanlışlıkla diğer organlar yere konulmaz veya yanlışlıkla zikir söylenmezse, secde geçerli olur.

Secdede herhangi bir zikrin söylenmesi yeterlidir. Farz ihtiyat gereği, miktarı üç kere, (سُبْحَانَ اللّٰهِ) "Sübhânallâh" veya bir kere (سُبْحَانَ رَبِّىَ الْاَعْلَى وَ بِحَمْدِه) "Sübhâne rabbiye'l-'a'la ve bihamdih" zikrinden az olmamalıdır. "Sübhâne rabbiyel 'a'la ve bihamdih" zikrinin üç, beş veya yedi kere söylenmesi müstehabdır.

Secdelerde, farz zikir miktarınca vücudun hareketsiz durması gerekir. Müstehab zikirler de secdede söylenirse, vücudun hareketsiz durması gerekir.

Alın yere konulmadan veya vücut istikrar bulmadan kasıtlı olarak secde zikri söylenir veya zikir tamamlanmadan kasıtlı olarak secdeden kalkılırsa, namaz bozulur.

Secde zikri söylenirken, yedi organdan biri kasıtlı olarak yerden kaldırılırsa, namaz bozulur. Ama, zikir okunmadığı zaman alın dışında herhangi bir organ yerden kaldırılır ve tekrar yere konulursa, sakıncası yoktur.

---

[42] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 561-569; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 180-183.

Birinci secdenin zikri tamamlandıktan sonra oturup vücut istikrar bulduktan sonra tekrar secdeye gitmek gerekir.

Alnın konulduğu yer, dizlerin koyulduğu yerden dört parmak kadar aşağıda veya yukarıda olmamalıdır. Farz ihtiyat gereği alnın konulduğu yer, ayak parmaklarının konulduğu yerden de dört parmak kadar aşağıda veya yukarıda olmamalıdır.

Alınla secde edilen yer arasında bir şey olmamalıdır. Şu hâlde, üzerine secde yapılan mührün üzerinde alnın mührün kendisine temas etmeyeceği kadar kir olursa, secde bozulur. Ama mührün rengi değişmişse, sakıncası yoktur.

Secdede elin iç tarafının yere konulması gerekir. Ama çaresizlik anında elin üstü de konulabilir. Eğer elin üstü mümkün olmazsa, bilek konulmalıdır.

Farz ihtiyat gereği secdede, ayak başparmaklarının ucu yere konulmalıdır. Ayağın diğer parmakları veya ayağın üzeri yere konulur ya da tırnağın uzun olmasından dolayı başparmağın ucu yere değmezse, namaz bozulur. Ayak başparmağının bir miktarı kesilmiş olursa, geri kalan kısım yere konulmalıdır.

Alında çıban veya benzeri bir şey olduğunda, mümkün olduğu takdirde, alnın sağlam yeri ile secde edilmelidir.

Alnını yere ulaştıramayan kimse, gücü yettiği miktarda eğilmeli ve alnını yüksek bir şey üzerine konulan mühre veya üzerine secde edilen şeye "secde ediyor" denecek şekilde koymalıdır. Ellerinin içini, dizlerini ve ayak parmaklarını da, normal şekilde yere koymalıdır.

Eğilemeyen kimsenin, secde için oturması ve başıyla işaret etmesi gerekir; buna da gücü yetmezse, gözleriyle işaret etmesi gerekir. Farz ihtiyat gereği, her iki hâlde de gücü yettiği takdirde mührü kaldırıp alnını ona koymalıdır. Bunu da yapamazsa, müstehab ihtiyat gereği mührü kaldırıp alnına koymalıdır. Baş ve gözleriyle de işaret edemezse, kalbinde secdeye niyet etmeli ve farz ihtiyat gereği, el ve benzeri organıyla secde için işaret etmelidir.

Oturamayan kimse, ayakta secdeye niyet etmeli ve yapabilirse, başıyla secde için işaret etmelidir. Buna da gücü yetmezse, gözleriyle işa-

ret etmelidir. Bunu da yapamazsa, kalbinde secdeye niyet eder ve farz ihtiyat gereği, el veya benzeri organıyla secde için işaret eder.

Takiye yapılması gereken yerde, yaygı ve benzeri şeyler üzerine secde yapılabilir ve namaz için başka bir yere gidilmesi gerekmez.

Üzerinde vücudun istikrar bulmadığı bir şey üzerine secde etmek geçersizdir. Ama baş konulduktan sonra bir miktar aşağı inip istikrar bulan tüyden yapılmış yatak ve benzeri şeyler üzerine secde etmenin sakıncası yoktur.

Namazın birinci rekâtında ve öğle, ikindi ve yatsı gibi teşehhüdü olmayan namazların üçüncü rekâtlarında, ikinci secdeden sonra oturmaksızın sonraki rekât için ayağa kalkılırsa, namaz sahihtir. Ancak farz ihtiyat gereği ikinci secdeden sonra bir miktar hareketsiz oturulmalı ve daha sonra ayağa kalkılmalıdır.[43]

1. Üzerine Secde Edilen Şeyler

Yere ve yenilecek şeyler dışında yerden biten ağaç ve ağaç yaprağı gibi şeyler üzerine secde edilmelidir. Yenilecek ve giyilecek şeyler üzerine secde etmek, caiz değildir. Yine altın, gümüş, akik, firuze gibi madenler üzerine yapılan secde de geçersizdir. Ama mermer ve siyah taş gibi şeyler üzerine secde etmenin sakıncası yoktur.

Bazı şehirlerde yenilmesi normal ve bazı şehirlerde ise normal olmayan bitkiler ve yine ham meyve üzerine secde etmek geçerli değildir.

Kireç ve alçı taşı üzerine secde etmek geçerlidir. Hatta pişmiş kireç ve alçı, tuğla ve benzeri şeylere de secde edilebilir.

Saman gibi üzerine secde edilmesi caiz olan bir şeyden yapılan kâğıt üzerine secde edilebilir. Pamuk ve benzeri şeylerden yapılan kâğıt üzerine de secde etmenin sakıncası yoktur.

Secde için en uygun şey, şehitler efendisi Hazret-i İmam Hüseyin'in (ona selam olsun) toprağıdır. Ondan sonra diğer topraklar; topraktan sonra taş ve taştan sonra bitki gelir.

Üzerine secde edilecek bir şey bulunmaz veya bulunur da çok soğuk, sıcak veya benzeri bir sebepten dolayı üzerine secde edilemezse,

---

[43] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 155-159; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 172-177.

giyilen elbise keten ve pamuktan ise, onun üzerine secde edilmelidir. Elbise başka bir cinsten olursa, yine onun üzerine secde edilmesi gerekir. O da olmazsa, elin üzerine secde edilebilir.

Yüce Allah'tan başkasına secde etmek haramdır. Avamı halktan bazısının, Ehl-i Beyt İmamlarının (hepsine selam olsun) türbeleri karşısında alınlarını yere koymaları yüce Allah'a şükür içinse sakıncası yoktur; aksi takdirde haramdır.[44]

2. Secdeyle İlgili Müstehab ve Mekruhlar

a) Secdenin Müstehabları

1. Ayakta namaz kılan kimsenin rükûdan kalkıp tam olarak doğrulduktan sonra; oturarak namaz kılan kimsenin ise, tam olarak oturduktan sonra, secdeye gitmek için tekbir alması.

2. Secdeye giderken erkeğin önce ellerini, kadının ise, önce dizlerini yere koyması.

3. Burnun mühür veya üzerine secde edilen bir şey üzerine konulması.

4. Secdede parmakların birbirine bitiştirilerek uçları kıbleye gelecek şekilde kulakların hizasına konulması.

5. Secdede dua edilmesi, ihtiyaçların giderilmesinin Allah'tan istenmesi ve şu duanın okunması:

يَا خَيْرَ الْمَسْؤُولِينَ وَ يَا خَيْرَ الْمُعْطِينَ ارْزُقْنِي وَارْزُقْ عِيَالِي مِنْ فَضْلِكَ فَإِنَّكَ ذُوالْفَضْلِ الْعَظِيمِ

"Ey, kendisinden dilekte bulunulanların en hayırlısı! Ey ihsan edenlerin en iyisi! Kendi fazlından beni ve ailemi rızıklandır. Şüphesiz sen, büyük fazl sahibisin."

6. Secdeden sonra sol yan üzerine oturmak ve sağ ayağın üstünü sol ayağın iç kısmı üzerine koymak.

7. Her secdeden kalkıp oturulduğunda vücut istikrar bulduktan sonra tekbir alınması.

[44] Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 500; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 145-150.

8. Birinci secdeden kalkılınca vücut istikrar bulduktan sonra, (اَسْتَغْفِرُ اللّٰهُ) وَ اَتُوبُ اِلَيْهِ رَبِّى "Rabbim Allah'tan bağışlanma diler ve O'na tövbe ederim" denmesi.

9. Secdenin uzatılması ve otururken ellerin uyluk üzerine konulması.

10. İkinci secdeye gitmek için vücut istikrar hâlinde iken "*Allahü ekber*" denmesi.

11. Secdelerde salâvat getirilmesi. Bunu secdelerde okunması emredilen zikir niyetiyle söylemenin sakıncası yoktur.

12. Doğrulurken, ellerin dizlerden sonra yerden kaldırılması.

13. Erkeklerin, dirsekleri yere koymaması, karınlarını yerden uzak tutması, kollarını da yanlarından ayırması; kadınların ise, dirseklerini yere koyması, karınlarını yere yaklaştırması ve vücut organlarını birbirine bitiştirmesi.

b) Secdenin Mekruhları

1. Secdede Kur'an okumak mekruhtur.

2. Secde yerindeki toz toprağı gidermek için üflemek mekruhtur. Eğer üfleme sonucu ağızdan iki harf çıkarsa, namaz bozulur.

Bunların dışında, konuyla ilgili ayrıntılı kitaplarda açıklanan diğer mekruhlar da vardır.[45]

3. Tilâvet Secdesi

Kur'an-ı Kerim'in şu dört suresinin her birinde bir secde ayeti vardır: Necm, Alak, Secde ve Fussilet. Bu ayetlerden birini okuyan veya dinleyen kimsenin ayet bittikten hemen sonra bir secde etmesi gerekir. Eğer unutursa, aklına geldiği zaman secde etmelidir.

Secde ayetini okuyan bir kimse bu ayeti başka birisinden de işittiğinde, eğer bunu dinlemişse, iki secde etmesi gerekir; eğer dinlemeden kulağına gelmişse, bir secde etmesi yeterlidir.

[45] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 591; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 186-187; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 387; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 86-87.

Namaz dışında bir secde yapmakta olan kişi secde ayetini okur veya işitirse, başını secdeden kaldırıp yeniden secde etmelidir.

Secde ayeti, Kur'an okuma kastı olmayan bir kimseden veya gramofon cinsi bir şeyden işitilirse, secde yapılması gerekmez. Ama insanın kendi sesini ulaştıran megafon veya hoparlör gibi bir araçtan işitilirse, secde etmek farz olur.

Tilâvet secdesinde zikirsiz olarak alnın secde niyetiyle yere konulması yeterlidir. Ama herhangi bir zikir söylemek, müstehabdır; mesela şu zikir okunabilir:

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ حَقًّا حَقًّا لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اِيمَاناً وَ تَصْدِيقاً لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ عُبُودِيَّةً وَ رِقّاً سَجَدْتُ لَكَ يَا رَبِّ تَعَبُّداً وَ رِقّاً لَا مُسْتَنْكِفاً وَ لَا مُسْتَكْبِراً بَلْ اَنَا عَبْدٌ ذَلِيلٌ ضَعِيفٌ خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ

"Allah'tan başka ilâh yoktur; bu şüphe götürmeyen bir gerçektir. Allah'tan başka ilâh yoktur; buna inanıyor ve tasdik ediyorum. Allah'tan başka ilâh yoktur; ben O'na kulluk sunar ve emirlerine boyun eğerim. Ey Rabbim, kulluk ederek ve emirlerine boyun eğerek sana secde ettim. Ben kulluktan çekinen ve büyüklük taslayan değil de zelil, azabından korkan ve sana sığınan bir kulum."[46]

4. Şükür Secdesi

Yüce Allah'ın huzurunda secdeye kapanmak, ibadetlerin en büyüğüdür. Kulun Rabbine en yakın olduğu an, şüphesiz boyun büküp O'nun huzurunda secdeye kapandığı andır. O anda yapılan duaların kabul görmesi kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla secde halindeyken çokça dua etmekte fayda vardır. Bu hususta Ebû Abdillâh İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) şöyle buyurmuştur:

أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ إِذَا دَعَا رَبَّهُ وَ هُوَ سَاجِدٌ

"Kulun dua ederken Rabbine en yakın olduğu an, secde anıdır."[47]

---

[46] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 592-596; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm*, I. 87.
[47] Küleynî, *el-Kâfi fi'l-fürû'*, III. 323.

Bir nimetin yenilenmesi, bir musibet veya sıkıntının kalkması anında yapılan secdeye şükür secdesi denir. Din bilginlerinin çoğunluğuna göre bu gibi durumlarda şükür secdesi yapılması sünnettir. Şükür secdesinin İslam büyükleri tarafından da yapılmış olduğu, şu rivayetten açıkça anlaşılmaktadır:

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) إِلَى بَعْضِ أَمْوَالِهِ فَقَامَ إِلَى صَلَاةِ الظُّهْرِ فَلَمَّا فَرَغَ خَرَّ لِلَّهِ سَاجِداً فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ بِصَوْتٍ حَزِينٍ وَ تَغَرْغَرَ دُمُوعُهُ رَبِّ عَصَيْتُكَ بِلِسَانِي وَ لَوْ شِئْتَ وَ عِزَّتِكَ لَأَخْرَسْتَنِي وَ عَصَيْتُكَ بِبَصَرِي وَ لَوْ شِئْتَ وَ عِزَّتِكَ لَأَكْمَهْتَنِي وَ عَصَيْتُكَ بِسَمْعِي وَ لَوْ شِئْتَ وَ عِزَّتِكَ لَأَصْمَمْتَنِي وَ عَصَيْتُكَ بِيَدِي وَ لَوْ شِئْتَ وَ عِزَّتِكَ لَكَنَّعْتَنِي وَ عَصَيْتُكَ بِرِجْلِي وَ لَوْ شِئْتَ وَ عِزَّتِكَ لَجَذَمْتَنِي وَ عَصَيْتُكَ بِفَرْجِي وَ لَوْ شِئْتَ وَ عِزَّتِكَ لَعَقَمْتَنِي وَ عَصَيْتُكَ بِجَمِيعِ جَوَارِحِي الَّتِي أَنْعَمْتَ بِهَا عَلَيَّ وَ لَيْسَ هَذَا جَزَاءَكَ مِنِّي قَالَ ثُمَّ أَحْصَيْتُ لَهُ أَلْفَ مَرَّةٍ وَ هُوَ يَقُولُ الْعَفْوَ الْعَفْوَ قَالَ ثُمَّ أَلْصَقَ خَدَّهُ الْأَيْمَنَ بِالْأَرْضِ فَسَمِعْتُهُ وَ هُوَ يَقُولُ بِصَوْتٍ حَزِينٍ بُؤْتُ إِلَيْكَ بِذَنْبِي عَمِلْتُ سُوءاً وَ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ غَيْرُكَ يَا مَوْلَايَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ أَلْصَقَ خَدَّهُ الْأَيْسَرَ بِالْأَرْضِ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ ارْحَمْ مَنْ أَسَاءَ وَ اقْتَرَفَ وَ اسْتَكَانَ وَ اعْتَرَفَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ

Muhammed b. Süleyman, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ebû'l-Hasen Mûsâ b. Ca'fer (as.) ile birlikte bazı mallarının yanına gittik. Orada öğle namazına durdu. Namazını tamamladığında Allah rızası için secdeye kapandı. Secdede gözlerinden yaşlar boşandığı halde hüzünlü bir sesle şöyle dediğini işittim:

"Rabbim, dilimle sana isyan ettim. Senin izzetine yemin ederim ki, eğer isteseydin beni dilsiz kılardın. Gözlerimle sana isyan ettim. Senin izzetine yemin ederim ki, eğer isteseydin beni kör ederdin. Kulaklarımla sana isyan ettim. Senin izzetine yemin ederim ki, eğer isteseydin beni sağır ederdin. Ellerimle sana isyan ettim. Senin izzetine yemin

ederim ki, eğer isteseydin beni çolak ederdin. Ayaklarımla sana isyan ettim. Senin izzetine yemin ederim ki, eğer isteseydin beni ayaklarımı keser (veya beni cüzzamlı kılar) din. Cinsel organımı haram yolda kullanarak sana isyan ettim. Senin izzetine yemin ederim ki, eğer isteseydin beni kısır hale getirirdin. Bana lütfetmiş olduğun bütün organlarını haram yolda kullanarak sana isyan ettim. Bana bahşettiğin bu nimetler, isyanımın karşılığı değildir."

Böyle dedikten sonra bin defa "Af ya Rab! Af ya Rab!" dediğini saydım. Sonra sağ yanağını adeta yere yapıştırarak hüzünlü bir sesle şöyle dediğini işittim:

"Günahlarımla Sana döndüm. Kötü işler yaptım. Kendime yazık ettim. Beni bağışla. Günahları senden başka bağışlayacak yoktur ey Mevlam!"

Bu sözleri üç defa tekrarladıktan sonra sol yanağını adeta yere yapıştırarak "Kötülük yapan ve günah işleyeni affet" dediğini işittim. Üç defa kendini horlayıp günahlarını itiraf etti, sonra da başını secdeden kaldırdı.[48]

Bir nimetin yenilenmesi, arzulanan bir şeye kavuşulması veya bir musibetin kalkması anında şükür secdesi yapmak sünnettir. Bedenî veya mali bir musibete maruz kalmış bir kişi görüldüğünde, benzer bir musibete maruz kalınmadığı için yahut aleni olarak günah ve masiyet işleyen biri görüldüğünde, benzer duruma düşülmediği için şükür secdesi yapmak da sünnet olur. Ancak bu secdeyi, bedeni veya mali musibete maruz kalan kişinin görmeyeceği bir yer de yapmalıyız ki, bizim şükran ve sevincimizi izhar ettiğimizi görünce o kişinin üzüntüsü daha da artmasın. Şükür secdesini, günah ve masiyet işleyen kişinin görebileceği bir mekânda yapmalıyız ki, kendisinin durumuna düşmediğimiz için şükran ve sevincimizi izhar ettiğimizi görünce belki yanlış olduğunu anlar da kötülüklerine son verir ve salih bir insan haline gelir.

Şükür secdesi bir defa yapılabileceği gibi iki secde hâlinde de yapılabilir. İki secde hâlinde yapılması tabii ki daha faziletlidir. Bu secdede, şart olmamakla birlikte yüz defa "Şükren lillâh" veya "Şükren şükren" denmesi müstehabdır. Üç defa, hatta bir defa söylenmesi de yeterli olur.[49]

---

[48] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 3236.
[49] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 160-161.

G) Teşehhüt Getirmek

Bütün farz namazların ikinci rekâtında, ayrıca akşam namazının üçüncü, öğle, ikindi ve yatsı namazlarının dördüncü rekâtında, ikinci secdeden sonra oturup vücut istikrar bulunca teşehhüd okunması gerekir. Şöyle ki:

اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ

“Şehadet ederim ki, Allah’tan başka ilah yoktur; O birdir, ortağı yoktur. Ve yine şehadet ederim ki, Muhammed O’nun kulu ve elçisidir. Allah’ım, Muhammed’e ve Muhammed’in Ehl-i Beytine rahmet eyle.”

Unutarak teşehhüt okunmadan ayağa kalkılır ve rükûdan önce farkına varılırsa, oturarak teşehhüd okunması, tekrar ayağa kalkılması ve o rekâtta okunması gerekenlerin okunarak namazın tamamlanması gerekir. Rükûda veya ondan sonra teşehhüdün okunmadığının farkına varılırsa, namazın tamamlanması ve selam verildikten sonra teşehhüdün kaza edilmesi gerekir. Farz ihtiyat gereği, unutulan teşehhüt için iki sehiv secdesi yapılmalıdır.

Teşehhüt hâlinde iken sol but üzerine oturup sol ayağı sağ taraftan çıkarmak ve sağ ayağın üstünü sol ayağın alt kısmı üzerine koymak ve teşehhütten önce şu zikirleri okumak müstehabdır: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ “Elhamdülillâh” veya بِسْمِ اللّٰهِ وَ بِاللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ خَيْرُ اْلاَسْمَاءِ لِلّٰهِ “Allah’ın adıyla ve Allah’ın yardımıyla. Bütün övgüler ve en iyi isimler Allah’a mahsustur.”

Teşehhüt hâlinde iken elleri uyluk üzerine koymak, parmakları birbirine bitiştirmek, başı aşağı eğip kendi önüne bakmak ve teşehhüdü bitirdikten sonra: وَ تَقَبَّلْ شَفَاعَتَهُ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ demek, müstehabdır.

Teşehhüt okurken kadınların dizlerini birbirine bitiştirmesi müstehabdır.[50]

[50] Erdebilî, *Nehcü’r-reşâd*, s. 181; Sistânî, *el-Mesâilü’l-müntehabe*, s. 151-152; Muğniye, *el-Fıkhu alâ’l-mezâhibi’l-hamse,* I. 188.

H) Selam Vermek

Namazın son rekâtında okunan teşehhütten sonra, oturulduğu ve vücut sükunet bulduğu zaman:

اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِىُّ وَ رَحْمَةُ اللّٰهِ وَ بَرَكَاتُهُ

demek müstehabdır. Ondan sonra ya:

اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ

demek ve buna müstehab ihtiyat gereği:

وَ رَحْمَةُ اللّٰهِ وَ بَرَكَاتُهُ

cümlesini eklemek, ya da:

اَلسَّلاَمُ عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِينَ

diyerek, başı sağa veya sola çevirmeksizin selam verilir.

Selam vermek unutulur; ancak, namaz vaziyeti bozulmadan farkına varılırsa, selam verilir ve bu durumda kılınan namaz sahihtir.[51]

I) Tertibe Uymak

Bilerek namaz fiilleri arasındaki tertip ve sıra gözetilmezse, örneğin sure Fâtiha'dan önce okunur veya secdeler rükûdan önce yapılırsa, namaz bozulur.

Namazın rükünlerinden birini unutup sonraki rüknü yapan, örneğin rükûdan önce secdeleri yapan kimsenin kıldığı namaz bozulur.

Namazın rükünlerinden biri unutulur ve sıradaki rükün dışında bir şey yapılırsa, örneğin secdeler yapılmadan önce teşehhüt okunursa, rükün yerine getirilmeli ve ondan önce yanlışlıkla okunan şey yeniden okunmalıdır.

Rükün olmayan bir şey unutulur ve sıradaki rükün yerine getirilirse örneğin, Fâtiha okunmadan rükûa gidilirse, kılınan namaz sahihtir.

---

[51] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 153; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 162.

Rükün olmayan bir şey unutulur ve sıradaki rükün olmayan şey yerine getirilir örneğin, Fâtiha unutulup sure okunursa, eğer sonraki rükün yapılmaya başlanmışsa, mesela, rükûda Fâtiha'nın okunmadığı hatırlanırsa, namaza devam edilmeli ve bu şekilde kılınan namaz sahihtir. Eğer sonraki rükne başlanmamışsa, unutulan şey yerine getirilmeli ve daha sonra, yanlışlıkla önce okunan şey tekrar okunmalıdır.

Birinci secdeyi ikinci secde veya ikinci secdeyi birinci secde sanarak yapan kişinin namazı sahihtir ve yaptığı birinci secde onun birinci secdesi, ikinci secde de onun ikinci secdesi sayılır.[52]

İ) Muvalat

Namaz, muvalat gözetilerek kılınmalıdır. Yani rükû, secde ve teşehhüt gibi namazın fiilleri peş peşe yapılmalı ve namazda okunan şeyler de normal bir şekilde peş peşe okunmalıdır. Eğer onların arasında "namaz kılıyor" denmeyecek kadar ara verilirse, namaz bozulur.

Namazda yanılarak harfler ve kelimeler arasında namaz vaziyeti bozulmayacak şekilde ara verilirse, sonraki rükne başlanmadığı takdirde, o harfler veya kelimeler normal bir şekilde tekrar okunmalıdır. Sonraki rükne başlanmış ise, kılınan namaz sahihtir.

Rükû ve secdeleri uzatmak ve uzun sureler okumak, muvalata zarar vermez.[53]

IX. NAMAZIN SÜNNETLERİ

Namaza başlarken, namaz içinde ve sonrasında yapılması ve okunması zorunlu olmayan, ama yapılması ve okunması teşvik edilen, fiil ve dualar namazın sünnetleridir.

Namazın sünnetleri çok olmakla birlikte, bazısına da yer yer işaret edilmiştir. Bu sünnetlerin önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

1. İftitah tekbirinden önce yedi defa: "Allahü ekber" demek.

2. Kunut okumak.

---

[52] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 182; Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 190.

[53] Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 190.

Farz ve müstehab namazlarda, ikinci rekâtta rükûa varmadan kunut okumak müstehabdır. Bir rekât olan vitir namazında da rükûdan önce, kunut okumak müstehabdır. Cuma namazının her rekâtında bir kunut vardır. Âyat Namazı'nda beş kunut, Ramazan ve Kurban Bayramı namazlarının birinci rekâtında beş kunut, ikinci rekâtında ise dört kunut vardır.

Kunut okumak istendiğinde farz ihtiyat gereği, eller yukarı kaldırılmalıdır. Ellerin yüzün hizasına kadar kaldırılması, avuçların göğe doğru açılarak yan yana tutulması, sevap umuduyla başparmak dışındaki parmakların birbirine bitiştirilmesi ve avuçların içine bakılması, müstehabdır.

Kunutta bir defa *"Sübhânallâh"* bile olsa, herhangi bir zikrin okunması kafidir. Ama şu zikrin okunması daha iyi olur:

لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ سُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ السَّموَاتِ السَّبْعِ وَ رَبِّ الْاَرَضِينَ السَّبْعِ وَ مَا فِيهِنَّ وَ مَا بَيْنَهُنَّ وَ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Kerem ve hilm sahibi Allah'tan başka (tapılmaya layık gerçek bir) ilah yoktur. Ulu ve Yüce Allah'tan başka (tapılmaya layık gerçek bir) ilah yoktur. Yedi kat göğün, yedi kat yerin, göklerle yerlerdeki şeylerin ve bu ikisi arasında mevcut olan şeylerin, azametli arşın Rabbi olan Allah, eksikliklerden münezzehtir. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."

Kunutu yüksek sesle okumak, müstehabdır. Ama cemaatle namaz kılan kimsenin sesini cemaat imamı işitecekse, o zaman kunutu yüksek sesle okumak, müstehab olmaz.

Bilerek okunmayan kunutun kazası yoktur. Unutarak okunmaz ve rükûa tam olarak eğilmeden önce farkına varılırsa, doğrulup okunması müstehabdır. Rükûda farkına varılırsa, rükûdan sonra ve eğer secdede hatırlanırsa, namazın selamından sonra kaza edilmesi müstehabdır.[54]

[54] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 183; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 154.

3. Kıyam halindeyken secde yerine bakmak.

4. Kıyam halindeyken elleri, dizlerin hizasında bacakların ön kısmına koymak.

5. Her rekât bittikten sonra bir sonraki rekât için ayağa kalkarken şöyle demek:

بِحَوْلِ اللّٰهِ وَقُوَّتِهِ أَقُومُ وَأَقْعُدُ

6. Rükû ve secde zikirlerinden sonra Hz. Muhammed ve Ehl-i Beytine salâvat getirmek. Yani: "Allahümme Salli ala Muhammedin ve âli Muhammed" demek.

7. Namazın son secdesinde secde zikrinden sonra şu duayı okumak:

يَاخَيْرَ الْمَسْؤُلِينَ وَ يَاخَيْرَ الْمُعْطِينَ أُرْزُقْنِي وَارْزُقْ عِيَالِي مِنْ فَضْلِكَ فَإِنَّكَ ذُوالْفَضْلِ الْعَظِيمِ

8. Namazdan sonra, namaz yerinden ayrılmadan yüz kıbleye yönelik olarak teşvik edilen zikir ve duaları okumak. Bu zikirlerin en hayırlısı ise, Hz. Fâtıma'ın (as.) zikri olarak bilinen; 34 defa "Allahü ekber", 33 defa "Sübhânallâh", 33 defa da "Elhamdülillâh" demektir.

Hz. İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) şöyle buyurmuşlardır:

"Sizden her kim, namazdan sonra ayağa kalkmadan Fâtımatü'z-Zehrâ'nın zikrini okursa, mutlaka günahları bağışlanır."

Yine O Hz. Ebû Hârûn ismindeki bir dostuna şöyle buyurmuşlardır: "Ey Ebû Hârûn, biz çocuklarımıza namazı emrettiğimiz gibi, Fâtımatü'z-Zehrâ'nın zikrini okumayı da emrederiz. Öyleyse, sen de onu okumaya devam et. Çünkü onu okumaya devam eden bir kimse bedbaht olmaz."[55]

---

55 Âmilî, *Vesâilü'ş-Şî'a*, IV. 1022.

X. NAMAZDA OKUNAN BAZI SURE VE DUALARIN ANLAMI

A) Fâtiha Suresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ اِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ لاَ الضَّآلِّينَ

Dünyada mümin ve kâfire, ahirette ise, yalnız mümine merhamet eden Allah'ın adıyla başlıyorum.

Hamd ve övgü, bütün varlığı besleyen Allah'a mahsustur.

Allah, dünyada mümin ve kâfire, ahirette ise sadece mümine merhamet eder.

(Allah) kıyamet gününün sultanı ve ihtiyar sahibidir.

Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz.

Bizi doğru yol olan İslam dinine hidayet et.

Kendilerine nimet verilen peygamber ve peygamberlerin yerine oturanların yoluna.

Gazap ettiklerin ve sapmış kimselerin yoluna değil.

B) İhlâs Suresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اَللّٰهُ الصَّمَدُ

لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً اَحَدٌ

Dünyada mümin ve kâfire, ahirette ise, yalnız mümine merhamet eden Allah'ın adıyla başlıyorum.

Ey Muhammed! De ki: O Allah tektir.

Allah her şeyden müstağni ve her şey O'na muhtaçtır.

O, doğurmamıştır ve doğmamıştır.

Yaratıklardan hiçbir kimse O'nun dengi değildir.

C) Felâk Suresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ

Rahman Rahim Allah'ın adı ile

Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden sabah aydınlığının Rabbine sığınırım.

D) Nâs Suresi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ اِلٰهِ النَّاسِ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ اَلَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

Rahman Rahim Allah'ın adı ile

De ki: "Cinlerden ve insanlardan olup, insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlah'ına sığınırım."

E) Rükû, Secde ve Onlardan Sonra Okunan Müstehab Zikirlerin Anlamı

Sübhâne rabbiye'l-azîmi ve bihamdih: Benim yüce rabbim, her türlü kusur ve eksiklikten pak ve münezzehtir ve ben, O'na hamd etmekteyim.

Sübhâne rabbiye'l-a'la ve bihamdih: Benim herkesten en yüce olan rabbim her türlü kusur ve noksanlıktan münezzehtir ve ben O'na hamd etmekteyim.

Semi'allâhü limen hamideh: Allah, kendisini övenin övgüsünü işitsin ve kabul etsin.

Estağfirüllâhe rabbî ve etûbü ileyh: Beni besleyen Allah'tan mağfiret ve bağışlanma diliyor ve O'na dönüyorum.

Bihavlillâhi ve kuvvetihi ekûmü ve ek'ud: Allah'ın yardımı ve verdiği kuvvetle ayağa kalkıyor ve oturuyorum.

F) Kunutta Okunan Duanın Anlamı

La ilâhe illâllâhü'l-halîmü'l-kerîm: Kerem ve hilim sahibi Allah'tan başka övgü ve ibadete layık bir ilâh yoktur.

La ilâhe illâllâhü'l-'aliyy'ul-'azîm: Yüce ve üstün olan bir tek ve eşsiz Allah'tan başka, ibadete layık bir ilâh yoktur.

Sübhânallâhi rabbi's-semavati's-seb'i ve rabbi'l-erezîne's-seb'i: Yedi kat göğün ve yedi kat yerin Rabbi olan Allah, eksikliklerden münezzehtir.

Ve ma fîhinne ve ma beynehünne ve rabbi'l-'arşi'l-azîm: Göklerde, yerlerde ve ikisi arasında bulunan her şeyin ve yüce arşın Rabbidir.

Ve'l-hamdülillâhi rabbi'l-'âlemîn: Hamd ve senâ, bütün varlığı besleyen Allah'a mahsustur.

G) Tesbihat-ı Erbaa'nın Anlamı

Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi ve la ilâhe illâllâhü vallahü ekber:

"Yüce Allah, pak ve münezzehtir. Hamd ve senâ O'na mahsustur. Allah'tan başka ibadete layık bir ilâh yoktur. O, en büyüktür."

H) Teşehhüt ve Selamın Anlamı

Eşhedü en la ilâhe illâllâhü vahdehu la şerîke leh: Şehadet ederim ki Allah'tan başka ibadete layık bir ilâh yoktur. O birdir ve ortağı yoktur.

Ve eşhedü enne Muhammeden 'abdühu ve resûlüh: Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim.

Allahümme salli 'ala Muhammedin ve âl-i Muhammed: Allah'ım! Hz. Muhammed'e ve Ehl-i Beyti'ne rahmet et.

Ve tekebbel şefa'etehu verfe' dereceteh: Resulullah'ın şefaatini kabul eyle ve derecesini yükselt.

es-Selâmü 'aleyke eyyühe'n-nebiyyü ve rahmetüllahi ve berekâtüh: Ey peygamber, sana selam olsun, Allah'ın rahmet ve bereketi senin üzerine olsun.

es-Selâmü 'aleyna ve 'ala 'ibadillahi's-salihîn: Bizim ve Allah'ın iyi kullarının üzerine selam olsun.

es-Selâmu 'aleyküm ve rahmetüllahi ve berekâtüh: Allah'ın selam, rahmet ve bereketi sizin üzerinize olsun.

XI. NAMAZDAN SONRA OKUNAN ZİKİR VE DUALAR

Namazların peşinden bir miktar zikir ve dua etmek, Kur'an okumak, müstehabdır. Okunması tavsiye edilen zikirlerden biri, Hz. Fâtıma-i Zehrâ'nın (Allah'ın selamı ona olsun) tesbihidir ki şu şekilde okunur:

Önce 34 defa, *"Allâhü ekber"*, sonra 33 defa *"el-Hamdülillâh"*, daha sonra 33 defa *"Sübhânallâh"* denir.

Namazdan sonra şükür secdesi yapmak müstehabdır; bunun için, alnın şükür maksadıyla yere konulması yeterlidir. Ama yüz veya üç veya bir defa "Şükren lillâh" veya "Şükren" ya da "'Afven" denilmesi, daha iyidir. Yine insana bir nimet ulaştığı veya ondan bir bela uzaklaştığı zaman şükür secdesi yapması, müstehabdır.

A) Peygamber Efendimize Salat Okumak

Peygamber efendimizin (Allah ona ve Ehl-i Beyti'ne rahmet etsin) mübarek adını anan veya duyan kimsenin, namazda olsa bile salâvat

getirmesi müstehabdır. Mübarek adı yazılırken salâvatın da yazılması müstehabdır.[56]

XII. NAMAZI BOZAN ŞEYLER

Namazı bozan şeyler on iki tanedir:

1. Namazda iken namazın şartlarından birinin bulunmadığının anlaşılması. Örneğin, namazdayken, namaz kılınan mekânın gasp edilmiş olduğunun anlaşılması gibi.

2. Namazda iken bilerek veya unutarak abdest veya guslü bozan bir durumun meydana gelmesi. Ancak idrar veya büyük abdestini tutamayan kimseden namaz esnasında idrar veya gaita çıkacak olursa, namazı bozulmaz. Yine namaz esnasında müstehaze kadından kan gelirse namazı bozulmaz.

3. Namazda iken ellerin üst üste konulup bağlanması.

4. Fâtiha okunduktan sonra "Âmin" denilmesi. Yanlışlıkla veya takiye için denilirse namaz bozulmaz.

5. Kasten veya unutarak kıbleye sırt çevrilmesi ya da sağ veya sol tarafa dönülmesi. Kasıtlı olarak yüzün tamamı sağa veya sola döndürülürse, namaz bozulur. Yanlışlıkla böyle yapılması halinde, farz ihtiyat gereği namaz yeniden kılınmalıdır. Ama baş kasıtlı veya yanlışlıkla, biraz döndürülürse, namaz bozulmaz.

6. Manasız bir kelimeyi, bir mana kast ederek söylemek. Ancak yanılarak söylenirse namaz bozulmaz. Namazda öksürmenin, geğirmenin ve iç çekmenin sakıncası yoktur. Fakat of, ah veya buna benzer iki harfli şeyleri kasıtlı olarak söylemek namazı bozar.

Bir kelimeyi zikir niyetiyle söyleyen, mesela, zikir niyetiyle "Allahü ekber" diyen ve bunu söylerken başkasına bir şey anlatmak için sesini yükselten kişinin namazı bozulmaz. Fakat bunu başkasına bir şey anlatmak niyetiyle söyleyen ve bununla birlikte zikir niyeti de taşıyan kişinin namazı bozulur.

---

[56] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 607.

Farz secdesi olan dört sure dışında, namazda Kur'an okumanın, başka bir dille olsa bile, dua etmenin sakıncası yoktur.

Namaz kılan kişi başkasına selam veremez. Eğer bir başkası ona selam verirse, cevabında "selam" kelimesini önce söylemelidir. Mesela, *"es-selâmü aleyküm"* veya *"Selâmün aleyküm"* demelidir. *"Aleykümü's-selâm"* dememelidir.

Selamın cevabı, ister namazda olsun, ister namaz dışında olsun, hemen verilmelidir. Bilerek veya unutarak, selama cevap sayılmayacak kadar geciktirilirse, namazdaysa artık cevap verilmemeli; namaz dışında ise, artık cevap vermek gerekmez. Namaz kılan kişi, selamın cevabını vermezse, günahkâr olur; ama namazı geçerlidir.

7. Bilerek sesli ve kahkahayla gülmek. Yanılarak sesli gülen veya gülümseyen kimsenin namazı bozulmaz.

8. Bilerek dünyevi bir iş için sesli ağlamak. Ama böyle bir sebeple sessiz ağlamanın sakıncası yoktur. Allah korkusundan veya ahiret için sesli ve sessiz ağlamanın sakıncası olmadığı gibi bu, en üstün amellerden biridir.

9. Namazın şeklini bozan hareketler. Mesela el çırpmak, hoplamak ve benzeri hareketler. Fakat el ile işaret etmek gibi namazın şeklini değiştirmeyen hareketlerin sakıncası yoktur. Namazdayken, "namaz kılmıyor" denecek kadar susmak, namazı bozar.

10. Namazda, "namaz kılmıyor" denecek şekilde yemek veya içmek. Farz ihtiyat gereği namazda, hiçbir şey yememek ve içmemek gerekir. Dişin dibinde kalan yemek artıklarını yutmak, namazı bozmaz.

11. İki veya üç rekâtlı namazların bütün rekâtlarında ya da dört rekâtlı namazların ilk iki rekâtında şüpheye düşmek.

12. Namazın rüknünü bilerek veya yanılarak, rükün olmayan bir şeyi de bilerek az veya çok yapmak.

Namaz bittikten sonra, namazdayken namazı bozan bir işin yapılıp yapılmadığından şüpheye düşülürse, kılınan namaz sahihtir.[57]

[57] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 614-630; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 197-204.

XIII. NAMAZIN MEKRUHLARI

Namazın bazı mekruhlarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Namazda, yüzü biraz sağa veya sola doğru çevirmek,

2. Gözleri yummak veya sağa sola bakmak,

3. El ve sakalla oynamak,

4. İki elin parmaklarını birbirine çatmak,

5. Tükürmek,

6. Kur'an, kitap veya yüzüğün yazısına bakmak,

7. Fâtiha veya sure okurken yahut zikir ederken birisinin sesini duyabilmek için sessiz kalmak,

8. Allah'a saygı ve teslimiyet duygusunu yok edecek her türlü işi yapmak,

9. Uyku geldiği ve tuvalet ihtiyacı olduğu hâlde namaz kılmak,

10. Ayrıca ayakları sıkacak dar çorap giyerek namaz kılmak mekruhtur.[58]

A) Farz Namazı Bozmanın Caiz Olduğu Durumlar

Namaz kılmakta olan kişinin kendi isteği ile farz namazı bozması haramdır. Mal veya cana yönelik bir zararı önlemek için bozmasında sakınca yoktur.

Namaz kılmakta olan kişinin kendini veya korunması gereken bir kimseyi ya da bir malı koruması namazı bozmadan mümkün olmazsa, namaz bozulmalıdır. Fakat önemsiz bir mal için namazı bozmak mekruhtur.

Namazı bozması gereken kimse namazı bozmayıp tamamlarsa günah işlemiş olur. Ama kıldığı namaz sahihtir. Ancak müstehab ihtiyat gereği namazı yeniden kılmalıdır.

Rükûa tam olarak eğilmeden ezan veya kameti okumadığını hatırlayan kimsenin vakit müsaitse, ezan okumak veya kamet getirmek için namazı bozması müstehabdır.[59]

---

[58] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 189.
[59] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 189-190.

XIV. NAMAZLA İLGİLİ ŞÜPHELER

Namazla ilgili şüpheler 23 kısımdır. Bunların sekizi namazı bozar, altısına itibar edilmez, dokuzu ise sahihtir ve namazı bozmaz.

A) Namazı Bozan Şüpheler

Namazı bozan şüpheler şunlardır:

1. Sabah namazı ve seferî olarak kılınan namaz gibi iki rekâtlı namazların rekâtlarının sayısında şüpheye düşmek. Ancak, iki rekâtlı müstehab ve ihtiyat namazlarındaki rekâtların sayısında şüpheye düşmek, namazı bozmaz.

2. Üç rekâtlı namazların rekât sayısında şüpheye düşmek.

3. Dört rekâtlı namazlarda bir rekât mı, yoksa daha fazla mı kılındığı hakkında şüpheye düşmek.

4. Dört rekâtlı namazda ikinci secde bitirilmeden önce, iki rekât mı yoksa daha mı fazla kılındığında şüpheye düşmek.

5. İki ile beş veya iki ile beşten çok rekât arasında şüpheye düşmek.

6. Üç ile altı veya üç ile altıdan çok rekât arasında şüpheye düşmek.

7. Kaç rekât kılındığını bilmemek.

8. Dört ile altı veya dört ile altıdan fazla rekât arasında şüpheye düşmek. İster ikinci secde tamamlanmadan önce olsun, ister tamamlandıktan sonra olsun fark etmez. Fakat, ikinci secde tamamlandıktan sonra, dört ile altı veya dört ile altıdan fazla arasında şüpheye düşülürse, müstehab ihtiyat gereği dört rekât olduğuna karar verilip namaz tamamlanır, namazdan sonra iki sehiv secdesi yapılır ve daha sonra namaz yeniden kılınır.

Namaz kılmakta olan kişi, namazı bozan bir şüpheyle karşılaşınca, hemen namazı bozamaz. Bir miktar düşündükten sonra şüphesini gideremez ve şüphesi derinleşirse, namazını bozmasının sakıncası yoktur.

B) İtibar Edilmemesi Gereken Şüpheler

İtibar edilmemesi gereken şüpheler şunlardır:

1. Yapılma yeri geçen bir şeyde şüpheye düşmek. Örneğin Fâtiha'nın okunup okunmadığından rükûda iken şüpheye düşmek gibi...

Namazın rükünlerinden birinin yerine getirilip getirilmediği hakkında şüpheye düşülürse, ondan sonraki işe başlanmadığı takdirde, şüphe edilen rükün yerine getirilmelidir. Mesela, teşehhüt okunmadan önce, iki secdenin yapılıp yapılmadığından şüphe edilirse, yerine getirilmelidir.

Rükün olmayan bir amelin yapılıp yapılmadığı hakkında şüpheye düşülürse, ondan sonraki amele başlanmadığı takdirde, o rüknün yapılması gerekir. Mesela, sure okunmaya başlanmadan önce, Fâtiha'nın okunup okunmadığından şüpheye düşülürse, Fâtiha'nın okunması gerekir.

2. Namazın selamı verildikten sonra şüpheye düşmek.

Selamdan sonra, namazın sahih olarak yapılıp yapılmadığından örneğin, rükûnun yapılıp yapılmadığından veya dört rekâtlı bir namazda selamdan sonra, dört rekât mı, beş rekât mı kılındığından şüpheye düşülürse, şüpheye itibar edilmemelidir. Fakat eğer şüphenin her iki tarafı da namazın batıl olmasını gerektirirse, örneğin dört rekâtlı namazda selamdan sonra, üç rekât mı, beş rekât mı kılındığına dair şüpheye düşülürse, namaz bozulur.

3. Namazın vakti geçtikten sonra şüpheye düşmek.

Namazın vakti geçtikten sonra, kılınıp kılınmadığından şüphe edilir veya kılınmadığı sanılırsa, kılınması gerekmez. Ama vakit çıkmadan, kılınıp kılınmadığından şüphe edilir veya kılınmadığı sanılırsa, söz konusu namazın kılınması gerekir. Hatta kılındığı sanılsa bile, yine kılınması gerekir.

Vakit geçtikten sonra, namazın doğru kılınıp kılınmadığından şüphe edilirse, şüpheye itibar edilmemelidir.

Öğle ve ikindi namazının vakti geçtikten sonra, dört rekât namaz kılındığı bilinir; ancak öğle niyetiyle mi, yoksa ikindi niyetiyle mi kılındığı bilinmezse, "üzerine farz olan namaz" niyetiyle dört rekât kaza namazı kılınmalıdır.

Akşam ve yatsı namazının vakti geçtikten sonra, bir namaz kılındığı bilinir; ancak üç rekât mı, dört rekât mı kılındığı bilinmezse, hem akşam hem de yatsı namazının kaza edilmesi gerekir.

4. Çok şüpheye düşen kimsenin şüphesi.

Çok şüphe eden kişi, yapılması namazın bozulmasını gerektirmeyen bir şeyi yerine getirip getirmediğinden şüphe ederse, onu yaptığını kabul etmelidir. Örneğin, rükû edip etmediğinde şüphe ederse, onu yaptığını kabul etmelidir. Fakat yapılması namazın bozulmasını gerektiren bir şeyi yapıp yapmadığından şüphe ederse, onu yapmadığını kabul etmelidir. Örneğin, bir rekâtta rükûu bir defa mı, yoksa iki defa mı yaptığından şüphe ederse, fazla rükû yapmak namazı bozduğundan, birden fazla rükû yapmadığını kabul etmelidir.

Çok şüphe eden bir kimse, bir rüknü yapıp yapmadığından şüphe eder ve şüphesine itibar etmez; ancak daha sonra yapmadığını hatırlarsa, sonraki rükne başlamamış ise, onu yapması gerekir. Sonraki rükne başlamış ise, namazı bozulur. Örneğin, rükû yapıp yapmadığından şüphe eder ve şüphesine itibar etmez; ancak secdeden önce rükû yapmadığını hatırlarsa, rükûu yapması gerekir; eğer secdede hatırlarsa, namazı bozulur.

Çok şüphe eden bir kimse, rükün olmayan bir şeyi yapıp yapmadığından şüphe eder ve şüphesine itibar etmez; ancak daha sonra yapmadığını hatırlarsa, yeri geçmemişse onu yapmalıdır. Eğer yeri geçmişse, namazı sahihtir. Örneğin, Fâtiha'yı okuyup okumadığından şüpheye düşer ve şüphesine itibar etmez; ancak kunut okurken Fâtiha'yı okumadığını hatırlarsa, Fâtiha'yı okumalıdır. Eğer rükûda hatırlarsa, namazı sahihtir.

5. Cemaat namazında imama uyanların rekâtların sayısını bildikleri takdirde imamın şüphesi yahut imamın rekâtların sayısını bildiği takdirde imama uyanların rekâtların sayısı hakkında şüpheye düşmeleri.

Eğer imam rekâtların sayısında örneğin, üç rekât mı, dört rekât mı olduğunda şüpheye düşerse, imama uyanlar dört rekât kıldıklarından emin olur veya buna dair zanları olur ve herhangi bir yolla bunu imama anlatabilirlerse, imamın namazı tamamlaması gerekir ve ihtiyat namazı kılması da gerekmez. Aynı şekilde imam, kaç rekât kılındığını kesin veya zanni olarak bilir; ancak imama uyanlar, rekâtların sayısında şüpheye düşerlerse, imama uyanların kendi şüphelerine itibar etmemeleri gerekir.

6. Müstehab namazda şüphe etmek.

Müstehab namazlarda rekât sayısında şüphe edildiğinde, şüphenin çok tarafı namazın batıl olmasını gerektiriyor ise, az tarafa karar verilmelidir. Örneğin, sabah namazının sünnetinde iki rekât mı, üç rekât mı kılındığından şüphe edilirse, iki rekât kılındığına karar verilmelidir. Eğer şüphenin çok tarafı, namazın batıl olmasını gerektirmiyor ise örneğin, bir rekât mı, iki rekât mı kılındığından şüphe edilirse, şüphenin hangi tarafına karar verilirse verilsin, kılınan namaz sahihtir.

Nafile namazların amellerinden birinde şüpheye düşülürse, şüphelenilen şeyin yeri geçmemiş ise yapılmalıdır. Yeri geçmişse, şüpheye itibar edilmemelidir.

Nafile namazda sehiv secdesini gerektiren bir iş yapılır ya da bir secde veya teşehhüt unutulursa, namazdan sonra sehiv secdesi yapmak gerekmeyeceği gibi, secde ve teşehhüdü kaza etmek de gerekmez.

Müstehab bir namazın kılınıp kılınmadığından şüphe edilirse, bu namaz "Ca'fer-i Tayyâr Namazı"[60] gibi belli vakti olmayan bir namaz olursa, kılınmadığı kabul edilmelidir. Günlük namazların sünnetleri gibi belli vakitleri olur ve vakti geçmeden kılınıp kılınmadığından şüphe edilirse, yine kılınmadığına karar verilmelidir. Fakat vakti geçtikten sonra, böyle bir şüpheye düşülürse, şüpheye itibar edilmemelidir.

C) Sahih Olan Şüpheler

Dört rekâtlı namazların rekâtlarının sayısında şüphe edildiğinde, şüpheli hâllerin dokuzunda önce düşünülmelidir. Düşündükten sonra şüphenin herhangi bir tarafının doğru olduğundan emin olunur veya bu hususta zanna ulaşılırsa, o tarafa karar verilip namazın tamamlanması gerekir. Aksi halde, aşağıda açıklanan hükümlere göre hareket edilmelidir. Dokuz hâl şunlardır:

---

[60] Bu namazı Resulullah (saa.) Ca'fer-i Tayyar'a Habeşistan'dan Medine'ye döndüğünde öğretmiştir. Ca'fer-i Tayyar namazı dört rekâttır; ikişer rekât olarak kılınır. Her rekâtta Fâtiha ve sûre okunduktan sonra rükûa gitmeden on beş defa Tesbihat-ı Erbaa (*Sübhanallahi ve'l-hamdü lillahi vela ilâhe illallahü vallahü ekber*) okunur. Rükûda, rükû zikri okunduktan sonra mezkûr zikir on defa okunur. Rükûdan kalkıp secdeye gitmeden kıyam hâlinde yine on defa okunur. Daha sonra iki secdede ve yine iki secde arasında ve ikinci secdeden sonra ayağa kalkmadan on defa okunur. Diğer rekâtlar da aynı şekilde kılınır. Böylece her rekâtta mezkûr zikir 75 defa ve toplam olarak 300 defa okunmuş olur. Bu namazın en faziletli vakti, cuma sabahıdır.

1. İkinci secde yapıldıktan sonra iki rekât mı, üç rekât mı kılındığında şüpheye düşmek ki, bu durumda üç rekât kılındığına hükmedilmeli ve bir rekât daha kılınarak namaz tamamlanmalıdır. Namazın peşinden de, ileride anlatılacağı gibi, bir rekât ayakta veya iki rekât oturarak ihtiyat namazı kılınmalıdır.

2. İkinci secde yapıldıktan sonra iki ve dört arasında şüpheye düşmek ki, bu durumda dört rekât kılındığı kabul edilmeli; namaz tamamlanmalıdır ve namazdan sonra iki rekât ayakta ihtiyat namazı kılınmalıdır.

3. İkinci secde yapıldıktan sonra iki, üç ve dört arasında şüpheye düşmek ki, bu durumda dört kılındığı kabul edilmeli; namazdan sonra iki rekât ayakta ve iki rekât da oturarak ihtiyat namazı kılınmalıdır. Fakat birinci secdeden sonra veya ikinci secdeden kalkılmadan bu üç şüpheden biriyle karşılaşılırsa, namaz bırakılıp yeniden kılınabilir.

4. İkinci secde yapıldıktan sonra dört ve beş arasında şüpheye düşmek ki, bu durumda dört olduğu kabul edilerek namaz tamamlanmalı ve namazdan sonra iki sehiv secdesi yapılmalıdır. Fakat birinci secdeden sonra veya ikinci secdeden kalkmadan bu şüpheye düşülürse, namaz bozulup yeniden kılınması gerekir.

5. Üç ve dört arasında şüpheye düşmek ki, bu namazın neresinde gerçekleşirse gerçekleşsin, dört olduğu kabul edilmeli ve namaz tamamlanmalıdır. Namazdan sonra bir rekât ayakta veya iki rekât oturarak ihtiyat namazı kılınmalıdır.

6. Ayakta iken dört ve beş arasında şüpheye düşmek ki, bu durumda oturup teşehhüt okunmalı ve selam verilmelidir. Sonra bir rekât ayakta veya iki rekât oturarak ihtiyat namazı kılınmalıdır.

7. Ayakta iken üç ve beş arasında şüpheye düşmek ki, yine oturup teşehhüt okunmalı; selam vermeli ve iki rekât ayakta ihtiyat namazı kılınmalıdır.

8. Ayakta iken üç, dört ve beş arasında şüpheye düşmek ki, oturup teşehhüt okunmalı ve selamdan sonra, iki rekât ayakta ve iki rekât da oturarak ihtiyat namazı kılınmalıdır.

9. Ayakta iken beş ve altı arasında şüpheye düşmek ki, bu durumda oturup teşehhüt okunmalı; selam vermeli ve iki sehiv secdesi yapılmalıdır.

Sahih şüphelerden biriyle karşılaşıldığında, namaz bozulmamalı, ilgili maddede anlatılan uygulamada bulunulmalıdır. Eğer namaz bozulursa, günah işlenmiş olur.

Namazda, ihtiyat namazını gerektiren şüphelerden biriyle karşılaşan kimse, namazı bu şekilde tamamlar ve ihtiyat namazı kılmadan namazı yeniden kılarsa, günah işlemiş olur.[61]

XV. İHTİYAT NAMAZI

İhtiyat namazı kılması gereken bir kimse, namazın selamından sonra hemen ihtiyat namazına niyet etmeli; tekbir almalı; Fâtiha'yı okuyup rükûa gitmeli ve iki secde yapmalıdır. Bir rekât ihtiyat namazı kılması gerekiyorsa, iki secdeden sonra teşehhüdü okuyup selam vermelidir. Eğer iki rekât ihtiyat namazı kılması gerekiyorsa, iki secdeden sonra, önceki rekât gibi bir rekât daha kılmalı ve teşehhütten sonra selam vermelidir.

İhtiyat namazında sure ve kunut okunmaz. Niyeti de dille söylenmemelidir. Farz ihtiyat gereği, besmele ve Fâtiha da sessiz okunmalıdır.

İhtiyat namazı kılınmadan, asıl namazın doğru kılındığı anlaşılırsa, artık ihtiyat namazının kılınması gerekmez. Bu husus ihtiyat namazı kılınırken anlaşılırsa, tamamlanması gerekmez.

İhtiyat namazı kılınmadan önce rekâtların eksik yapıldığı anlaşılırsa, namazı bozan bir iş yapılmamış ise eksik bırakılan kısım yerine getirilmeli ve yersiz verilen selam için iki sehiv secdesi yapılmalıdır. Namazı bozan bir şey yapılmış örneğin kıbleye sırt çevrilmiş ise, namaz yeniden kılınmalıdır.

İhtiyat namazı kılındıktan sonra eksik kılınan rekâtların kılınan ihtiyat namazı kadar olduğu anlaşılırsa, örneğin üç ile dört arasında şüphe edilir ve bir rekât ihtiyat namazı kılındıktan sonra namazın üç rekât kılındığı anlaşılırsa, kılınan namaz sahihtir.

İhtiyat namazı kılındıktan sonra, eksik kılınan rekâtların ihtiyat namazından az olduğu anlaşılırsa örneğin, iki ile dört arasındaki şüphede, iki rekât ihtiyat namazı kılınır; ancak daha sonra namazın üç rekât kılındığı anlaşılırsa, eksik miktarın namaza bitiştirilmesi ve namazın da yeniden kılınması gerekir.

---

[61] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 634-659.

İhtiyat namazı kılındıktan sonra, noksan kalan rekâtların ihtiyat namazından çok olduğu anlaşılırsa örneğin, üç ile dört arasında şüphe edilir, bir rekât ihtiyat namazı kılınır, daha sonra namazın iki rekât kılındığı anlaşılırsa, bu durumda ihtiyat namazından sonra namazı bozan bir iş yapılmış ise, namaz yeniden kılınmalıdır. Namazı bozan bir iş yapılmamış ise, noksan kalan iki rekât yerine getirilmeli ve namaz da yeniden kılınmalıdır.

İki, üç ve dört rekât arasında şüphe edilir ve iki rekât ayakta ihtiyat namazı kılınır; ancak sonra, namazın iki rekât kılındığının farkına varılırsa, iki rekât da oturularak ihtiyat namazı kılmak gerekmez.

Üç ile dört rekât arasında şüphe edilir ve iki rekât oturarak veya bir rekât ayakta ihtiyat namazı kılınırken, üç rekât namaz kılındığı hatırlanırsa, ihtiyat namazı tamamlanmalıdır. Bu durumda kılınan namaz sahihtir.

İki, üç ve dört rekât arasında şüphe edilir ve ayakta iki rekât ihtiyat namazı kılınırken ikinci rekâtın rükûundan önce namazın üç rekât kılındığı anlaşılırsa, oturmalı ve ihtiyat namazı bir rekât olarak tamamlanmalıdır. Ayrıca, müstehab ihtiyat gereği namaz yeniden kılınmalıdır.

İhtiyat namazı kılınırken namazın noksan kalan kısmının ihtiyat namazından az veya çok olduğu anlaşılır ve ihtiyat namazı, noksan kılınan kısma mutabık olarak tamamlanamaz ise, ihtiyat namazı bırakılıp noksan kısım tamamlanmalı ve farz ihtiyat gereği de namaz yeniden kılınmalıdır.

Farz olan ihtiyat namazının kılınıp kılınmadığından şüphe edilirse, namaz vakti geçmişse şüpheye itibar edilmez. Eğer vakit müsaitse, başka bir işle uğraşmaya başlanmadığı takdirde, ihtiyat namazı kılınmalıdır.

İhtiyat namazı kılınırken amellerinden birinde şüphe edilirse, yeri geçmemişse yapılmalıdır. Yeri geçmiş ise, şüpheye itibar edilmemelidir.

İhtiyat namazında rükün olmayan bir şeyin yanılarak az veya çok yapılmasından dolayı sehiv secdesi gerekmez.[62]

XVI. SEHİV (YANILMA) SECDESİ

Üç şey için namazda selam verdikten sonra iki sehiv secdesi yapılması gerekir:

---

[62] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm*, I. 117-118; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 659-669.

1. Namaz esnasında yanılarak konuşmak.

2. Secdelerden birini unutmak.

3. Dört rekâtlı namazda ikinci secdeden sonra dört rekât mı, yoksa beş rekât mı kılındığında şüpheye düşmek.

Farz ihtiyat gereği şu iki yerde de sehiv secdesi yapılmalıdır:

1. Selam verilmemesi gereken yerde -mesela birinci rekâtta- yanılarak selam vermek.

2. Teşehhüdü unutmak.

Namazda yanlışlıkla veya namaz bitti zannıyla konuşulursa, iki sehiv secdesi yapılmalıdır.

Öksürme ve ah çekmeden dolayı çıkan ses için sehiv secdesi gerekmez. Fakat yanılarak örneğin ah, oh demek, sehiv secdesini gerektirir.

Yanlış okunan bir şeyin ikinci defa doğru okunmasından dolayı sehiv secdesi gerekmez.

Namazda yanılarak bir müddet konuşulur ve bu konuşmanın hepsi bir konuşma sayılırsa iki sehiv secdesi yeterlidir.

Yanılarak tesbihât-ı erbaa okunmaz ya da üç defadan az veya çok okunursa, müstehab ihtiyat gereği iki sehiv secdesi yapılmalıdır.

Secdenin biri veya teşehhüt unutulur; ancak, sonraki rekâtın rükûundan önce farkına varılırsa, geri dönüp yerine getirilmelidir.

Rükûda veya rükûdan sonra önceki rekâtın secdesinin biri veya teşehhüdün unutulduğunun farkına varılırsa, selam verildikten sonra önce secde ve teşehhüt kaza edilmeli ve daha sonra da iki sehiv secdesi yapılmalıdır.

Namazın selamından sonra sehiv secdesini bilerek yapmayan kimse, günah işlemiş olur ve onu en kısa zamanda yapması gerekir. Yanılarak yapmazsa, hatırladığı an hemen yapmalıdır. Namazı yeniden kılması gerekmez.[63]

---

[63] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 669-674; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 119; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 190-191.

A) Sehiv Secdesinin Şekli

Sehiv secdesi şu şekilde yapılır: Namazın selamından sonra hemen sehiv secdesine niyet ederek secdeye varılır. Secdeye varırken tekbir almak vacip değil, müstehabdır. Secdede şu dualardan biri okunmalıdır:

بِسْمِ اللّٰهِ وَ بِاللّٰهِ وَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ

Allah'ın adıyla ve Allah'ın yardımıyla; Allah Hz. Muhammed'e ve Ehl-i Beyti'ne rahmet etsin.

Veya şöyle denir:

بِسْمِ اللّٰهِ وَ بِاللّٰهِ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ

Allah'ın adıyla ve Allah'ın yardımıyla... Allah'ım! Hz. Muhammed'e ve Ehl-i Beyti'ne rahmet et.

Fakat şöyle denilmesi daha iyidir:

بِسْمِ اللّٰهِ وَ بِاللّٰهِ اَلسَّلاَمُ عَلَيكَ اَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللّٰهِ وَ بَرَكَاتُهُ

Allah'ın adıyla ve Allah'ın yardımıyla... Ey Allah'ın Nebisi, selam olsun sana, Allah'ın rahmet ve bereketi senin üzerine olsun.

Sonra secdeden kalkıp oturmalı, ikinci kez secdeye gidilmeli ve bu zikirlerden biri okunmalı, tekrar secdeden kalkarak oturmalı ve teşehhüt okunduktan sonra selam vermelidir.[64]

B) Unutulan Secde ve Teşehhüdün Kazası

Unutulan secde ve teşehhüdü namazdan sonra kaza etmek için, beden ve elbisenin temiz olması, kıbleye doğru yönelmek gibi namazın bütün şartlarının mevcut olması gerekir.

Selamdan sonra, son rekâtta bir secdenin unutulduğu anlaşılırsa, unutulan secde kaza edilip sonra da iki sehiv secdesi yapılmalıdır. Eğer son rekâtın teşehhüdü unutulursa, teşehhüt kaza edilmeli ve sonra iki sehiv secdesi yapılmalıdır.

---

[64] Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 247-248; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 119; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 674-675.

Namazın selamı ile secde veya teşehhüdün kazası arasında, sehiv secdesini gerektiren bir iş yapılsa bile, örneğin yanılarak konuşulursa, secde veya teşehhüt kaza edilmelidir.

Secde ve teşehhütten hangisinin unutulduğu bilinmezse, farz ihtiyat gereği her ikisi de kaza edilmelidir ve bir defa sehiv secdesi de yapılmalıdır.

Secde veya teşehhüdün unutulup unutulmadığından şüpheye düşülürse, kaza etmek farz olmaz.

Namazdan sonra unutulan secde veya teşehhüdün kaza edilip edilmediğinden şüpheye düşülürse, namazın vakti geçmemişse, secde veya teşehhüt kaza edilmelidir. Namazın vakti geçmişse, farz ihtiyat gereği secde veya teşehhüt kaza edilmelidir.[65]

C) Namazın Şart veya Rükünlerini Fazla Yapmak ya da Eksik Bırakmak

Namazın farzlarından birini hatta bir harfini bile, bilerek fazla yapmak veya eksik bırakmak namazı bozar.

Namazın cüzlerinden biri, bilgisizlik sebebiyle fazla yapılır veya eksik bırakılırsa, eğer o cüz namazın rüknü olmaz ve hükmü bilmeyen kişi de öğrenme imkânı olmayan biri ise, kılınan namaz sahihtir.

Rükûa vardıktan sonra, önceki rekâtın her iki secdesinin yapılmadığı anlaşılırsa, namaz bozulur. Eğer rükûa varmadan farkına varılırsa, geri dönüp iki secde yerine getirilmeli; sonra da kalkılıp Fâtiha ve sure veya tesbihât okunarak namaz tamamlanmalıdır.

"es-Selâmü 'aleyna" ve "es-Selâmü 'aleyküm" denmeden önce son rekâtın her iki secdesinin yapılmadığının farkına varılırsa, iki secdenin yapılıp tekrar teşehhüdün okunması ve sonra selamın verilmesi gerekir.

Selam verdikten sonra, son rekâtın veya daha fazlasının kılınmadığı anlaşılırsa, yanılarak veya kasten yapıldığı takdirde namazın bozulmasını gerektiren örneğin kıbleye sırt çevirmek gibi bir iş yapılmışsa, namaz bozulur. Eğer kasten veya yanılarak yapıldığında namazın bozulmasını gerektiren bir iş yapılmamışsa, unutulan kısım hemen yerine getirilmelidir.

---

[65] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 675-680.

Namazda selam verildikten sonra unutarak veya kasten yapıldığında namazın bozulmasını gerektiren örneğin kıbleye sırt çevirmek gibi bir iş yapılır ve son iki secdenin yapılmadığı anlaşılırsa, namaz bozulur. Ancak namazı bozan bir iş yapılmadan önce hatırlanırsa, unutulan iki secdenin yapılıp tekrar teşehhüdün okunması ve selamın verilmesi gerekir. Önce verilen selam için de iki sehiv secdesi yapılmalıdır. Böyle yapılırsa, namaz sahihtir; ancak yeniden kılınması müstehab ihtiyat gereğidir.

Namazın, vakitten önce veya kıbleye sırt çevrildiği hâlde ya da kıblenin sağ yahut sol tarafına doğru kılındığı anlaşılırsa, yeniden kılınması, vakit geçmiş ise kaza edilmesi gerekir.[66]

XVII. NAMAZLARIN KILINIŞI

A) Sabah Namazının Kılınışı

Sabah namazını kılmak için, önce kıbleye doğru durulur ve: "Yüce Yaratan'ın rızasını kazanmak için, sabah namazını kılıyorum" şeklinde niyet ettikten sonra "Allahü ekber" diyerek İftitah Tekbiri alınır. Eller ön tarafa, dizlerin üst kısmına doğru salıverilir ve parmakların arası açık tutulur. "Fâtiha Suresi" okunur. Fâtiha'dan sonra, Kur'an-ı Kerim'den, farz secdeleri olan sureler hariç, başka herhangi bir sure tam olarak okunur. Mesela; namazların birinci rekâtında tercih edilmesi sünnet olan; "Kadir Suresi" okunabilir.

Sure tamamlandıktan sonra eller kulak hizasına kadar kaldırılarak bedenin sakin halinde, rükûa gitmek üzere tekbir alınıp dizlere kadar eğilerek, rükû edilir. Bu haldeyken, beden sakin olduğu halde, en az bir defa: "Sübhâne Rabbiye'l-azîm ve bihamdih" veya en az üç defa: "Sübhânallâh" denir.

Daha sonra rükûdan doğrulur; düzgün olarak ayakta durma haline geldikten sonra kıyam halindeyken, bedenin sakin halinde: "Semiallâhü limen hamideh" denir.

Sonra, eller kulak hizasına kadar kaldırılarak bedenin sakin halinde, secdeye gitmek üzere tekbir alınıp secdeye gidilir ve bedenin, iki ayak başparmak uçları, iki diz, iki elin iç kısmı ve alın yere konarak secde yapılır.

---

[66] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 204-207.

Ancak secdede alnın konduğu yerin –önce de açıklandığı üzere–, hem temiz olması hem de toprak, taş ve hasır gibi, üzerine secde sahih olan şeylerden olması gerekir. Bu halde beden sakin iken, en az bir defa: "Sübhâne Rabbiye'l-a'la ve bihamdih" ya da en az üç defa "Sübhânallâh" denir.

Sonra secdeden kalkarak mümkünse, diz üzere veya sünnet olduğu şekliyle, bedenin sol yanı üzerine oturulur ve beden sakinleştikten sonra, birinci secdeden kalkmak için tekbir alınır.

Daha sonra ikinci secdeye gitmek için bedenin sükûnet halinde ikinci tekbir alınarak, ikinci secdeye gidilir. Ve yukarıda belirtilen, secde zikri okunduktan sonra tekrar secdeden kalkarak diz veya sünnet olduğu şekliyle, bedenin sol yanı üzerine oturulur ve sünnet olduğu için, beden sakinleştikten sonra, ikinci secdeden kalkmak üzere tekbir alınır.

Böylece sabah namazının birinci rekâtı tamamlanmış olur ve ikinci rekâtını kılmak üzere ayağa kalkılır. Ancak önce de işaret edildiği gibi, bir sonraki rekâtı kılmak üzere ayağa kalkarken:

بِحَوْلِ اللّٰهِ وَقُوَّتِهِ أَقُومُ وَأَقْعُدُ

"Bihavlillâhi ve kuvvetihi ekûmu ve ek'ud" zikrini okumak sünnet olduğu için, mümkünse, ayağa kalkma esnasında anılan zikir okunur.

Tam olarak ayağa kalkıp, beden sakinleştikten sonra, yine; "Fâtiha Suresi"yle, içinde farz secdesi bulunmayan başka bir sure, mesela; namazların ikinci rekâtında tercih edilmesi sünnet olan; "İhlâs Suresi" tam olarak okunur.

Namazın her iki rekâtında da, Fâtiha'dan sonra aynı surenin, örneğin İhlâs Suresi'nin okunmasında sakınca yoktur.

Önceki bölümlerde işaret edildiği gibi erkeklerin, sabah namazının her iki rekâtında da Fâtiha ve sureyi sesli okumaları icap eder; diğer zikir ve dualarda ise muhayyerdirler. Kadınlar ise, seslerini namahremin duymayacağı yerlerde sesli veya sessiz okumakta serbesttirler.

Sonra rükûa gitmeden eller kulak hizasına kaldırılarak tekbir alınır ve ikinci sünnet amel olan, kunut okumak amacıyla eller, avuç kısım-

ları semaya doğru açık vaziyette yüz hizasına kadar yukarı kaldırılarak kunut okunur.

Bilindiği gibi, kunutta herhangi bir dua okunabilir; ancak şu dua teşvik edilen dualardandır:

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

“Rabbimiz, bize dünyada da iyilik ve güzellik ver; ahirette de. Ve bizi ateşin azabından koru.”

Kunut duası sona erince, eller aşağı salıverilir ve birinci rekâtta olduğu gibi eller yine kulak hizasına kaldırılarak, bedenin sakin halinde: “Allahü ekber” denerek, rükûa gidilir. Rükû’da, birinci rekâtın rükûunda olduğu gibi, bedenin sakinleşmesinden sonra yine en az bir defa: “Sübhâne Rabbiye’l-azîm ve bihamdih” veya en az üç kere: “Sübhânallâh” denir. Rükû zikri sona erince rükûdan kalkılır ve yine sünnet olduğu için, birinci rekâtta olduğu gibi, bedenin sakin halinde: önce: “Semiallahü li’men hamideh” denir, sonra da bedenin sakin halinde “Allahü ekber” diyerek secdeye gidilir.

Secdeye varıp beden sakinleşince, en az bir defa: “Sübhâne Rabbiye’l-a’la ve bihamdih”, ya da en az üç defa: “Sübhânallâh” denir.

Sonra, birinci rekâtta olduğu gibi, secdeden kalkılır; diz veya sünnet olduğu şekliyle bedenin sol yanı üzerine oturulur ve beden sakinleşince, birinci secdeden kalkmak için tekbir alınır; daha sonra, bedenin sakin halinde bir tekbir daha alınarak, ikinci secdeye gidilir.

İkinci secdede, beden sakinleşince, yukarıdaki secde zikri okunur; sonra, kalkarak yine mümkünse diz veya bedenin sol yanı üzerine oturulur ve beden sakinleşince, ikinci secdeden kalkmak için tekbir alınır; sonra da, “Teşehhüt” okunur, ardından yüzü sağa sola döndürmeksizin, kıbleye doğru bakılarak “Selam” okunup namazdan çıkılır.

Selamdan sonra da, sünnet olduğu için, eller kulak hizasına kadar kaldırılarak üç defa: “Allahü ekber” denir. Sonrasında ise, Allah Resulü ve Ehl-i Beytine salâvat getirerek, namazdan sonra okunması sünnet olan diğer dua ve zikirler okunur.[67]

---

[67] Muhakkik el-Hillî, *el-Muhtasaru’n-nâfi’*, s. 29-33.

B) Öğle, İkindi ve Yatsı Namazlarının Kılınışı

Öğle, ikindi ve yatsı namazlarının ilk iki rekâtı, tıpkı sabah namazının iki rekâtı gibi kılınır; şu farkla ki, öğle, ikindi ve yatsı namazının ikinci rekâtında, teşehhüdün ardından selam verilmez ve teşehhüt bittikten sonra, geri kalan iki rekâtı kılmak üzere ayağa kalkılır. Üçüncü rekâtta; "Fâtiha Suresi" ya da onun yerine üç defa: "Tesbihat-ı Erbaa" yani şöyle denir:

سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَاإِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ

Daha sonra yukarıda anlatıldığı gibi, rükûa gidilir; sonra iki secde yapılır ve ikinci secdeden sonra dördüncü rekâtı kılmak için tekrar ayağa kalkılır.

Dördüncü rekâtta da üçüncü rekâtta olduğu gibi, ya "Fâtiha Suresi" ya da onun yerine üç defa; "Tesbihat-ı Erbaa" okunur ardından rükû, sonra iki secde yapılır. Ve son rekâtın ikinci secdesinden sonra oturduk yerde teşehhüt ve yüzü sağa sola döndürmeksizin, kıbleye doğru bakılarak selam okunup namazdan çıkılır.

Selamdan sonra da, sünnet olduğu için, oturduk yerde eller kulak hizasına kadar kaldırılarak üç defa tekbir getirilir ve diğer sünnetlerle meşgul olunur.

C) Akşam Namazının Kılınışı

Akşam namazının ilk iki rekâtı da, aynen sabah namazının iki rekâtı gibi kılınır; şu farkla ki, akşam namazının ikinci rekâtında, teşehhüdün ardından selam verilmez ve teşehhüt bittikten sonra, üçüncü rekâtı kılmak üzere ayağa kalkılır.

Üçüncü rekâtta; "Fâtiha Suresi" ya da onun yerine üç defa: "Tesbihat-ı Erbaa" okunur.

Daha sonra yukarıda anlatıldığı gibi, rükûa gidilir.

Sonra iki secde yapılır ve akşam namazının son rekâtı olan, üçüncü rekâtın ikinci secdesinden sonra oturduk yerde teşehhüt ve selam okunarak namazdan çıkılır.

Selamdan sonra da, sünnet olduğu için, oturduk yerde eller kulak hizasına kadar kaldırılarak, üç defa tekbir getirilir ve diğer sünnetlere başlanır.

D) Namazların Cem'i

Her bir namazı kendi vaktinde kılmak daha faziletli olmakla birlikte, öğle ile ikindi, ya da akşamla yatsı namazlarını bir arada kılmaya dinen herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ümmetinin üzerinden zorluk ve sıkıntıyı gidermek için Peygamber efendimiz (saa.) namazları cem ederek kılmıştır. Konuyla ilgili olarak Zürâre, Ebû Abdillâh İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللّٰهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) بِالنَّاسِ الظُّهْرَ وَ الْعَصْرَ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ فِي جَمَاعَةٍ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ وَ صَلَّى بِهِمُ الْمَغْرِبَ وَ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ قَبْلَ سُقُوطِ الشَّفَقِ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ فِي جَمَاعَةٍ وَ إِنَّمَا فَعَلَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) لِيَتَّسِعَ الْوَقْتُ عَلَى أُمَّتِهِ.

"Güneş zevale erdiğinde Resulullah (saa.) hastalık hali olmadığı halde öğle ile ikindiyi, yine (kızıl) şafak kaybolmadan hastalık hali olmadığı halde akşamla yatsıyı birleştirerek cemaatle kıldı. Resulullah (saa.)ümmeti için vakit genişlesin diye böyle yaptı."[68]

Bu rivayetten açıkça anlaşıldığına göre Peygamber (saa.) efendimiz, her biri kendi vaktinde kılındığı takdirde, ümmetinin sıkıntıya düşeceği durumlarda namazları cem ederek kılmayı caiz görmüştür. Bilindiği gibi, bu çağda, sosyal faaliyetlerin ve problemlerin üst üste yığıldığı büyük şehirlerde, özellikle sanayi merkezlerinde insanı âdeta bunaltan bir koşturmaca içinde yaşamaktayız. Günlük beş vakit namazın her birini kendi vaktinde kılmayı zorunluluk haline getirirsek, bazı kimseler namazı terk edebilirler. Peygamber (saa.) efendimizin, namazları cem ederek kılma ruhsatından yararlanmak, insanların namaz kılmalarına büyük ölçüde destek verecektir.

XVIII. YOLCU NAMAZI

Yolcunun, öğle, ikindi ve yatsı namazlarını, sekiz şart çerçevesinde kısaltarak ikişer rekât kılması gerekir:

---

[68] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 286.

1. Yol, sekiz fersahtan (46102,4 m.) az olmamalıdır (Bir fersah, 5762,8 metredir.).

Gidiş ve dönüşü sekiz fersah olan bir kimse, eğer gidişi dört fersahtan az olmazsa, namazını kısaltarak kılar. Buna göre, eğer gidiş üç fersah, dönüş beş fersah olursa, namaz tam kılınır.

Şehrin etrafında sur olursa, sekiz fersahın başlangıcı şehrin surundan, eğer sur yoksa şehrin son evlerinden itibaren hesap edilmelidir.

2. Yolculuğun ilk başından, sekiz fersahlık yolun gidilmesi kastedilmelidir. Şu halde sekiz fersahtan az olan bir yere yolculuğa çıkılır ve oraya yetiştikten sonra, kat edilen yol ile birlikte sekiz fersaha ulaşacak başka bir yere gitmek kastedilirse, yolculuğun ilk başından sekiz fersahın gidilmesi kastedilmediğinden dolayı, namaz tam kılınmalıdır. Fakat oradan sekiz fersah daha gitmek istenilir veya dört fersah gidilip vatana veya on gün ikamet edilecek bir yere dönmek istenirse, namaz seferî kılınmalıdır.

3. Mesafe katedilinceye kadar yolculuk kastından dönülmemelidir. Eğer dört fersaha ulaşılmadan yolculuk kastından dönülür veya tereddüde düşülürse, namaz tam kılınmalıdır.

Dört fersaha ulaşıldıktan sonra yolculuktan vazgeçilir ve orada kalmaya veya oradan on gün sonra dönmeye karar verilir ya da dönme ve kalma hususunda tereddüde düşülürse, namaz tam kılınmalıdır.

4. Sekiz fersaha ulaşmadan vatandan geçmek ya da bir yerde on gün veya daha fazla ikamet etmek istenilmemelidir. O hâlde sekiz fersaha ulaşmadan vatanından geçmeyi veya on gün bir yerde kalmayı kasteden kimsenin namazı tam kılması gerekir.

5. Yolculuk, haram amaçlı olmamalıdır. Eğer hırsızlık gibi haram bir iş için yolculuğa çıkılırsa, namaz tam kılınmalıdır. Yine örneğin zararlı olacak veya kadının kocasından izinsiz farz olmayan bir yolculuğa çıkması gibi [haram amaçlı olmayan ama], bizzat caiz olmayan yolculuklarda da, aynı hüküm geçerlidir; yani namaz tam kılınmalıdır. Fakat kadın, hac gibi farz olan bir yolculuğa çıkarsa, namazı seferî kılmalıdır.

Neşe ve eğlence amacıyla ava gidilirse, namaz tam olarak kılınmalıdır. Geçimi temin etmek için ava çıkılırsa, namaz seferî olarak kılınır.

Ticaret ve varlığı çoğaltmak amacıyla ava gidilirse, farz ihtiyat gereği namaz hem seferî ve hem de tam kılınmalıdır. Ancak, orucun tutulmaması gerekir.

6. Yolcu, sahrada sefer edip kendileri ve hayvanları için nerede yiyecek ve su bulurlarsa oraya yerleşen, bir müddet sonra başka bir yere giden göçebelerden olmamalıdır. Buna göre, göçebeler bu yolculuklarında namazları tam kılmalıdırlar.

7. Yolcunun mesleği yolculuk olmamalıdır. Buna göre şoför, kaptan ve benzeri kimseler, kendi ev eşyalarını taşıma amacıyla da yolculuk yapsalar, ilk yolculukları dışında namazı tam kılmalıdırlar. Ama ilk yolculuklarında uzun sürse bile, namazlarını seferî kılmalıdırlar.

Mesleği yolculuk olan bir kimse vatanında -kastederek veya kastetmeyerek- on gün veya daha fazla kaldıktan sonra, çıktığı ilk yolculukta namazı seferî kılmalıdır.

8. Ruhsat haddine ulaşmalıdır. Yani yolcu kişi, vatanından veya on gün kalmayı kararlaştırdığı şehrin duvarlarını göremeyeceği ve ezan seslerini işitemeyeceği kadar uzaklaşmalıdır. Duvarların açıkça görülemeyeceği kadar uzaklaşmak yeterlidir.

Yolculuğu sırasında vatanına uğrayan bir kimse, orada bulunduğu müddetçe namazı tam kılmalıdır. Fakat oradan sekiz fersahlık veya gidip döneceği dört fersahlık yola gitmek istiyorsa, vatanının duvarlarının görünmediği ve ezan seslerinin işitilmediği yere ulaşınca, namazı seferî kılmalıdır.

Kişinin yaşamak ve ikamet etmek için seçtiği yer, vatanıdır. Bir kimse asıl vatanı olmayan bir yerde bir müddet kalıp sonra başka bir yere gitmek isterse, orası vatanı sayılmaz.

Bir kimse iki yerde hayatını sürdürüyorsa, mesela, altı ay bir şehirde ve altı ay da başka bir şehirde kalıyorsa, her ikisi de onun vatanıdır.

Önceden asıl vatanı olduğu hâlde sonradan vazgeçtiği bir yere varan kişi, kendisi için yeni bir vatan seçmese de, namazı tam kılmamalıdır.

Bir yerde on gün peş peşe kalmayı kasteden veya istemediği hâlde on gün kalacağını bilen bir yolcu, orada namazı tam kılmalıdır.

On gün bir yerde kalmayı kasteden kimse, ancak on günün tamamını aynı yerde geçirmek isterse, namazı tam kılmalıdır. Buna göre eğer iki şehirde mesela, Ankara ve İzmir veya Konya ve İstanbul gibi çok büyük şehirlerin farklı bölgelerinde on gün kalmak isterse, namazı seferî kılmalıdır.

Bir yerde on gün kalmaya karar veren bir yolcu, eğer dört rekâtlı bir namaz kılmadan kararından döner veya kalıp kalmayacağında tereddüde düşerse, namazı seferî kılmalıdır. Ama dört rekâtlı bir namaz kıldıktan sonra kararından döner veya tereddüde düşerse, orada kaldığı müddetçe namazı tam kılmalıdır.

Bir yerde on gün kalmaya karar veren bir yolcu, oruç tutar ve öğleden sonra orada kalmaktan vazgeçerse, eğer dört rekâtlı bir namaz kılmışsa orucu sahihtir ve orada kaldığı müddetçe namazları tam kılmalıdır [ve sonraki günlerde oruç tutabilir]. Ama dört rekâtlık bir namaz kılmamışsa, orucu sahihtir ancak namazları seferî kılmalıdır ve sonraki günlerde oruç tutamaz.

Yolcu, seferî kılmak niyetiyle namaza başlar ve namazdayken on gün veya daha fazla kalmaya karar verirse, namazı dört rekât olarak tamamlamalıdır.

On gün bir yerde kalmaya karar veren bir yolcu, dört rekâtlı bir namazı kılarken kararından vazgeçerse, üçüncü rekâta başlamamışsa, namazı iki rekât olarak bitirmeli ve diğer namazları da seferî olarak kılmalıdır. Üçüncü rekâta başlamışsa, namazı bozulur. Üçüncü rekâtın rükûuna ulaşmış olsa da, orada olduğu müddetçe namazı seferî kılmalıdır.

On gün kalmaya karar veren bir yolcu, ikamet ettiği yerde on günden fazla kalırsa, yolculuğa çıkıncaya kadar namazı tam kılmalıdır.

On gün bir yerde kalmaya karar veren bir yolcu, farz orucu tutmalıdır; isterse müstehab oruç da tutabilir. Cuma namazını, öğle, ikindi ve yatsının sünnetlerini de kılabilir.

Bir yolcu sekiz fersaha ulaştıktan sonra, orada otuz gün kalsa ve bu otuz günün tümünde gitmek ve kalmakta tereddütlü olsa, otuz gün dolduktan sonra çok az bir müddet bile kalsa, namazı tam kılmalıdır. Fakat sekiz fersaha ulaşmadan, yolun kalanını gidip gitmemede tereddüde düşse, tereddüde düştüğü zamandan itibaren namazı tam kılmalıdır.

Dokuz gün veya daha az bir müddet bir yerde ikamet etmeyi kasteden yolcu, dokuz gün veya daha az orada kaldıktan sonra, ikinci kez dokuz gün veya daha az kalmayı kasteder ve öylece durum otuz güne varıncaya kadar devam ederse, otuz birinci günden itibaren namazı tam kılmalıdır.

Otuz gün tereddütlü olan bir yolcu, otuz günün hepsini bir yerde kaldığı takdirde, namazı tam kılmalıdır. Ama otuz günün bir miktarını bir yerde ve bir miktarını da başka bir yerde geçirirse, otuz günden sonra da namazını seferî kılmalıdır.[69]

A) Yolcuyla İlgili Diğer Hükümler

Yolcu, Mescid-i Haram'da, Mescid-i Nebevî'de ve Küfe Mescidi'nde namazı tam kılabilir. Ama önceden bu mescitlerden olmadığı hâlde sonradan bu mescitlere ilave edilmiş kısımlarda namaz kılmak isterse, tam olarak kılınan namazın sahih olması, en güçlü görüş olsa da, seferî olarak kılması müstehab ihtiyattır. Yine yolcu, şehitler efendisi Hazret-i Hüseyin'in (ona selam olsun) hareminde, hatta haremine bitişik mescitte namazı tam kılabilir.

Yolcu olduğunu ve namazı seferî olarak kılması gerektiğini bilen bir kimse, önceki hükümde açıklanan dört mekân dışında namazını kasten tam kılarsa, namazı geçersizdir. Yolcu, seferî kılması gerektiğini unutarak tam kılarsa, namazını kısaltarak yeniden kılmalıdır.

Yolcu, namazını seferî olarak kılması gerektiğini bilmeyerek tam kılarsa, namazı sahihtir.

Yolcu olduğunu unutarak namazı tam kılarsa, eğer vakit içinde hatırlarsa, seferî olarak yerine getirmelidir. Vakit geçtikten sonra hatırlarsa, o namazın kazası farz değildir.

Namazını kılmamış bir yolcu, vakit geçmeden önce vatana veya on gün ikameti kast ettiği bir yere ulaşırsa, namazı tam kılmalıdır. Yolcu olmayan bir kimse de vaktin evvelinde namaz kılmayıp yola çıkarsa, namazını yolda seferî olarak kılmalıdır.

---

[69] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 219-232; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 207–218.

Yolculukta iken iki rekât olarak kılınması gereken dört rekâtlık farz namazlar kazaya bırakılırsa, ikamet halindeyken kaza edildiklerinde, iki rekât olarak kılınmalıdırlar. Mukim olan bir kimse, bu namazlardan birini kazaya bırakırsa, yolculukta kaza edecek olursa, dört rekât olarak kılmalıdır.

Yolcunun, seferî olarak kıldığı her namazdan sonra otuz defa *"Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi ve la ilâhe illâllâhü vallahü ekber"* demesi müstehabdır. Bu zikrin öğle, ikindi ve yatsı namazlarının ardından okunması özellikle tavsiye edilmiştir. Hatta bu üç namazdan sonra altmış defa söylenmesi daha iyidir.

Yolcu, öğle, ikindi ve yatsının dört rekâtlık farz namazlarını mukim bir imamın arkasında kılarken tam kılmamalı, aksine ikinci rekâtın teşehhüdünden sonra yalnız başına selam vererek imamdan ayrılmalı ve namazını bu şekilde sona erdirmelidir.[70]

XIX. NAMAZLARIN KAZASI

Uykuda olmak veya sarhoş bulunmak nedeniyle de olsa, vaktinde kılınmayan farz namazlar kaza edilmelidir. Fakat kadının âdet ve loğusalık hâllerinde kılamadığı günlük namazlar kaza edilmez.

Üzerinde kaza namazı bulunan kimse, onu kılmakta ihmalkârlık etmemelidir.

Üzerinde kaza namazı bulunan kimse, müstehab namaz kılabilir.

Üzerinde kaza namazı bulunduğuna veya kıldığı namazların sahih olmadığına ihtimal veren bir kimsenin, ihtiyaten onları kaza etmesi müstehabdır.

Kazaya kalan günlük namazları tertip üzere kılmak gerekli değildir. Mesela, bir gün ikindi, ertesi gün öğle namazını kılmamış olan bir kimsenin, önce ikindi sonra öğle namazını kaza etmesi zorunlu değildir.

Âyat namazı gibi günlük olmayan namazları veya bir tane günlük ve birkaç tane de günlük olmayan namazı kaza etmek isteyen kimsenin, onları tertip üzere kılması zorunlu değildir.

[70] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 198-199; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 218-220; Muhakkik el-Hillî, *el-Muhtasaru'n-nâfi'*, s. 52.

Kazaya bıraktığı namazlardan hangisinin daha önce olduğunu bilen kimsenin sırayı gözeterek kaza etmesi müstehab ihtiyat gereğidir.

Kazaya kalan namazlarının sayısını bilmeyen, mesela kazaya kalan namaz sayısının dört mü, beş mi olduğunu bilmeyen kimsenin, az miktarı kılması yeterlidir.

Aynı günden veya önceki günden kaza namazı olan kimse, kaza namazını kılmadan önce eda namazını kılabilir. Kazâ namazını önce kılması gerekmez.

Dört rekâtlı bir namazın kılınmadığı bilinir; ancak bunun öğle mi, ikindi mi, yatsı mı olduğu bilinmezse, kılınmayan namazın kazası niyetiyle dört rekât namaz kılınması yeterlidir.

Hayatta olan bir kimse kendi namazlarının kazasını kılmaya gücü yetmese bile, başka bir kişi onun adına namazlarını kaza edemez.

Kazâ namazı cemaatle kılınabilir. Cemaat imamının namazı ister eda olsun, ister kaza fark etmez. İmamla muktedinin (imama uyanın) aynı namazı kılmaları da gerekli değildir. Mesela, öğle veya ikindi namazını kıldırmakta olan bir imama uyarak sabah namazının kazasını kılmanın sakıncası yoktur.

İyiyi ve kötüyü birbirinden ayırt eden çocuğu, namaz kılmaya ve diğer ibadetlere alıştırmak müstehabdır. Hatta onu, kılmadığı namazları kaza etmeye zorlamak müstehabdır.[71]

A) Babanın Kazaya Bıraktığı Farzları Ölümünden Sonra Büyük Oğlunun Yerine Getirmesi

Baba, namaz ve orucunu yerine getirmemiş olursa, kaza edebilecek hâldeyken ölürse, ölümünden sonra büyük oğlun onları kaza etmesi veya başkasını bu iş için ücretle tutması farzdır.

Büyük oğul babasının kaza namazı olduğunu bilir; ancak babasının yerine getirip getirmediğinden şüphe ederse, farz ihtiyat gereği, kaza etmelidir.

Ölen kişi namaz ve orucunun kazası için ücret karşılığı naip tutulmasını vasiyet etmiş ve naip de onları sahih bir şekilde yerine getirmiş ise, büyük oğlun bir şey yapması gerekmez.

---

[71] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 200-203; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 220-222.

Kendisinin kaza namazı ve orucu bulunan bir kimseye, babasının namaz ve orucu da farz olursa, önceliği dilediğine verebilir.

Büyük oğul babasının namaz ve orucunu kaza etmeden ölürse, ikinci oğlun bir şey yapması gerekmez.[72]

XX. NAMAZLARIN CEMAATLE KILINMASI[73]

Farz namazların, özellikle günlük namazların cemaatle kılınması müstehabdır. Sabah, akşam ve yatsı namazlarının cemaatle kılınması, özellikle cami komşularına ve camide okunan ezanı işitenlere daha çok tavsiye edilmiştir.

Konuyla ilgili olarak Ebû Abdillâh İmam Ca'fer es-Sâdık (as.), Peygamber efendimizin (saa.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللّٰهِ عَنْ أَبِيهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) مَنْ صَلَّى الْخَمْسَ فِي جَمَاعَةٍ فَظُنُّوا بِهِ خَيْراً.

"Bir kimse beş vakit namazını cemaatle kılarsa onda hayır olduğunu zannedin."[74]

Bu husustaki başka bir rivayette de Ebû Ca'fer (as.) şöyle demiştir:

فَضْلُ صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ عَلَى صَلَاةِ الرَّجُلِ فَذّاً خَمْسٌ وَ عِشْرُونَ دَرَجَةً فِي الْجَنَّةِ.

"Cemaatle kılınan namaz, ferdî olarak kılınan namazdan cennette yirmi beş derece daha faziletlidir."[75]

Cemaat namazına ilgisiz kalmak caiz değildir. Cemaat namazını özürsüz olarak terk etmek mümin kimseye yakışmaz.

Tek başına kılınan namazı ikinci kez cemaatle kılmak müstehabdır.

İmam veya imama uyan, cemaatle kıldığı namazı tekrar cemaatle kılmak isterse, ikinci cemaat ve katılan şahıslar birincisiyle farklı olursa, sakıncası yoktur.

---

[72] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 761; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 222-223.

[73] [Cemaatle kılınan namazda kendisine uyulan zata "imam" denir. Uyan kimseye de "muktedi, me'mum" gibi adlar verilir. Kendi başına namaz kılana da "münferit" denir.]

[74] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 371.

[75] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 373.

Kurban ve Ramazan Bayramı namazları Hz. Mehdi'nin (Allah'ın selamı üzerine olsun) gaybeti döneminde cemaatle kılınmamalıdır. Ama sevap kazanmak umuduyla kılmanın sakıncası yoktur. Ancak yağmurun yağması için kılınan istiskâ namazı dışında müstehab namazlar cemaatle kılınmaz.

Günlük namazlardan birini kılan cemaat imamına herhangi günlük bir namaz için uyulabilir.

Günlük namazının kazasını kılan cemaat imamına uyulabilir.

Kıldığı namazın günlük namaz mı, yoksa müstehab namaz mı olduğu bilinmeyen imama uyulmaz.

Cemaatin safları caminin kapısına kadar ulaşırsa, kapının karşısında ve safların arkasında namaza katılan kimsenin namazı sahihtir. Yine, o şahsın arkasında durarak imama uyanların namazı sahihtir. Fakat onun iki tarafında durup önceki safı göremeyenlerin namazı geçersizdir.

İmamın durduğu yer, cemaatin durduğu yerden fazla yüksekte olmamalıdır.

Cemaatin durduğu yerin imamdan yüksekliği, eski zamanlarda normal olan yükseklik kadar, örneğin imam bahçede, cemaat da damın üzerinde olursa, sakıncası yoktur.

Muktedi (imama uyan), namazdan sonra imamın âdil olmadığını veya kâfir olduğunu yahut abdestsiz olduğundan namazının batıl olduğunu anlarsa, namazı sahihtir.

İmam Fâtiha ve sureyi okuduktan sonra, muktedi bir özür nedeniyle cemaatten ayrılmaya niyet ederse, Fâtiha ve sureyi okuması gerekmez. Eğer Fâtiha ve sure bitmeden ayrılmak isterse, imamın okumadığı kısmı okumalıdır.

Bir kimse, rükûda iken imama yetişirse, imam rükûn zikrini bitirmiş olsa da, cemaatle kıldığı namaz sahihtir ve bu, bir rekât olarak hesap edilir. Ama rükû miktarında eğilir; ancak rükûda imama yetişemezse, namazı tek başına sahihtir ve onu bitirmesi gerekir.

Bir kimse namazın başında ya da Fâtiha veya sure okunurken imama uyar; ancak rükûa gitmeden, imam rükûdan kalkarsa, namazı cemaatle sahihtir; rükûa gidip imama yetişmelidir.

İmam namazın son teşehhüdünü okurken yetişip cemaat namazının sevabını almak isteyen kimse, niyet edip iftitah tekbirini aldıktan sonra oturmalı ve teşehhüdü imamla okumalı; ama selam vermeden imamın selam vermesini beklemeli, daha sonra ayağa kalkmalı, ikinci kez niyet etmeden ve tekbir almadan Fâtiha ve sureyi okumalı ve bunu namazın birinci rekâtı saymalıdır.

Muktedi, imamdan ileride durmamalıdır. İmamla aynı hizada durması da sakıncalıdır. Farz ihtiyat gereği, imamdan biraz geride durmalıdır. Fakat imamdan geride durduğu hâlde, boyu imamın boyundan uzun olduğu için rükû ve secdede imamdan ilerde olursa, bunun sakıncası olmaz.

Namazda imam ile muktedi arasında perde gibi öte tarafını göstermeyen bir şey bulunmamalıdır. Ancak, imam erkek ve ona uyan kadın olursa, o kadınla imam arasında perde ve benzeri bir şeyin bulunmasında sakınca yoktur.

Namaza başladıktan sonra imamla muktedi arasında perde veya arkası görünmeyen başka bir şey fasıla olursa, namazı münferit hale dönüşür ve bu şekilde kılınan namaz sahihtir.

Muktedinin secde yeri ile imamın durduğu yer arasında normal bir adım miktarında uzaklık olmasının sakıncası yoktur. Yine, muktedinin secde yeri ile ön safta duran ve onu imamla bağlantılı kılan diğer bir muktedinin durduğu yer arasında aynı miktarda uzaklık olmasının sakıncası yoktur. Ancak, muktedinin secde yeri ile önündeki kimsenin durduğu yer arasında boşluk bulunmaması, müstehab ihtiyat gereğidir.

Namazda muktedi ile imam veya muktedi ile onun imamla bağlantısını kuran diğer bir muktedi arasında büyükçe bir adım miktarından fazla uzaklık olursa, namaz münferit olarak kılınır ve bu şekilde kılınan namaz sahihtir.

İkinci rekâtta cemaate yetişen kimse, kunut duasını ve teşehhüdü imamla okuyabilir. Teşehhütten sonra imamla kalkıp Fâtiha ve sureyi okuması gerekir. Sureyi okumak için vakit yoksa Fâtiha'yı okur, rükû veya secdede imama yetişir veya münferit olarak kılmaya niyet eder ve bu şekilde kılınan namaz sahihtir. Fakat secdede imama yetiştiği takdirde, ihtiyat edip namazı yeniden kılması daha iyidir.

Dört rekâtlı bir namazın ikinci rekâtında imama uyan kimse, imamın üçüncü rekâtında secdeden sonra oturup teşehhüdün farz olan kısmını okumalı ve kalkıp üç defa tesbihatı okumaya vakti yoksa bir defa okumalı ve rükû veya secdede imama yetişmelidir.

İmam üçüncü veya dördüncü rekâtta iken imama uymak isteyen kimse, imama uyduğunda Fâtiha'yı okuyup rükûda imama yetişemeyeceğini bilirse, farz ihtiyat gereği beklemeli ve imam rükûa gidince, ona uymalıdır.

Cemaatle namaza başlandığında müstehab bir namaz kılmakta olan kişi, namazını bitirip cemaatin birinci rekâtına yetişeceğine güvenmiyorsa, müstehab namazı bırakıp cemaat namazına katılması müstehabdır.

Cemaatle namaza başlandığında üç veya dört rekâtlı bir namaz kılmakta olan kişi, üçüncü rekâtın rükûuna gitmemişse ve namazı bitirip cemaate yetişeceğine güvenmiyorsa, kıldığı namazı müstehab namaz niyetiyle iki rekât olarak tamamlayıp cemaate katılması müstehabdır.

İmamdan bir rekât geride kalan kimse, imam son rekâtın teşehhüdünü okurken, ayağa kalkıp namazını bitirebilir veya parmaklarını ve ayaklarının ön kısmını yere koyup, dizlerini kaldırarak imamın selamı vermesini bekleyip sonra kalkabilir.[76]

A) İmamda Aranan Şartlar

İmam akıllı, ergen, âdil, nesebi sahih ve namazı sahih bir şekilde bilen bir kimse olmalıdır. Muktedi erkek ise imam da erkek olmalıdır. İyiyi kötüden ayırt edebilen çocuğun, kendisi gibi bir çocuğa uyması caiz değildir. Farz ihtiyat gereği, kadının da uyacağı imam, erkek olmalıdır.

Ayakta namaz kılan bir kimse, oturarak veya yatarak namaz kılana uyamaz. Yine oturarak namaz kılan kimse, yatarak namaz kılana uyamaz.

Oturarak namaz kılan, kendisi gibi oturarak namaz kılan kimseye uyabilir. Yatarak namaz kılan, oturarak namaz kılana uyabilir. Fakat oturarak namaz kılan bir kimse, yatarak namaz kılana uyamaz.

Bir özürden dolayı teyemmüm veya cebire abdestiyle namaz kıldıran imama uyulabilir. Ama farz ihtiyat gereği, herhangi bir özürden dolayı da olsa necis bir elbiseyle namaz kıldıran imama uyulmamalıdır.

---

[76] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 223-230; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 181-184.

İdrar ve gaitasını tutamayan, cüzzam veya alacalık gibi bir hastalığı olan kimse, farz ihtiyat gereği imam olmamalıdır.[77]

B) Muktedi ile İlgili Hükümler

• İmama uymaya niyet ederken imamı belirlemek, mesela “Hazır bulunan şu imama uyuyorum” diye niyet etmek gerekir.

• İmama uyan, Fâtiha ve sure dışında namazın her zikir ve duasını kendisi okumalıdır. Fakat namazın üçüncü veya dördüncü rekâtında imama uyan kişi, Fâtiha ve sureyi okumalıdır.

• İmama uyan, sabah, akşam ve yatsı namazlarının birinci ve ikinci rekâtlarında imamın okuduğu Fâtiha ve sureyi işitirse, kelimeleri ayırt edemezse de Fâtiha ve sureyi okumamalıdır. Eğer imamın sesini işitmezse, Fâtiha ve sureyi sessiz okuması müstehabdır. Yanılarak sesli okumasının sakıncası yoktur.

• Muktedi, imamın okuduğu Fâtiha ve surenin bazı kelimelerini işitir, bazısını işitmezse, farz ihtiyat gereği Fâtiha ve sureyi okumamalıdır.

• Muktedi, öğle ve ikindi namazının birinci ve ikinci rekâtında Fâtiha ve sure okumamalıdır. Onun yerine zikretmesi müstehabdır.

• Muktedi, iftitah tekbirini imamdan önce almamalıdır. Hatta farz ihtiyat gereği imamın tekbiri tamamlanmadan tekbiri almamalıdır.

• Muktedi, imamdan önce kasten de selam verse, namazı sahihtir.

• Muktedinin, iftitah tekbiri ve selam dışındaki namazın diğer dua ve zikirlerini imamdan önce söylemesinin sakıncası yoktur.

• Muktedi, namazın rükû ve secde gibi fiillerini imamla birlikte veya ondan hemen sonra yerine getirmelidir. Eğer bilerek imamdan önce veya ondan bir süre sonra yaparsa günah işlemiş olur; ama namazı sahihtir.

• Muktedi, yanılarak imamdan önce rükûdan kalkarsa hemen rükûa dönüp imamla beraber kalkmalıdır; bu durumda rükün olan rükûun fazla olması namazı bozmaz. Ama eğer rükûa döner ve rükua varmadan imam kalkarsa, namazı bozulur.

---

[77] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 230-231.

• İmamdan önce muktedi yanlışlıkla secdeden kalkarsa, secdeye geri dönmelidir. Her iki secdede aynı durum tekrarlanırsa, rükün olan iki secdenin fazla yapılması namazı bozmaz.

• Yanlışlıkla imamdan önce secdeden kalkan kimse, secdeye döner; ancak secdeye varmadan imam kalkarsa, namazı sahihtir. Fakat bu durum her iki secdede de tekrarlanırsa, namaz bozulur.

• Yanlışlıkla imamdan önce rükû veya secdeden kalkan kimse, yanılarak veya imama yetişemeyeceğini sanarak rükû veya secdeye dönmezse, namazı sahihtir.

• Muktedi, yanılarak imamdan önce rükûa gider ve kıyama döndüğü takdirde imamın kıraatinden bir miktarına yetişecek durumdaysa, dönüp imamla beraber rükûa giderse, namazı sahihtir.

• Muktedi, yanılarak imamdan önce rükûa gider ve kıyama döndüğünde imamın kıraatinden hiçbir şeye yetişemeyecekse, rükûdan kalkıp namazı imam ile tamamlamalıdır. Ancak müstehab ihtiyat gereği, namazı yeniden kılmalıdır. Eğer başını kaldırmayıp imam yetişinceye kadar beklerse, namazı yine sahihtir.

• İmamdan önce secdeye giderse, kalkıp imamla beraber secdeye gitmelidir. Bu şekilde kılınan namaz sahihtir. Ancak bu durumda namazı yeniden kılması, müstehab ihtiyat gereğidir. Eğer başını kaldırmazsa, namazı sahihtir.

• İmam, kunut olmayan bir rekâtta kunut okur veya teşehhüt olmayan bir rekâtta teşehhüt okumaya başlarsa, muktedi kunut ve teşehhüdü okumamalıdır. Ama imamdan önce rükûa gidemez veya imam kalkmadan önce kalkamaz. İmamın kunut veya teşehhüdünün bitmesini beklemeli, sonra da namazın geri kalan kısmını imamla birlikte tamamlamalıdır.[78]

C) Cemaat Namazıyla İlgili Müstehablar

• Namazda imama uyan sadece bir erkek ise, imamın sağında durması müstehabdır. Eğer bir kadınsa, secde edeceği yer, imamın dizlerine veya ayakları hizasına gelecek şekilde imamın sağında durması

[78] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 239-242; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 231-233.

müstehabdır. Eğer bir erkek ve bir kadın veya bir erkek ve birkaç kadın olursa, erkek imamın sağında, kadınlar da arkasında durmalıdır. Eğer birkaç erkek ve birkaç kadın olursa, erkeklerin imamın, kadınların da erkeklerin arkasında durmaları müstehabdır.

• İmam ve muktedinin ikisi de kadın ise, farz ihtiyat gereği imam biraz önde durmalıdır.

• İmamın safın orta ilerisinde durması, ilim, takva ve kemal ehlinin de birinci safta durmaları müstehabdır.

• Cemaat saflarının düzgün olması, bir safta duranların arasında fasıla olmayıp omuzlarının bir hizada olması müstehabdır.

• "Kad kâmeti's-salâh" (namaz başlamak üzeredir) denildikten sonra cemaatin ayağa kalkması müstehabdır.

• İmamın cemaatteki güçsüz kimselerin durumunu göz önünde bulundurması, bu sebeple kunut, rükû ve secdeleri uzatmaması müstehabdır. Ama cemaatin hepsi uzatmasını isterlerse, uzatabilir.

• İmamın, sesli okunan Fâtiha, sure ve zikirleri, herkesin duyacağı şekilde okuması müstehabdır. Ama sesini aşırı derecede de yükseltmemelidir.

• İmam, rükûda iken bir kişinin cemaate yetişmek istediğini anlarsa, rükûunu her normalin iki katı kadar uzatması ve bu kadar uzattıktan sonra cemaate yetişmek isteyen başka birilerinin geldiğini anlasa da, artık beklemeyip kalkması müstehabdır.

D) Cemaat Namazıyla İlgili Mekruhlar

• İmama uyanın, saflarda yer olduğu hâlde tek başına arkada durması,

• İmama uyanın, namazın zikirlerini imamın işiteceği derecede sesli okuması,

• Öğle, ikindi ve yatsı namazlarını iki rekât kılan bir yolcunun, bu namazlarda yolcu olmayan imama uyması,

• Yolcu olmayanın da bu namazlarda seferî bir imama uyması mekruhtur.[79]

---

[79] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 234-235.

XXI. CUMA NAMAZI

Cuma namazı İslami şiarların en önemlilerindendir. Bu şiarın önemini belirtme bağlamında Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ

"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın."[80]

Bu ayette, inananların Cuma namazına koşmaları emredilmektedir. Koşarak gitmek, ancak farz olan bir şey için emredilir. Yine bu ayette, Cuma saatinde mükellefler namazdan alıkonmasınlar diye alışveriş yapmak yasaklanmıştır. Cuma namazı farz olmasaydı, onun için alışverişin bırakılması emredilmezdi.

Ebu'l-Hasen er-Rızâ (as.), Cuma gününün fazileti hakkında Sevgili Peygamberimizin (saa.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) إِنَّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ سَيِّدُ الْأَيَّامِ يُضَاعِفُ اللّٰهُ فِيهِ الْحَسَنَاتِ وَ يَمْحُو فِيهِ السَّيِّئَاتِ وَ يَرْفَعُ فِيهِ الدَّرَجَاتِ وَ يَسْتَجِيبُ فِيهِ الدَّعَوَاتِ وَ يَكْشِفُ فِيهِ الْكُرُبَاتِ وَ يَقْضِي فِيهِ الْحَوَائِجَ الْعِظَامَ وَ هُوَ يَوْمُ الْمَزِيدِ لِلَّهِ فِيهِ عُتَقَاءُ وَ طُلَقَاءُ مِنَ النَّارِ مَا دَعَا بِهِ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ وَ قَدْ عَرَفَ حَقَّهُ وَ حُرْمَتَهُ إِلَّا كَانَ حَقّاً عَلَى اللّٰهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يَجْعَلَهُ مِنْ عُتَقَائِهِ وَ طُلَقَائِهِ مِنَ النَّارِ فَإِنْ مَاتَ فِي يَوْمِهِ وَ لَيْلَتِهِ مَاتَ شَهِيداً وَ بُعِثَ آمِناً وَ مَا اسْتَخَفَّ أَحَدٌ بِحُرْمَتِهِ وَ ضَيَّعَ حَقَّهُ إِلَّا كَانَ حَقّاً عَلَى اللّٰهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يُصْلِيَهُ نَارَ جَهَنَّمَ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ.

"Cuma günü, günlerin efendisidir. Allah o günde sevapları kat kat artırır, günahları siler, dereceleri yükseltir, dualara icabet eder, sıkıntıları giderir, büyük ihtiyaçları karşılar. O gün bolluk günüdür. O günde çok sayıda insan cehennemden azad edilip salıverilir. Cumanın hakkını vererek ve gereken saygıyı göstererek o günde dua eden kimseleri

---

[80] 62/Cum'a, 9.

cehennemden azad edip salıvermek Allah üzerine borç olur. Cuma gününde veya gecesinde ölen kimse, şehid olarak ölmüş olur. Haşir zamanı mezarından güven içinde diriltilip kalkar. Cumayı hafife alıp hakkını vermeyen kimseyi, tövbe etmediği takdirde cehennem ateşine atmak, Aziz ve Celil olan Allah'ın hakkı olur."[81]

Cuma namazının; masum bir İmam'ın (as.) veya O'nun bizzat görevlendirdiği zatların ya da Ehl-i Beyt yolunun takipçisi liderlerin imametinde kılınması farzdır. "Ancak, Masum İmam'ın mevcut olmaması durumunda, Cuma namazını kılmak kişinin kendi irade ve isteğine kalır. Dilerse uygun bir zatın geçici İmametinde Allah'ın rızasına muvafık olur ümidiyle cumayı ifa eder, dilerse, o günün öğle namazını kılar. Ancak Cuma namazını kılmanın daha faziletli olacağı görüşünde olan bazı âlimler de vardır.

Cuma; bilindiği üzere bir yerde toplanmak, topluluk oluşturmak anlamına gelir. Kılması farz olan her Müslüman, bu ibadeti eda etmeye çalışmalı ve bundan asla geri durmamalıdır.

Cuma, şartlar yerine geldiği takdirde Müslümanlar için adeta bir bayram günüdür. Görkemli haftalık bir toplantıdır. Cemaat ruhunun tecelli ettiği muhteşem bir ibadettir.

Cuma namazından yeteri kadar maddî ve manevî hazzı tadabilmek için Cuma kılınan mekâna, cumayı kıldıran İmama ve cumaya katılan cemaate dikkat etmek gerekir.

Cuma kıldırılan mekân; Hakkın, adaletin, takvanın, Kur'an'ın berrak öğretileri ile masum imamların nurlu sözlerinin ve sünnetlerin açıklandığı, anlatıldığı bir mekân olmalıdır.

Cumayı kıldıran İmam; Allah'ın hükümlerine, Resulullah'ın (saa.) sünnetine kalben ve hâlen bağlı, On İki İmam'ın (as.) Velayet-İmametine sarılmış, hiç olmazsa onlara düşmanlık etmeyen, onları seven, haramlardan kaçınan, farzlara hakkıyla riayet eden, âlim, fakih, ilmi ile amel eden, Allah'tan başkasına kulluk etmeyen, hakkı gizlemeyen, batıla-zulme destek vermeyen, gerçekleri savunmak uğruna her türlü fedakârlığı yapacak iman ve teslimiyete sahip, özü-sözü aynı olan bir kimse olmalıdır.

---

[81] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 414.

Cumaya katılan cemaat da, Allah için bir araya gelmiş, tasada bir, kıvançta bir, inançta bir, düşünce ve idealde bir, gönülleri bir, imamlarına candan bağlı, iman ve İslam kardeşliğini her türlü menfaat ve çıkar ilişkisinin üzerinde gören kimselerden olmalıdır.

A) Cuma Namazının Farz Olmasının Şartları

1. Akıllı olmak,
2. Ergen olmak,
3. Mukim olmak,
4. Hür olmak,
5. Sağlıklı olmak,
6. Erkek olmak.

Bir kimse Cuma kılınan bir mekândan yaklaşık 12 km. uzakta ise o kimseye Cuma namazı farz olmaz.

Bir şehirde birden fazla mekânda Cuma namazı kılınacak ise, Cuma kılınacak mekânlar arasında en az 6 km. mesafe bulunmalıdır.

Cuma namazının kılınması için gerekli olan asgari cemaat sayısı biri İmam olmak üzere beş kişidir. Bundan daha az sayıdaki kimselere Cuma namazı farz olmaz.

Kadınlar, yolcular, hastalar, isterlerse Cuma namazı kılabilirler. Bu takdirde kılmış oldukları Cuma namazı geçerli olup üzerlerinden o günün öğle namazı kalkmış olur.

Üzerlerine Cuma namazı farz olmayan, çocuk, hasta, kadın, yolcu ve deliler, cumaya katılabildikleri halde, kendileri bir araya gelerek Cuma namazı kılamazlar ve Cuma namazında gerekli olan (beş kişiyi) fert sayısını da tamamlayamazlar. (Mesela; dört erkek ile birkaç kadın, ya da birkaç hasta, yolcu, çocuk bulunsa hepsi bir araya gelerek Cuma namazını kılamazlar.)[82]

B) Cuma Namazının Vakti

Cuma namazının vakti, öğle namazı vaktinde başlar, bir şeyin gölgesinin iki normal adım uzamasına kadar devam eder.

---

[82] Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 378; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle*, I. 205-210.

Cuma imamı hutbeleri fazla uzatarak Cuma namazını geciktirmemelidir. Namaz vakti çıkıncaya dek hutbe uzatılacak olursa, Cuma yerine öğle namazı kılınmalıdır.

C) Cuma Namazının Kılınışı

Cuma namazı iki rekâttır. Her iki rekâtta da Fâtiha ve zammı surenin sesli okunması sünnettir. Konuyla ilgili rivayetlerde, birinci rekâtta Fâtiha'dan sonra Cuma suresinin, ikinci rekâtta da Münâfikûn suresinin okunması özellikle tavsiye edilmiştir.

Cuma günü 20 rekât nafile namaz kılınması adaptandır. Bunların 6 rekât güneş doğup etraf iyice aydınlandığında, 6 rekât güneş iyice yükseldiğinde, 6 rekât zeval vaktinden önce, 2 rekât da zeval vaktinde kılınır.

Cuma namazının sünnet olan iki kunutu vardır. İlk kunut birinci rekâtın rükuundan önce, ikinci kunut ise ikinci rekâtın rükuundan doğrulduktan sonra okunur.

Cuma namazında hutbe okunması farzdır. Bu hutbelerin Cuma İmamı tarafından ve Cuma namazından önce okunması gerekir.

İmamın birinci hutbede Allah'a hamd etmesi, Resulullah'a (saa.) salatü selam getirmesi farzdır. Ayrıca ihtiyatî farz olarak cemaate takva tavsiye edilmeli ve hutbenin sonunda kısa bir sure okunmalıdır.

İkinci hutbede de birinci hutbedeki gibi Allah'a hamd ve sena edilerek, Resulullah'a (saa.) ve Ehl-i Beyte (as.) salatü selam okunması farzdır. Ve yine bu hutbede de ihtiyati farz olarak müminlere takva tavsiye edilmeli, hutbenin sonunda kısa bir sure okunmalıdır.

İmamın, birinci hutbe ile ikinci hutbe arasında biraz oturarak ara vermesi farzdır.

Hutbelerde, cemaat Arap olmasa dahi Allah'a yapılan hamdü sena ve Resulullah (saa.) ve Ehl-i Beytine (as.) getirilen salatü selamlar Arapça okunmalıdır. Halka yapılacak irşat ve tebliğin ise, dinleyenlerin anladığı dilden olması daha iyidir.

Cuma gününde iç ezan adıyla ikinci bir ezanın okunması bidat ve haramdır.

Cuma namazının kılındığı yer ile başka bir Cuma namazının kılındığı yer arasındaki mesafe yaklaşık olarak 6 km'den az olmamalıdır. Bu mesafeden az bir alan içerisinde iki yerde Cuma namazı kılınırsa ikisi de geçersiz olur. Ancak kılınan namazlardan hangisine önce başlanmış ise o cuma geçerli, diğeri ise geçersiz olur.[83]

XXII. RAMAZAN VE KURBAN BAYRAMI NAMAZLARI

Ramazan ve Kurban Bayramı namazları, masum İmam'ın (ona selam olsun) huzuru döneminde farzdır ve cemaatle kılınması gerekir. İmam'ın (ona selam olsun) gaybette olduğu şu dönemde ise, müstehabdır. Farz ihtiyat gereği, cemaatle kılınmamalıdır. Ancak sevap kazanmak ümidiyle cemaatle kılınmasının sakıncası yoktur.

Ramazan ve Kurban Bayramı namazlarının vakti, bayram günü güneşin doğuşundan öğleye kadardır.

Kurban Bayramı namazını güneş yükseldikten sonra kılmak müstehabdır. Ramazan Bayramı'nda ise, güneşin yükselmesinden sonra bir şeyler yiyip fitre verildikten sonra bayram namazını kılmak müstehabdır.

Ramazan ve Kurban Bayramı namazları ikişer rekâttır. Birinci rekâtta Fâtiha ve sure okunduktan sonra, beş defa tekbir alınır. Her tekbirden sonra bir kunut okunur. Beşinci kunuttan sonra bir tekbir daha alınıp rükûa gidilir. Ardından iki secde yapılır. Tekrar ayağa kalkıp ikinci rekâtta dört tekbir alınır ve her tekbirden sonra bir kunut okunur. Beşinci tekbirden sonra rükûa gidilir. Rükûdan sonra iki secde yapılıp, teşehhüt okunur ve selam verilir.

Ramazan ve Kurban Bayramı namazlarının kunutlarında her türlü dua ve zikrin okunması yeterlidir. Fakat sevap umarak şu duanın okunması daha faziletlidir:

اَللّٰهُمَّ اَهْلَ الْكِبْرِيَاءِ وَالْعَظَمَةِ وَ اَهْلَ الْجُودِ وَالْجَبَرُوتِ وَ اَهْلَ الْعَفْوِ وَالرَّحْمَةِ وَ اَهْلَ التَّقْوَى
وَالْمَغْفِرَةِ اَسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذَا الْيَوْمِ الَّذِى جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمِينَ عِيداً وَ لِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ

[83] Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 379-381; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 210-212; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 98.

آلِهِ ذُخْراً وَ شَرَفاً وَ كَرَامَةً وَ مَزِيداً اَنْ تُصَلِّىَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اَنْ تُدْخِلَنِى فِى كُلِّ
خَيْرٍ اَدْخَلْتَ فِيهِ مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ وَ اَنْ تُخْرِجَنِى مِنْ كُلِّ سُوءٍ اَخْرَجْتَ مِنْهُ مُحَمَّداً وَ آلَ
مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمْ اَللّٰهُمَّ اِنّى اَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا سَأَلَكَ بِهِ عِبَادُكَ الصَّالِحُونَ وَ اَعُوذُ
بِكَ مِمَّا اسْتَعَاذَ مِنْهُ عِبَادُكَ الْمُخْلَصُونَ

"Allah'ım! Ey ululuk ve azamet sahibi, ey cömertlik ve ceberut sahibi, ey af ve rahmet sahibi! Müslümanlar için bayram ve Muhammed (Allah ona ve Ehl-i Beyti'ne rahmet etsin) için birikim, şeref ve artış vesilesi kıldığın bu gün hakkına, senden Muhammed ve Ehl-i Beyti'ne rahmet etmeni, Muhammed ve Ehl-i Beyti'ni soktuğun her hayra beni de sokmanı ve Muhammed ve Ehl-i Beyti'ni (rahmet ve selamın ona ve onlara olsun) çıkardığın her kötülükten beni de çıkarmanı diliyorum. Allah'ım! Senden, ihlaslı kullarının istediği şeylerin en iyisini istiyorum ve salih kullarının sana sığındığı şeylerden ben de sana sığınıyorum."

Ramazan ve Kurban bayramı namazlarında kıraatin yüksek sesle okunması müstehabdır.

Bayram namazı için okunması gereken özel bir sure yoktur. Fakat birinci rekâtta 91/Şems, ikinci rekâtta 88/Ğâşiye surelerinin veya birinci rekâtta 87/A'lâ, ikinci rekâtta 91/Şems surelerinin okunması müstehabdır.

Ramazan Bayramı günü bayram namazından önce hurma ile kahvaltı etmek, Kurban bayramı günü ise, namazdan sonra bir miktar kurban eti yemek müstehabdır.

Bayram namazından önce gusletmek, dua kitaplarında açıklanan duaları namazdan önce ve sonra sevap ümidiyle okumak müstehabdır.

Bayram namazında yerin üzerine secde etmek, tekbirleri alırken elleri kaldırmak ve namazın kıraatini sesli yapmak müstehabdır.

Ramazan Bayramı gecesinde akşam ve yatsı namazının; bayram günü sabah, öğle ve ikindi namazlarının, yine Ramazan Bayramı namazının ardından şu tekbirleri söylemek müstehabdır:

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَ لِلّٰهِ الْحَمْدُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا

"Allah en büyüktür; Allah en büyüktür. Allah'tan başka ilâh yoktur ve Allah en büyüktür. Allah en büyüktür ve bütün hamd ve övgüler Allah'a mahsustur. Bizi doğru yola hidayet eden Allah en büyüktür."

Kurban Bayramının ilk günü öğle namazıyla başlayıp üçüncü günü sabah namazıyla biten on namazın ardından yukarıda geçen tekbirlerin ve ardından şu zikrin okunması müstehabdır:

اَللّٰهُ اَكْبَرُ عَلَى مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْاَنْعَامِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى مَا اَبْلاَنَا

"Bize hayvanları rızk olarak veren Allah en büyüktür. Bizi imtihan eden Allah'a hamd olsun."

Kurban Bayramında Mina'da olan kimsenin, bayramın ilk günü öğle namazıyla başlayıp dördüncü günü sabah namazıyla biten on beş namazın ardından bu tekbirleri okuması müstehabdır.

Bayram namazının üstü kapalı yerde kılınması mekruhtur.

Namazın kunut ve tekbirlerinde şüphe edilirse, şüphe edilen kunut veya tekbirlerin yeri geçmemişse, az yapıldığına karar verilmelidir; daha sonra okunmuş olduğu anlaşılırsa, sakıncası yoktur.

Kıraat veya tekbirler yahut kunutlar unutulup okunmazsa, namaz sahihtir. Rükû veya iki secde ya da iftitah tekbiri unutulup yapılmazsa, namaz bozulur.

Bayram namazında secdenin biri veya teşehhüt unutulursa, namazdan sonra Allah'ın emirlerine uygun olması umuduyla yerine getirilmesi, müstehab ihtiyattır. Günlük namazlarda yapıldığı takdirde sehiv secdesini gerektiren bir iş bayram namazında yapılırsa, müstehab ihtiyat gereği namazdan sonra Allah'ın emirlerine uygun olması umuduyla sehiv secdesi yapılmalıdır.[84]

XXIII. DİĞER NAMAZLAR

A) İstiska/Yağmur Duası Namazı

Günlük nafileler dışında kılınan müstehab namazlardan biri de İstiska/Yağmur duası namazıdır. Yer altı, yer üstü sularının azalıp ku-

[84] Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 203-206; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 824-830.

rumaya yüz tuttuğu ve yağmurların azalıp suya aşırı derecede ihtiyaç duyulduğu zamanlarda bu namazın kılınması müstehabdır.

İstiska namazının kılınışı, bayram namazı gibidir. Şu farkla ki; bayram namazında okunan kunut yerlerine, bu namazda Yüce Allah'tan şefkat ve merhamet dilenir; lütfedip yağmur yağdırması istenir. Belli bir duanın okunması şart olmayıp bilinen herhangi bir dua veya dualar okunur. Mesela İmam Zeynelâbidîn'in (as.) yapmış olduğu şu yağmur duası okunabilir:

أَللّٰهُمَّ اسْقِنَا الْغَيْثَ، وَانْشُرْ عَلَيْنا رَحْمَتَكَ بِغَيْثِكَ الْمُغْدِقِ مِنَ السَّحَابِ الْمُنْسَاقِ لِنبَاتِ أَرْضِك، الْمُونِقِ فِي جَمِيعِ الْآفاقِ، وَامْنُنْ عَلٰى عِبادِكَ بِإِينَاعِ الثَّمَرَةِ، وَأَحْيِ بِلَادَكَ بِبُلُوغِ الزَّهْرَةِ، وَأَشْهِدْ مَلائِكَتَكَ الْكِرامَ السَّفَرَةَ بِسَقْيٍ مِنْكَ نَافِعٍ، دَائِمٍ غُزْرُهُ، وَاسِعٍ دِرَرُهُ، وَابِلٍ سَرِيعٍ عَاجِلٍ، تُحْيِي بِهِ مَا قَدْ مَاتَ، وَ تَرُدُّ بِهِ مَا قَدْ فَاتَ، وَ تُخْرِجُ بِهِ مَا هُوَ آتٍ، وَ تُوَسِّعُ بِهِ فِي الْأَقْوَاتِ، سَحَاباً مُتَرَاكِماً، هَنِيئاً مَرِيئاً، طَبَقاً مُجَلْجَلاً، غَيْرَ مُلِثٍّ وَدْقُهُ، وَلاَخُلَّبٍ بَرْقُهُ.

أَللّٰهُمَّ اسْقِنَا غَيْثاً مُغِيثاً، مَرِيعاً مُمْرِعاً، عَرِيضاً وَاسِعاً غَزِيراً، تَرُدُّ بِهِ النَّهِيضَ، وَتَجْبُرُ بِهِ الْمَهِيضَ.

أَللّٰهُمَّ اسْقِنَا سَقْياً تُسِيلُ مِنْهُ الظِّرَابَ، وَتَمْلأُ مِنْهُ الْجِبَابَ، وَتُفَجِّرُ بِهِ الْأَنْهَارَ، وَتُنْبِتُ بِهِ الْاَشْجَارَ، وَتُرْخِصُ بِهِ الْاَسْعَارَ فِي جَمِيعِ الْاَمْصَارِ، وَتُنْعِشُ بِهِ الْبَهَائِمَ وَالْخَلْقَ، وَتُكْمِلُ لَنَا بِهِ طَيِّبَاتِ الرِّزْقِ، وَتُنْبِتُ لَنَا بِهِ الزَّرْعَ، وَتُدِرُّ بِهِ الضَّرْعَ، وَتَزِيدُنَا بِهِ قُوَّةً إِلٰى قُوَّتِنَا.

أَللّٰهُمَّ لَا تَجْعَلْ ظِلَّهُ عَلَيْنَا سَمُوماً، وَلَا تَجْعَل بَرْدَهُ عَلَيْنَا حُسُوماً، وَلَا تَجْعَلْ صَوْبَهُ عَلَيْنَا رُجُوماً، وَلَا تَجْعَلْ مَاءَهُ عَلَيْنَا أُجَاجاً.

أَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَارْزُقْنَا مِنْ بَرَكَاتِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ، إِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

"Allah'ım, bizi yağmur suyuna doyur. Yerde güzel bitkiler bitirmek için ufuklarda hareket halinde olan bulutlardan üzerimize bol yağmur indirerek rahmetini üzerimize yay. Meyveleri yetiştirerek kullarına ihsanda bulun. Gülleri ve çiçekleri açtırarak şehirlerini ihya et. Değerli yazıcı (veya elçi) meleklerini faydalı, bol, kapsamlı, şiddetli, hızlı ve acil bir yağışa tanık kıl. Onunla öleni dirilt; kaybedileni kazandır; rızkları bollaştır. Bize bolluk ve afiyet getirecek, yağışlı ve gürültülü, birikmiş bulutlar gönder; yağışı sürekli, çakışı ve gürlemesi aldatıcı olmasın.

Allah'ım, kuraklığı bertaraf edecek, bitkileri yeşertecek, yatanı kaldıracak, solanı canlandıracak, kapsamlı ve bol yağmur gönder bize.

Allah'ım, tepelerden boşanacak, kuyuları dolduracak, nehirleri akıtacak, ağaçları yeşertecek, bütün şehirlerde fiyatları ucuzlatacak, insanları ve hayvanları sevindirecek, bizim için temiz rızıkları tamamlayacak, ekinleri yeşertecek, sağmal hayvanların sütünü bol edecek ve gücümüze güç katacak bir su gönder bize.

Allah'ım, (bulutların) gölgesini öldürücü, soğuğunu uğursuz, yağışını taşlayıcı (azap), suyunu acı ve tuzlu kılma.

Allah'ım, Muhammed ve âline salat eyle ve göklerin ve yerin bereketlerinden bize rızk ver. Hiç şüphe yok, sen her şeye güç yetirensin."[85]

1. İstiska/Yağmur Duası Namazının Sünnetleri

• İstiska namazı kılmaya hazırlananlar, üç gün önceden oruç tutmaya başlamalı, üçüncü günde oruçlu olarak namaza durmalıdırlar.

• Bu üçüncü gün pazartesi veya Cuma gününe denk getirilmeli.

• Namaz kılmak üzere vakar ve sükûnet içinde, yalın ayak vaziyette açık araziye gidilmeli, şehir içindeki mescitlerde kılınmamalı.

• Namaza yaşlı insanlarla çocuklar da götürülmeli, Zımmiler götürülmemeli.

• Çocuklar analarından ayrılmalı.

• İmam namazı kıldırdıktan sonra abasını veya cübbesini ters yüz ederek kıbleye yönelmeli, yüksek sesle yüz tekbir almalı, sağına döne-

---

85 İmam Zeynelâbidîn, *Sahîfe-i seccâdiye*, Farsçaya çev. s. Seyyid Seccâd Hüseynî, 154-157.

rek aynı şekilde yüz defa sübhânallâh demeli, soluna dönerek de aynı şekilde yüz defa "Lâ ilâhe illâllâh" demeli.

• Sonra yüzünü cemaate dönerek yüz defa "el-Hamdü lillâh" demeli.

• Bütün bu zikirleri yaparken cemaat de aynı şeyleri kendisiyle birlikte tekrarlamalı.

• Bütün bunlardan sonra hutbe okumalı ve Allah'a bolca yalvarıp yakarmalı.

• Yağmur yağmaz ise bu namaz ve dualar, yağmur yağıncaya kadar tekrarlanmalıdır.[86]

B) Ramazan Ayında Kılınan Nafile Namazlar

Caferilikte teravih namazının cemaatle kılınması söz konusu değildir. Ramazan ayında günlük farz namazlara bağlı olarak kılınan nafilelerin yanı sıra bu mübarek ay boyunca toplam bin rekât nafile namaz kılınması müstehabdır. Birinci geceden yirminci geceye kadar her gün akşam namazından sonra sekiz, yatsı namazından sonra ise on iki rekât olmak üzere gecelik toplam yirmi rekât kılınır. Yirmi birinci geceden otuzuncu geceye kadar ise akşam namazından sonra sekiz, yatsı namazından sonra ise yirmi iki rekât olmak üzere gecelik toplam otuz rekât kılınır. Bunlara ek olarak Ramazan ayının 19. ile 21. ve 23. gecelerinde yüzer rekât daha kılınır. Böylece bu mübarek ayda, günlük nafile namazlara ek olarak toplam bin rekât nafile namaz kılınmış olur.

Konuyla ilgili bir rivayette anlatıldığına göre Ramazan ayının 19. ile 21. ve 23. gecelerinde yüzer rekât ile yetinilir. 19. gecede kılınması gereken 20 rekât ile 21. ve 23. gecelerde kılınması gereken 30 ar rekâttan toplam 80 rekâtlık nafile namazın, Ramazandaki her Cuma gecesinde Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve Ca'fer-i Tayyâr hazretlerinin namazıyla birlikte onar rekât, son Cumasında Hz. Ali namazıyla birlikte 20 rekât, o günün akşamında da Hz. Fâtıma namazıyla birlikte 20 rekât olarak kılınabilir.

Müminlerin emiri Hz. Ali'nin namazı dört rekât olup, her iki rekâttan sonunda teşehhüd okunup selam vererek kılınır. Her rekâtında Fâtiha'dan sonra elli defa ihlas suresi okunur.

---

[86] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 108-109; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 421-422.

Hz. Fâtıma'nın namazı iki rekât olarak kılınır. Birinci rekâtında Fâtiha'dan sonra yüz defa Kadir suresi, ikinci rekâtında ise yine Fâtiha'dan sonra yüz defa İhlâs suresi okunur.

Ca'fer-i Tayyâr hazretlerinin namazına gelince bu, herkesçe bilinen meşhur müstehab namazlardandır. Peygamber efendimizin (saa.) amcası Ebû Tâlib'in oğlu Ca'fer-i Tayyâr hazretleri Hayber fethi esnasında Habeşistan'dan döndüğünde efendimiz kendisine ikramda bulunmak ve sevgisini izhar etmek için; "Sana bir bağışta bulunayım mı?" diye sormuş, o da evet ya Resulullah demişti. Etrafta bulunanlar, Peygamber'in (saa.) ona altın veya gümüş vereceğini sanarak yanlarına sokulmuşlardı. Peygamber (saa.) ona şöyle buyurmuştu: "Sana öyle bir şey vereceğim ki, onu her gün yaparsan, o senin için dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha hayırlı olur. Eğer onu iki günün arasında yaparsan, Allah o iki gün arasında işlediğin her günahını bağışlar. Veya her Cuma, yahut her ay, ya da her sene yapacak olursan, Allah iki Cuma, iki ay, iki sene arasında işlediğin günahları bağışlar."

Ca'fer namazının en faziletli vakti, Cuma günü kuşluk vaktidir. Bu namaz dört rekât olup, her iki rekâttan sonra teşehhüd okunup selam vererek kılınır. Birinci rekâtında Fâtiha suresi, ardından Zilzal suresi okunur. Sonra on beş kere *"Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi ve la ilâhe illâllâhü vallahü ekber"* denir ve rükûya varılır. Rükûda on defa *"Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi ve la ilâhe illâllâhü vallahü ekber"* denir. Rükûdan doğrulunca on defa *"Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi ve la ilâhe illâllâhü vallahü ekber"* denir ve secdeye varılır. Secdede iken on defa *"Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi ve la ilâhe illâllâhü vallahü ekber"* denir. Secdeden kalkınca on defa *"Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi ve la ilâhe illâllâhü vallahü ekber"* denir. Ardından ikinci secdeye varılır. İkinci secdede iken on defa *"Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi ve la ilâhe illâllâhü vallahü ekber"* denir. İkinci secdeden kalkınca yine on defa *"Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi ve la ilâhe illâllâhü vallahü ekber"* denir. Böylece bir rekâtta toplam yetmiş beş defa *"Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi ve la ilâhe illâllâhü vallahü ekber"* tesbihatı yapılmış olur.

İkinci rekâtta Fâtiha'dan sonra Âdiyât, üçüncü rekâtta Nasr, dördüncü rekâtta ise İhlâs suresi okunur. Ca'fer-i Tayyâr hazretlerinin bu namazına Tesbih namazı da denir.[87]

[87] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 110-111; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 422-423;

C) Ramazan Bayramı Gecesi Namazı

Ramazan Bayramı gecesinde kılınması müstehab olan namaz iki rekâttır. Bu namazın birinci rekâtında bir defa Fâtiha suresi, ardından bin defa İhlâs suresi okunur. İkinci rekâtında ise yine bir defa Fâtiha suresi, ardından sadece bir defa İhlâs suresi okunur. Teşehhüdden sonra selam verilerek namaz tamamlanır.[88]

D) İstihare Namazı

Yapılması düşünülen bir işin hayırlı olup olmayacağını anlamak maksadıyla kılınan namaza istihare namazı denir. Müstehab olan bu namaz iki rekâttır. Bu konuda İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) şöyle buyurmuştur: "Biriniz bir iş yapmak istediğinde iki rekât namaz kılsın. Sonra Allah'a hamdü sena, Hz. Muhammed'e (saa.) ve onun Ehl-i Beytine salat okusun ve şöyle desin:

اَللّٰهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا الْأَمْرُ خَيْرًا لِي فِي دِينِي وَ دُنْيَايَ فَيَسِّرْهُ لِي وَ اقْدِرْهُ وَ إِنْ كَانَ غَيْرَ ذٰلِكَ فَاصْرِفْهُ عَنِّي

"Allah'ım! Eğer bu iş benim dinim ve dünyam için hayırlı ise bunu bana kolaylaştır ve takdir et. Eğer böyle değilse bu işi benden uzaklaştır."

Bu hadisi rivayet eden Mürâzim der ki: İmam Ca'fer'e (as.) 'Bu namazda hangi sureleri okuyayım?' diye sordum. Şöyle cevap verdi: "Her iki rekâtta dilediğin sureleri okuyabilirsin.

Ama dilersen (Fâtiha'dan sonra) Kâfirûn ile İhlâs surelerini okuyabilirsin."[89]

Ayrıca dileyenler, istihare için iki rekât namaz kıldıktan sonra İmam Zeynelâbidîn (as.) bu maksatla okumuş olduğu şu duayı da okuyabilirler:

Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 214-215.

[88] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 111.

[89] Küleynî, *el-Kâfî fî'l-fürû',* III. 472; Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 448.

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْتَخيرُكَ بِعِلْمِكَ، فَصَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ واقْضِ لِي بِالْخِيَرَةِ، وَأَلْهِمْنَا مَعْرِفَةَ الْاِخْتِيارِ، وَاجْعَلْ ذٰلِكَ ذَرِيعَةً إِلَى الرِّضا بِمَا قَضَيْتَ لَنَا، وَالتَّسْلِيمِ لِمَا حَكَمْتَ، فَأَزِحْ عَنّا رَيْبَ الْاِرْتِيَابِ، وَأَيِّدْنَا بِيَقِينِ الْمُخْلِصِينَ، وَلَا تَسُمْنا عَجْزَ الْمَعْرِفَةِ عَمَّا تَخَيَّرْتَ، فَنَغْمِطَ قَدْرَكَ، وَنَكْرَهَ مَوْضِعَ رِضَاكَ، وَنَجْنَحَ إِلَى الَّتِي هِيَ أَبْعَدُ مِنْ حُسْنِ الْعاقِبَةِ، وَأَقْرَبُ إِلٰى ضِدِّ الْعَافِيَةِ. حَبِّبْ إِلَيْنا مَانَكْرَهُ مِنْ قَضَائِكَ، وَسَهِّلْ عَلَيْنَا مَا نَسْتَصْعِبُ مِنْ حُكْمِكَ، وَأَلْهِمْنَا الْاِنْقِيادَ لِمَا أَوْرَدْتَ عَلَيْنَا مِنْ مَشِيَّتِكَ، حَتّٰى لَا نُحِبَّ تَأْخِيرَ مَا عَجَّلْتَ، وَلَا تَعْجِيلَ مَا أَخَّرْتَ، وَلَا نَكْرَهَ مَا أَحْبَبْتَ، وَ لَا نَتَخَيَّرَ ما كَرِهْتَ. وَاخْتِمْ لَنَا بِالَّتِي هِيَ أَحْمَدُ عَاقِبَةً، وَأَكْرَمُ مَصِيراً، إِنَّكَ تُفِيدُ الْكَرِيمَةَ، وَتُعْطِي الْجَسِيمَةَ، وَتَفْعَلُ مَا تُرِيدُ، وَأَنْتَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

"Allah'ım, bildiğin için, senden hayrı istiyorum. O halde, Muhammed ve âline salat eyle ve benim için hayrı mukadder et; iyiyi seçebilme bilgisini bana ver; bunu, bizim için mukadder ettiğin şeye hoşnutluk ve hakkımızda hükmettiğin şeye teslimiyet vesilesi kıl. Kuşkulanma kaygısını bizden uzaklaştır; ihlaslı kullarının yakiniyle bizi destekle. Senin seçtiğini anlayamama aczine düşürme bizi. Yoksa takdirini küçümser; hoşnutluğunun bulunduğu şeylerden hoşlanmaz; güzel sonucu olmayanı, selamete aykırı olanı seçeriz. Hoşlanmadığımız yargını sevdir bize; güç bulduğumuz hükmünü kolaylaştır bize. Hakkımızda geçerli olan iradene teslimiyeti bize ilham et; böylece öne aldığının gecikmesini, geciktirdiğinin öne alınmasını istemeyelim; sevdiğinden hoşlanalım, sevmediğini seçmeyelim. İşimizi sonuç olarak en övgün, dönüş olarak en saygın olan ile bitir. Hiç kuşku yok, sen, büyük ve değerli nimetler verir, dilediğini yaparsın. Çünkü sen, her şeye kadirsin."[90]

E) Hacet Namazı

İnsanın yaşamını sürdürebilmesi için birçok şeye ihtiyacı vardır. İhtiyaçlarının bir kısmını kendi güç ve imkânlarıyla karşılama gücüne sahip olduğu halde, bazılarını karşılama güç ve imkânına sahip değildir. Bu tür ihtiyaçlarını karşılayabilmek için olanca güç ve imkânlarını seferber

[90] İmam Zeynelâbidîn, *Sahîfe-i seccâdiye*, s. 256-257.

ettiği halde yine de amacına ulaşamayabilir. Kendisinde güç ve takatin kesildiği bu gibi anlarda mevlasına yönelerek sıkıntılı halini ve çaresizliğini ona arz eder. Kendisine bir çıkış yolu yaratması için ona çeşitli dualarla yakarışta bulunur. Bu amaçla kılınan namaza hâcet namazı denir.

Hacet namazı iki rekâtlık müstehab bir namazdır. Herhangi bir hacet ve dileği olan kişi, abdest alıp sadaka verdikten sonra mescide gider; orada iki rekât namaz kılar. Her rekâtta Fâtiha'dan sonra şu yedi sureyi burada belirtilen sıraya göre okur: Felak, Nas, İhlâs, Kâfirûn, Nasr, A'lâ ve Kadr. Namazdan sonra Allah'a hamdü senada bulunur; Resulullah (saa.) ile onun Ehl-i Beytine salatü selam gönderir. Bundan sonra ihtiyacını Allah'a arz eder. Dileği yerine getirildiği takdirde oruç tutmak, yoksullara sadaka vermek gibi hayırlı bir işte bulunacağına dair Allah'a söz verip ahitte bulunur.[91]

Yüce Allah'a ihtiyacını arz eden kişi, dilerse İmam Zeynelâbidîn'in bu maksatla okumuş olduğu şu duayı da okur:

اَللّٰهُمَّ يَا مُنْتَهَى مَطْلَبِ الْحَاجَاتِ، وَيا مَنْ عِنْدَهُ نَيْلُ الطَّلِبَاتِ، وَيَا مَنْ لَايَبِيعُ نِعَمَهُ بِالْأَثْمَانِ، وَيا مَنْ لَايُكَدِّرُ عَطَايَاهُ بِالْاِمْتِنَانِ، وَيَا مَنْ يُسْتَغْنَى بِهِ وَلَا يُسْتَغْنٰى عَنْهُ، وَيَا مَنْ يُرْغَبُ إِلَيْهِ وَلَا يُرْغَبُ عَنْهُ، وَيَا مَنْ لَا تُفْنِي خَزَائِنَهُ الْمَسَائِلُ، وَيَا مَنْ لَا تُبَدِّلُ حِكْمَتَهُ الْوَسَائِلُ، وَيَا مَنْ لَا تَنْقَطِعُ عَنْهُ حَوَائِجُ الْمُحْتَاجِينَ، وَيَا مَنْ لَا يُعَنِّيهِ دُعَاءُ الدَّاعِينَ. تَمَدَّحْتَ بِالْغَنَاءِ عَنْ خَلْقِكَ، وَأَنْتَ أَهْلُ الْغِنٰى عَنْهُمْ، وَنَسَبْتَهُمْ إِلَى الْفَقْرِ، وَهُمْ أَهْلُ الْفَقْرِ إِلَيْكَ. فَمَنْ حَاوَلَ سَدَّ خَلَّتِهِ مِنْ عِنْدِكَ، وَرَامَ صَرْفَ الْفَقْرِ عَنْ نَفْسِهِ بِكَ، فَقَدْ طَلَبَ حَاجَتَهُ فِي مَظَانِّهَا، وَأَتَى طَلِبَتَهُ مِنْ وَجْهِهَا. وَمَنْ تَوَجَّهَ بِحَاجَتِهِ إِلٰى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ جَعَلَهُ سَبَبَ نُجْحِهَا دُونَكَ، فَقَدْ تَعَرَّضَ لِلْحِرْمَانِ، وَاسْتَحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَوْتَ الْاِحْسَانِ.

اَللّٰهُمَّ وَلِي إِلَيْكَ حَاجَةٌ، قَدْ قَصَّرَ عَنْهَا جُهْدِي، وَتَقَطَّعَتْ دُونَهَا حِيَلِي، وَسَوَّلَتْ لِي نَفْسِي رَفْعَهَا إِلٰى مَنْ يَرْفَعُ حَوَائِجَهُ إِلَيْكَ، وَلَا يَسْتَغْنِي فِي طَلِبَاتِهِ عَنْكَ، وَهِيَ زَلَّةٌ مِنْ زَلَلِ الْخَاطِئِينَ،

[91] Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha*, I. 449.

وَعَثْرَةٌ مِنْ عَثَراتِ الْمُذْنِبينَ، ثُمَّ انْتَبَهْتُ بِتَذْكِيرِكَ لِي مِنْ غَفْلَتِي، وَنَهَضْتُ بِتَوْفِيقِكَ مِنْ زَلَّتِي، وَرَجَعْتُ وَنَكَصْتُ بِتَسْديدِكَ عَنْ عَثْرَتِي، وَقُلْتُ: سُبْحانَ رَبِّي، كَيْفَ يَسْأَلُ مُحْتَاجٌ مُحْتَاجاً؟ وَأَنَّى يَرْغَبُ مُعْدِمٌ إِلى مُعْدِمٍ؟

فَقَصَدْتُكَ يَا إِلٰهِي بِالرَّغْبَةِ، وَأَوْفَدْتُ عَلَيْكَ رَجائِي بِالثِّقَةِ بِكَ، وَعَلِمْتُ أَنَّ كَثِيرَ مَا أَسْأَلُكَ يَسِيرٌ في وُجْدِكَ، وَأَنَّ خَطِيرَما أَسْتَوْهِبُكَ حَقِيرٌ فِي وُسْعِكَ، وَأَنَّ كَرَمَكَ لاَيَضِيقُ عَنْ سُؤَالِ أَحَدٍ، وَأَنَّ يَدَكَ بِالْعَطَايَا أَعْلٰى مِنْ كُلِّ يَدٍ.

اَللّٰهُمَّ فَصَلِّ عَلٰى مُحَمَّد وَآلِهِ، وَاحْمِلْنِي بِكَرَمِكَ عَلَى التَّفَضُّلِ، وَلَا تَحْمِلْنِي بِعَدْلِكَ عَلَى الْاِسْتِحْقاقِ، فَمَا أَنَا بِأَوَّلِ رَاغِبٍ رَغِبَ إِلَيْكَ فَأَعْطَيْتَهُ وَهُوَ يَسْتَحِقُّ الْمَنْعَ، وَلَا بِأَوَّلِ سَائِلٍ سَأَلَكَ فَأَفْضَلْتَ عَلَيْهِ وَهُوَ يَسْتَوْجِبُ الْحِرْمَانَ.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّد وَآلِهِ، وَكُنْ لِدُعَائِي مُجِيباً، وَمِنْ نِدَائِي قَرِيباً، وَلِتَضَرُّعِي رَاحِماً، وَلِصَوْتِي سَامِعاً، وَلَا تَقْطَعْ رَجَائِي عَنْكَ، وَلَا تَبُتَّ سَبَبِي مِنْكَ، وَلا تُوَجِّهْنِي فِي حَاجَتِي هٰذِهِ وَغَيْرِها إِلٰى سِوَاكَ، وَتَوَلَّنِي بِنُجْحِ طَلِبَتِي، وَقَضَاءِ حَاجَتِي، وَنَيْلِ سُؤْلِي، قَبْلَ زَوَالِي عَنْ مَوْقِفِي هٰذَا، بِتَيْسِيرِكَ لِيَ الْعَسِيرَ، وَحُسْنِ تَقْدِيرِكَ لِي فِي جَمِيعِ الْاُمُورِ. وَصَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، صَلاَةً دَائِمَةً نَامِيَةً، لاَانْقِطاعَ لِأَبَدِها، وَلَا مُنْتَهى لِأَمَدِهَا، وَاجْعَلْ ذٰلِكَ عَوْناً لِي، وَسَبَباً لِنَجَاحِ طَلِبَتِي، إِنَّكَ وَاسِعٌ كَرِيمٌ،

"Allah'ım, ey hacetlerin isteneceği son merci; ey isteklerin katında elde edilebileceği tek kimse; ey nimetlerini parayla satmayan; ey bağışlarını minnet ederek bulandırmayan; ey kendisiyle ihtiyaçlar giderilen, onsuz ihtiyaç giderilemeyen; ey kendisine rağbet edilen, kendisinden yüz çevrilmeyen; ey hazinelerini dilenmeler tüketmeyen; ey hikmetini vesileler değiştirmeyen; ey muhtaçların hacetleri kendisinden kesilmeyen ve ey dua edenlerin duası kendisini zahmete düşürmeyen (yüce

Allah)! Yaratıklarına muhtaç olmamakla övünmüşsün ve de öylesin, onlara hiçbir ihtiyacın yoktur. Onları da muhtaçlıkla nitelemişsin ve de öyledirler, her yönleriyle sana muhtaçtırlar.

Kim ihtiyaç gediklerini senin katından kapamak ister ve seninle fakirliğini gidermeye azmederse, hiç kuşkusuz, hacetini, bulabileceği yerde aramış, dileğine kavuşabileceği yöne yönelmiştir.

Kim de, hacetini yaratıklarından herhangi birine götürür veya senden bağımsız olarak onu, hacetinin giderilmesi noktasında sebep kabul ederse, hiç şüphesiz, kendini yoksunluğa maruz bırakmış, senin lütuf ve ihsanını kaybetmeyi hak etmiştir.

Allah'ım, benim, kendi çabamla ulaşamayacağım, kendi planlarımla elde edemeyeceğim bir hacetim var ki, nefsimin aldatmasıyla onu, hacetlerini sana getiren, dileklerinde sana muhtaç olan (kendim gibi) birine götürdüm. Bu da hatakârların hatalarından bir hata, günahkârların sürçmelerinden bir sürçmedir. Sonra, senin hatırlatmanla gafletimden uyandım; verdiğin başarıyla hatamın farkına vardım; yardımınla sürçmemden geri döndüm ve: "Rabbim her türlü eksiklik sıfatından münezzehtir! Muhtaç biri, (kendisi gibi) muhtaç birinden nasıl bir şey dilenebilir?! Yoksul biri, (kendisi gibi) yoksul birine nasıl rağbet edebilir?!" dedim.

Onun için rağbetle sana geldim; güvenle ümidimi sana getirdim ve bildim ki, senden dilediğim şeyler ne kadar çok olsa da, zenginliğinin yanında az kalır; senden istediğim şey ne kadar büyük olsa da, geniş rahmetinin yanında küçük kalır; keremin, kimsenin dilenmesinden dolayı daralmaz; bağışlarla tanıdığımız elin her elin üstündedir.

Allah'ım, Muhammed ve âline salat et ve bana, hak kazanma esasına dayanan adaletinle değil, lütuf ve ihsana dayalı kereminle muamele et. Çünkü ben, eli boş geri çevrilmeyi hak ettiği halde, sana rağbet edip de kendisine bağışta bulunduğun ilk kişi değilim; mahrum bırakılması gerektiği halde, senden (rahmetini) dilenip de kendisine lütufta bulunduğun ilk kimse de değilim.

Allah'ım, Muhammed ve âline salat eyle ve duama icabet et; çağrıma yakın ol; sızlamama acı; sesimi işit; sana olan ümidimi kesme; beni

sana bağlayan sebebi (dua bağını) koparma; bu ve diğer hacetlerimde beni kendinden başkasına yöneltme ve bana zoru kolaylaştırarak, bütün işlerde hakkımdaki takdirini güzelleştirerek, oturduğum yerden kalkmadan önce istediğimi başarıyla sonuçlandırarak hacetimi gider, dileğime kavuştur beni. Böylece beni, velayetin ve koruman altına al. Muhammed ve âline ardı arkası kesilmeyen, süresinin bitimi olmayan, günden güne artan, kalıcı bir salatla salat eyle ve bunu dileğimi elde etmem için bir yardımcı sebep kıl."

(Burada haceti dile getirilir, sonra secde edilir ve secdede şöyle denir:)

فَضْلُكَ آنَسَني، وَإِحْسانُكَ دَلَّني، فَأَسْأَلُكَ بِكَ وَبِمُحَمَّدٍ وَآلِهِ صَلَواتُكَ عَلَيْهِمْ أَنْ لَا تَرُدَّنِي خَائِباً

"(Ey Rabbim,) fazlın yalnızlığımı gidermiş, ihsanın bana kılavuzluk etmiştir. O halde, kutsal zatın ve Muhammed ile Ehl-i Beytinin –*salatın onlara olsun*–hürmetine, beni istediğini elde edememiş, ümitleri boşa çıkmış bir halde dergâhından geri çevirme."[92]

F) Âyat Namazı

Kılınma şekli ileride açıklanacak olan âyat namazı dört şeyden dolayı farz olur:

1. Güneş tutulması

2. Ay tutulması

3. Deprem

4. Gök gürültüsü, şimşek çakması, kara ve kızıl rüzgârların esmesi ve benzeri şeyler. Farz ihtiyat gereği bu gibi hadiselerde âyat namazı kılınmalıdır.

Âyat namazını gerektiren birden fazla olay gerçekleşirse, onların her birisi için bir âyat namazı kılınmalıdır. Mesela, hem güneş tutulur, hem de deprem olursa, iki âyat namazı kılınmalıdır.

---

[92] İmam Zeynelâbidîn, *Sahîfe-i seccâdiye*, s. 120-125.

Bir kimsenin üzerine hepsi aynı sebebe dayalı birkaç âyat namazı farz olursa, mesela, üç defa güneş tutulur; ancak hiçbirinin namazını kılmamışsa, kazasını kılarken hangisini hangi tutuluştan dolayı kıldığını ayırt etmesi gerekmez. Yıldırım düşmesi, kara ve kızıl yellerin esmesi vb. sebepler için birkaç âyat namazı farz olmuşsa, aynı hüküm geçerlidir. Fakat güneş ve ay tutulması ve depremden dolayı veya bunlardan ikisi için, üzerine namaz farz olmuşsa, farz ihtiyat gereği niyet ederken hangisi için âyat namazı kılacağını belirtmesi gerekir.

Âyat namazını gerektiren şeyler hangi şehirde meydana gelirse, sadece oranın halkı âyat namazı kılmalıdır; başka yerlerin halkına farz olmaz. Fakat o şehirle bir sayılabilecek kadar yakın olan yerlerin halkına da âyat namazı farz olur.

Güneş veya ay tutulmaya başladığı andan itibaren âyat namazı kılınmalıdır. Farz ihtiyat gereği, açılmaya başlayıncaya kadar namaz geciktirilmemelidir.

Âyat namazı güneş veya ay açılmaya başladığı ana kadar ertelenirse, farz ihtiyat gereği eda veya kaza niyeti edilmemelidir. Fakat tamamen açılmalarından sonra, âyat namazı kılınırsa, kaza olarak niyet edilmelidir.

Deprem, yıldırım, şimşek ve benzeri olaylar meydana geldiği zaman, âyat namazı hemen kılınmalıdır; kılınmazsa günah işlenmiş olur ve ömrün sonuna kadar kılınması farzdır; ne zaman kılınırsa, eda sayılır.

Ay veya güneş açıldıktan sonra tutulmanın tam olarak gerçekleştiği anlaşılırsa, âyat namazı kaza edilmelidir. Fakat tutulmanın kısmî olduğu anlaşılırsa, kaza edilmesi farz değildir.

Kılınan âyat namazının batıl olduğu anlaşılırsa, ikinci kez kılınmalıdır; vakit geçmişse, kaza edilmelidir.

Kadın âdet veya loğusalık hâlindeyken güneş veya ay tutulur; güneş ve ayın açılma müddetinin sonuna kadar kadının bu durumu devam ederse, üzerine âyat namazı farz olmaz; kaza etmesi de gerekmez.[93]

---

[93] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 206; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 235-237; Tavzihu'l-Mesail Meraci' I. 812-819.

1. Âyat Namazının Kılınış Şekli

Âyat namazı iki rekâttır ve her rekâtında beş rükû vardır. Kılınma şekli şöyledir: Niyet edildikten sonra tekbir alınır. Fâtiha ve bir sure tam olarak okunur. Rükûa gidilir ve rükûdan kalkılır. Yine Fâtiha ve bir sure okunarak tekrar rükûa gidilir; bu iş beş defa tekrarlanır. Beşinci rükûdan doğrulduktan sonra iki secde yapılır, ayağa kalkıp ikinci rekât da birinci rekât gibi kılınır; teşehhüt okunup selam verilir.

Âyat namazında; niyet, tekbir ve Fâtiha'dan sonra bir surenin ayetleri beşe bölünüp, bir ayet veya daha fazlası okunup rükûa gidilebilir. Rükûdan kalktıktan sonra, Fâtiha okunmadan o surenin sonraki ayeti okunup rükûa gidilir. Beşinci rükûa kadar bu şekilde devam edilerek beşinci rükûdan önce okunan sure bitirilir. Mesela, İhlâs suresinin okunması kastıyla "Bismillâhirrahmânirrahîm" denir ve rükûa gidilir; sonra kalkılır ve "Kul huvallâhü ehad" denilip ikinci kez rükûa gidilir; rükûdan kalkılır ve "Allâhü's-Samed" denir. Yine rükûa gidilip kalkılır ve "Lem yelid ve lem yûled" denilir ve rükûa gidilir, tekrar kalkılır ve "Ve lem yekün lehu küfüven ehad." denilip beşinci rükûa gidilir. Ondan sonra kalkılır ve iki secde yapılır. İkinci rekât da birinci rekât gibi yerine getirildikten sonra iki secde yapılır ve teşehhüt okunup selam verilir.

Âyat namazının birinci rekâtında Fâtiha ve surenin beş defa okunarak, ikinci rekâtında ise bir Fâtiha ve bir surenin beşe bölünerek kılınmasının mahzuru yoktur.

Günlük namazların farz ve müstehabları, âyat namazında da farz ve müstehabdır. Âyat namazında ezan ve kamet yerine sevap ümit ederek üç defa "es-Salâh" denmesi müstehabdır.

Beşinci ve onuncu rükûdan sonra "Semia'llâhü limen hamideh" demek, her rükûdan önce ve sonra tekbir almak müstehabdır.

İkinci, dördüncü, altıncı, sekizinci ve onuncu rükûlardan önce kunut okumak müstehabdır. Ama sadece onuncu rükûdan önce bir kunut okumak da yeterlidir.

Âyat namazında kaç rekât kılındığından şüphe edilir ve herhangi bir tarafa karar verilemezse, namaz bozulur.

Âyat namazının rükûlarından her biri, birer rükûndür; dolayısıyla kasten veya yanlışlıkla eksik veya fazla yapılırsa, namaz bozulur.[94]

G) Rızık Genişliği İçin Kılınan Namaz

Geçim sıkıntısı çekmekte olan kimselerin, rızıklarının genişlemesi ve mali sıkıntılarının sona ermesi dilek temennisiyle Allah Teala'nın huzuruna yönelip dört rekât namaz kılması tavsiye edilmiştir. Mali sıkıntıya maruz kalıp rızık darlığından şikâyetçi olan bir kişi, İmam Ca'fer es-Sâdık'a (as.) müracaat ettiğinde İmam ona şu tavsiyede bulunmuştu: "Kufe'deki büyük Mescide gidip orada dört rekât namaz kıl ve sonra da şöyle dua et:

غَدَوْتُ بِحَوْلِ اللّٰهِ وَ قُوَّتِهِ غَدَوْتُ بِغَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَ لَا قُوَّةٍ وَ لَكِنْ بِحَوْلِكَ يَا رَبِّ وَ قُوَّتِكَ أَسْأَلُكَ بَرَكَةَ هَذَا الْيَوْمِ وَ بَرَكَةَ أَهْلِهِ وَ أَسْأَلُكَ أَنْ تَرْزُقَنِي مِنْ فَضْلِكَ حَلَالًا طَيِّباً تَسُوقُهُ إِلَيَّ بِحَوْلِكَ وَ قُوَّتِكَ وَ أَنَا خَافِضٌ فِي عَافِيَتِكَ.

"Kendi güç ve kuvvetim olmaksızın Allah'ın güç ve kuvveti ile sabahladım. Ancak senin güç ve kuvvetine dayanarak ya rab, senden bu günün ve bu gündekilerin bereketini diliyorum. Senin bahşedeceğin afiyetle rahat yaşamaktayken, kendi güç ve kuvvetinle bana sevk edeceğin helal ve hoş lütfunu bana rızık olarak vermeni diliyorum."[95]

İmam Zeynelâbidîn (as.) geçim sıkıntısı çektiğinde, rızkının genişlemesi için Yüce Allah'ın dergâhına yönelerek dua etmiştir. Dileyenler, bu amaçla namaz kıldıktan sonra onun şu duasını da okuyabilirler:

اَللّٰهُمَّ إِنَّكَ ابتَلَيْتَنا في أَرْزاقِنا بِسُوءِ الظَّنِّ، وَفي آجالِنا بِطُولِ الأَمَلِ، حَتَّى الْتَمَسْنا أَرْزاقَكَ مِنْ عِنْدِ الْمَرْزُوقينَ، وَطَمِعْنا بِآمالِنا في أَعْمارِ الْمُعَمَّرينَ.

فَصَلِّ عَلى مُحَمَّد وَآلِهِ، وَهَبْ لَنا يَقيناً صادِقاً، تَكْفِينَا بِهِ مِنْ مَؤُونَةِ الطَّلَبِ، وَأَلْهِمْنا ثِقَةً خالِصَةً، تُعْفِينَا بِها مِنْ شِدَّةِ النَّصَبِ، وَاجْعَلْ مَا صَرَّحْتَ بِهِ مِنْ عِدَتِكَ فِي وَحْيِكَ، وَأَتْبَعْتَهُ

[94] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 819-824; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 207-209.
[95] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 475.

مِنْ قَسَمِكَ في كِتَابِكَ، قاطِعاً لاِهْتِمامِنا بِالرِّزْقِ الَّذي تَكَفَّلْتَ بِهِ، وَحَسْماً لِلاِشْتِغَالِ بِمَا ضَمِنْتَ الْكِفَايَةَ لَهُ، فَقُلْتَ وَقَوْلُكَ الْحَقُّ الْأَصْدَقُ، وَأَقْسَمْتَ وَقَسَمُكَ الْأَبَرُّ الْأَوْفى: (وَفِي السَّماءِ رِزْقُكُمْ وَما تُوعَدُونَ)، ثُمَّ قُلْتَ: (فَوَرَبِّ السَّماءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ).

"Allah'ım, sen rızıklarımızda kötü zan, ömürlerimizde uzun arzu ile imtihan ettin bizi. Öyle ki, sana ait olan rızıkları, bizzat rızkına muhtaç olanların yanında aradık; arzularımıza kapılarak uzun ömürlülerin ömürlerine göz koyduk.

O halde, Muhammed ve Ehl-i Beytine salat eyle ve rızkı senden başkasının yanında arama cehaletine karşı bize yetecek doğru bir yakin; rızık uğruna kendimizi yorup bitirmemize engel olacak halis bir güven ver bize. Vahyinde açıkça ifade edip kitabında and ile pekiştirdiğin vaadini, tüm yaşantımızı bizzat senin üstlendiğin, garanti ettiğin rızkı elde etmeye ayırmamıza engel kıl. Hani sen: "Sizin rızkınız ve size vaat edilenler göktedir." (51/Zâriyât, 22) buyurmuşsun ve sözün haktır, en doğrudur. Ve "Andolsun gök ve yerin Rabbine, hiç kuşku yok, aynen sizin konuşmanız gibi bir gerçektir bu." (51/Zâriyât, 23) buyurarak and içmişsin ve senin andından daha doğru, daha bağlayıcı bir and yoktur."[96]

H) Korku Namazı

Tabiat olaylarından veya bazı zalimlerden ürküp korkuya kapılan kimsenin, güven duygusu hissetmek ve belalarla musibetlerden korunmak ümidiyle namaza yönelmesi müstehabdır. Bu konuda gelen rivayetlerden birinde İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) şöyle demiştir: "Hz. Ali (as.) bir şeyden korktuğunda namaza sığınır, sonra da şu ayet-i kerimeyi okurdu:

يَآ اَيُّهَا الَّذينَ اٰمَنُوا اسْتَعينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرينَ

[96] İmam Zeynelâbidîn, *Sahîfe-i seccâdiye*, s. 226-227.

“Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah’tan yardım dileyin. Şüphe yok ki, Allah sabredenlerle beraberdir.”[97]

İmam Ca’fer es-Sâdık (as.) korku namazı hakkında Harîz adındaki kişiye şu tavsiyede bulunmuştur: “Evinde kendin için bir namaz yeri edin. Bir şeyden korktuğun zaman en kalın elbiselerinden iki kalın elbise giyip namaz kıl; sonra da dizlerinin üzerine çömelerek Allah’a yakarıp ondan cenneti iste. Korktuğun şeyin şerrinden Allah’a sığın. Senin ve aşiretinin hoşuna gidecek olsa bile, azgınlık ifade eden bir kelime söylemekten sakın. Böyle bir kelimeyi söylediğini Allah duymasın!”[98]

Korku namazını kıldıktan sonra, dileyen kimse Rabbine yönelerek İmam Zeynelâbidîn’in (as.) şu duasını da okuyabilir:

إِلٰهِي هَدَيْتَني فَلَهَوْتُ، وَوَعَظْتَ فَقَسَوْتُ، وَأَبْلَيْتَ الْجَميلَ فَعَصَيْتُ، ثُمَّ عَرفْتُ ما أَصَدَرْتَ إِذْ عَرَّفتَنيه، فَاسْتَغْفَرْتُ فَأَقَلْتَ، فَعُدْتُ فَسَتَرْتَ، فَلَكَ إِلهي الْحَمْدُ.

تَقَحَّمْتُ أَوْدِيَةَ الهَلاكِ، وَحَلَلْتُ شِعَابَ تَلَفٍ، تَعَرَّضْتُ فِيهَا لِسَطَواتِكَ، وَبِحُلُولِهَا عُقُوبَاتِكَ، وَوَسيلَتي إِلَيْكَ التَّوْحيدُ، وَذَرِيعَتي أَنّي لَمْ أُشْرِكْ بِكَ شَيْئاً، وَلَمْ أَتَّخِذْ مَعَكَ إِلهاً، وَقَدْ فَرَرْتُ إِلَيْكَ بِنَفْسي، وَإِلَيْكَ مَفَرُّ الْمُسيءِ، وَمَفْزَعُ الْمُضَيِّعِ لِحَظِّ نَفْسِهِ، الْمُلْتَجِئِ.

فَكَمْ مِنْ عَدُوٍّ اِنْتَضَى عَلَيَّ سَيْفَ عَداوَتِهِ، وَشَحَذَ لي ظُبَةَ مُدْيَتِهِ، وَأَرْهَفَ لي شَبَا حَدِّهِ، وَدَافَ لِي قَواتِلَ سُمُومِهِ، وَسَدَّدَ نَحْوِي صَوائِبَ سِهَامِهِ، وَلَمْ تَنَمْ عَنّي عَيْنُ حِرَاسَتِهِ، وَأَضْمَرَ أَنْ يَسُومَنِي الْمَكْرُوهَ، وَيُجَرِّعَنِي زُعاقَ مَرارَتِهِ. فَنَظَرْتَ يا إِلٰهِي إِلٰى ضَعْفي عَنِ احْتِمالِ الْفَوادِحِ،

---

[97] 2/Bakara, 153. Sabır, insanı ruhen olgunlaştırır, geliştirir ve güçlendirir. Namaz ise, Allah’a kulluğun, teslimiyetin ve nimetlere şükrün en yüksek ifade biçimi ve aktif, düzenli bir hayatın göstergesidir. Âyette zorluklar karşısında insanı hem ruhen hem de dış hayatta güçlü kılacak iki temel ögeden yararlanmamız tavsiye edilmektedir.

[98] Küleynî, *el-Kâfî fi’l-fürû’*, III. 480.

وَعَجْزي عَنِ الأنْتصَارِ مِمَّنْ قَصَدَني بِمُحَارَبَتِهِ، وَوَحْدَتِي فِي كَثيرِ عَدَدِ مَنْ نَاوَاني، وَأَرْصَدَ لِيَ الْبَلاءَ فِيمَا لَمْ أُعْمِلْ فيهِ فِكْري، فَابْتَدَأْتَني بِنَصْرِكَ، وَشَدَدْتَ أَزْري بِقُوَّتِكَ، ثُمَّ فَلَلْتَ لي حَدَّهُ، وَصَيَّرْتَهُ مِنْ بَعْدِ جَمْعِ عَدَيدٍ وَحْدَهُ، وَأَعْلَيْتَ كَعْبي عَلَيْهِ، وَجَعَلْتَ ماسَدَّدَهُ مَرْدُوداً عَلَيْهِ، فَرَدَدْتَهُ لَمْ يَشْفِ غَيْظَهُ، وَلَمْ يَسْكُنْ غَليلُهُ، قَدْ عَضَّ عَلَيَّ شَواهُ، وَأَدْبَرَ مُوَلِّياً قَدْ أَخْلَفْتَ سَراياهُ.

وَكَمْ مِنْ بَاغٍ بَغاني بِمَكائِدِهِ، وَنَصَبَ لِي شِرَاكَ مَصائِدِهِ، وَوَكَّلَ بي تَفَقُّدَ رِعَايَتِهِ، وَأَضْبَأَ إِلَيَّ إِضْبَاءَ السَّبُعِ لِطَرِيدَتِهِ، اِنْتِظَاراً لاِنْتِهَازِ الْفُرْصَةِ لِفَرِيسَتِهِ، وَهُوَ يُظْهِرُ لي بَشاشَةَ الْمَلَقِ، وَيَنْظُرُني عَلٰى شِدَّةِ الْحَنَقِ. فَلَمّا رَأَيْتَ يَا إِلٰهِي تبارَكْتَ وَتَعالَيْتَ دَغَلَ سَريرَتِهِ، وَقُبْحَ مَا انْطَوى عَلَيْهِ، أَرْكَسْتَهُ لأُمِّ رَأْسِهِ في زُبْيَتِهِ، وَرَدَدْتَهُ في مَهْوَى حُفْرَتِهِ، فَانْقَمَعَ بَعْدَ اسْتِطالَتِهِ ذَليلاً في رِبَقِ حِبَالَتِهِ، الَّتِي كانَ يُقَدِّرُ أَنْ يَرَاني فِيهَا، وَقَدْ كَادَ أَنْ يَحُلَّ بِي لَوْلَا رَحْمَتُكَ مَا حَلَّ بِسَاحَتِهِ، وَكَمْ مِنْ حَاسِدٍ قَدْ شَرِقَ بِي بِغُصَّتِهِ، وَشَجِيَ مِنّي بِغَيْظِهِ، وَسَلَقَني بِحَدِّ لِسَانِهِ، وَوَحَرَني بِقَرْفِ عُيُوبِهِ، وَجَعَلَ عِرْضِي غَرَضاً لِمَرَامِيهِ، وَقَلَّدَنِي خِلَالاً لَمْ تَزَل فِيهِ، وَوَحَرَني بِكَيْدِهِ، وَقَصَدَني بِمَكيدَتِهِ. فَنادَيْتُكَ يَا إِلٰهِي مُسْتَغيثاً بِكَ، واثِقاً بِسُرْعَةِ إِجابَتِكَ، عَالِماً أَنَّهُ لا يُضْطَهَدُ مَنْ أَوَى إِلٰى ظِلِّ كَنَفِكَ، وَلَنْ يَفْزَعَ مَنْ لَجَأَ إِلى مَعقِلِ انْتِصَارِكَ، فَحَصَّنْتَني مِنْ بَأْسِهِ بِقُدْرَتِكَ.

وَكَمْ مِنْ سَحَائِبَ مَكْرُوهٍ جَلَّيْتَها عَنّي، وَسَحائِبَ نِعَمٍ أَمْطَرْتَها عَلَيَّ، وَجَداوِلَ رَحْمَةٍ نَشَرْتَهَا، وَعَافِيَةٍ أَلْبَسْتَهَا، وَأَعْيُنِ أَحْداثٍ طَمَسْتَها، وَغَواشِيَ كُرُبَاتٍ كَشَفْتَهَا.

وَكَمْ مِنْ ظَنٍّ حَسَنٍ حَقَّقْتَ، وَعَدَمٍ جَبَرْتَ، وَصَرعَةٍ أَنْعَشْتَ، وَمَسْكَنَةٍ حَوَّلْتَ.

كُلُّ ذلِكَ إِنْعَاماً وَتَطَوُّلاً مِنْكَ، وَفِي جَميعِهِ انْهِمَاكاً مِنّي عَلٰى مَعَاصِيكَ، لَمْ تَمْنَعْكَ إِسَاءَتي عَنْ إِتْمامِ إِحْسانِكَ، وَلاحَجَرَني ذٰلِكَ عَنِ ارْتِكَابِ مَسَاخِطِكَ، لا تُسْأَلُ عَمّا تَفْعَلُ.

وَلَقَدْ سُئِلْتَ فَأَعْطَيْتَ، وَلَمْ تُسْأَلْ فَابْتَدَأْتَ، وَاسْتُمِيحَ فَضْلُكَ فَمَا أَكْدَيْتَ، أَبَيْتَ يَا مَولَايَ إلَّا إحْسَاناً، وَامْتِنَاناً، وَتَطَوُّلاً وَإنْعاماً، وَأَبَيْتُ إلَّا تَقَحُّماً لِحُرُمَاتِكَ، وَتَعَدِّياً لِحُدُودِكَ، وَغَفْلَةً عَنْ وَعِيدِكَ، فَلَكَ الْحَمْدُ إِلٰهِي مِنْ مُقْتَدِرٍ لَا يُغْلَبُ، وَذِي أَنَاةٍ لَا يَعْجَلُ.

هٰذَا مَقَامُ مَنِ اعْتَرَفَ بِسُبُوغِ النِعَمِ، وَقابَلَهَا بِالتَّقْصِيرِ، وَشَهِدَ عَلٰى نَفْسِهِ بِالتَّضْييعِ.أَللّٰهُمَّ فَإنِّي أَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ بِالْمُحَمَّدِيَّةِ الرَّفِيعَةِ، وَالْعَلَوِيَّةِ الْبَيْضَاءِ، وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِهِمَا أَنْ تُعِيذَنِي مِنْ شَرِّ كَذَا وَكَذَا، فَإِنَّ ذٰلِكَ لَايَضِيقُ عَلَيْكَ فِيُوجْدُكَ، وَلَا يَتَكَأَّدُكَ فِي قُدْرَتِكَ، وَأَنْتَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

فَهَبْ لِي يَا إِلٰهِي مِنْ رَحْمَتِكَ، وَدَوَامِ تَوْفِيقِكَ، مَا اتَّخِذُهُ سُلَّماً أَعْرُجُ بِهِ إِلٰى رِضْوَانِكَ، وَآمَنُ بِهِ مِنْ عِقَابِكَ، يَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ.

"Allah'ım, Sen bana doğru yolu gösterdin; ben boş şeylerle uğraştım. Sen, bana öğüt verdin; ben taş yürekli oldum. Sen, bana güzel nimetler verdin; ben sana karşı geldim. Sonra da, beni gaflet uykusundan uyandırdığın zaman çağrını duyup bağışlamanı diledim; bağışladın. Tekrar kötü işlerime geri dönünce de beni rüsva etmedin. Şu halde, hamd sana özgüdür, Allah'ım.

Pervasızca kendimi helak vadilerine attım; yokluk yollarına girdim. O vadilerde kahrınla ve o yollara girmekle cezalandırmanla karşılaştım. Beni sana yaklaştıracak tek şey, tevessül edebileceğim tek vesile ise, tevhid inancım ve hiçbir şeyi sana ortak koşmamış, seninle birlikte bir ilah edinmemiş olmamdır. Benliğimle sana kaçmış bulunuyorum. Çünkü günahkârın kaçacak yeri, nasibini zayi edip de iltica peşinde olanın sığınağı sensin.

Nice düşmanlar, düşmanlık kılıcını üzerime çekmiş, bana karşı bıçağının ağzını bilemiş, keskin tarafını benim için inceltmiş, öldürücü zehirlerini benim için hazırlamış, hedeften sapmayan oklarını bana doğru

yöneltmiş, gözünü benden ayırmayarak bana bir kötülük dokundurmak ve acısını tattırmak için fırsat kollamıştır. Ama sen, benim bunlara dayanamayacağımı, benimle savaşmaya niyetlenenlerle baş edemeyeceğimi, bana kötülük etmek isteyenlerin çokluğu karşısındaki yalnızlığımı, aklım ermediği yerlerde bana pusu kurduklarını görünce, Allah'ım, bana yardım etmeye başlamış; gücünle beni desteklemiş, düşmanımın keskin kılıcını köreltmiş; kalabalık bir topluluğu varken onu yalnız bırakmış; beni ona üst etmiş ve beni hedef alan oklarını kendisine geri çevirmiş; böylece, öfkesi yatışmamış, kini dinmemiş ve neye uğradığının şaşkınlığı içinde parmaklarını ısırarak geriye dönünce de ordusunu arkasında bulamamış bir halde onu benden defetmişsin.

Nice zalimler, bana entrikalar hazırlamış, tuzaklar kurmuş, sürekli beni denetlemiş, yırtıcı hayvanın pusuya yatıp avını yakalamak için münasip bir fırsat kollaması gibi pusumda yatmış, yüzüme güldüğü halde bakışlarıyla beni devirmek istemiştir. Ama sen, Allah'ım, ne kadar yüce ve kutlusun, onun içinin hainliğini ve gizlediği şeyin çirkinliğini görünce, kazdığı çukura tepe takla kendisini düşürmüşsün; taşkınlığından sonra zelil bir halde, beni içinde görmek istediği tuzak ilmiğinde kendisini bulmuştur. Oysa senin rahmetin olmasaydı, onun başına gelen neredeyse benim başıma gelecekti.

Nice hasetçiler, beni çekemediğinden tükürüğünü yutamaz hale gelmiş; tükürüğü bir düğüm gibi boğazını tıkamış; bana olan öfkesi bir kemik gibi boğazına takılıp kalmış; keskin diliyle beni incitmiş; kendinde olan ayıplarla beni suçlayarak bana olan kinini açığa vurmuş; iftira oklarıyla haysiyetimi hedef almış; kendi zaaflarını bana isnat etmiş; hilesiyle bana kin beslemiş ve beni aldatmak istemiştir. Ama imdadını umarak, hemen icabet edeceğine güvenerek, rahmetinin gölgesine sığınanın yenilgiye uğramayacağını, desteğini arkasına alanın korkusu olmayacağını bilerek seni çağırınca, Allah'ım, kudretinle beni onun şerrinden korumuşsun.

Nice felaket yüklü bulutları benden uzaklaştırmış; nimet yüklü bulutları üzerime yağdırmış; rahmet ırmaklarını akıtmış; sağlık elbiselerini giydirmiş; musibetlerin gözünü kör etmiş (kaynağını kurutmuş) ve üzüntü perdelerini kaldırmışsın.

Nice iyi zanları gerçekleştirmiş; ihtiyaçları gidermiş; düşenleri kaldırmış ve fakirlikleri zenginliğe dönüştürmüşsün.

Bütün bunlar, senin lütfun ve ihsanınla olmuştur. Oysa ben, tüm bu durumlarda sana karşı gelmek istemişim. Fakat bu kötü halim, ihsanını tamamlamana engel olmamıştır. Ve bunca ihsanın, beni gazabına sebep olan şeyleri irtikâp etmekten vazgeçirmemiştir. Ancak sen, yaptıklarından dolayı sorgulanmazsın.

Yüceliğine andolsun ki, senden bir şey istenildiği zaman vermişsin; istenilmediği zaman da kendin başlamışsın ve lütfun umulduğu zaman cimrilik yapmamışsın. Çünkü sen, ey Mevlam, ihsan, ikram, lütufta bulunmak ve nimet vermekten başka bir şey istemezsin. Ben ise, hep haramlarına düşmüş, sınırlarını aşmış ve azap vaadinden gaflet etmişim. Şu halde, hamd sana mahsustur, ey Rabbim, ey yenilmeyen güçlü ve acele etmeyen mühlet verici.

Bu; nimetlerin bolluğunu itiraf eden, onları kendi kusuruyla karşılaştıran ve kendisi hakkında (ömrünü) zayi etme tanıklığında bulunan kimsenin durumudur.

Allah'ım, ben, Muhammed'in yüce hakikatini ve Ali'nin parlak gerçekliğini vesile edinerek sana yakınlık arıyorum; onları vasıta ederek şu ve şu kötülükten sana sığınıyorum. Zira zenginliğin karşısında bu iş sana zor değil; kudretin karşısında seni güçlüğe düşürmez. Çünkü sen, her şeye kadirsin.

Şu hâlde, Allah'ım, rahmetin ve tevfikinin devam etmesi sayesinde bana, rızvanına doğru ağacağım ve cezandan korunacağım bir vesile ver; ey merhametlilerin en merhametlisi."[99]

I) Yolculuğa Çıkma Namazı

Yolculuğa çıkacak olan kimsenin, ailesinin yanından ayrılmadan iki rekât namaz kılması müstehab görülmüştür. İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) bu konuda Resulullah'ın (saa.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

[99] İmam Zeynelâbidîn, *Sahîfe-i seccâdiye*, 380-387.

مَا اسْتَخْلَفَ عَبْدٌ عَلَى أَهْلِهِ بِخِلَافَةٍ أَفْضَلَ مِنْ رَكْعَتَيْنِ يَرْكَعُهُمَا إِذَا أَرَادَ سَفَراً يَقُولُ اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْتَوْدِعُكَ نَفْسِي وَ أَهْلِي وَ مَالِي وَ دِينِي وَ دُنْيَايَ وَ آخِرَتِي وَ أَمَانَتِي وَ خَوَاتِيمَ عَمَلِي إِلَّا أَعْطَاهُ اللّٰهُ مَا سَأَلَ.

"Yolculuğa çıkmak istediğinde bir kul, (evinde) kılacağı iki rekât namazdan daha iyi bir halefi ailesinin yanında bırakmış olamaz. Namazdan sonra da: 'Allah'ım! Canımı, ailemi, malımı, dinimi, dünyamı, ahiretimi, emanetimi, işlerimin sonucunu sana emanet ediyorum.' Derse, dilediği şeyi Allah mutlaka kendisine verir."[100]

İ) Namaz İçin Naip Tutmak

Kişi, hayatta iken kılmadığı namaz ve yerine getirmediği diğer ibadetleri, ölümünden sonra ücret karşılığı yapmak üzere bir başkasını naip tutabilir. Ancak bir kişi bunları ücretsiz de yaparsa sahih olur.

Hayattaki bir kişi, Resulullah'ın (saa.) ve Ehl-i Beyt imamlarının (hepsine selam olsun) türbelerini ziyaret etmek gibi bazı müstehab işleri yaptırmak üzere bir başkasını ücretle naip tutabilir. Ayrıca müstehab bir iş yapılıp sevabı ölülere veya dirilere hediye edilebilir.

Ücretle tutulan naip, kendisini ölü yerine koymalı ve onun ibadetlerini kaza etmelidir. Bir ameli yapıp sevabını ölüye hediye etmesi yeterli olmaz.

Ölen birisinin namazları için bir başkasını ücretle tutan kimse, ücretlinin amelleri yerine getirmediğini veya batıl olarak yerine getirdiğini anlarsa, ikinci bir ücretli tutmalıdır.

Ücretlinin amelleri yapıp yapmadığından şüphe edilirse, başka bir ücretli tutulmalıdır. Ama ücretlinin yaptığı amelin sahih olup olmadığından şüphe edilirse, başka bir ücretli tutmak gerekmez.

[100] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 480.

Özrü olup örneğin oturarak namaz kılan bir kimse, ölünün namazlarını kılmak için ücretli olarak tutulamaz. Hatta farz ihtiyat gereği, teyemmüm veya cebire abdesti alarak namaz kılan kimse de ücretli tutulmamalıdır.

Erkek kadın için, kadın da erkek için ücretli tutulabilir. Namazların sesli ve sessiz kılınması hususunda, ücretli kendi durumuna göre hareket etmelidir.

Ölünün namazlarının tertiple kaza edilmesi gerekmez.

Bir ölünün namazları için ücretli tutulan kimse, ücretin hepsini alır ve namazları kılıp bitirmeden ölürse, "bütün namazları ücretlinin kendisi kılmalıdır" diye şart koşulmuşsa, kılınmayan namazların bedeli onun malından ölünün velisine verilmelidir. Eğer ücretlinin kendisinin yapması gerektiğine dair herhangi bir şart koşulmamışsa, vârislerin ölünün geriye bıraktığı mal ile başka bir ücretli tutmaları gerekir ve eğer geriye bir mal bırakmamışsa, mirasçıların bir şey yapmaları gerekmez.[101]

XXIV. MESCİTLERE AİT HÜKÜMLER

Mescitler Allah'a ibadet yerleri olduğu için oralara itina göstermek, saygıda kusur etmemek, içini-dışını temiz tutmak ve asla kirletmemek gerekir.

Farz ihtiyat gereği, mescit altınla süslenmemelidir ve yine mescide insan ve hayvan gibi canlı resimleri çizilmemelidir. Gül ve fidan gibi cansız şeylerin resimlerini çizmek ise mekruhtur.

Mescit yıkılıp harap olsa bile satılmaz, mülk edinilemez ve yola da katılmaz.

Mescidin kapı ve pencere gibi eşyasının satılması caiz değildir. Mescit eskiyip harap hale gelse bile, bunlar yalnızca o mescidin tamirinde kullanılabilir. O mescitte bir işe yaramazsa, başka bir mescitte kullanılmalıdır. Başka mescitlerde de işe yaramazsa, satılabilir ve parası yalnızca o mescidin tamirinde kullanılır. O mescitte kullanılmazsa, diğer mescitlerin tamirinde kullanılır.

---

[101] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 830.

Mescide gitmek isteyen kimsenin güzel koku sürünmesi, temiz ve kıymetli elbise giymesi, necaseti taşımaması için ayakkabılarının altını kontrol etmesi, mescide girerken önce sağ ayağını atması ve çıkarken de önce sol ayağını dışarı atması müstehabdır.

Mescide girildiğinde tahiyyetü'l-mescit (mescide saygı) niyetiyle iki rekât namaz kılmak müstehabdır. Farz veya nafile bir namaz kılınması da tahiyyetü'l-mescid namazı yerine geçer.

Mecbur kalmadıkça mescitte uyumak, dünya işleriyle ilgili konularda konuşmak, zanaatla meşgul olmak ve içeriği nasihat ve benzeri konular olmayan şiirleri okumak, yitik aramak için sesi yükseltmek mekruhtur.

Soğan, sarımsak ve benzeri şeyleri yiyip ağzının kokusu halkı rahatsız eden kimsenin de mescide gitmesi mekruhtur.[102]

---

[102] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 501-508; Hâmeneî, *Ecvibetü'l-istifta'ât* I. 113-115.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORUÇ BAHİSLERİ

I. ORUÇ

A) Tanımı

Oruç kelimesinin Arapçadaki karşılığı olan *savm* ve *siyam* kelimeleri, sözlükte bir şeyi yapmamak, o şeyden geri durmak gibi anlamlara gelir. Dini bir terim olarak oruç; Yüce Allah'ın emrini yerine getirmek için mükellef kişinin, sabah ezanından akşam ezanına kadar orucu bozan şeylerden uzak durmasıdır.

Orucun maddi-manevi birçok faydaları vardır. Her şeyden önce oruç, Yüce Allah'a karşı yapılan bir itaat ve kulluk görevidir. Bu görevi yerine getiren mümin kişi, önü açık, sınırsız bir sevap ve mükâfata erişir. Çünkü bu, noksanlıklardan münezzeh olan Yüce Allah'ın emrini yerine getirmek için yapılan bir ibadettir. Allah'ın lütuf ve keremi ise boldur. Oruç tutan kişi, ilahi hoşnutluğa erer. Çünkü oruç tutan insanda, ilahi emirlere uyma ve yasaklardan sakınma konusunda titizlik ve duyarlılık diye tanımlayabileceğimiz takva duygusu gelişip güçlenir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı."[1]

---

1 2/Bakara, 183.

İmam Ca'fer es-Sâdık'tan (as.) rivayet edildiğine göre Yüce Allah buyurdu ki:

اَلصَّوْمُ لِي وَأَنَا أَجْزِي عَلَيْهِ

"Oruç benim için tutulur. Onun mükâfatını da ben veririm."[2]

İmam Ca'fer es-Sâdık (as.), Resulullah'ın (saa.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

اَلصَّائِمُ فِي عِبَادَةٍ وَإِنْ كَانَ عَلَى فِرَاشِهِ مَالَمْ يَغْتَبْ مُسْلِمًا

"Oruçlu kişi, bir Müslümanın gıybetini yapmadıkça, kendi yatağında iken bile ibadet halindedir."[3]

Oruç, insanın iradesini terbiye etmesine, heveslerine karşı koymasına, şeytanın baskılarına karşı koymasına, sabrı öğrenmesine, zorluklara direnmede idmanlı olmasına yardımcı olur. Oruçlu kişi her zaman ve her yerde Allah'ın gözetim ve kontrolü altında bulunduğunun bilincine varır, zihni berraklaşır, düşünce ufku açılır. Lokman Hekim'in, oğluna verdiği öğütlerden biri de şu tezi doğrulamaktadır: "Ey oğul! Mide dolduğunda fikir uyur, hikmetin dili tutulur; beden, ibadet edemez hale gelir."[4]

B) Ramazan Ayının Tespiti

Ramazan ayının ilk günü şöyle tespit edilir:

1. Kişinin bizzat kendisinin hilâli görmesi ile.

2. Sözleri kesin bilgi getirecek büyük bir topluluğun, hilâli gördüklerini söylemeleri ile.

3. İki adil erkeğin gece hilâli gördüklerini söylemeleri ile.

4. Şaban ayından otuz günün geçmesi ile. Şaban ayından otuz gün geçince, ramazan ayının ilki sabit olur. Yine, ramazan ayından otuz günün geçmesiyle de şevval ayının ilki sabit olur.

---

2 Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, IV. 63.
3 Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, IV. 64.
4 Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, III. 1618.

Ramazan ayının girdiğini tespit edemediğinden dolayı oruç tutmayan bir kimse, iki adil erkeğin bir önceki gece ramazan ayının hilâlini gördüklerini haber vermeleriyle, o günün orucunu sonradan kaza etmelidir.

Bir şehirde Ramazan ayının başladığı sabit olursa, başka bir şehir için geçerli olmaz. Ama iki şehir birbirine yakın ise veya kişi o iki şehrin ufuklarının bir olduğunu biliyorsa, birinde hilâlin görülmesi diğeri için de geçerli olur.

Ramazan ayının otuzuncu gününün ramazandan mı, yoksa şevval ayından mı olduğu belli olmayan bir günde, insanın oruç tutması gerekir. Fakat bir kimse, akşam olmadan o günün şevval ayının ilk günü olduğunu anlarsa, orucunu açmalıdır.[5]

C) Orucun Farz Olmasının Şartları

Aşağıda sıralanan şartların gerçekleşmesi durumunda kişinin oruç tutması farz olur:

1. Müslüman olmak.

2. Ergen olmak.

3. Akıllı olmak.

4. Baygın hâlde olmamak.

5. Âdet veya loğusa hâlinde olmamak. Özel hallerinde bulunan kadınların oruç tutmaları farz olmadığı gibi, tutmaları halinde tuttukları oruç geçerli olmaz.

6. Oruçtan dolayı mutazarrır olmamak. Mesela hasta olup da oruç tuttuğu takdirde hastalığının artacağı, acı ve eleminin dayanılmaz boyuta ulaşacağı ya da iyileşme süresinin uzayacağı bilinen veya zannedilen kimsenin oruç tutması farz olmaz. Kendi canına zarar gelmeyeceğinden emin olduğu halde malına zarar gelmesinden korkan kimsenin de oruç tutması gerekmez.

Yaşlı kimseler de oruç tutmakta zorlanırlarsa, tutmamaları, tutamadıkları her gün için bir fitre vermeleri caiz olur. Kazâ etmeleri gerekmez.

---

[5] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 215-216.

Doğum zamanı yaklaşmış olan hamile kadın ile süt emmekte olan çocuğu bulunan kadın, oruç tuttukları takdirde kendi canlarına veya çocuklarına zarar geleceğinden korkarlarsa, oruç tutmayabilir; hatta bazen tutmamaları vacib olur. Ancak daha sonra, tutamadıkları her gün için bir fitre vermeli ve ayrıca kaza etmelidirler.

7. Mukim olmak. Namazı kısaltmayı gerektirecek kadar bir mesafeye yolculuk yapan seferî kimselerin oruç tutmaları farz olmadığı gibi, tutmaları halinde tuttukları oruç geçerli olmaz.[6]

D) Ramazanda Oruçlunun Yapması Gereken Şeyler

Ramazan ayında oruç tutan kişinin yapması gereken şeyleri maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. Niyet: Orucun geçerli olması için niyet etmek şarttır. Ama kişinin oruca ille de kalp ile niyet etmesi veya dil ile "Yarın oruç tutacağım." demesi şart değildir. Yüce Allah'ın emrine itaat etmek için, sabah ezanından akşam ezanına kadar oruca aykırı olan işlerden kaçınması yeterlidir. Ramazan ayında gecenin herhangi bir anında oruca niyet edilebilir.

Müstehab oruç için niyetin vakti, gecenin başlangıcından güneşin batışına, niyet edebilecek miktardaki bir vaktin kalmasına kadardır. Dolayısıyla bir kimse, bu zamana kadar orucu bozacak bir iş yapmaz ve müstehab oruca niyet ederse, orucu sahih olur.

Sabah ezanından önce oruca niyet etmeksizin uyuyan kimse, eğer öğleden önce uyanıp niyet etmiş olursa, orucu ister farz olsun, ister müstehab sahihtir. Fakat öğle ezanından sonra uyanırsa, farz oruca niyet edemez.

Ramazan orucundan başka bir oruç tutmak isteyen kimse, bunu niyetinde belirtmelidir. Mesela, "Kazâ orucu" veya "Adak orucu tutuyorum." şeklinde niyet etmelidir. Fakat ramazanda, "Ramazan ayının orucunu tutmaya niyet ettim." diye niyet etmesi gerekmez.

Ramazan ayından orucu kazaya kalan veya üzerine başka bir oruç farz olan kimsenin, nafile oruç tutması caiz değildir.[7]

---

[6] Muhakkik el-Hillî, *el-Muhtasaru'n-nâfi',* 69; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 211-214.

[7] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 245-247.

2. Cünüplük halinde, Fecir vaktinden önce gusletmek: Oruç tutmakla yükümlü olan kişi eğer cünüp ise, fecir vaktinden önce gusletmelidir. Cünüp olduğunu bildiği halde fecir doğuncaya kadar kasıtlı olarak gusletmeyen kimsenin o gün tutacağı oruç geçerli olmaz. Ama uykuda iken ihtilam olan bir kimse, fecir doğuncaya kadar uyanamaz ise, gusletmediğinden dolayı orucuna zarar gelmez.

Özel hallerinde bulunan kadınlar geceleyin bu halleri sona erecek olursa, gusletmeseler bile tutacakları oruç sahih olur.

Oruç tutacak kişi geceleyin cünüp olur da fecir doğmadan gusletmesi gerektiği halde su bulamadığı veya su bulunmakla birlikte vakit darlığı yahut hastalık sebebiyle kullanamadığı için gusledemez ise teyemmüm etmesi yeterli olur.

3. Orucu bozan şeylerden uzak durmak: Oruçlu kimse, fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar, gün boyu orucu bozan şeylerden uzak durmalıdır.[8]

E) Orucu Bozan Şeyler

Dokuz şey orucu bozar. Bunlarla ilgili açıklama şöyledir:

1. Yemek ve İçmek

Oruçlu kişi, su ve ekmek gibi yenilip içilmesi normal olan yahut toprak ve çam sakızı gibi yenilip içilmesi normal olmayan bir şeyi bilerek yer veya içerse, orucu bozulur. Yenilip içilen şey, ister az olsun, ister çok olsun, hüküm değişmez.

Sahur yemeği yerken fecrin doğduğunu anlayan kişi, ağzındaki lokmayı dışarı çıkarmalıdır. Eğer bir kişi böyle yapmaz ve bilerek onu yutarsa, orucu bozulur ve keffaret de gerekir. Yanlışlıkla bir şey yiyip içen kimsenin orucu bozulmaz.

Oruçlu iken, vücuda gıda verip fayda sağlayan iğneleri yaptırmaktan sakınmak gerekir. Ama tedavi amacıyla kullanılan iğnelerin oruca zararı olmaz.

[8] Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 608-613; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 880-890.

Dişlerin arasında kalmış olan yemek kırıntısını kasten yutmak, orucu bozar.

Tükürüğü yutmak orucu bozmaz.

Ağız boşluğuna inmediği sürece sümüğü yutmanın sakıncası yoktur. Ama ağız boşluğuna inerse, farz ihtiyat gereği yutulmamalıdır.

Aşırı susuzluktan dolayı ölmekten korkan oruçlu kimse, ölümden kurtulacak miktarda su içebilir; ama orucu bozulur. Ramazan ayı içerisinde ise, günün geride kalan kısmında oruçlu gibi davranmalıdır.

Bebekler ya da kuşlar için yiyecek maddeleri çiğnemek veya yemeğin tadına bakmak gibi genelde boğaza ulaşmayan bir işi yaparken elde olmaksızın boğaza bir şey kaçsa bile, orucu bozulmaz.[9]

Zaaf ve dayanamamazlık sebebiyle orucu bozmak caiz değildir. Fakat orucun verdiği meşakkat, vücuda zarar verecek derecede olursa, bozmanın sakıncası olmaz.

2. Cinsel İlişkide Bulunmak

Cinsel ilişkide bulunmak, orucu bozar.

Ramazan ayında oruçlu olduğunu unutarak veya iradesi dışında başkasının zorlamasına maruz kalarak cinsel ilişkide bulunan kimsenin orucu bozulmaz. Ancak unutarak ilişkide bulunan kişi, ilişki hâlinde oruçlu olduğunu hatırlar veya zorlamaya maruz kalarak cinsel ilişkide bulunan kimse, zorlama durumu ortadan kalkarsa, bu ilişkiye hemen son vermelidir. Aksi halde orucu bozulur.

3. Mastürbasyon

Mastürbasyon yaparak meni getirme durumunda oruç bozulur.

Oruçlu kimsenin elinde olmaksızın, iradesi dışında menisinin gelmesi, orucunu bozmaz. Fakat bir iş yapar ve bu iş yüzünden elinde olmaksızın menisi gelirse, orucu bozulur.

Meni getirmek kastıyla bir iş yapan oruçludan meni gelmezse, orucu bozulmaz.

---

9 Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 220.

Meni getirmek kastı olmaksızın biriyle oynaşan oruçlu bir kimsenin, eğer oynaşmadan sonra menisinin akma âdeti yoksa, tesadüf eseri meni akması muhtemel olsa bile, orucu sahihtir. Fakat meninin gelmesi yaklaşıncaya kadar oynaşmaya devam eder, çıkmasını da önlemez ve meni dışarı çıkarsa, orucu bozulur.

4. Allah'a, Hz. Muhammed'e (saa.) ve Onun Halifeleri Olan On İki Ehl-i Beyt İmamına (as.) Yalan İsnat Etmek

Oruçlu kimse söz, yazı, işaret veya başka bir şeyle Allah'a, Hz. Peygamber'e (saa.) ve onun halifeleri olan Ehl-i Beyt İmamlarına (as.) bilerek yalan isnat ederse, ondan hemen sonra, "Yalan söyledim." dese veya tövbe etse bile orucu bozulur. Farz ihtiyat gereği Hz. Fâtımat'üz-Zehrâ (sa.), diğer peygamberler ve onların vasileri de aynı hükümdedirler.

Oruçlu kimse, doğru veya yalan olduğunu bilmediği bir hadisi nakletmek isterse, farz ihtiyat gereği o hadisi duyduğu kimseye veya okuduğu kitaba dayandırarak nakletmelidir.

Doğruluğuna inandığı bir sözü, Allah'tan veya Resul-i Ekrem'den (saa.) naklettikten sonra yalan olduğunu anlayan bir kimsenin orucu bozulmaz.

Allah'a ve Peygamber'e (saa.) yalan isnat etmenin orucu bozduğunu bilen bir kimse, yalan olduğuna inandığı bir şeyi onlara isnat ettikten sonra, söylediği şeyin doğru olduğunu anlarsa, orucu sahihtir.

5. Boğaza Yoğun Toz Kaçırmak

İster un gibi yenmesi helâl olan bir şeyin tozu olsun, ister yenmesi haram olan bir şeyin tozu olsun, boğaza yoğun toz kaçırmak orucu bozar.

Rüzgâr vasıtasıyla yoğun bir toz yükselir de oruçlu kimse farkında olduğu hâlde korunmaz ve boğazına yoğun toz kaçarsa, orucu bozulur.

Oruçlu kimse, farz ihtiyat gereği sigara, tömbeki ve benzeri şeylerin dumanını da boğazına kaçırmamalıdır. Ama yoğun buharın boğaza kaçması ile oruç bozulmaz. Fakat yoğun buhar, eğer ağızda suya dönüşür ve oruçlu kimse de onu yutarsa, orucu bozulur.

Dikkatsizlik sonucu toz, buhar, duman ve benzeri bir şey ağza kaçırıldığı takdirde, eğer boğaza ulaşmayacağı kesin olarak bilinirse, oruç bozulmaz.

6. Başın Tamamını Suya Daldırmak

Başının tamamını bilerek suya daldıran oruçlu kimsenin, vücudunun geri kalan kısmı suyun dışında kalsa bile, farz ihtiyat gereği o günün orucunu kaza etmesi gerekir. Ama vücudunun tümü suya girmiş olur ama kafasının bir kısmı dışarıda kalırsa, orucu bozulmaz.

Birinci defada başının yarısını, ikinci defada ise diğer yarısını suya daldıran kimsenin orucu bozulmaz. Başının tamamen suya girip girmediğinden şüphe eden kimsenin, orucu bozulmaz.

Oruçlu olduğunu unutan veya başı zorla suya sokulan kimse, eğer suyun altında iken oruçlu olduğunu hatırlar veya zorlayan kimse artık elini çekerse, başını hemen dışarı çıkarmalıdır. Aksi hâlde orucu bozulur.

Oruçlu olduğunu unutarak gusül niyetiyle başını suya daldırıp gusleden kimsenin orucu bozulmadığı gibi, guslü de sahihtir.

7. Cünüp, Hayız ve Nifas Hâllerinde Sabahlamak

Cünüp kimse, ramazan ayında fecir vaktine kadar kasten gusül etmez veya teyemmüm etmesi gereken kimse kasten teyemmüm etmezse, orucu bozulur.[10]

Ramazan ayı dışında bir kimse, ramazan ayı orucu gibi belli vakti olan farz bir oruç tutmak ister ve fecir vaktine kadar da gusül veya teyemmüm etmezse, öğleye kadar gusül veya teyemmüm ettiği takdirde orucu sahihtir.

Ramazanda gündüz vakti uyurken ihtilâm olan kimsenin hemen gusletmesi farz değildir.

Ramazan ayında sabah ezanından sonra uyanıp, ihtilâm olduğunu gören kimse, ezandan önce ihtilâm olduğunu bilse dahi orucu sahihtir.

---

[10] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 222.

Ramazan ayının orucunu kaza etmek isteyen bir kimse, kasten olmasa bile cünüp olarak sabahlarsa o günü oruç tutamaz; oruç tuttuğu takdirde orucu geçersiz olur.

Ramazan orucunun kazasını tutmak isteyen bir kimse, sabah ezanından sonra uyanıp ihtilâm olduğunu görünce, bakılır: Eğer kaza orucunun vakti dar olursa, mesela, ramazan ayından beş gün kazaya kalan orucu olur, öte taraftan gelecek ramazan ayına da beş gün kalmış olursa, ramazandan sonra onun yerine bir gün oruç tutmalıdır. Fakat kaza orucunun vakti geniş olursa, başka bir günde oruç tutmalıdır. Buna göre, her iki durumda da o günü oruç tutması gerekmez.

İster belli bir vakti olsun, ister olmasın, ramazan orucu ile ramazan ayından kazaya kalan oruçlar dışında, kasten bile cünüp olarak sabahlayan kimsenin tuttuğu orucu sahihtir.

Fecir vaktinden önce hayız veya nifas kanı kesilen ama bilerek gusletmeyen veya teyemmüm etmesi gerektiği hâlde bilerek teyemmüm etmeyen kadının tuttuğu oruç geçersizdir.

Fecir vaktinden önce hayız veya nifas hâlinden çıkan bir kadının gusledecek kadar vakti olmadığında, bakılır: Eğer ramazan ayının orucunu veya kazasını tutmak isterse, teyemmüm etmesi gerekir, dolayısıyla orucu da sahih olur. Fakat müstehab bir oruç yahut keffaret ve adak orucu gibi farz bir oruç tutmak isterse, teyemmüm etmese bile orucu sahihtir; ama müstehab ihtiyat gereği teyemmüm etmelidir.

Fecir vaktinden sonra hayız veya nifas kanından temizlenen ya da gün ortasında hayız veya nifas kanı gören kadının, akşama yakın bir zamanda olsa bile orucu batıl olur.

8. Lavman Yapmak

Tedavi amaçlı olsa bile lavman yapmak orucu bozar. Ama tedavi için fitil kullanmanın sakıncası yoktur.

9. Kusmak

Oruçlu kimsenin isteyerek kusması -hastalık veya benzeri bir sebepten dolayı olsa dahi- orucu bozar. Fakat yanılarak veya elde olmayarak kusmak orucu bozmaz.

Kusmayı önleyebilen oruçlu kimse için zarar ve meşakkat söz konusu olmazsa, kusmayı önlemelidir.

Geğirdiği zaman boğazından bir şey geleceğini kesin olarak bilen kimse, kasten geğirmemelidir.

Geğirme sonucu oruçlu kimsenin boğazına veya ağzına kendiliğinden bir şey gelirse, onu dışarı atmalıdır. Ancak elinde olmaksızın mideye inerse, orucu sahihtir.[11]

F) Orucu Bozan Şeylerin Hükmü

Oruca aykırı olan işlerden birini bilerek ve isteyerek yapmak orucu bozar. Cünüp kimse uyur ve fecir vaktine kadar da gusletmezse, tutacağı oruç geçersizdir.

Orucu bozan işlerden birini yanılarak yaptıktan sonra, orucun bozulduğunu zannederek oruca aykırı olan bir işi bilerek tekrar yapan kimsenin orucu bozulur.

Boğazına zorla bir şey dökülen veya kafası zorla suya sokulan oruçlunun orucu bozulmaz. Fakat "Yemek yemediğin takdirde malına veya canına zarar vereceğiz." diyerek oruçlu kimseyi oruca aykırı olan işlerden birini yapması için tehdit edip, orucunu bozmaya zorladıklarında, oruçlu, zararı önlemek için kendi eliyle bir şey yerse, orucu bozulur.[12]

G) Oruçluya Mekruh Olan Şeyler

Oruçluya bazı şeyler mekruhtur. Bunların bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

1. Göze ilâç damlatmak.

2. Tesiri (tadı veya kokusu) boğaza gidecek şekilde sürme çekmek.

3. Kan aldırmak ve hamama girmek gibi oruçluya güç kaybettiren bir iş yapmak.

4. Enfiye çekmek. Eğer tesirinin boğaza ulaşacağı bilinmezse, mekruhtur. Ama boğaza ulaşacağı bilinirse, caiz değildir.

---

[11] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 891-923.
[12] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 923-925.

5. Güzel kokulu bitkileri koklamak.

6. Kadının suyun içinde oturması.

7. Fitil kullanmak.

8. Giyili elbiseyi ıslatmak.

9. Diş çektirmek ve ağzın kanamasına sebep olan herhangi bir iş yapmak.

10. Islak bir misvakı kullanmak.

11. İnsanın, meni getirme kastı olmaksızın kendi karısını öpmesi veya şehvetini uyandıracak bir iş yapması. Ama meni getirme kastıyla bunlar yapılır da, meni gelirse oruç bozulur.[13]

H) Kazâ ve Keffaret Gerektiren Durumlar

Ramazan ayında kasten kusan veya gece cünüp olduktan sonra üç defa uyanıp tekrar uyuyan ve sonra da fecir vaktine kadar uyanmayan oruçlunun üzerine ancak o günün kazası farz olur. Kasten lavman yapan veya başının tamamını suya daldıran kimseye, farz ihtiyat gereği keffaret de gerekir. Oruca aykırı olan diğer şeylerin orucu bozduğunu bildiği hâlde kasten yapan kimsenin üzerine ise hem kaza, hem de keffaret farz olur.

Hükmü bilmeyişi yüzünden orucu bozan işlerden birini yapan kimse eğer hükmü öğrenebilir durumda olursa, farz ihtiyat gereği üzerine keffaret gerekir. Ama hükmü öğrenebilir durumda olmaz veya böyle bir hükmün farkına varmaz yahut o işin orucu bozmadığını kesin olarak bilirse, üzerine keffaret gerekmez.[14]

I) Orucun Keffareti

Ramazan orucunun keffareti üzerine farz olan kimse, bir köle azat etmeli veya bir sonraki hükümde açıklayacağımız şekilde iki ay oruç tutmalı veya altmış fakiri ya doyuracak kadar yedirmeli yahut her birine bir müd (yaklaşık 750 gr.) buğday, arpa ya da benzeri yiyecek maddesini vermelidir. Bunların hiçbirine gücü yetmeyen kimse, gücü

---

[13] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 925-926; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 257-258.

[14] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 926-928.

yettiği miktar kadarıyla fakirleri doyurmalıdır. Eğer hiçbir şekilde yiyecek maddesi vermeye gücü yetmezse, en azından mesela bir kere "Estağfirullah" diyerek, Yüce Allah'tan mağfiret dilemelidir. Ancak farz ihtiyat gereği, istiğfar ettikten sonra keffareti ödemeye güç kazanırsa, keffareti yerine getirmesi gerekir.

Ramazan orucunun keffaretini iki ay oruç tutarak ödemek isteyen kimse, onun otuz bir gününü peş peşe tutmalıdır; ama sonraki günlerin peş peşe tutulması zorunlu değildir.

Ramazan orucunun keffaretini iki ay oruç tutmakla yerine getirmek isteyen kimsenin peş peşe tutacağı otuz bir günün içinde, Kurban Bayramı gibi oruç tutulması haram olan bir günün bulunmaması gerekir. Aksi halde keffaret orucuna başlanamaz.

Peş peşe tutulacak otuz bir gün dolmadan özürsüz olarak bir gün oruç tutulmaz veya belirli bir adak gününün orucu gibi tutulması farz olan bir gün araya girecek şekilde oruca başlanmış olursa, keffaret orucuna yeniden başlanması gerekir.

Hayız, nifas, mecburi yolculuk gibi özürler sebebiyle peş peşe tutulan oruçları yarıda bırakan kişinin, keffaret orucuna yeniden başlaması gerekmez. Böyle bir kimse özrü ortadan kalkınca, orucuna kaldığı günden devam eder.

Oruçlu kimse orucunu haram bir şeyle bozacak olursa, farz ihtiyat gereği üzerine cem keffareti gerekir. Yani bir köle azat etmeli, iki ay oruç tutmalı ve altmış fakiri ya doyurmalı veya onlardan her birine bir müd (yaklaşık 750 gr.) buğday, arpa, ekmek veya benzeri bir şey vermelidir. Bunların üçünü birden yapmaktan aciz olan kimse, hangisine gücü yeterse onu yerine getirmelidir.

Allah'a veya Peygamber'e (saa.) yalan isnat eden oruçlu kimsenin üzerine, farz ihtiyat gereği cem keffareti gerekir.

Ramazan ayının aynı gününde cinsel ilişki olayı birkaç kez tekrarlanırsa, ilişki kuran kimsenin üzerine keffaret türlerinden sadece biri gerekir. Fakat zina gibi aslen haram olan bir yol ile cinsel ilişkide bulunursa, üzerine cem keffareti, yani keffaret çeşitlerinin her üçü gerekir.

Aynı gün içinde cinsel ilişki dışında oruç bozma olayı birkaç kez tekrarlanırsa, bunlardan dolayı tek bir keffaret ödemek yeterli olur.

Belli bir günde oruç tutmayı adayan kimse, o günün orucunu kasten bozarsa, bir köle azat etmeli veya peş peşe iki ay oruç tutmalı ya da altmış fakiri doyurmalıdır.

Başkasının akşam olduğunu haber vermesi üzerine iftar eden kimse, sonradan akşam olmadığını anlarsa, haber veren adil bir kimse değilse üzerine hem kaza, hem de keffaret gerekir. Ama haber veren adil bir kimse ise, sadece kaza gerekir.

Orucunu bilerek bozduktan sonra hayız, nifas veya hastalık gibi bir özürle karşılaşan kimseye keffaret farz olmaz.

Ramazan ayının ilk günü olduğunu kesin olarak bildiği hâlde orucunu bilerek bozan kimse, eğer daha sonra o günün şaban ayının son günü olduğunu anlarsa, üzerine keffaret gerekmez.

Ramazanın son günü mü yoksa şevval ayının ilk günü mü diye şüphelendiği bir günde orucunu bilerek bozan kimse, daha sonra şevval ayının ilk günü olduğunu anlarsa, üzerine keffaret farz olmaz.

Oruçlu kimse, ramazan ayında oruçlu olan hanımıyla cinsel ilişkide bulununca, bakılır: Eğer hanımını bu işe mecbur etmişse, hem kendisinin hem de hanımının keffaretini vermelidir. Fakat kadının kendisi de bu işe razı olmuşsa, her birine birer keffaret farz olur.

Bir kadın oruçlu olan kocasını cinsel ilişkiye veya orucu bozan başka bir işi yapmaya zorlarsa, üzerine kocasının keffareti farz olmaz.

Eğer erkek, hanımını cinsel ilişki dışında orucu bozan başka bir işe zorlarsa, kadının keffaretini ödemesi gerekmediği gibi kadının üzerine de keffaret farz olmaz.

Yolculuk veya hastalık gibi bir sebepten ötürü oruç tutmayan kimse, oruçlu olan hanımını cinsel ilişkiye zorlayamaz; fakat zorladığı takdirde ihtiyat gereği kadının keffaretini ödemesi gerekir.

Keffaret borcunu altmış fakire yiyecek maddesi vererek ödemesi gereken kimse, altmış fakire ulaşma imkânı olduğu takdirde onların her birine yaklaşık 750 gr. miktarında olan bir müdden fazla yiyecek maddesi vermemeli veya bir fakiri bir defadan fazla doyurmamalıdır. Fakat yiyecek maddelerini, nafakaları üzerine farz olan ailesinin fertlerine aynen vereceğinden veya onlara yedireceğinden emin olduğu bir

fakire, ailesinin her biri için yaşları küçük olsa dahi birer müd vermesinin sakıncası yoktur.

Ramazan orucunun kazasını tutmakta olan bir kimse, öğleden sonra orucunu kasten bozarsa, altmış fakire birer müd (yaklaşık 750 gr.) buğday ve benzeri yiyecek maddesi vermeli; bunu vermekten aciz olursa, farz ihtiyat gereği üç gün peş peşe oruç tutmalıdır.[15]

İ) Sadece Kazâ Gerektiren Durumlar

Sadece kaza gerektiren durumları şöyle sıralayabiliriz:

1. Ramazan ayının gündüzünde bilerek kusmak.

2. Orucu bozacak bir iş yapmadığı hâlde oruca niyet etmemek veya riya için oruç tutmak veya oruçlu olmamaya niyet etmek.

3. Ramazan ayında cünüp olduktan sonra gusletmeyi unutarak bir veya birkaç gün cünüp hâlde oruç tutmak.

4. Ramazan ayında fecrin doğup doğmadığını araştırmadan, fecrin doğuşundan sonra orucu bozan bir iş yapmak. Fakat araştırdıktan sonra fecrin henüz doğmadığına zannı veya kesin bilgisi hasıl olan kimse, bir şey yer ve sonradan sabah olduğunu anlarsa, o günü kaza etmesi gerekmez.

5. Fecir doğduğu hâlde, "Henüz doğmamıştır" diyen bir kimsenin sözüne dayanarak oruca aykırı olan bir iş yapmak.

6. "Fecir doğmuştur" diyen kimsenin sözüne inanmayarak veya şaka yaptığını zannederek, fecir doğduğu hâlde oruca aykırı bir harekette bulunmak.

7. Akşam vakti olmadığı hâlde, olduğuna şahitlik eden adil bir kimsenin haber vermesi üzerine iftar etmek.

8. Güneş batmadığı hâlde, açık (ve bulutsuz) havanın kararması nedeniyle akşam olduğuna inanarak oruç açmak. Fakat havanın bulutlu olması nedeniyle akşam olmadığı hâlde, oldu sanarak iftar edilirse, kaza gerekmez.

---

[15] Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 282-286; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 928-938.

9. Serinlemek için veya sebepsiz yere ağza su verip çalkalarken, elde olmaksızın boğaza su kaçırmak. Fakat oruçlu olduğunu unutan kimse, bir şey içer veya abdeste başladığında ağzına su alırken elinde olmaksızın boğazından aşağı su kaçarsa kaza gerekmez.

Oruçlu kimse, su dışında sıvı bir maddeyi ağzına aldığında veya burnuna su aldığında elinde olmaksızın boğazına bir şey kaçırırsa, üzerine kaza lazım gelmez.

Oruçlu kimsenin, ağzına aşırı miktarda su alıp çalkalaması mekruhtur. Suyu ağzında çalkaladıktan sonra tükürüğünü yutmak isteyen kimsenin üç defa dışarıya tükürmesi uygun olur.

Oruçlu kimse, suyu ağzına alıp çalkalarken elinde olmayarak veya unutarak boğazına su kaçacağını bilirse, ağzına su almamalıdır.

Ramazan ayında fecir doğduğu hâlde, araştırdıktan sonra fecrin doğmadığına inanıp, orucu bozacak işlerden birini yapan kimseye kaza gerekmez.

Akşam olup olmadığından şüphe eden kimse, orucunu açamaz. Ama fecrin doğup doğmadığından şüphe eden kimse, araştırmadan önce bile orucu bozan bir iş yapabilir.[16]

J) Orucu Kazâ Etmenin Şartları

Ramazan ayında tutulması farz olan orucu zamanında tutmamış olan bir kimsenin bu orucu daha sonra kaza etmesi gerekir. Ancak kaza etmesi için de kendisinde bazı şartların bulunması gerekir ki, bu şartları şöyle sıralayabiliriz:

a) Müslüman olmak. İhtida eden bir kimse, gayr-i müslim iken tutmamış olduğu oruçları, Müslümanlığa girdikten sonra kaza etmekle yükümlü değildir.

b) Akıllı olmak. Cinnet geçiren veya bayılan bir kimse, daha sonra iyileşip akıllandığında veya ayılıp kendine geldiğinde, cinnet halinde veya baygın iken tutmamış olduğu oruçları kaza etmekle yükümlü değildir.

---

[16] Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 285; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 938.

c) Ergen olmak. Ergenlik döneminde çocuğun tutmamış olduğu ramazan orucunu, ergen olduktan sonra kaza etmesi gerekmez.[17]

K) Kazâ Orucu İle İlgili Hükümler

• Deliren bir kimsenin, kendine gelip iyileşince, delilik zamanında tutmadığı oruçları kaza etmesi gerekmez.

• Müslüman bir kimse dinden çıkarsa, irtidad döneminde tutmadığı oruçları tekrar İslam'a dönmesi halinde kaza etmelidir.

• Tedavi amacıyla yediği bir şeyin etkisi sonucu sarhoş olan bir kimsenin, sarhoşluk nedeniyle tutmadığı oruçları kaza etmesi gerekir. Hatta bir kimse, oruca niyet ettikten sonra sarhoş olur ve sarhoşluk hâlinde kendine gelip iyileşinceye kadar da oruca aykırı olan bir iş yapmazsa, farz ihtiyat gereği o günün orucunu tamamlamalı ve sonradan da kaza etmelidir.

• Mazeretli olduğu için birkaç gün ramazan orucunu tutmayan kimse, sonradan özrünün ne zaman bertaraf olduğunda şüpheye düşerse, orucunu tutmadığı günler hususunda ihtimal verdiği en az miktarı kaza edebilir. Mesela, ramazandan önce yolculuğa çıkan bir kimse, ramazanın beşinci veya altıncı gününün hangisinde yolculuktan döndüğünü bilmezse, beş günü kaza etmekle yetinebilir. Yine özrünün ne zaman ortaya çıktığını bilmeyen kimse de sayı bakımından ihtimal verdiği en az miktarı kaza edebilir. Mesela, ramazan ayının sonlarında yolculuğa çıkan ve ramazandan sonra dönen kimse, ramazanın yirmi beşinde mi yoksa yirmi altısında mı yolculuğa başladığından şüphe ederse, şüphesinin az tarafını yani yirmi altısından hesaplayarak beş günü kaza edebilir.

• Birkaç ramazandan orucu kazaya kalan kimse, bunlardan dilediğini önce tutabilir. Birkaç ramazandan orucu kazaya kalan kimse, niyet ederken tuttuğu orucun hangi ramazanın kazasına ait olduğunu belirtmezse, ilk ramazanın kazası olarak sayılır.

• Ramazan ayında hastalanıp, oruç tutamayan kimsenin hastalığı sonraki ramazana kadar devam ederse, kaza gerekmez; ama her bir güne karşılık fidye (yaklaşık 750 gr.) bir müd buğday veya arpa gibi

---

[17] Muhakkik el-Hillî, *el-Muhtasaru'n-nâfi'*, 69.

yiyecek maddelerinden fakire vermesi gerekir. Fakat orucu tutmamasının sebebi, yolculuk gibi başka bir özürden ötürü olur ve bu özrü de gelecek ramazana kadar devam ederse, tutmadığı oruçları sonradan kaza etmeli ve müstehab ihtiyat gereği de her bir güne karşılık yaklaşık 750 gr. yiyecek maddesi fakire vermelidir.

• Hastalık nedeniyle ramazan orucunu tutmamış olan kimse, ramazandan sonra iyileşir fakat gelecek ramazana kadar devam eden başka bir özrün çıkmasıyla oruçları kaza edemezse, ikinci ramazandan sonra tutmadığı oruçları kaza etmelidir. Yine, ramazan ayında yolculuk gibi hastalıktan başka bir özürle karşılaşması sonucu ramazan orucunu tutmayan kimse, eğer ramazandan sonra bu özrü ortadan kalkar; ama gelecek ramazana kadar süren bir hastalık nedeniyle oruçlarını kaza etmezse, tutmadığı oruçları kaza etmesi gerekir.

• Bir özür nedeniyle ramazan ayında oruç tutmayan kimsenin özrü ramazandan sonra ortadan kalktığı hâlde kasten sonraki ramazana kadar kaza oruçlarını tutmazsa, bu oruçları sonradan kaza etmeli ve her gün için de fidye yani yaklaşık 750 gr. buğday, arpa veya benzeri bir şeyi fakire vermelidir.

• Hastalığı birkaç yıl devam eden kimsenin iyileştikten sonra gelecek ramazana kadar kaza orucu tutabilecek kadar vakti olursa, sadece son ramazandan kazaya kalan oruçları tutması gerekir. Önceki yıllardan kazaya kalan oruçların her bir günü için ise, fidye olarak fakire yaklaşık 750 gr. buğday, arpa veya benzeri gıda maddesi vermelidir.

• Her gün için fidye (yaklaşık 750 gr. yiyecek maddesi) vermesi gereken kimse, birkaç günün keffaretini tek bir fakire verebilir.

• Ramazan orucunun kazasını birkaç yıl geciktiren kimse, hem bu kazaları tutmalı, hem de her gün için fakire fidye vermelidir.

• Ramazan orucunu bilerek tutmayan kimsenin hem kaza, hem de keffaret yani bir köle azat etmesi veya altmış fakiri doyurması veya iki ay oruç tutması gerekir. Eğer kazasını müteakip ramazana kadar tutmazsa, ayrıca her gün için fakire yaklaşık 750 gr. buğday veya arpa gibi yiyecek türü bir şey de vermesi gerekir.

• Ramazan orucunu bilerek tutmayan bir kimse, aynı günde orucu bozan şeylerden birini mükerrer yaparsa, oruç tutmadığından dolayı sadece tek bir keffaret ödemesi yeterlidir.

• Babanın ölümünden sonra kazaya kalan namaz ve oruçlarını büyük erkek evladının yerine getirmesi farzdır. Fakat annenin oruçlarını kaza etmek, büyük erkek evladın üzerine farz değildir.

• Üzerinde adak orucu gibi ramazan orucundan başka farz bir orucu kazaya kalan baba, bunu kaza etmeden ölürse, büyük erkek evladı onu babasının adına kaza etmelidir.[18]

L) Yolculukla İlgili Oruç Hükümleri

• Dört rekâtlı namazlarını iki rekât olarak kılması gereken bir yolcu oruç tutamaz. Ama işi yolculuk olan veya yolculuğu günah olarak nitelenen kimse gibi namazlarını tam kılan bir kimse, yolculukta oruç tutmalıdır.

• Ramazan ayında yolculuğa çıkmanın sakıncası yoktur; fakat yolculuk oruçtan kaçmak için olursa mekruhtur.

• Ramazan orucu dışında üzerine belli bir oruç farz olan kimse, farz ihtiyat gereği o günde yolculuk yapmamalıdır. Ama belirli bir günde oruç tutmayı adayan kimsenin o günde yolculuğa çıkmasının sakıncası yoktur.

• Gün belirtmeksizin oruç tutmayı adayan bir kimse, bu orucu seferde tutamaz. Ama belirli bir günü seferde oruç tutmayı adarsa, onu yolculukta yerine getirmelidir. Yine belirli bir günü ister seferde olsun, ister hazarda olsun, oruç tutmak için adamış olursa, yolculukta olsa bile o günü oruç tutmalıdır.

• Yolcu kimse, Yüce Allah'tan bir dilekte bulunmak için Medine'de üç gün müstehab oruç tutabilir.

• Yolculukta orucun geçersiz olduğunu bilmeden oruç tutan kimse, oruçlu bulunduğu günün içerisinde bu hükmü öğrenmiş olursa, orucu bozulur. Ama akşama kadar öğrenmezse orucu sahihtir.

• Yolcu olduğunu veya seferde orucun geçersiz olduğunu unutarak yolculukta oruç tutan kimsenin orucu geçersizdir.

• Oruçlu olan kimse öğleden sonra yolculuğa çıkarsa, orucunu tamamlamalıdır. Öğleden önce yolculuğa çıkan kimse ise, ancak şehrin

---

[18] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 934-951; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 297-301.

duvarlarının görünmeyeceği ve ezan seslerinin duyulmayacağı yere vardığında orucunu bozabilir. Ondan önce orucunu bozarsa, farz ihtiyat gereği üzerine keffaret de gerekir.

• Öğleden önce vatanına veya on gün kalmak istediği bir yere varan yolcu, orucu bozan bir iş yapmamışsa, o günü oruç tutar. Ama orucu bozan bir iş yapmışsa, o günün orucu üzerine farz olmaz. Sonra kaza eder.

• Vatanına veya on gün ikamet edeceği yere öğleden sonra varan yolcu, o günü oruç tutamaz.

• Yolculuk veya herhangi bir özür nedeniyle oruç tutmayan kimsenin, ramazan ayının gündüzünde cinsel ilişkide bulunması ve yemek-içmekle kendini tam olarak doyurması mekruhtur.[19]

M) Haram ve Mekruh Oruçlar

Ramazan ve Kurban Bayramı günlerinde oruç tutmak haramdır. Aynı şekilde, şaban ayının otuzuncu gününün şabandan mı yoksa ramazan ayından mı olduğu bilinmeyen günde ramazan ayına niyet edilerek tutulan oruç da haramdır.

Kadın, nafile oruç tuttuğu takdirde kocasının haklarını zâyi edecek olur veya kocası onun müstehab oruç tutmasına izin vermezse, farz ihtiyat gereği nafile oruç tutmamalıdır.

Evladın tuttuğu nafile oruç, anne-babasına veya büyükbabasına eziyete sebep olacaksa, caiz değildir. Hatta onların eziyet görmesine sebep olmasa bile, onun nafile oruç tutmasını yasakladıkları takdirde farz ihtiyat gereği tutmamalıdır.

Babasının izni olmaksızın nafile oruç tutan çocuğun oruç tutmasını babası günün ortasında yasaklarsa, orucunu bozmalıdır.

Bir kimse, orucun zararlı olacağına ihtimal verip kendisine zarar geleceğinden korkarsa, eğer böyle bir ihtimal, halkın nazarında yerinde bir ihtimal ise, oruç tutamaz ve oruç tuttuğu takdirde orucu geçerli olmaz. Ama Allah rızası için oruç tutar ve sonradan da zararlı olmadığı anlaşılırsa, orucu geçerli olur.

---

[19] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 951-955.

Orucun kendisine zararlı olmadığına inanarak oruç tutan bir kimse, akşam olduktan sonra kendisine zararlı olduğunu anlarsa, o günün orucunu sonradan kaza etmelidir.

Aşure günü ile Arefe günü mü, yoksa Kurban Bayramı günü mü olduğu şüpheli olan günde oruç tutmak mekruhtur.[20]

N) Müstehab Oruçlar

Önceki hükümlerde açıklanan haram ve mekruh oruçlar dışında, yılın bütün günlerinde oruç tutmak müstehabdır. Ama bazı günlerde oruç tutmak özellikle tavsiye edilmiştir ki, o günler de şunlardır:

1. Kamerî ayların ilk Perşembe, son Perşembe ve onuncu günden sonraki ilk Çarşamba günleri olmak üzere her aydan üç gün oruç tutmak. Bu günlerde oruç tutamayan kimsenin, bunları kaza etmesi müstehabdır. Hatta asla oruç tutamayan kimsenin her güne karşılık yaklaşık 750 gr. yiyecek maddesi veya bir dirhem, yani 2.4 gr. gümüşü fakire vermesi müstehabdır.

2. Kamerî ayların on üç, on dört ve on beşinci günlerinde oruç tutmak.

3. Recep ve şaban aylarının tamamını veya bir gün olsa bile bu iki ayın bir kısmını oruçlu geçirmek.

4. Nevruz gününü, zilkade ayının yirmi beş ve yirmi dokuzuncu günlerini, zilhicce ayının başından Arefe gününe kadar olan günleri oruçlu geçirmek. Fakat oruç tutunca, zaafa uğrayarak Arefe gününün dualarını okumaya durumu elverişli olmayan kimseye, Arefe gününde oruç tutmak mekruhtur.

5. Yine Mübarek Gadir-i Hum Bayramı (18 zilhicce), muharrem ayının birinci ve üçüncü günleri, Resul-i Ekrem'in (saa.) mübarek doğum günü olan 17 Rebiulevvel ve peygamberlik görevinin kendisine verildiği gün olan recep ayının 27. günü (Meb'as Bayramı) oruç tutmak müstehabdır.

6. Ramazan bayramından sonra Şevval ayından altı gün aralıksız oruç tutmak da müstehabdır. Bir hadis-i şerifte bildirildiğine göre bu

---

[20] Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn*, II. 109-112; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, I. 964-967.

altı günlük Şevval orucunu tutan kimse, senenin tamamını oruçlu geçirmiş gibi sevap kazanır.

Müstehab oruca başlayan kimsenin bu orucu tamamlaması farz değildir. Hatta mümin bir kardeşi kendisini yemeğe davet ettiğinde davetini kabul edip, orucunu bozması müstehabdır. Bozduğu bu nafile orucu daha sonra kaza etmesi de gerekmez.[21]

O) Oruçlu Gibi Davranmanın Müstehab Olduğu Durumlar

Ramazan ayında oruçlu olmayan kimsenin, oruçlu gibi davranmasının müstehab olduğu durumlar:

1. Yolculuk esnasında orucu bozan şeylerden birini yapıp, öğleden önce kendi vatanına veya on gün kalacağı yere varan yolcu.

2. Öğleden sonra, kendi vatanına veya on gün kalacağı yere varan yolcu.

3. Öğleden önce iyileşen ve orucu bozan işlerden birini yapmış olan hasta.

4. Öğleden sonra iyileşen hasta.

5. Gündüz hayız ve nifas kanından temizlenen kadın.

6. Ramazan ayının gündüzünde Müslüman olan gayr-i müslim.

Oruçlu kimsenin akşam ve yatsı namazlarını, orucunu açmadan önce kılması müstehabdır. Ama onu bekleyen biri olur veya yemeğe meyli fazla olduğundan huşû içinde namaz kılmasını ve namazda kalbinin Allah'a yönelmesini zedeleyecek bir durumla karşılaşırsa, namazdan önce iftar etmesi daha iyidir.

II. İTİKÂF

A) Tanımı

İtikâf: Sözlükte bir yerde beklemek veya bir işi yapmaya devam etmek anlamına gelir. Dini bir kavram olarak itikâf; belli bir kişinin

---

[21] Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* II. 105-107; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* I. 967-968; Muhakkik el-Hillî, *el-Muhtasaru'n-nâfi',* 72.

ibadet niyetiyle mescitte üç gün veya daha fazla bir süre kalmasıdır.[22] Sünnet bir ibadet olan itikâfın dini dayanağı Kitap ve sünnettir. Kur'an-ı Kerim'de itikâftan bahseden ayetler şunlardır:

وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَاَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ

"Siz mescitlerde itikâfta iken eşlerinize yaklaşmayın."[23]

اَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّآئِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

"Tavaf edenler, itikâfa girenler, rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun."[24]

Sünnetteki delile gelince, bu konuda İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) şöyle demiştir:

اِعْتَكَفَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي الْعَشْرِ الْاَوَّلِ ثُمَّ اعْتَكَفَ فِي الثَّانِيَةِ فِي الْعَشْرِ الْوُسْطَى ثُمَّ اعْتَكَفَ فِي الثَّالِثَةِ فِي الْعَشْرِ الْاَوَاخِرِ ثُمَّ لَمْ يَزَلْ يَعْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الْاَوَاخِرِ.

"Resulullah (saa.) efendimiz önce Ramazan ayının ilk onunda itikâfa girdi, sonra Ramazanın ikinci onunda itikâf yaptı, sonra da Ramazan-ı Şerifin son on gününde itikâfa girdi. Ve en sonunda bu şekilde Ramazan-ı Şerifin son on gününde itikâf yapmaya devam etti."[25]

B) Amacı

İtikâfa giren kişi kendini dünyadan ve dünyevi işlerden soyutlayarak mescide girer.

Kendini ibadete vererek Allah'a yönelir. Namaz kılar, Kur'an-ı Kerim okur, zikrullah ile meşgul olur. Kalbini ve zihnini maddi işlerden tecrit eder. Ruhu arınır, kalbi temizlenir, zihni safiyet kazanır, adeta

---

[22] Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 303; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* II. 117.
[23] 2/Bakara, 187.
[24] 2/Bakara, 125.
[25] Küleynî, *el-Kâfî fî'l-fürû',* IV. 175.

ruhani bir varlık haline gelir. Rabbinin kapısında durarak O'nun rahmetine sığınır. Böylece O'nun lütuf ve keremine mazhar olarak ihlaslı ve takvalı bir kul olur ki, bu da mümin bir insan için en büyük bir kazanç ve şerefli bir payedir.

İtikâfın en faziletlisi, ramazan ayının son on gününde yapılanıdır. Kişi bu müddet zarfında itikâfta olursa, Kadir gecesini de itikâfta iken idrak etmiş olur ki bin aydan daha hayırlı olduğu, Kur'an-ı Kerim'de haber verilen bu geceyi itikâftayken ihya etmek, kişiyi tarif edilemeyecek derecede büyük bir manevi kazanca sahip kılar.

C) İtikâfın Kısımları

İtikâf iki kısma ayrılır:

1. Vacib olan itikâf: Nezir (adama) ve benzeri şekillerle kişinin kendi kendine belli zaman ve şartlar dâhilinde gerekli kıldığı itikâf.

2. Sünnet (mendûb) itikâf: Kişinin gönlünden gelerek yapmaya niyetlendiği ve yılın her zaman diliminde yerine getirebileceği itikâftır. Bu itikâfın özellikle Ramazan ayının son on günü içerisinde olması önemle tavsiye edilmiştir.

D) İtikâfın Şartları

İtikâfın geçerli olabilmesi için bazı şartlar gerekir ki, bunlar;

1. İtikâfa giren kimsenin aklı başında ve cünüplük gibi hallerden uzak olması gerekir.

2. Vacib itikâf ise vacibe, sünnet itikâf ise sünnet itikâfa niyet edilmelidir.

3. İtikâf süresince oruçlu olunmalıdır.

4. İtikâf şu camilerden birinde yapılmalıdır:

a) Mescid-i Haram,

b) Mescid-i Nebevi,

c) Kufe Mescidi,

d) Basra Mescidi,

e) Medain Mescidi,

f) İkamet edilen şehrin en büyük mescidi.

5. Hasta ziyaretine gitmek, şahitlik görevini yerine getirmek, tuvalet ihtiyacını gidermek, gusül yapmak gibi zorunlu haller dışında, itikâf mahallinden dışarı çıkılmamalıdır. Bu sebeplerden birine dayalı olarak itikâf mahallinden dışarı çıkılması durumunda gölgelik bir yerde oturmak veya böyle bir yoldan gitmek caiz olmaz. Unutarak itikâf mahallinden dışarı çıkılması durumunda itikâf bozulmaz.

6. Eğer hakları çiğnenecekse, kadın kocasından, çocuklar da anababalarından izinsiz itikâfa giremezler.[26]

E) İtikâfta Bulunana Haram Olan Ameller

1. Karı-kocanın cinsel ilişki, şehvetle öpme ve dokunma gibi yollarla birbirlerinden faydalanmaları. Yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor:

"Siz mescitlerde itikâfta iken eşlerinize yaklaşmayın."[27]

İtikâftaki kişi, Ramazan ayında gündüz vakti oruçlu iken eşiyle cinsel ilişkide bulunursa hem orucu hem de itikâfı bozulur ve iki keffaret ödemekle yükümlü olur.[28]

2. Mastürbasyon yapmak.

3. Lezzet almak amacıyla çiçek, güzel kokular vs. koklamak.

4. Ticari amaçlı her tür alış-veriş yapmak.

5. Dinî veya dünyevi hususlarda çekişmek ve mücadele etmek.[29]

III. HUMUS BAHİSLERİ

A) Tanımı

Humus, mükellef olan her Müslümanın zekâttan ayrı olarak belirli bazı mallardan belli oranda vermesi gereken dinî bir vergidir.

---

[26] Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 303; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* II. 118; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 216-217.

[27] 2/Bakara, 187.

[28] Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 662.

[29] Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 305-306; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 219.

B) Delili

Şia-yı İmamiyye fıkhında, zekâtın yanı sıra yer alan dinî bir vergi olan humus ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Eğer Allah'a; hak ile batılın birbirinden ayrıldığı gün, (yani) iki ordunun (Bedir'de) karşılaştığı gün kulumuza indirdiklerimize[30] inandıysanız (bunu böyle bilin). Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir."[31]

Yüce Allah, Hz. Muhammed (saa.) ile onun pak nesline, insanların el kiri olan zekât verilmesine razı olmamış; zekât yerine, kendilerine bir ikram olsun diye humus verilmesini emretmiştir. Zekât vermeyen kimse fakirlerin hakkını gasp etmiş olur. Humus vermeyen kimse ise Sevgili Peygamberimizin (saa.) ve onun pak neslinin hakkını gasp etmiş olur. Bu hususta İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللّٰهَ لَاإِلٰهَ إِلَّاهُوَ لَمَّا حَرَّمَ عَلَيْنَا الصَّدَقَةَ أَنْزَلَ لَنَا الْخُمُسَ فَالصَّدَقَةُ عَلَيْنَا حَرَامٌ وَالْخُمُسُ لَنَا فَرِيضَةٌ وَالْكَرَامَةُ لَنَا حَلَالٌ

"Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah, bize sadaka (zekât) verilmesini haram kıldığı için humus verilmesi hükmünü indirdi. Bize sadaka zekât) verilmesi haram, humus verilmesi farzdır. Bize ikramda bulunulması helaldir."[32]

---

[30] Bkz. 3/Âl-i İmrân, 123-124.
[31] 8/Enfâl, 41.
[32] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 317.

C) Humusa Tabi Mallar

Yedi çeşit maldan humus verilmesi farzdır. Bu mallarla ilgili tafsilatlı hükümleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Kazanç (Kâr)

Ticaret, sanat ve benzeri diğer kazanç yolları ile mal elde eden bir kimsenin kazandığı bu mal, kendisinin ve ailesinin yıllık ihtiyacından fazla olursa, artan kısmın humusunu, yani beşte birini ilerde açıklanacak usûle göre hak sahiplerine vermesi gerekir.

Kazanmak dışında başka bir yol ile elde edilen, örneğin hibe yoluyla elde edilen malın humusunu vermek farz değildir. Fakat yıllık ihtiyaçtan fazla olduğu takdirde humusunu vermek müstehab ihtiyattır.

Kadının aldığı mehir ile miras yoluyla intikal eden maldan humus vermek gerekmez.[33] Ancak bir kimsenin ölü ile uzaktan akrabalığı olur ama böyle bir akrabalığın varlığından haberi olmaz ve ölen kimseden de kendisine bir miras kalmış olursa, yıllık ihtiyacından fazla olduğu takdirde humusunu vermesi müstehab ihtiyattır.

Bir kimse, kendisine ölüden kalan mirasın humusunun verilmediğini biliyorsa, onun humusunu vermelidir. Yine bu malın kendisinde humusun olmadığını, ama miras bırakan ölünün başka humus borcu olduğunu biliyorsa, ölünün verilmeyen diğer humus borcunu miras bırakılan maldan vermesi gerekir.

Tasarruf ederek biriktirilen mal, kişinin yıllık ihtiyacından fazla olursa, humusu verilmelidir.

Masrafları başkası tarafından karşılanan bir kimse, elde ettiği bütün malların humusunu vermelidir. Fakat o malların bir kısmını ziyaret veya benzeri bir şeyler için harcamış olursa, geri kalan kısmın humusunu vermesi farzdır.

Bir fakirin humus, zekât ve müstehab sadaka olarak aldığı mal, yıllık masrafından fazla olsa bile humus vermesi gerekmez. Ama kendisine verilen bu mallar ile kazanç sağlarsa, örneğin humus olarak verilen ağaçtan meyve elde eder ve bu ağacı da kazanç sağlamak için muhafaza ederse, yıllık ihtiyacından fazlasının humusunu vermesi gerekir.

---

[33] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 273.

Bir kimseye humusu verilmemiş bir şey bağışlanırsa, o şeyin beşte biri onun malı olmaz.

Tüccar, esnaf, sanatkâr ve benzeri kimseler, yıllık ihtiyaçlarının fazlasının humusunu, işe başladıkları tarihten bir yıl sonra vermeleri gerekir. Mesleği ticaret olmayan kimseler ise, tesadüfen bir muamele yapıp kazanç sağladıkları takdirde, yıllık giderlerinin fazlasının humusunu ancak kazandıkları tarihten bir yıl geçtikten sonra vermelidirler.

Mükellef kişi, kazandığı malın humusunu, yılın herhangi bir gününde verebileceği gibi yılın sonuna kadar da erteleyebilir.

Tüccarın ticaret amacıyla aldığı bir malın değeri yükselince, eğer daha da yükseleceği ümidiyle üzerinden bir yıl geçene kadar onu satmaz ve sonradan da değeri düşerse, farz ihtiyat gereği yükselen değerin humusunu vermesi farzdır. Hatta tüccarların normalde bir malın değerinin yükselmesi için ellerinde bulundurdukları süre kadar bile bir malı elinde tutan kimsenin, fiyat artışı sonucu yükselen miktarın humusunu vermesi farzdır.

Sermaye dışında humusu verilmiş olan veya hediye gibi humusu olmayan bir malın değeri yükselince, o mal değer kazandıktan sonra satılsa bile yükselen değerin humusunu vermek farz değildir. Ama bir kimse, meyvesi gelişip büyüyen ağaç veya semizleyen bir hayvanı kâr sağlamak amacıyla satın alır da, elinde bekletirken değeri artarsa, artan kısmın humusunu vermesi gerekir.

Değer kazanınca satmak amacıyla bir bahçe dikerek meyve yetiştiren kimse, hem bahçenin yükselen değerinin, hem ağaçların gelişmesinin, hem de meyvelerin humusunu vermekle yükümlü olur. Fakat bahçe dikmekten maksadı, o bahçenin meyvelerinden yararlanmaksa, sadece meyvenin humusunu vermesi gerekir.

Söğüt, çınar, kavak ve bunlara benzer diğer ağaçları diken bir kimse, satış yılları geldiğinde, bu ağaçları kesip satmamış olsa bile humuslarını vermesi gerekir. Ancak normalde her yıl, dallarını budamak gibi ağaçlardan başka yararlar sağlar ve bunlar tek başına veya diğer kazançlarıyla birlikte yıllık ihtiyacından fazla olursa, her yılın sonunda bunların humusunu vermesi gerekir.

Bir kimse, birden fazla gelir kaynağına sahip olur örneğin, bir mülkün kirasını alır, alışveriş yapar ve tarımla uğraşırsa, bakılır: Eğer kazanç sağladığı her kaynağın gelir-gideri ve sermayesi ayrı olursa, her birinden elde edilen kârı hesaplayıp, sadece onun humusunu verir. Eğer bir işten zarar etmiş olursa, kâr ettiği diğer işlerden bunun zararını telafi edemez. Fakat kazanç sağladığı çeşitli işlerin gelir-gider işleri bir olursa, yıl sonunda hepsini birden hesaplar, kâr ettiği takdirde onun humusunu verir.

Kâr elde etmek için yapılan masraflar, yıllık giderden sayılır ve onların humusunu vermek gerekmez.

Kazançlarından yemek, elbise, ev eşyası, ev alımı, evlilik, kız çocuğuna çeyiz hazırlamak, Hz. Peygamber (saa.) ve Ehl-i Beyt İmamlarının (as.) türbelerini ziyarete gitmek vb. işler için yapılan masraflar, kişinin sosyal konumuna aykırı düşmez ve harcamada da aşırılık etmezse, bu işler için harcanan paranın humusunu vermek gerekmez.

Kişinin adak ve keffaretler için yaptığı masraflar, yıllık ihtiyaçlarından sayılır. Yine başka birine bağışladığı veya ödül olarak verdiği mal da, sosyal konumuna uygun olduğu takdirde, yıllık giderlerinden sayılır.

Kızının çeyizini birden hazırlayamayan ve her yıl onun bir miktarını hazırlamak zorunda kalan veya her yıl genelde kızlar için bir miktar çeyizin hazırlandığı, hazırlamayanların ayıplandığı bir şehirde yaşayan kimse, eğer çeyizi sene içinde o yılın kazancından almış olursa, onun humusunu vermesi gerekmez.

Hac ve diğer ziyaret yolculuklarında harcanan mal, binek hayvanı gibi aslı kalan ve sadece menfaatinden yararlanılan bir mal ise, yolculuğu sonraki yıla kadar devam etse ve bir miktarı o yılda gerçekleşse bile ancak yolculuğa başladığı yılın ihtiyaçlarından hesap edilir. Ama yiyecek maddeleri gibi aslen kalıcı olmayan şeyler ise, sonraki yıla kadar kalan miktarın humusunu vermesi gerekir.[34]

Alışveriş veya ticaret yolu ile bir mal kazanan kimsenin, humusu farz olmayan başka bir malı olsa bile, yıllık masraflarını sadece alışveriş veya ticaretle elde ettiği kazanç üzerinden hesap edebilir.

---

[34] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 276.

Bir kimse, kazancından yıllık ihtiyacı için bir miktar gıda maddesi alır, o da sene sonunda fazla gelirse, onun humusunu vermesi gerekir. Değer olarak onun bedelini vermek istediğinde de, eğer satın aldığı zamana oranla değer kazanmış olursa, sene sonunun fiyatı üzerinden hesaplayarak humusunu vermelidir.

Bir kimse, kazanıp da humusunu vermediği bir mal ile ev eşyası alır ve sene içinde de artık ona ihtiyacı kalmazsa, humusunu vermesi gerekir. Kadının süs eşyası da böyledir; eğer sene içinde kadın onlara süs eşyası olarak ihtiyaç duymaz ve artık kadınların onlarla süslenme zamanı geçmiş olursa, humusunu vermelidir.

Yıl boyunca hiçbir kazanç sağlamayan kimse, o yılın masraflarını gelecek yılın kazancından düşemez.

Yılın ilk başlarında kazanç sağlamadığı için sermayeden bir şeyler harcamış olan kimse, yıl tamamlanmadan önce kazanç sağlarsa, sermayeden azalan miktarı bu kazançtan düşebilir. Sermayenin bir kısmı yok olur ve kalan kısmıyla da bir miktar kazanç sağlar ve bu da yıllık ihtiyacından fazla olursa, sermayeden azalan miktarı bu kazançtan alabilir.

Bir kimse, üzerine farz olan malın humusunu vermeyi niyet etse bile, humusunu vermediği müddetçe, o malda tasarrufta bulunamaz.

Birisiyle ortak olan kimse, kazançlarının humusunu verdiği hâlde ortağı, üzerine düşen humusu vermemiş olursa, eğer ortağı gelecek yılın sermayesi için humusu verilmemiş maldan şirketin sermayesine katmış olursa, hiçbirisinin o malda tasarruf etme hakkı olmaz.

Ergen olmamış olan bir çocuğun sermayesi olur ve ondan bir kazanç elde edilirse, farz ihtiyat gereği çocuk, ergen olduktan sonra o kazancın humusunu vermelidir.

Kişi, humusunun verilmediğini kesin olarak bildiği bir malı kullanamaz, ama humusunun verilip verilmediğinden şüphe ettiği bir malı kullanabilir.

Mükellef olduğundan beri hiç humus vermemiş olan kimse, elde etmiş olduğu kazançla ihtiyacı olmayan bir şeyi satın alırsa, satın aldığı şeyin üzerinden bir yıl geçince, onun humusunu vermelidir. Ama aldı-

ğı şey, ev eşyası ve ihtiyaç duyduğu diğer şeyler gibi sosyal konumuna uygun bir şey olur o eşyaları da kazanç elde ettiği yıl içinde almış olduğunu kesin olarak bilirse, humus vermesi gerekmez.

2. Maden

Altın, gümüş, kurşun, bakır, petrol, taşkömürü, firuze, akik, demir, sülfat, tuz ve elde edilen diğer madenler, nisap miktarına ulaşınca, beşte birini humus olarak vermek gerekir.

Madenin nisabı, ihtiyata göre, normal 105 miskal yani yaklaşık 500 gram gümüş veya 15 miskal yani yaklaşık yetmiş buçuk gram altındır.[35] Yani elde edilen madenin değeri, onun için yapılan masrafları düştükten sonra 105 miskal gümüş veya 15 miskal altın miktarında olursa, farz ihtiyat gereği humusu verilmelidir.

Değeri 105 miskal gümüş veya 15 miskal altına ulaşmayan madenin humusu, ancak ondan elde edilen kazancın tek başına veya diğer kazançlarla birlikte yıllık ihtiyaçtan fazla olduğu takdirde humusunu vermek gerekir.

Birkaç kişi tarafından elde edilen maden, harcanan masrafları düştükten sonra her birisinin payına düşen miktar 105 miskal gümüş veya 15 miskal altın miktarına ulaşırsa humusunu vermek gerekir.

3. Define

Define; yerin altında, ağaçta, dağda veya duvarın içinde saklanmış olan ve bir kimse tarafından bulunan mallara denir. Herhangi birinin mülkü olmayan bir yerde bulunan define, bulan kimsenindir, ancak humusunu vermesi gerekir.

Definenin nisabı 105 miskal gümüş veya 15 miskal altındır. Bulunan definenin değeri, harcanan masraflar düşüldükten sonra 105 miskal gümüş veya 15 miskal altın miktarına ulaşırsa, humusunun verilmesi gerekir.

---

[35] Miskal, 4.6875 gr. yani dört buçuk gramdan biraz fazla ağırlığa (4 kırata) eşittir. Dolayısıyla 105 miskal gümüş, 492.1875 gram, 15 miskal altın ise 70.3125 gram ağırlığındadır. Başka bir deyişle, bir miskal altının değeri, yedi miskal gümüşe denktir; dolayısıyla 15 miskal altın, değer olarak 105 miskal gümüşe eşittir.

Bir kimse, başkasından satın aldığı mülkte define bulunca, bakılır: Eğer definenin kesin olarak o yerin önceki sahiplerinden birine ait olmadığını bilirse, kendi malı olur ve onun humusunu vermesi gerekir. Fakat eski sahiplerinden birine ait olduğuna ihtimal verirse, kendisinden satın aldığı şahsa bildirmesi gerekir; onun olmadığı anlaşılırsa, ondan önceki sahibine bildirmelidir. Böylece önceki bütün sahiplerine haber verdikten sonra, eğer onlardan hiçbirinin olmadığı anlaşılırsa, define, bulan şahsın olur ve humusunu vermesi gerekir.

Bir yerde gömülen birkaç kap içinde define bulunur ve toplam değerleri 105 miskal gümüş veya 15 miskal altın miktarında olursa, humusu verilmelidir. Ama farklı yerlerde define bulunursa, değeri bu miktara ulaşan definenin humusunu vermek farzdır; bu miktara ulaşmayan definenin ise humusunun verilmesi gerekmez.

Defineyi iki kişi bulur ve her birinin payı 105 miskal gümüş veya 15 miskal altın değerinde olursa, humusunu vermeleri gerekir.[36]

4. Haramla Karışmış Helâl Mal

Helâl mal, haram malla birbirinden ayırt edilmeyecek şekilde karıştığında, haram malın sahibi ve miktarı belli olmazsa, malın tamamının humusunu vermek gerekir; humusu verildikten sonra geriye kalan kısmı helâl olur.

5. Denize Dalarak Elde Edilen Mücevherler

Denize dalarak denizden çıkarılan inci, mercan veya diğer mücevherlerin değeri, masraflar çıkarıldıktan sonra 18 nohut [3.5154 gr. yani üç gramdan biraz fazla] altına ulaşırsa, humusu verilmelidir. Mücevherler birkaç kişi tarafından dışarı çıkarılmış olursa, yalnızca hissesinin değeri 18 nohut altına ulaşan kimsenin humus vermesi gerekir.

Denize dalmaksızın, araçlarla çıkartılan mücevherler için yapılan masrafları düştükten sonra geriye kalan kısmın değeri 18 nohut altın miktarında olursa, ihtiyat gereği humusunun verilmesi gerekir. Ama bir kimse, suyun üstünde veya sahilde herhangi bir mücevher bulursa, bunun humusunu sadece mesleği bu iş olup, tek başına veya diğer kazançlarıyla birlikte yıllık ihtiyacından fazla olduğu takdirde vermelidir.

---

36 Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 270.

Denize dalmadan avlanan balık veya diğer hayvanların humusu, ancak kazanç için avlanıp, tek başına veya diğer kazançlarla birlikte yıllık ihtiyaçlardan fazla olduğu takdirde farz olur.

Mücevher çıkarma kastı olmaksızın denize dalıp, tesadüfen eline mücevher geçen bir kimse, bunun kendi malı olmasını kastederse humusunu vermelidir.

Bir kimse, büyük ırmaklarda suya dalarak mücevher çıkarır ve o ırmakta genellikle mücevher bulunuyorsa, çıkardığı mücevherlerin humusunu vermesi gerekir.

Bir çocuk maden çıkarır, haramla karışık helâl mala sahip olur, define bulur veya denize dalarak mücevher elde ederse, bunların humusunu velisinin vermesi gerekir.

6. Ganimet

Ganimet; Müslümanların Masum İmam'ın (as.) emriyle gayr-i müslimlerle savaşıp, ele geçirdikleri maldır. Koruma ve taşıma gibi ganimet için yapılan masrafları, İmam'ın (as.) gerekli gördüğü yerlerde kullanması için ayırdığı mallar ve İmam'a (as.) mahsus olan şeyleri ganimetten ayırmak ve geri kalan kısmın humusunu vermek farzdır.

7. Zimmî Olan Gayr-i Müslimin Müslümandan Satın Aldığı Yer

Zimmî olan gayr-i müslim[37], Müslümandan herhangi bir arsa satın almış olursa, humusunu bizzat o yerin kendisinden vermelidir. Humusu para olarak da verebilir. Ama paradan başka bir şey vermek isterse, hâkimin izniyle olmalıdır. Yine ev, dükkân ve benzeri şeyleri Müslüman birinden satın alırsa, eğer Müslüman satıcı, bunların arsasını ayrıca hesaplayıp satmış olursa, zimmînin o arsanın humusunu vermesi gerekir. Ama arsa, ev veya dükkânla birlikte olur ve dolayısıyla onlara bağlı olarak zimmîye intikal ederse, arsaya humus lazım gelmez.

Zimmî, Müslümandan satın aldığı bir arsayı başka bir Müslümana sattığında da üzerine humus lazım gelir. Zimmî öldüğünde miras yoluyla ondan bir yer Müslüman birine kalırsa, onun humusu bizzat aynı yerden veya başka bir maldan verilmelidir.[38]

---

[37] Zimmî; Müslüman himayesinde olup, cizye denilen vergiyi ödeyerek İslam topraklarında yaşayan, malı, canı, ırzı vs. teminat altına alınan gayrimüslim kimsedir.

[38] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 273-284; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 269-281; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 317-328; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* II. 7-58.

D) Humusun Verileceği Yerler

Humus ikiye bölünmeli, yarısı seyitlerin hissesi olup, tüm şartlara haiz müçtehide teslim edilmeli ve onun izniyle fakir, yetim veya yolculukta muhtaç durumda kalan seyitlere verilmelidir. Diğer yarısı ise Masum İmam'ın (as.) hissesidir ki tüm şartları haiz müçtehide verilmeli ya da onun izin verdiği bir yerde harcanmalıdır. Ama mükellef kişi, İmam'ın (as.) hissesini, taklit etmediği bir müçtehide vermek isterse, ancak taklit ettiği müçtehitle hisseyi vermek istediği müçtehidin, İmam'ın (as.) hissesini aynı yerde kullanacaklarını bilirse verebilir.

Kendisine humus verilen yetim seyidin fakir olması şarttır. Ama yolculukta muhtaç durumda kalmış bir seyide, vatanında fakir olmasa bile humus verilebilir.

Yolculukta muhtaç durumda kalan seyidin yapmış olduğu yolculuk, günah olarak nitelenirse, ona humus verilmez.

Adil olmayan seyide humus verilebilir; ama on iki Ehl-i Beyt İmamını kabul etmeyen seyide humus verilmez.

Günah işleyen bir seyidin günah işlemesine yardımcı olacaksa, kendisine humus verilmez. Günah işlemesine yardımcı olmasa bile, açıktan günah işleyen seyide farz ihtiyat gereği humus verilmemelidir.

"Ben seyyidim" diyen herkese humus verilmez. Ancak, seyit olduğunu söyleyen kişinin seyit olduğunu iki adil şahit tasdik eder, ya da böyle bir kimse halk arasında seyit olarak tanınır ve bu hususta kesin bilgi varsa, kendisine humus verilebilir.

Kişi, kendi şehrinde seyit olarak tanınan birinin seyit olduğunu kesin olarak bilmese bile, ona humus verebilir.

Mükellef kişi, kendi humusunu, ihtiyaçlarını karşılaması için seyit olan karısına farz ihtiyat gereği veremez. Ancak kadının kocasının üzerine farz olmayan başka ihtiyaçları olursa, o ihtiyaçlarına harcaması için, kocası kendi humusundan ona verebilir.

Kendi eşi olmayan bir seyit kadının nafakasını vermekle yükümlü olan kimse, farz ihtiyat gereği onun yiyecek ve giyecek masraflarını humustan karşılayamaz. Ancak humus veren şahıs, seyit olan kadının başka harcamalarda bulunması için humusunun bir miktarını ona verebilir.

Fakir bir seyidin nafakasını temin etmekle yükümlü olan kimse, eğer onun ihtiyaçlarını karşılamaktan aciz olursa, başkaları o fakir seyide humus verebilir.

Farz ihtiyat gereği fakir bir seyide humus olarak yıllık ihtiyacından fazlası verilmemelidir.

Mükellef kişi, yaşamakta olduğu şehirde humus alması caiz olan bir seyit bulmaz ve bulunacağına da ihtimal vermez veya böyle biri bulununcaya kadar humusu bekletme imkânı olmazsa, humusu verebilmek için başka bir şehre götürmelidir; ihtiyat gereği de humusu götürmek için yaptığı masrafı ondan almamalıdır. Fakat humus için ayrılmış olan mal telef olur ve onun korunmasında ihmalkâr davranırsa, bedelini vermelidir; ama ihmali yoksa herhangi bir şey gerekmez.

Mükellef kişinin şehrinde humus alması caiz olan bir kimse bulunmaz, ama bulunacağına ihtimal verirse, böyle biri bulununcaya kadar humusu bekletmek mümkün olsa bile, yine de başka bir şehre götürebilir. Hatta onu muhafaza etmede ihmal etmediği hâlde zayi olursa, humus yerine herhangi bir şey vermesi gerekmez. Fakat başka şehre götürmek için yaptığı masrafları humustan düşemez.

Mükellef kişi, kendi şehrinde humus alması caiz olan bir kimse bulunduğu hâlde humusu başka bir şehre götürüp, böyle birine verebilir; ama taşıma masraflarını kendisi karşılamalıdır. Ancak humus için ayrılan mal zayi olursa, onu korumakta ihmal etmemiş olsa bile tazminatla yükümlü olur.

Hâkimin izniyle başka bir şehre götürmekte olduğu humus yolda zayi olursa, tekrar humus vermesi gerekmez.

Humusu, üzerine humus farz olan malın bizzat kendisinden değil de başka bir maldan verme durumunda, farz ihtiyat gereği şer'i hâkimden izin almalı ve o malın gerçek değeri hesap edilerek ona göre verilmelidir.

Mükellef kişi, humus almaya ehil olan borçlusunun borcunu elindeki humus ile ödetmek isterse, farz ihtiyat gereği humus olarak ayırdığı malı ona vermeli, borçlu da eline geçirdiği bu malı alacaklısına ödemelidir. Ama bu iş, şer'i hâkimin izniyle gerçekleşirse, bu ihtiyata uymak gerekmez.

Humus almaya ehil olan kimse, humusu alıp, sonra da onu mal sahibine bağışlayamaz. Ama çok miktarda humus borcu olan bir kimse, fakir düşer ve herhangi bir şey kazanma ümidi olmaz, öte taraftan da humus sahiplerine borçlu kalmak istemezse, humus almaya müstahak olan kimse razı olduğu takdirde humusu ondan alıp, tekrar ona bağışlayabilir.[39]

[39] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 284-286; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 282-285; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 328-330; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* II. 59.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ZEKÂT BAHİSLERİ

I. ZEKÂT

A) Tanımı

Zekât kelimesi sözlükte artma, bereketlenme, nemalanma, övme ve temizleme gibi manalara gelir. (زَكي الزَّرْعُ) dendiğinde bu, ekinin artması ve çoğalması anlamını ifade eder. (قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا) "Nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir"[1] ayetinde zekât kelimesi, temizlik anlamında kullanılmıştır. Zekât, ödeyen kişiyi günahtan arındırır, sevabını artırır, malını bereketlendirir.

Dini bir kavram olarak zekât, maldan çıkarılıp alma şartlarını taşıyanlara ödenmesi gereken bir haktır. Mal ve beden için belli şekil ve miktarda ödenen şeydir.

B) Hikmeti

İslam dini sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya büyük önem verir. Mensuplarını hayırda yarışmaya davet ve teşvik eder:

---

[1] 91/Şems, 9.

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ

“Hep hayırlara koşun, yarışın.”[2]

İyilik ve takva üzere yardımlaşmayı tavsiye eder:

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى

“İyilik ve takva (Allah’a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın.”[3]

Müminler birbirlerine maddeten ve manen destek olmak, sıkıntıya düşen kardeşlerini, sıkıntıdan kurtarmak için elbirliği ederek ve bütün imkânlarını ortaya koyarak onların yardımına koşmak mecburiyetindedirler.

İnsanlar birçok hususta eşit imkânlara sahip olmadıkları gibi mali bakımdan da eşit imkânlara sahip değildirler. Yüce Allah kimi insanları zengin, kimilerini de yoksul kılmıştır.

وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ

“Allah, rızık konusunda kiminizi kiminizden üstün kıldı.”[4]

Rızık konusunda üstün imkânlara sahip kılınanların, bu hususta geri kalanların eksiklerini telafi etmeleri, yoksulluklarını tedavi etmeleri, dinî olduğu kadar insani bir görevdir. Zenginler bunu yoksullara karşı bir minnet olarak değil, görev olarak yapmakla yükümlüdürler. Çünkü zekât, yoksulun hakkıdır.

وَفِيٓ اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُومِ

“Mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı istemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardır.”[5]

Müminlerin emiri Hz. Ali (as.) zekât konusunda şu tavsiyelerde bulunmuştur:

---

2 2/Bakara, 148.
3 5/Mâide, 2.
4 16/Nahl, 71.
5 51/Zâriyât, 19.

إِنَّ الزَّكَاةَ جُعِلَتْ مَعَ الصَّلاَةِ قُرْبَانًا لِأَهْلِ الْإِسْلاَمِ فَمَنْ أَعْطَاهَا طَيِّبَ النَّفْسِ بِهَا فَإِنَّهَا تُجْعَلُ لَهُ كَفَّارَةً وَمِنَ النَّارِ حِجَازًا وَوِقَايَةً فَلاَ يُتْبِعَنَّهَا أَحَدٌ نَفْسَهُ وَلاَيُكْثِرَنَّ عَلَيْهَا لَهَفَهُ فَمَنْ أَعْطَاهَا غَيْرَ طَيِّبَ النَّفْسِ بِهَا يَرْجُوا بِهَا مَا هُوَ أَفْضَلُ مِنْهَا فَهُوَ جَاهِلٌ بِالسُّنَّةِ مَغْبُونُ الأَجْرِ ضَالُّ الْعَمَلِ طَوِيلُ النَّدَمِ

"Namazla birlikte zekât, Müslümanları Yüce Allah'a yaklaştırma vesilesi kılınmıştır. Zekât, gönül hoşluğu ve rızası ile veren kimse için günahlara keffaret, cehennem ateşine karşı perde ve koruma kalkanı olur. Kişinin gönlü, zekât olarak verdiği malda takılı kalmasın. O malı verdiğine hayıflanmasın. Zekâtı gönül hoşluğu ve rızası ile vermeyen kimse şayet Allah katında ondan daha üstün bir şey elde etmeyi umuyorsa, (bilesiniz ki) o kişi sünneti bilmeyen, sevap hususunda aldanmış, ameli boşa çıkmış ve uzun süre pişman olacak bir kimsedir."[6]

Zekât ibadeti, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamanın en kolay yolu, insanlar arasındaki mali farklılıkları azaltmanın ve dengeyi temin etmenin en güzel vesilesi, zenginlerle yoksulları birbirlerine kaynaştırmanın en müessir iksiridir. Öyle bir iksir ki, yoksulluk yarasına sürüldüğü takdirde, tedavi edenlerle edilenlerin kalplerinde merhamet filizleri yeşerir, gönüller şefkat bağlarıyla birbirlerine kenetlenir. Böylece zenginin malı, kem gözlerden ve hain emellerden korunur.

Zekât sayesinde, fakru zaruretin pençesinde kıvranmakta olanlar rahat bir nefes alabilecek, zekât verenler cimrilik hastalığından kurtulacak ve ülkedeki ekonomi çarkları düzenli bir şekilde çalışabilecektir.

C) Zekâtın Hükmü

Zekât, İslam'ın beş esasından biridir. Hicretin ikinci yılında farz kılınmıştır. Kur'an-ı Kerim'in 82 yerinde namazla birlikte kendisinden söz edilmesi, bu ibadetin İslam dininde ne derece önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Zekâtın farziyeti Kitap ve sünnet ile sabittir. Zekâtın farz bir ibadet olduğu, Kur'an-ı Kerim'in şu ayetlerinden anlaşılmaktadır:

6 Şirâzî, *Tavzîhü nehci'l-belâğa*, III. 279-280.

وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ

"Namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin."[7]

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا

"Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al."[8]

وَاٰتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ

"Hasat günü hakkını (öşrünü) verin."[9]

Zekâtın farzlığı sünnetteki şu delillerden de anlaşılmaktadır:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللّٰهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) لَمَّا أُنْزِلَتْ آيَةُ الزَّكَاةِ خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَ أُنْزِلَتْ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَأَمَرَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) مُنَادِيَهُ فَنَادَى فِي النَّاسِ أَنَّ اللّٰهَ فَرَضَ عَلَيْكُمُ الزَّكَاةَ كَمَا فَرَضَ عَلَيْكُمُ الصَّلَاةَ فَفَرَضَ اللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِمْ مِنَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ وَ فَرَضَ الصَّدَقَةَ مِنَ الْإِبِلِ وَ الْبَقَرِ وَ الْغَنَمِ وَ مِنَ الْحِنْطَةِ وَ الشَّعِيرِ وَ التَّمْرِ وَ الزَّبِيبِ فَنَادَى فِيهِمْ بِذٰلِكَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَ عَفَا لَهُمْ عَمَّا سِوَى ذٰلِكَ قَالَ ثُمَّ لَمْ يَفْرِضْ لِشَيْءٍ مِنْ أَمْوَالِهِمْ حَتَّى حَالَ عَلَيْهِمُ الْحَوْلُ مِنْ قَابِلٍ فَصَامُوا وَ أَفْطَرُوا فَأَمَرَ مُنَادِيَهُ فَنَادَى فِي الْمُسْلِمِينَ أَيُّهَا الْمُسْلِمُونَ زَكُّوا أَمْوَالَكُمْ تُقْبَلْ صَلَاتُكُمْ قَالَ ثُمَّ وَجَّهَ عُمَّالَ الصَّدَقَةِ وَ عُمَّالَ الطَّسُوقِ.

Abdullâh b. Sînân, Ebû Abdillâh İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al."[10] Ayet-i kerimesi nazil olduğunda -ki bu ayet Ramazan ayında nazil olmuştu-

[7] 2/Bakara, 110.
[8] 9/Tevbe, 103.
[9] 6/En'âm, 141.
[10] 9/Tevbe, 103.

Resulullah (saa.) (duyuru yapması için) münadisine emir verdi. O da halka 'Aziz ve Celil olan Allah size namazı farz kıldığı gibi zekâtı da farz kıldı!' diye duyuruda bulundu. Aziz ve Celil olan Allah, onların altın, gümüş, deve, sığır, koyun, buğday, arpa, hurma ve kuru üzümden zekât vermelerini farz kıldı. Münadi onlara bunu seslenerek duyurdu. Diğer mallarını zekâttan muaf tuttu. Bunun üzerinden bir yıl geçinceye kadar onlardan zekât olarak bir şey almadı. (Ertesi sene olup da) oruç tutup bayram yaptıklarında duyuru yapması için münadisine emir verdi. O da Müslümanlara seslenerek, "Ey Müslümanlar! Mallarınızın zekâtını verin ki, namazınız kabul olunsun" şeklinde duyuruda bulundu. Bu duyurunun ardından zekât görevlilerini ve tahsildarlarını zekât toplamaya gönderdi."[11]

Ehl-i Beytten (Allah'ın selamı üzerlerine olsun) gelen bir rivayette, verilen zekâtın artıp büyüyeceği ve kıyamet gününde sahibinin karşısına Uhud dağı büyüklüğünce çıkacağı; başka bir rivayette de verilen zekâtın, veren kişinin kötü ölümle ölmesini önleyeceği bildirilmektedir.[12]

Hicretin ikinci yılından günümüze kadar her zaman ve her yerde Müslümanlar, zekâtın farz bir ibadet olduğu hususunda görüş birliği etmişlerdir. Sahabiler, zekât vermeyenlerle savaşmışlardır. Farzlığını inkâr eden kişi dinden çıkar. Zekât vermekle yükümlü olduğu halde bu yükümlülüğünün gereğini yapmayanlar için büyük bir azabın hazırlandığı, Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde bildirilmektedir:

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ

"Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele. O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da, onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve, 'İşte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi, tadın bakalım biriktirip sakladıklarınızı!' denilecek."[13]

---

[11] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû',* III. 497.
[12] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 281.
[13] 9/Tevbe, 34-35.

Altın silsilenin altıncı altın halkası İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) zekât hakkında şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَرَضَ لِلْفُقَرَاءِ فِي أَمْوَالِ الْأَغْنِيَاءِ فَرِيضَةً لَا يُحْمَدُونَ إِلَّا بِأَدَائِهَا وَ هِيَ الزَّكَاةُ بِهَا حَقَنُوا دِمَاءَهُمْ وَ بِهَا سُمُّوا مُسْلِمِينَ وَ لَكِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَرَضَ فِي أَمْوَالِ الْأَغْنِيَاءِ حُقُوقاً غَيْرَ الزَّكَاةِ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الَّذِينَ فِي أَمْوالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ فَالْحَقُّ الْمَعْلُومُ مِنْ غَيْرِ الزَّكَاةِ وَ هُوَ شَيْءٌ يَفْرِضُهُ الرَّجُلُ عَلَى نَفْسِهِ فِي مَالِهِ يَجِبُ عَلَيْهِ أَنْ يَفْرِضَهُ عَلَى قَدْرِ طَاقَتِهِ وَ سَعَةِ مَالِهِ فَيُؤَدِّي الَّذِي فَرَضَ عَلَى نَفْسِهِ إِنْ شَاءَ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَ إِنْ شَاءَ فِي كُلِّ جُمْعَةٍ وَ إِنْ شَاءَ فِي كُلِّ شَهْرٍ وَ قَدْ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَيْضاً أَقْرَضُوا اللّٰهَ قَرْضاً حَسَناً وَ هَذَا غَيْرُ الزَّكَاةِ وَ قَدْ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَيْضاً يُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَ عَلَانِيَةً ..... وَ مَنْ أَدَّى مَا فَرَضَ اللّٰهُ عَلَيْهِ فَقَدْ قَضَى مَا عَلَيْهِ وَ أَدَّى شُكْرَ مَا أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ فِي مَالِهِ.

"Şüphesiz izzet ve celal sahibi Allah zenginlerin mallarından fakirler için farz olarak bir pay ayırmıştır. Ki zenginler ancak onu layık olan yerlere vermekle övülürler (görevlerini yapmış olurlar). O da zekâttır. O zenginler zekâtı vermek suretiyle kanlarının akıtılmasını önlemiş olurlar ve Müslüman olarak isimlendirilebilirler. Bununla birlikte Allah zenginlerin malında zekâttan başka da haklar belirlemiştir. Mesela; "Mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı istemeyip) mahrum olanlar için belli bir hak vardır." (70/Meâric, 24-24) Buradaki "belli hak" zekâttan ayrıdır. O öyle bir haktır ki kişi gücünün yettiği ve malının durumuna göre yoksullara vermek üzere kendi kendine bir pay takdir eder ve bu payı ister her gün verir, ister her Cuma verir, isterse her ay verir. Yine izzet ve celal sahibi Allah buyuruyor "...Ve Allah'a güzel borç verenler..." (57/Hadîd, 18) Buradaki "güzel borç" da zekâttan ayrı bir haktır. Yine Allah buyuruyor ki; "İnanan kullarıma söyle... Kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık infak etsinler." (14/İbrâhîm, 31) Buradaki "infâk" da zekâtın dışında bir haktır... Allah'ın farz kıldığı görevi yerine getiren, yükümlülüğünü yerine getirmiş olur. Allah'ın kendisine bahşetmiş olduğu mal nimetinin şükrünü eda etmiş olur."[14]

---

[14] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, III. 498.

D) Zekâtın Farz Olmasının Şartları

Zekâtın farz olmasının şartlarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Akıllı Olmak

Delinin malından zekât verilmesi gerekmez. Zekâta tabi olması için üzerinden bir yıl geçmesi gereken mala sahip olan kişi, söz konusu yıl tamamlanmadan delirir ise, sahip olduğu o malın zekâtının verilmesi gerekmez.

2. Ergen Olmak

Ergen olmayan kimsenin, malının zekâtını vermesi gerekmez. Ergen olmayan çocuğun mülkiyetindeki altın ve gümüşlerin zekâta tabi olmadığı hususunda görüş birliği vardır. Ama şer'i velisi onun malı ile ticaret yapmakta ise, malının, aynı şekilde ekinlerinin zekâtını çıkarıp vermesi müstehab olur. Davarlarına gelince, kuvvetli görüşe göre velisinin, bunların zekâtını vermesi gerekmez. Zekâta tabi olması için üzerinden bir yıl geçmesi gereken mala sahip olan kişinin, bu mala sahip olduktan sonra işlemeye başlayan bir yıllık sürenin başında ergenliğe ayak basmış olmalıdır. Aksi halde bu malın zekâtını vermesi gerekmez.[15]

3. Hür Olmak

Kölelerin zekât verme yükümlülüğü yoktur. Hangi çeşit mala sahip olursa olsun, bir kişi eğer hürriyetine sahip değilse zekât vermekle yükümlü olmaz.

4. Mala Mâlik Olmak

Hibe edilen veya borç olarak alınan mal, teslim alınmadıkça kişinin mülkiyetine girmediğinden dolayı zekâta tabi olmaz. Vasiyet edilen mal, vasiyet edenin ölümünden ve lehdarın kabulünden önce zekâta tabi olmaz.

---

[15] Muhakkik el-Hillî, *el-Muhtasaru'n-nâfi'*, 53.

5. Mal Üzerinde Tam Tasarruf Hakkına Sahip Olmak

Özel de olsa vakıf malı zekâta tabi değildir. Vakıf umumi olunca, neması bir kişinin eline geçse bile zekâta tabi değildir. Rehine bırakılan mal, karşılığındaki borcun ödenmesi mümkün olsa bile zekâta tabi değildir. Yemin veya belge ile tahsil edilmesi mümkün olsa bile, borçlunun inkâr ettiği alacak zekâta tabi değildir. Çalınan, kaybolan, denize düşen, gömülüp de gömüldüğü yer unutulan, gıyaptaki bir kişiden miras kalıp da mirasçının kendisine ya da vekiline ulaşmayan miras malı, ödenmesi mümkün olsa bile borçlar zekâta tabi değildir.

Borç alınan mal, borçlunun yanındayken üzerinden bir yıllık süre geçince zekâtını alacaklının değil, borçlunun ödemesi gerekir.

Ortaklık malların zekâtının verilmesinde her ortağın müstakil olarak sahip olduğu hisse esas alınır. Hissesi nisap miktarına varan ortak, kendi hissesinin zekâtını vermelidir. Hissesi nisap miktarına varmayan ortak ise zekâtla yükümlü olmaz.

6. Zekâta Tabi Malın Nisap Miktarına Ulaşması

Nisapla ilgili açıklama daha sonra yapılacaktır.[16]

E) Zekâta Tabi Mallar

Zekâta tabi malları şöyle sıralayabiliriz:

1. Buğday
2. Arpa
3. Hurma
4. Kuru üzüm
5. Altın
6. Gümüş
7. Deve
8. Sığır
9. Koyun

[16] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 282-283; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* II. 108-113; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 309-311; Muhakkik el-Hillî, *el-Muhtasaru'n-nâfi',* 53.

Bu dokuz şeyden birine sahip olan kimse, daha sonraki hükümlerde açıklayacağımız şartların gerçekleşmesiyle, bunların belirli bir kısmını belli yerlere vermelidir.

Buğday gibi yumuşak ve arpa özelliğinde taneli bir tahıl olan "sült"[17] zekâta tabi değildir. Fakat Yemen'in başkenti San'a halkının yiyecek olarak kullandığı ve buğdaya benzeyen "ales"in[18] zekâtı farz ihtiyat gereği olarak verilmelidir.

Kâr sağlamak amacıyla kişinin elinde bulundurduğu ticaret mallarının da kırkta bir oranında zekâtının verilmesi müstehab olup, ihtiyat bakımından uygundur.[19]

F) Buğday, Arpa, Hurma ve Kuru Üzümün Zekâtı

Buğday, arpa, hurma ve kuru üzümün zekâtı, ancak nisap miktarına ulaştığı zaman farz olur. Onların nisabı ise, 847 kilo gramdır.[20]

Sahih bir müzaraa ve müsakat akidleri neticesinde elde edilen ürün, tarla sahibi ile emekçi arasında ortaklık bir mal olduğundan, her biri, zekâtla ilgili diğer şartları da göz önünde bulundurmakla birlikte, kendi payına düşen ürünün zekâtını vermekle yükümlü olur.

Fasit bir müzaraa akdi neticesinde elde edilen ürünün zekâtını, tohumu veren ortağın ödemesi gerekir. Bu durumda tarlanın kirası ile ziraat emekçisinin ücreti masrafa sayılır. Fasit müsakat akdi neticesinde elde edilen ürünün zekâtını bahçe sahibinin ödemesi gerekir. Ürünün yetiştirilmesinde emeği geçen bahçıvanın ücreti ise masrafa sayılır.

Zekâtının verilmesi farz olan buğday, arpa, hurma ve kuru üzümün zekâtını vermeden önce, sahibi ve ailesi bunlardan biraz yer veya fakire sadaka olarak bunlardan bir şey verirlerse, harcanan miktarın da zekâtının ödenmesi gerekir.

Buğday, arpa, hurma ve kuru üzümün zekâtı farz olduktan sonra sahibi ölürse, zekât miktarı onun terekesinden alınıp ödenmelidir.

---

17 Sült: buğday renginde, arpagillerden bir yiyecek maddesidir.

18 Ales: kabuğu içinde saklanan bir nevi buğdaya benzeyen yiyecek maddesidir.

19 Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe,* 253; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 284; Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 280; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* II. 107-108; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 312.

20 Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 249.

Fakat sahibi zekât farz olmadan önce ölürse, onun malı mirasçılarına geçmiş olur. Mirasçıların eline geçen bu mal, aralarında bölünür ve sadece hissesi nisap miktarına ulaşan kimsenin zekât vermesi gerekir.

Zekâtları toplamakla görevlendirilen kimse, arpa ve buğdayın samandan ayrıldığı harman zamanı ve hurma ile üzümün ise kurumasından sonra ancak onların zekâtını talep edebilir. Eğer mal sahibi üzerine düşen zekâtı vermez ve o da zayi olursa, bedelini vermesi gerekir.

Hurma ile üzüm ağacına veya arpa ile buğday ziraatına sahip olduktan hemen sonra bunların zekâtı farz olursa, zekâtını ödemelidir.

Buğday, arpa, hurma ve üzümün zekâtı farz olduktan sonra ziraatı veya ağaçları satan kimsenin bunlardan zekât vermesi gerekir.

Buğday, arpa, hurma ve üzümü satın aldıktan sonra, satıcının onların zekâtını verdiğini bilen veya zekât verip vermediğinden şüphe eden kimsenin zekât vermesi gerekmez.

Buğday, arpa, hurma ve üzümün ağırlığı yaşken nisap miktarına ulaştığı hâlde kuruduktan sonra bu miktardan az olursa, bunlardan zekât vermek gerekmez.

Buğday, arpa ve hurmayı kurumadan önce sahibi tüketecek olursa, bunların kurusunun ölçüsü nisap miktarına ulaşsa bile zekâtını vermek farz olmaz. Ama ihtiyata uyarak zekâtlarını vermek daha iyi olur.

Tazesi yenilen ve kaldığı zaman çok azalan bir hurma kuruduğunda nisap miktarı olan beş vesk (847 kg.) ağırlığına ulaşırsa, bundan zekât vermek gerekir.

Zekâtı verilen buğday, arpa, hurma ve üzüm, sahibinin yanında birkaç yıl kalsa bile, başka zekât vermek farz olmaz.[21]

Bir toprak, hem yağmur suyu hem de kova ve benzeri şeylerle sulanınca, duruma bakılır: Eğer yağmur suyu ile sulanması az olduğundan yağmurla değil kova ile sulandığı hükmü ağırlıklı olursa, bu ürünlerden yirmide bir zekât verilir. Fakat yağmur suyu ile sulandığı hükmü ağırlıklı olursa, onda bir zekât vermek gerekir.

Kova ve benzeri şeylerle sulanan ekinin yanında onun rutubetini emerek ayrıca sulamaya ihtiyaç duymayan başka bir ekin bulunursa,

---

[21] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 250.

kova ve benzeri şeylerle sulanan ekinin zekâtı yirmide bir, onun yanında olup rutubetini emerek yetişen ürünün zekâtı ise onda birdir.

Buğday, arpa, hurma ve üzüm için yapılan masraflar ve hatta ziraat dolayısıyla eskiyerek kıymeti azalan elbise ile araçların değeri, elde edilen mahsulden düşülebilir. Eğer bunları düşmeden önce nisaba, yani 847 kilo 207 gram miktarına ulaşmış olursa, masrafları çıktıktan sonra nisap miktarında olmasa bile geriye kalan kısmın zekâtını vermek gerekir.

Tarlaya ekilen tohumun ekim zamanındaki fiyatı, masraflardan sayılabilir.

Yer ile ziraat araçları veya bunlardan birisi çiftçinin kendi malı olursa, bunların takdiri kirasını masraftan sayamaz. Yine kendisinin veya başkasının ücretsiz olarak yaptığı işler karşılığında, mahsulden bir şey düşemez.

Çiftçi, üzüm ve hurma ağacını satın alırsa, bunların fiyatını masraftan sayamaz. Ama hurma ve üzümü toplanmadan ağaç üzerindeyken satın alırsa, ona verilen parayı masraftan sayabilir.

Çiftçi, satın aldığı bir toprağa buğday veya arpa ekerse, toprağı almak için verdiği parayı masraftan sayamaz; ama ekini satın almış olursa, onu almak için verdiği parayı masraftan sayıp, mahsulden düşebilir. Fakat onlardan elde ettiği samanın kıymetini, ekini satın almak için ödediği paradan düşmesi gerekir. Mesela, beş yüz liraya satın aldığı ekinin samanı değer olarak yüz lira olursa, onun yalnız dört yüz lirasını masraftan sayabilir.

Tarlayı sürmekte kullanılan traktör veya ziraat için gerekli diğer araçlar olmadan ziraat yapabilecek durumda olan bir kimse, bu araçları satın alacak olursa, bunları almak için ödediği parayı masraftan sayamaz.

Ziraat için gerekli traktör ve diğer malzemeleri olmadan ziraat yapamayan bir kimse, bunları alır ve ziraat nedeniyle tamamen zayi olurlarsa, bunların hepsinin fiyatını masraftan sayabilir. Eğer bunların kıymetinden bir miktar azalmış olursa, sadece o miktarı masraftan sayabilir. Ama ziraattan sonra, bunların kıymetinden herhangi bir şey azalmazsa, bunların kıymetlerinden hiçbir şeyi masraftan sayamaz.

Çiftçi, bir tarlaya buğday veya arpa ile birlikte zekâtı farz olmayan pirinç ve fasulye gibi başka bir şey de ekerse, her biri için yapılan masraf yalnız o ürüne ait olur ve onun gelirinden çıkarılır. Ama her ikisine birlikte masraf yapmış olursa, bu masrafı ikisine taksim eder. Örneğin, her ikisine yapılan masraf eşit ölçüde ise, masrafın yarısını zekâtı farz olan üründen düşebilir.

Bir çiftçinin, iklimleri değişik olan, ürünleri aynı zamanda ele geçmeyen birkaç şehirde buğday, arpa, hurma veya üzüm gibi mahsulleri olur ve onların hepsi bir yılın mahsulü olarak nitelenir ve ilkönce yetişen mahsulün miktarı da nisaba yani 847,207 kg. ağırlığına ulaşırsa, onun zekâtını yetişir yetişmez, diğerlerininkini ise ne zaman yetişirse vermelidir. Ama elde ettiği ilk mahsulün miktarı nisaba ulaşmazsa, diğer ürünlerin de yetişmesini bekler. Yetiştikten sonra eğer hepsi birlikte nisap miktarına ulaşırsa, üzerine zekât farz olur. Aksi takdirde zekât vermesi gerekmez.

Hurma ve üzüm ağacı yılda iki defa meyve verecek olursa, bu iki ürünün üst üste nisap miktarına ulaşmasıyla farz ihtiyat gereği zekâtı verilmelidir.

Kuruduğu zaman nisaba ulaşacak miktarda taze hurması ve yaş üzümü olan kimse, kuruduklarında üzerine farz olan zekât miktarına denk olacak ölçüde bunların bir kısmını zekât olarak müstahak (zekât alabilecek durumda olan) birisine verebilir.

Kuru hurma veya kuru üzümün zekâtını vermekle yükümlü olan bir kimse, onların zekâtını taze hurma veya taze üzümden veremez. Bunun gibi taze hurma veya taze üzümün zekâtını vermesi gereken bir kimse de zekât olarak kuru hurma veya kuru üzüm veremez. Ancak, bunlardan birini yahut başka bir şeyi zekâtın kıymeti olarak kastedip verirse, sakıncası olmaz.

Borçlu olduğu hâlde, zekât ödenmesi gereken bir malı da olan kimse ölürse, önce zekâtı farz olan malın zekâtı verilmeli, daha sonra diğer borçları ödenmelidir.

Borçlu olup, buğday, arpa, hurma veya üzüme sahip olan bir kimse ölünce, duruma bakılır: Eğer bunlara zekât farz olmadan önce mirasçıları onun borcunu diğer mallardan ödemiş olurlarsa, miras olarak

kalan bu ürünler, mirasçılar arasında bölündükten sonra hangisinin hissesi nisap miktarına ulaşırsa, onun zekât vermesi gerekir. Fakat bunların zekâtı farz olmadan önce ölen kimsenin borcunu diğer mallardan ödemezlerse, kalan bu mevcut mal ancak onun borçlarına yetecek miktarda olursa, bu mallardan zekât vermeleri farz olmaz. Ama ölen kimsenin malı borcundan fazla olursa, eğer borcun ödenmesi için zekâtı farz olan buğday, hurma ve üzümün de bir miktarını vermek gerekirse, alacaklıya verilen miktarın zekâtı yoktur; geri kalan miktar mirasçılarındır; hangisinin hissesi nisap miktarına ulaşırsa, onun zekât vermesi gerekir.

Zekâtı farz olan buğday, arpa, hurma ve kuru üzümün iyi ve kötü cinsi olursa, her birinin zekâtı bizzat iyi ve kötü cinsin kendisinden verilmelidir; farz ihtiyat gereği sadece kötü olan cinsten zekât verilemez.[22]

G) Altının Zekâtı

Altının iki nisabı vardır:

1. Yirmi şer'i miskaldir.[23] Bir kimsenin elinde bulunan altın yirmi şer'i miskale yani 70.3125 grama ulaşıp, açıklanan diğer şartlara da sahip olursa, zekâta tâbi olur ve onun kırkta birini zekât olarak vermesi gerekir.

2. Dört şer'i miskaldir. Yani mükellefin (ticaret için elinde bulundurduğu) 20 şer'i miskal altın, 4 şer'i miskal artış yaparak 24 şer'i miskal ağırlığında olan 84.375 gr. altına ulaşırsa, 24 miskalin tümü için kırkta bir üzerinden zekât vermek gerekir. Ama dört miskalden az bir miktar artarsa, yalnızca yirmi miskalin zekâtı verilir; dört miskalden az olan kısmın zekâtı verilmez.[24]

H) Gümüşün Zekâtı

Gümüşün iki nisabı vardır:

---

22 Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 293; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 288-293; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* II. 113-128; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 319-324.

23 Şer'î miskal, borsa ölçüsü olarak bilinen miskalın dörtte üçünden ibarettir. Bu gibi yerlerde, normal miskal denildiğinde, altın borsasında tanınan ve ağırlığı dört buçuk gramdan biraz fazla olan ölçü birimi kastedilir.

24 Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* II. 128-129.

1. 105 normal miskaldir. Eğer gümüşün miktarı 105 normal miskale yani 492,2 grama ulaşır ve diğer şartlara da sahip olursa, kırkta biri zekât olarak verilmelidir.

2. Yirmi bir miskaldir. [98,4 gr.] Yani 105 miskal olan sermaye yirmi bir miskal artış yaparak 126 miskale [590,6 grama] ulaşırsa, 126 miskalin tümü için kırkta bir zekât vermek gerekir. Fakat yirmi bir miskalden az bir miktar artmış olursa, yalnızca 105 miskalin zekâtı verilir; fazlası için zekât vermek gerekmez. Her artış için hüküm böyledir.

Bir kimsenin nisap miktarına ulaşan altın ve gümüşü olursa, zekâtını vermiş olsa bile ilk nisabından aşağı düşmedikçe her yıl onun zekâtını vermesi gerekir.

Altın ile gümüşün zekâtı, ancak basılmış geçerli para cinsinden olmak suretiyle yani sikkeli oldukları surette farz olur. Hatta onların sikkesi silinmiş olsa bile zekâtı farzdır.

Kadınların süs olarak kullandıkları sikkeli altın ve gümüş, geçerli para cinsinden olup, alışveriş için kullanılsa bile zekâtı yoktur.

Altın ile gümüşü olan kimsenin, bunlardan her birisi kendi ilk nisap miktarından noksan olursa, örneğin 104 miskal gümüş ile 14 miskal altını bulunursa, bunun için zekât vermesi farz olmaz.

Önceki hükümlerde de açıklandığı gibi altın ile gümüş, nisap miktarına ulaşıp da sahibinin elinde on bir ay kalırsa ancak zekâta tâbi olur. Bu on bir ay içinde ilk nisap miktarından aşağı düşen altın ve gümüşe zekât farz olmaz. Bu on bir ay içinde elinde bulunan altın veya gümüşü, diğer bir altın veya gümüşle yahut başka bir şeyle değiştirir veya onları eritirse, üzerine zekât farz olmaz. Ama eğer bu işi zekâttan kaçmak için yaparsa, müstehab ihtiyat gereği zekât vermelidir.

On ikinci ayın içinde sikkeli altın ile gümüşü eritirse, onların zekâtını vermesi gerekir. Hatta eritilme sonucu onların değeri veya ağırlığı azalırsa, eritilmeden önce farz olan zekât miktarını vermesi gerekir.

Elinde bulunan altın ile gümüşün iyi ve kötü cinsi olursa, onların her birinin zekâtını kendi cinsinden verebilir, ama tümü için altın ve gümüşün iyi cinsinden zekât vermesi daha iyidir.

Altın ile gümüş, normalin üzerinde yabancı bir madenle karışır ve

onun saf altın veya gümüş kısmı, önce açıklanan nisap miktarına ulaşırsa, zekâtları verilir. Fakat yabancı madenden arındığında, bunların kıymetçe nisaba ulaşıp ulaşmadığından şüphe edilirse, zekâtını vermek farz olmaz.[25]

I) Davarların Zekâtı

Deve, sığır ve koyunun zekâta tâbi olmaları için açıklanan önceki şartların dışında iki şart daha vardır:

1. Bunlar yıl boyunca binmek veya yük taşımak için kullanılmış olmamalıdırlar. Hatta bunlar yıl içinde bir iki gün çalıştırılmış olsalar bile zekâtlarını vermek farz olur.

2. Saime olmalıdırlar, yani bütün yıl boyunca kırlarda ve meralarda otlayıp geçinmelidirler. Yılın tamamında veya bir kısmında evde bulundurulan yemle beslenen yahut sahibinin veya bir başkasının mülkü olan ekinden otlatılan hayvanlar zekâta tâbi değildir. Ama farz ihtiyat gereği yıl boyunca sahibinin topladığı otlardan bir veya iki gün otlayan hayvanın zekâtını vermek gerekir.

Bir kimse, devesini, sığırını veya koyununu otlatmak için kimsenin ekmediği bir otlak yeri satın alır veya kiralarsa zekât vermelidir.

1. Devenin Nisabı

Devenin on iki nisabı vardır:

1. Beş deve; zekâtı bir koyundur. Develerin sayısı bu miktara ulaşmadıkça zekâtının verilmesi gerekmez.

2. On deve; zekâtı iki koyundur.

3. On beş deve; zekâtı üç koyundur.

4. Yirmi deve; zekâtı dört koyundur.

5. Yirmi beş deve; zekâtı beş koyundur.

6. Yirmi altı deve; zekâtı iki yaşına girmiş bir deve yavrusudur.

7. Otuz altı deve; zekâtı üç yaşına girmiş bir devedir.

---

[25] Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 293-295; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, II. 129-134; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 317-318.

8. Kırk altı deve; zekâtı dört yaşına girmiş bir devedir.

9. Altmış bir deve; zekâtı beş yaşına girmiş bir devedir.

10. Yetmiş altı deve; zekâtı üç yaşına girmiş iki devedir.

11. Doksan bir deve; zekâtı dört yaşına girmiş iki devedir.

12. Yüz yirmi bir deve ve yukarısıdır. Bunların zekâtı ise üç şekilde verilebilir:

a) Kırkta bir olarak hesaplanıp, her kırk deve için üç yaşına girmiş bir deve zekât verilir.

b) Ellide bir olmak üzere hesaplanıp, her elli deve için dört yaşına girmiş bir deve verilir.

c) Her iki işlem yapılıp, kırkta bir ile ellide bir olarak hesap edilir. Ancak, her ne şekilde hesap edilirse edilsin, hesap harici deve kalmamalıdır. Eğer hesaptan hariçbir hayvan kalacak olursa da dokuz taneden fazla olmamalıdır. Mesela, 140 devesi olan kimse, ilk önce ellide bir hesaplayarak yüz deve için dört yaşına girmiş iki deve, daha sonra kırkta bir hesabını yaparak geri kalan kırk deve için de üç yaşına girmiş bir dişi deve vermelidir.

İki nisap arasında kalan develerde zekât yoktur. Örneğin, develerin sayısı ilk nisap olan beşi geçer, ama ikinci nisaba yani ona ulaşmazsa, yalnız beş devenin zekâtı verilir, diğer develerden zekât verilmez. Sonraki nisaplarda da aynı hüküm uygulanır.[26]

2. Sığırın Nisabı

Sığırın iki nisabı vardır:

1. Otuz tane olmasıdır. Sığırların sayısı otuza ulaşır ve zekâtla ilgili diğer şartları da haiz olursa, zekât olarak iki yaşına girmiş bir buzağı verilir.

2. Kırk tane olmasıdır. Bu miktardaki sığırın zekâtı ise üç yaşına girmiş dişi bir buzağıdır. Otuzla kırk arasında kalan sığırlar için zekât vermek farz değildir. Mesela, otuz dokuz tane sığırı olan kimse, bunların otuz tanesinin zekâtını verir. Yine kırktan fazla olup, altmışa

[26] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 285; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 295-296; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* II. 135-136.

ulaşmayan sığırlardan da yalnızca kırk tanesinin zekâtını verir; altmışa ulaşınca da, birinci nisabın iki katı olduğundan dolayı zekât olarak iki yaşına girmiş iki buzağı vermelidir. Böylece altmıştan sonra her ne kadar çoğalırsa çoğalsın ya otuzda bir olarak hesap edilmeli veya kırkta bir üzerinden hesaplanır ya da her iki işlem yapılarak, otuzda bir ile kırkta birin her ikisiyle hesap edilmeli ve önceden açıkladığımız şekilde zekâtları verilmelidir. Ancak bu işlem, hiçbir sığırı sayı dışı bırakmayacak şekilde yapılmalıdır; eğer hesaptan bir şey artacak olursa da dokuz taneyi aşmamalıdır. Mesela, yetmiş tane sığırı olan bir kimse, otuzda bir ile kırkta bir üzerinden hesaplayarak otuz sığır için iki yaşına girmiş bir buzağı ve kırk sığır için de üç yaşına girmiş dişi bir buzağı zekât vermelidir. Çünkü yalnız otuzda bir olarak hesap edecek olursa, zekâtı verilmeyen sığırın sayısı on tane olacaktır.[27]

3. Koyunun Nisabı

Koyunun beş nisabı vardır:

1. Kırk koyun; zekâtı bir koyundur. Koyunların sayısı kırka ulaşmadıkça, zekât vermek farz olmaz.

2. Yüz yirmi bir koyun; zekâtı iki koyundur.

3. İki yüz bir koyun; zekâtı üç koyundur.

4. Üç yüz bir koyun; zekâtı farz ihtiyat gereği dört koyundur.

5. Dört yüz ve ondan yukarısıdır; bu nisaba ulaştığında her yüz koyun için bir koyun zekât verilmelidir. Zekât olarak verilecek koyunun bizzat aynı koyunların içinden olması gerekmez, başka bir koyun verileceği gibi koyunun kıymetince para da verilirse yeterli olur. Ama bunların dışında zekât olarak başka bir cinsten verilmesi, ancak verilecek şeyin fakirler için daha iyi olması durumunda sakıncası yoktur.

İki nisap arasında kalan koyunlar için zekât vermek gerekmez. Buna göre koyunlarının sayısı birinci nisap olan kırktan fazla olup, ikinci nisaba yani yüz yirmi bir koyuna ulaşmayan kimse, yalnızca kırk koyun için zekât vermelidir, fazlası için zekât gerekmez. Sonraki nisaplar için de aynı hüküm geçerlidir.

---

[27] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 285-286; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 296-297; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* II. 136-137.

Nisap miktarına ulaşmış olan deve, sığır ve koyunların zekâtını vermek farzdır. Hepsinin erkek veya hepsinin dişi olması ya da erkek ve dişinin karışık olması bu hükmü değiştirmez.

Zekât verme bakımından sığır ile manda aynı cinsten sayılırlar. Yine zekâtı verilecek develerin Arap ve acem devesi olması arasında fark olmadığı gibi keçi ve koyun da aynı cinsten oldukları için zekâtlandırılmalarında fark yoktur.

Zekât olarak verilen koyunun en az iki yaşına girmiş olması gerekir; ama koyun yerine keçi verilecek olursa, üç yaşına girmiş olması lazımdır.

Zekât olarak verilecek koyunun fiyatının diğer koyunlardan biraz düşük olmasının sakıncası yoktur. Fakat diğer koyunlardan daha değerli olanını vermek daha iyidir. Deve ile sığırda da hüküm böyledir.

Ortak olan birkaç kişiden hangisinin hissesi ilk nisap miktarına ulaşırsa zekâtı verir; hissesi ilk nisaba ulaşmayan kimse ise zekât vermez.

Bir kimsenin değişik yerlerde devesi, sığırı ya da koyunu olur ve birlikte sayıları nisap miktarına ulaşırsa, onların zekâtını vermesi gerekir.

Kişinin sahip olduğu deve, sığır veya koyun, hasta ve kusurlu olsa bile nisap hesabına girer ve zekâtlarının verilmesi gerekir.

Kişinin sahip olduğu deve, sığır ve koyunların hepsi hasta, kusurlu veya yaşlı olursa, zekât, onların arasından verilebilir. Fakat onların hepsi sağlam, kusursuz ve genç olurlarsa, zekât olarak hasta, kusurlu ve yaşlı bir hayvan verilemez. Hatta onlardan bazısı sağlam, bazısı hasta, bir grubu kusurlu başka bir grubu kusursuz, bir miktarı yaşlı bir miktarı genç olsa bile, farz ihtiyat gereği sağlam, kusursuz ve genç olan hayvan zekât olarak verilmelidir.

On birinci ay dolmadan önce kişinin elinde bulunan sığır, koyun ve deveyi başka bir şeyle veya nisap miktarında olan bu hayvanları nisap miktarındaki aynı cinsten başka hayvanlarla değiştirirse, zekât vermesi farz olmaz. Mesela, kırk koyun verip, başka bir kırk koyun alınca, zekât gerekmez.

Sığır, koyun ve deveyi zekât olarak vermesi gereken bir kimse, onların zekâtını başka bir cinsten verirse, sayıları nisap miktarından aşa-

ğıya düşmedikçe her yıl onlardan zekât vermesi gerekir. Eğer zekât olarak onların içinden bir hayvan verir ve ilk nisaptan aşağıya düşerse, zekât, onun üzerine farz olmaktan çıkar. Mesela, kırk koyunu olan bir kimse, onların zekâtını başka bir maldan verirse, koyunlarının sayısı kırktan aşağı düşmedikçe her yıl için bir koyun zekât vermelidir. Fakat onların içinden verirse, sayıları kırka ulaşmadıkça zekât farz olmaz.[28]

İ) Zekâtın Verileceği Yerler

Zekâtın kimlere verileceğini yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklamaktadır:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, miskinler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolundaki işler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[29]

Bu ayet-i kerime zekâtın sekiz sınıfa verilmesinin gerekliliğine delalet etmektedir.

Bu sekiz sınıfta bulunanlar kimlerdir, nitelikleri ve bunlarla ilgili hükümler nelerdir? Bunu açıklamaya çalışalım:

1. Fakirler

Kendisinin ve ailesinin bir yıllık ihtiyacına sahip olmayan kimseye fakir denir. Sanatı, mülkü veya sermayesi olup, onlarla bir yıllık masrafını karşılayacak durumda olan kimse fakir değildir.

2. Miskinler

Fakirden daha güç bir durumda bulunup, zorlukla geçinen kimseye miskin denir.

---

[28] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 286; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 297-298; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* II. 137140.

[29] 9/Tevbe, 60.

Farz ihtiyat gereği fakir ve miskin kimseye, kendisi ile ailesinin yıllık ihtiyacını giderecek ve bir yıl yetecek kadardan fazla zekât vermek caiz değildir. Hatta bir miktar para ve eşyası olan kimse, ancak yıllık ihtiyacından eksik olan miktar için zekât alabilir.

Yıllık ihtiyacını giderecek miktarda malı olan kimse, bunun bir kısmını harcadıktan sonra elinde kalan miktarın bir yıl yetecek kadar olup olmadığından şüphe ederse, zekât alamaz.

Sanat, mülk veya ticaret sahibi kimsenin geliri yıllık giderinden az olursa, yıllık ihtiyacından eksik olan kısım için zekât alabilir; iş aletlerini, mülkünü veya kendi sermayesini ihtiyaçları için harcaması gerekmez.

Kendisinin ve ailesinin yıllık ihtiyacını giderecek mala sahip olmayan fakir bir kimsenin, sahip olduğu ve içinde oturduğu bir evi ile bir bineği olur ve bunlar olmadan yaşaması mümkün olmuyorsa, bunları makam ve mevkiini korumak için elinde bulundursa bile zekât alabilir. Yine ev eşyası, kaplar, yazlık-kışlık elbiseler ve ihtiyaç duyduğu diğer şeylerin de hükmü böyledir. Bunlara sahip olmayan bir fakir de bunlara ihtiyaç duyuyorsa, zekât alarak bunları temin edebilir.

Herhangi bir mesleği öğrenmesi zor olmayan bir fakir, farz ihtiyat gereği o mesleği öğrenmeli ve hayatını zekât alarak sürdürmemelidir. Ancak öğrenme süresi boyunca zekât almasının sakıncası yoktur.

Önceleri fakir olan bir kimse, fakirliğinin devam etmekte olduğunu söylüyorsa, sözüne güvenilmese bile kendisine zekât verilebilir.

Önceleri fakir olmayan bir kimse ya da önceleri fakir olup olmadığı belli olmayan bir kimse, fakir olduğunu söylüyor ise ve dış görünüşünden fakir olduğuna kanaat getiriliyorsa, kendisine zekât verilebilir.

Ot veya odun toplayarak da olsa çalışıp kazanma gücüne sahip olan, ancak sosyal konumu bu işleri yapmasına engel olan ya da yaşlılık veya hastalık sebebiyle bu işleri yapmakta çok zorlanan kimseye zekât verilebilir.

Sanat veya meslek sahibi olup da alet ve edevatı olmadığı ya da yaptığı iş için müşteri bulamadığı nedeniyle çalışamayan kimseye de zekât verilebilir.

Kendi durumuna uygun bir işte çalışıp kazanma gücüne sahip olan ama çalıştığı takdirde ilim tahsili engellenen ya da performansı düşen ilim talebesi zekât alabilir.

Zekât vermesi gereken kimse, fakir bir kimseden alacaklı ise, fakirdeki alacağını zekâta sayabilir.

Zekât vermesi gereken bir kimsenin fakir olan borçlusu ölür ve bıraktığı miras da borcunu ödeyecek miktarda değilse, ondaki alacağını zekâta sayabilir.

Fakire zekât olarak verilen şeyin zekât olduğunu bildirmeye gerek yoktur. Hatta fakir utanıyorsa, yalan olmayacak bir şekilde hediye diyerek verilmesi müstehabdır. Ama verirken zekât niyeti ile verilmesi gerekir.

Zekât vermesi gereken bir kimse, zekâtını fakir zannettiği bir kişiye verdikten sonra onun fakir olmadığını anlar yahut dinî hükmünü bilmediği için fakir olmayan birisine zekât verirse, eğer verdiği mal harcanmamışsa, geri alıp hak eden birine vermelidir. Ama harcanmışsa, duruma bakılır: Eğer verdiği malın zekât olduğunu söyler ve zekâtı alan kişi de ona verilen bu malın zekât olduğunu bilir veya ihtimal verirse, ondan bedelini alıp hak eden birine vermesi gerekir. Fakat zekâttan başka bir adla o adama vermişse, ondan hiçbir şeyi geri alamaz. Fakir olan birine yeniden kendi malından zekât vermelidir. Saydığımız bu durumların hepsinde de, istediği takdirde zekâtı yeniden kendi malından verip, fakir olarak zannettiği kimseden bir şey geri almayabilir.

3. Zekât İşlerinde Çalışan Görevliler

Bundan maksat, Masum İmam (as.) ya da onun vekili tarafından zekâtları toplamak, korumak, toplananların hesabını yapmak ve onları İmam'a (as.), vekiline veya fakirlere ulaştırmakla görevlendirilmiş kimsedir. Bunlar zengin de olsalar zekâttan pay alabilirler.

4. Müellefe-i Kulûb

Zekât verildiği takdirde kalpleri İslam dinine ısındırılacak veya savaşta Müslümanlara yardım edecek olan gayr-i müslimler ile dinî inancı zayıf olan Müslümanlar. Kalplerini İslam'a ısındırmak amacıyla

bunlara zekât verilebilir. Bazı kimseler zamanımızda İslam güçlendiği için bu hükmün geçerliliğini kaybettiğini ileri sürmekte olsalar bile, bu gruptaki kimselere zekât verilmesi hâlâ caizdir.

5. Köleler

Köleleri satın alarak serbest bırakmak. Zamanımızda kölelik müessesesi mevcut olmadığından bu maddeyle ilgili geniş açıklamaya gerek görülmemiştir.

6. Borçlular

Bunlar, borçlanarak borcunu ödeyemeyen kimselerdir. Borçlu kişi, çalışıp kazanarak borcunu belli bir vadeye kadar taksitler halinde ödeme gücüne sahip olur da alacaklı buna razı olmayıp hemen ödemesini talep ederse kendisine zekât verilebilir.

Bir yıllık ihtiyacını giderecek malı olan kimse, borçlu olup borcunu ödeyemezse, borcunu ödemek için zekât alabilir; ama borç olarak aldığı şeyi haram yolda harcamamalı, haram yolda harcamışsa da tövbe etmiş olmalıdır. Böyle olunca, fakirlerin hissesinden ona zekât verilebilir.

Borçlu olup borcunu ödeyemeyen bir kimse, fakir olmasa bile, zekât vermesi gereken kişi, ondaki alacağını zekâta sayabilir.

Borçlu olup borcunu ödeyemeyen bir kimseye zekât verildikten sonra, o kimsenin aldığı borcu haram yolda kullandığı anlaşılır ve kendisi de fakir olursa, ona verilen mal zekâta sayılabilir.

7. Allah Yolunda Harcamak

Cami inşası gibi genel dini menfaati olan yerlere veya hastahane, köprü ve yol yapımı gibi Müslüman topluma faydalı olan yerlere, birbirine düşman olan iki kabilenin barıştırılması gibi fitne ve fesadı önlemek, dinî yayınlar yapmak, kısacası İslam için yararlı olan her türlü iş için zekât verilebilir.

8. Yolcular

Yolculukta muhtaç düşen kimselerdir. Yolculukta muhtaç duruma düşüp zekât alan kimse, vatanına ulaşır ve zekât olarak aldığı malın

bir miktarı artarsa, artan kısmı kendisinden zekât aldığı mal sahibine veya onun vekiline ulaştırması zor ve meşakkatli olursa, şer'i hâkime vermesi ve onun zekât olduğunu bildirmesi gerekir.

Yol harçlığı tükenmiş veya bineği kullanılamaz hâle gelmiş bir yolcunun yolculuk amacı, günah işlemek olmaz ve borçlanarak yahut bir şeyini satarak gideceği yere ulaşma imkânı olmazsa, kendi vatanında fakir olmasa bile zekât alabilir. Fakat başka bir yere vardığında borç alma veya bir şeyini satarak yol masrafını temin etme imkânına sahip olursa, ancak kendisini oraya ulaştıracak miktarda zekât alabilir.[30]

J) Zekât Verilecek Kimsede Aranan Şartlar

Zekât alacak kimsenin Müslüman, on iki imama bağlı, Şiadan olması, diğer Şii fırkalarından olsa bile hakka muhalif olmaması gerekir.

Bir kimsenin Şiadan olduğuna inanılarak kendisine zekât verilir ve zekât harcandıktan sonra onun Şiadan olmadığı öğrenilirse, tekrar zekât vermek gerekmez.

Şiadan olan fakir bir çocuk veya delinin kendisine sarf edilmek üzere velisine verilebilir.

Zekâtı vermekle yükümlü olan kişi, fakir çocuğun veya delinin velisine ulaştırma imkânının olmaması durumunda zekâtı, kendisi ya da emin birisi aracılığıyla, fakir çocuğun veya delinin ihtiyaçlarında kullanabilir. Ancak zekâtı onlar için kullanırken buna niyet etmesi gerekir.

Dilenen bir fakire zekât verilebilir; ama zekâtı günah ve haram işlerde kullanan kimseye zekât verilmez.

Borçlu olup borcunu ödeyemeyen kimsenin nafakası zekât verenin üzerine farz olsa bile, nafakasını vermekle yükümlü olan kişi zekâtını ona verebilir. Fakat kadın kendi masrafları için borç almış olursa, kocası onun borcunu zekâttan ödeyemez. Hatta nafakasını vermekle yükümlü olduğu kimse, kendi geçimi için borçlanırsa, farz ihtiyat gereği insan onun borcunu zekâttan vermemelidir.

[30] Muhakkik el-Hillî, *el-Muhtasaru'n-nâfi'*, 58-59; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle*, I. 300-304; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 257-261; Erdebilî, *Nehcü'r-reşâd*, s. 298-301; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 324-329.

Kişinin, kendi evladı gibi nafakalarını temin etmekle yükümlü olduğu kimselerin masraflarını karşılamaları için onlara zekât vermesi caiz değildir. Ancak başkaları onlara zekât verebilir.

Kişi, kendi karısının, çocuklarının ve hizmetçilerinin gerekli nafakalarının dışında ihtiyaçlarını karşılaması için, zekâtını çocuğuna verebilir.

Bir baba, ilmî-dinî kitaba ihtiyacı olan çocuğuna kitap alması için zekât verebilir.

Bir baba, evlenmesi için oğluna zekât verebilir; bir oğul da evlenmesi için babasına zekât verebilir.

Masrafları kocası tarafından karşılanan kadına zekât verilmez. Yine kocası masraflarını karşılamadığı takdirde, masraflarını karşılaması için kocasını zorlayacak durumda olan bir kadına da zekât verilmez.

Aldığı zekâtı kendi karısının masraflarını karşılamada kullanacak olsa bile, bir kadın, fakir olan kocasına zekât verebilir.

Hz. Peygamber'in (saa.) evladı olan seyitler, seyit olmayan birisinden zekât alamazlar. Onlara sadece humus verilir. Fakat aldıkları humus veya şer'i yollardan aldıkları diğer şeyler masraflarını karşılamaz da zekât almaya mecbur kalırlarsa, seyit olmayanlardan da zekât alabilirler. Ancak farz ihtiyat gereği, mümkün olursa günlük ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda zekât almalıdırlar.

Seyit olup olmadığı belli olmayan birisine zekât verilebilir.[31]

K) Zekât Verirken Niyet Etmek

Niyet: Zekâtı keffaretlerden ve diğer sadakalardan ayırmak için, verilirken zekât olarak verildiğine niyet edilmesi şarttır. Zekât bir ibadettir. Niyetsiz yapılan ibadetler geçerli olmayacağına göre, fakire verilen malın zekât ibadeti olarak gerçekleşmesi için, verilmek üzere ayrılırken veya fakire verilirken zekât niyeti ile verilmesi gerekir. Bununla ilgili olarak Ebû Hamza es-Sümalî, Alî b. Hüseyin'in (as.) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

---

[31] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, II. 150-155; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I. 329-331.

عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثُّمَالِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ لَا حَسَبَ لِقُرَشِيٍّ وَ لَا لِعَرَبِيٍّ إِلَّا بِتَوَاضُعٍ وَ لَا كَرَمَ إِلَّا بِالتَّقْوَى وَ لَا عَمَلَ إِلَّا بِالنِّيَّةِ وَ لَا عِبَادَةَ إِلَّا بِالتَّفَقُّهِ

"Alçakgönüllü olmadıkça Arabın da Kureyşlinin de asaleti olmaz. Takva sahibi olmadıkça âli cenaplık da olmaz. Niyet etmeden amel de olmaz. Ahkâmını iyi bilmeden ibadet de olmaz."[32]

Niyet, diğer ibadetlerde olduğu gibi kalp ile yapılır. Dil ile söylenmesi ise sünnettir. Zekâtı kendi malından ayırırken veya hak sahibine verirken mal sahibinin; "Bu, benim malımın zekâtıdır" şeklinde niyet etmesi gerekir. Mal sahibi zekâtını bizzat verirse, zekât miktarını asıl malından ayırırken veya hak sahibine verirken bu niyeti getirir.

Birkaç malın zekâtını vermekle yükümlü olan kimse, bir miktar zekât verip, onların hiçbirisini niyetinde belirtmezse, bakılır: Eğer zekât olarak verilen, zekâtı farz olan şeylerin birisinin cinsinden olursa, o cinsin zekâtı olarak sayılır. Fakat onlardan hiçbirinin cinsinden olmazsa, hepsine taksim edilir. Buna göre kırk koyununla on beş miskal altının zekâtını vermesi gereken kimse, zekât olarak bir koyun verir ve niyetinde onlardan hiçbirisini belirtmezse, koyunun zekâtı olarak hesap edilir. Ama zekât karşılığı bir miktar gümüş vermiş olursa, verilmesi gereken koyun ve altının zekâtına taksim edilir.

Bir kimse, malının zekâtını ödemesi için birini vekil tayin eder ve vekil de zekâtı fakire verirken müvekkili adına niyet ederse, zekât için yeterli olur.

Bir mal, sahibi veya vekili tarafından niyet edilmeksizin zekât olarak fakire verilirse, eğer fakir o malı harcamadan önce mal sahibinin kendisi zekâta niyet ederse, zekât olarak sayılır.[33]

L) Zekâtla İlgili Diğer Hükümler

Zekât yükümlüsü olan kimsenin, arpa ile buğdayın zekâtını, tanelerini samandan ayırırken, hurma ve üzümün zekâtını ise kuruduklarında fakire vermesi ya da vermek üzere kendi malından ayırıp bir

[32] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, VIII. 234.
[33] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, II. 152.

tarafa koyması gerekir. Altın, gümüş, sığır, koyun ve devenin zekâtını ise on ikinci ay tamamlandıktan sonra fakire vermeli veya malından ayırmalıdır. Ayırdıktan sonra hemen vermesi gerekmez. Eğer belli bir fakiri beklemekte ise veya bir sebepten dolayı zekâtı almakta önceliği olan bir fakire vermek isterse, onu beklemek için zekâtını birkaç ay olsa bile geciktirebilir.

Zekât olarak ayrılan malı hak eden birine hemen vermek farz değildir. Ama hak eden kimseye ulaşmak mümkün olursa, zekât vermeyi müstehab ihtiyat gereği geciktirmemelidir.

Zekât yükümlüsü olan bir kimse, zekât ödeme gücüne sahip olduğu hâlde zekâtını geciktirir ve hak eden kişiye ulaştırmadan önce kendi kusuru yüzünden telef olursa, zekât borcu düşmez, bedelini ödemesi gerekir. Fakat çok geciktirmeyip iki üç saat içinde telef olmuşsa, hak eden birisi hazır olmadığı takdirde, bir daha zekât ödeme zorunda olmaz. Ama hak eden kimsenin hazır bulunmaması durumunda, farz ihtiyat gereği bedelini vermesi gerekir.

Bir kimse, zekât miktarını bizzat zekât verilmesi gereken malın kendisinden ayırıp bir kenara koyarsa, malın geri kalan kısmında tasarruf edebilir. Fakat başka bir maldan ayırmışsa, zekâtı farz olan malın tamamını kullanabilir.

Kişi, zekât olarak ayırdığı malı kendisi için alıkoyup, yerine başka bir şey koyamaz.

Zekât için ayrılan maldan bir menfaat elde edilirse, örneğin zekât olarak ayrılmış olan koyun doğurursa, kuzusu fakirin malı olur ve anasıyla birlikte fakire verilmesi gerekir.

Kişi, zekât olarak vereceği malı ayırdığı sırada hak eden birisi hazır bulunursa, zekâtı ona vermesi daha iyi olur. Ama bir sebepten dolayı zekât almakta önceliği olan birisine vermeye niyet etmişse, o zaman önceliği olana vermelidir.

Kişinin zekât olarak ayırdığı mal ile kendi şahsı için ticaret yapması doğru olmaz. Ancak dinî otoritenin izniyle zekâtın yararına yapılan ticaret sahihtir. Fakat bunun kazancı zekâta ait olur ve zekâtla birlikte fakire verilmesi gerekir.

Kişi, henüz üzerine zekât farz olmadan önce bir şeyi zekât karşılığı olarak fakirlere verirse, bunu zekâta sayamaz. Ancak zekât farz olduktan sonra fakirin fakirliği devam eder ve fakire zekât olarak verdiği şey de onun yanında mevcut ise, zekât farz olmadan önce verdiği şeyi zekât olarak sayabilir.

Bir fakir, üzerine zekâtın farz olmadığını bildiği bir kişiden zekât olarak bir şeyi alır ve o da yanında telef olursa bedelini ödemelidir. Fakat o kişiye zekât farz olduktan sonra fakirin fakirliği devam ederse, ona verdiği şeyin bedelini zekâta sayabilir.

Bir fakir, üzerine zekâtın farz olmadığını bilmediği bir insandan zekât karşılığı bir şey aldıktan sonra elinde telef olursa, bedelini ödemesi gerekmez. Ancak zekât vermekle yükümlü olan kimse, verdiği bu malı zekâta sayamaz.

Sığır, koyun ve devenin zekâtını haysiyet ve fazilet sahibi fakirlere vermek müstehabdır. Yine zekâtı verirken de kendi yakınlarını diğerlerine, ilim ve kemal sahibi kimseleri başkalarına ve dilenmeyen fakirleri dilenenlere tercih etmek müstehabdır. Ancak zekât yükümlüsü olan kişi, bunların dışındaki bir fakirin zekât almasını başka bir sebepten dolayı daha iyi buluyorsa, zekâtı ona vermesi müstehabdır.

Zekâtı alenî ve açıktan çıkarıp vermek müstehab, sadakayı ise gizli olarak vermek daha iyidir.

Zekât vermesi gereken kimsenin bulunduğu şehirde hak eden biri bulunmaz ve zekâtın verileceği diğer yerlere de ulaştıramazsa, eğer hak eden birisinin bulunacağına ümidi olmazsa, başka bir şehre götürüp, zekâtın verileceği yerlerde kullanması gerekir. Ancak o şehre götürülmesi için yapılan masraflar kendisine ait olur. Böyle bir durumda zekât telef olursa, bedelini ödemesi gerekmez.

Kendi şehrinde zekât almaya ehil olan birisi bulunsa bile zekâtı başka bir şehre götürebilir; ama o şehre götürme masraflarını kendisinin karşılaması gerekir. Zekât olarak ayırdığı mal telef olursa, bedelini ödemesi gerekir. Meğer dinî otoritenin izniyle götürmüş olsun; bu durumda bedelini ödemesi gerekmez.

Zekât olarak verilecek buğday, arpa, kuru üzüm ve hurmanın ölçü ve tartı masrafları mal sahibine aittir.

Bir kimsenin, zekât verdiği kişiden zekâtı tekrar kendisine satma talebinde bulunması mekruhtur. Ancak zekât alan kimse, zekât olarak aldığı malı satmak isterse, fiyatını belirledikten sonra zekât veren, onu satın almada diğerlerine göre öncelik hakkına sahip olur.

Bir kimse, üzerine farz olan zekâtı -önceki yıllara ait olsa bile- verip vermediğinden şüphe ederse, zekât vermesi gerekir.

Zekât almaya ehil olan kimse, zekât veren kimseyle farz olan miktardan daha aza anlaşamaz ve değeri o miktardan fazla olan bir şeyi zekât karşılığı kabul edemez veya zekât sahibinden alıp, ona bağışlayamaz. Ama çok zekât borcu olan bir kimse yoksul düşer ve zekâtı ödeme gücüne sahip olmadığı gibi durumunun düzelip, ödeme gücünü kazanacağından da ümidi kesilir ve de tövbe etmek isterse, fakir kişi zekâtı teslim aldıktan sonra tekrar ona bağışlayabilir.

Zekât verecek kimse, zekâta bağlı olan maldan Kur'an, dinî kitap ve dua kitabı satın alıp vakfedebilir; evladı veya nafakalarını karşılamakla yükümlü olduğu kimselere bile vakfetmesinin sakıncası yoktur. Hatta bu vakfedilenlerin yönetimini, kendisinin veya evlâdının yetkisine bırakabilir.

Bir kimse, zekâtla bir mülkü satın alıp, gelirini kendi ihtiyaçlarına sarf etmeleri için evladına veya geçimini sağlamakla yükümlü olduğu kimselere vakfedemez.

Fakir olan kimse hacca, (dinî) ziyaret yerlerine gitmek veya benzeri bir şeyler için zekât alabilir. Ancak, önceden yıllık ihtiyacını giderecek miktarda zekât almış olursa, yeniden ziyaret ve benzeri şeyler için zekât alamaz.

Bir kimse, fakir bir şahsı malının zekâtını vermek üzere vekil tayin eder, vekil olan fakir de, kendisinin o maldan bir şey almasını müvekkilinin arzu etmediğini bilirse, kendisi için o maldan bir şey alamaz. Fakat vekil, müvekkilinin böyle bir niyete sahip olmadığını kesin olarak bilirse, o maldan kendisi için de alabilir.

Deve, sığır, koyun, altın ve gümüşü zekât olarak alan fakirin aldıkları, nisap miktarına ulaşır ve zekâtın farz olmasını gerektiren diğer şartlara da sahip olursa, onlardan zekât vermesi gerekir.

Zekâtı verilmesi gereken bir malda iki kişi ortak olur da onlardan biri kendi hissesinin zekâtını verir ve daha sonra kazandıkları bu malı paylaşırlarsa, eğer zekât veren kimse, ortağının kendi hissesinin zekâtını vermediğini bilirse, kendi hissesinde bile tasarrufta bulunması sakıncalı olur.

Humus veya zekât borcu olup keffaret, nezir ve benzerini de vermesi gereken kimsenin bunların dışında aldığı başka bir borcu da olur ve bunların hepsini ödemeye de gücü yetmez ise, eğer humus veya zekâtı farz olan mal henüz mevcut ise, humus veya zekât borcunu ödemelidir. Fakat o mal yok olmuşsa, dilerse humus veya zekât borcunu öder, dilerse de keffaret, nezir ve benzeri borçlarını eda eder.

Humus veya zekât borcu ile üzerine nezir ve benzeri şeyler farz olan ve borcu da olduğu hâlde ölen kimsenin bıraktığı mal, bütün bu borçlarını karşılamazsa, duruma bakılır: Eğer humus veya zekâtını vermek farz olan mal mevcut ise, vârislerin o malı humus veya zekât borcu olarak vermeleri, geri kalan kısmını da diğer borçlarına orantılı olarak paylaştırıp ödemeleri gerekir. Fakat humus veya zekâtı farz olan mal yok olursa, ölüden kalan malı humus, zekât, borç, adak ve benzeri şeylerin hepsine orantılı olarak paylaştırıp ödemelidirler. Örneğin, otuz bin lira miktarında miras bırakan kimsenin kırk lira humusu, yirmi lira da borcu olursa, onun yirmi lirası humus karşılığı olarak verilmeli, on lirası da diğer borçlarına karşılık ödenmelidir.

İlim tahsili yapan bir kimse, ilim tahsili ile meşgul olmadığı takdirde kendi geçimini sağlayacak durumda olur ve tahsil gördüğü ilim de farz veya müstehab ilimlerden olursa, zekât alabilir. Ancak okumakta olduğu ilim, farz veya müstehab ilimlerden olmazsa, ona zekât vermek sakıncalıdır.

Zekât alan yetkilinin veya fakir kimsenin, kendisine zekât veren kimse için hayır duada bulunması müstehabdır.[34]

II. SADAKA-İ FITIR

Sadaka-i fıtır, ramazan orucunun farz kılındığı hicretin ikinci yılının şaban ayında vacip kılınmıştır. İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) buyur-

[34] Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* II. 40-44; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* II. 158-168; Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 332-334.

muşlardır ki; “Namazın tam ve kâmil olması nasıl ki Hz. Peygamber (saa.) ve Ehl-i Beytine (as.) salavat getirmeye bağlı ise, orucun da tam ve kâmil olması Sadaka-i fıtır’ı vermeye bağlıdır.”[35]

Sadaka-i fıtır, Ramazan orucunun Allah katında kâmilen kabul edilmesinin şartı olup, müminlerin bu mübarek ayın sonunda yardımlaşmalarının bir tezahürüdür.

Bu ayın son gününün orucunu tutan bir Müslüman’ın; Ramazan ayının son günü akşamı güneş batmadan önce belli şartları taşıdığı taktirde sadaka-i fıtır vermesi gerekir. Bayram gecesi güneş battığı sırada sadaka-i fıtır vermesi vacip olmayan bir kimse, bayram günü öğle namazı öncesine kadar sadaka-i fıtrın vacip olma şartlarına kavuşursa, sadaka-i fıtır vermesi farz olmasa da müstehabdır. Bu hususta Abdullâh b. Sînân, Ebû Abdillâh İmam Ca’fer es-Sâdık’ın (as.) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللّٰهِ (عَلَيْهِ السَّلاَمُ) قَالَ كُلُّ مَنْ ضَمَمْتَ إِلَى عِيَالِكَ مِنْ حُرٍّ أَوْ مَمْلُوكٍ فَعَلَيْكَ أَنْ تُؤَدِّيَ الْفِطْرَةَ عَنْهُ قَالَ وَ إِعْطَاءُ الْفِطْرَةِ قَبْلَ الصَّلاَةِ أَفْضَلُ وَ بَعْدَ الصَّلاَةِ صَدَقَةٌ.

“Ailene kattığın hür veya köle herkesin sadaka-i fıtrını vermen gerekir. Sadaka-i fıtrın bayram namazından önce verilmesi, namazdan sonra verilmesinden daha faziletlidir. Namazdan sonra verilmesi halinde de sadaka olur.”[36]

Bayram gecesi güneş battıktan sonra ölen kimsenin kendisinin ve ailesinin fitresi, miras olarak bıraktığı maldan verilmelidir. Fakat bir kimse güneş batmadan önce ölürse, onun ve ailesinin fitresini terekeden vermek farz değildir.

A) Sadaka-i Fıtır Vermenin Vacip Olmasının Şartları

a) Hür Olmak.

b) Müslüman Olmak. Gayr-i müslimin, Müslüman olan yakınlarının ve hizmetçilerinin sadaka-i fıtır vermesi gerekir. Ramazan Bayra-

---

35 Âmilî, *Vesâilü’ş-Şî’a*, VI. 221.
36 Küleynî, *el-Kâfî fi’l-fürû’*, IV. 170.

mı gecesi güneş battıktan sonra Müslüman olan bir gayr-i müslimin sadaka-i fıtır vermesi gerekmez.

c) Akıllı Olmak. Ramazan Bayramı gecesi güneş battığı sırada deliren veya bayılan kimsenin sadaka-i fıtır vermesi vacip değildir.

d) Ergen Olmak. Ramazan ayının son günü güneş batmadan önce ergenlik çağına eren çocuk, iyileşen deli veya zengin olan fakirin, sadaka-i fıtrın belirtilen diğer şartlarının bulunması durumunda, sadaka-i fıtır vermesi vaciptir.

e) Zengin Olmak. Zengin, kendisinin ve ailesinin yıllık masraflarını karşılayacak miktarda mal ve kazancı olan kimsedir. Kendisi ile aile fertlerinin yıllık masrafına yetecek miktarda ne malı ne de bir kazancı bulunmayan kimse, fakir sayılır ve onun fitre vermesi vacip değildir.[37]

B) Sadaka-i Fıtrın Hangi Nesnelerden ve Ne Miktarda Verileceği

Sadaka-i fıtır olarak kişi başına yaklaşık üç kilogram buğday, arpa, hurma, kuru üzüm, pirinç veya mısır gibi yiyecek maddelerinden hak eden birine verilmesi gerekir. Bunlardan birinin kıymetini para olarak ödemek de yeterlidir.

Bir fakire, farz ihtiyat gereği yıllık ihtiyacından fazla ve yaklaşık üç kilo yiyecek maddesinden de az miktarda sadaka-i fıtır verilmemelidir.

Fitre olarak yaklaşık üç kilogram miktarında yiyecek maddelerinden verilmesi gereken bir cinsin değeri, normalinin iki kat üzerinde olur ve yükümlü kişi o iyi cinsin yarısını örneğin, üç kiloluk normal buğdayın yerine değeri onun iki katı olan iyi cins buğdayın yarısını sadaka-i fıtır olarak verirse, yeterli olmaz. Hatta onu, sadaka-i fıtır olarak verilmesi gereken malın kıymeti niyetiyle verse bile, sadaka-i fıtır yerine geçmez.

Fitrenin yarısını bir cinsten, mesela buğdaydan ve diğer yarısını da başka bir cinsten, örneğin arpadan vermek caiz değildir.[38]

---

[37] Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 262; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 310; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* II. 169.

[38] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 312-313; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 264; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* II. 169-170.

C) Sadaka-i Fıtrın Verileceği Yerler

Sadaka-i fıtır, zekât bahsinde açıklanan sekiz yerden birine verilir. Ancak müstehab ihtiyat gereği, yalnız Şia fakirlerine verilmelidir.

Sadaka-i fıtır, fakir olan bir çocuğun ihtiyaçlarına harcanabileceği gibi velisine teslim edilerek çocuğun mülkiyetine de geçirilebilir.

Bir kimseye, sırf "Ben fakirim" demiş olduğu için kendisine sadaka-i fıtır verilmez. Ancak bu sözüne güvenilir veya dış görünüşü itibarıyla fakir olduğuna kanaat getirilir yahut önceden fakir olduğu bilinirse, ona sadaka-i fıtır verilebilir.

Kendisine sadaka-i fıtır verilen fakirin âdil olması gerekmez. Ancak farz ihtiyat gereği içki içen ve açıktan büyük günahları işleyen kimseye sadaka-i fıtır verilmemelidir.

Sadaka-i fıtırı verirken, akrabadan olan fakirleri, sonra fakir komşuları, sonra da ilim ehli fakirleri diğerlerine tercih etmek müstehabdır. Ancak herhangi bir açıdan üstünlüğü olan başka kimseler bulunursa, önce onlara vermek müstehabdır.

Sadaka-i fıtırın, günah işlerde kullanacak olan kimseye verilmemesi gerekir.

Bir kimse, sadaka-i fıtrını fakir zannettiği birisine verdikten sonra onun fakir olmadığını anlarsa, eğer ona verilen mal mevcut bulunuyorsa, geri alıp hak eden birisine vermelidir. Fakat malı ondan geri alamazsa, tekrar kendi malından sadaka-i fıtır vermesi gerekir. Ancak sadaka-i fıtır olarak verdiği mal yok olmuşsa, alan kişi onun sadaka-i fıtır olduğunu biliyor veya ihtimal veriyor idiyse, karşılığını vermelidir; aksi takdirde bedelini ödemek, alan kimsenin üzerine farz değildir; ama vermekle yükümlü olan kimsenin yeniden sadaka-i fıtır vermesi gerekir.[39]

D) Sadaka-i Fıtırla İlgili Diğer Hükümler

Mükellef kişi sadaka-i fıtrını kurbet kastıyla, yani âlemlerin Rabbinin emrini yerine getirmek için vermeli, verirken de sadaka-i fıtır olarak verdiğine niyet etmelidir.

---

[39] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 314; Sistânî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, s. 265; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci',* II. 176.

Sadaka-i fıtırı ramazan ayı girmeden önce vermek caiz değildir. İhtiyata uygun olan, Ramazan bayramı namazından önce verilmesidir. Ancak ramazan ayı içinde vermek de caizdir.[40] Fakat ramazan ayından önce veya ramazan ayı içinde fakire borç verir ve üzerine sadaka-i fıtır vacip olduktan sonra alacağını sadaka-i fıtra mahsup ederse, sakıncası olmaz.

Sadaka-i fıtır olarak verilen malın toprak veya başka bir şeyle karışmış olmaması, karışacak olursa da dikkat çekmeyecek derecede az olması gerekir. Eğer bu miktardan çok karışırsa, sadaka-i fıtır olarak verilmesi gereken malın ağırlığı toplam üç kilogram olacak şekilde olursa, sahih olur. Ancak örneğin, üç kiloluk buğdayın içine birkaç kilo toprak karışır ve onu temizlemek para harcamayı yahut haddinden fazla uğraşmayı gerektirirse, onun sadaka-i fıtır olarak verilmesi caiz olmaz. Kusurlu bir şeyi sadaka-i fıtır olarak vermek yeterli olmaz.

Birkaç kişinin sadaka-i fıtrını vermekle yükümlü olan kimsenin, bu sadakaların hepsini aynı cinsten vermesi gerekmez; bazılarınınkini buğday, diğer bazılarınınkini ise arpa olarak vermesi yeterli olur.

Bayram namazı kılan kimse, farz ihtiyat gereği sadaka-i fıtrını bayram namazından önce vermelidir. Ama bayram namazı kılmayan kimse, sadakasını öğleye kadar geciktirebilir.

Yükümlü kişi sadaka-i fıtır niyetiyle malından bir miktarını ayırır ve bayram günü öğleye kadar hak eden kimseye de ulaştırmazsa, farz ihtiyat gereği onu fakire verdiğinde, yeniden sadaka-i fıtra niyet ederek vermelidir.

Sadaka-i fıtır vacip olduğu zaman vermez ve sonradan vermek amacıyla da ayırıp bir kenara koymazsa, farz ihtiyat gereği verirken, eda ve kaza olduğuna niyet etmeksizin onu vermelidir.

Bir kimse, sadaka-i fıtır olarak ayırdığı malı kendisi için alıkoyup, yerine başka bir şeyi koyamaz.

Değeri sadaka-i fıtırdan fazla bir mala sahip olan kimsenin sadaka-i fıtır vermeyip, bu malın bir kısmının sadaka-i fıtır olmasına niyet etmesi sakıncalıdır.

---

40 Âyetüllâh Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn,* I. 337-338.

Sadaka-i fıtır olarak ayrılan mal zayi olunca, duruma bakılır: Eğer hak eden bir fakire ulaşma imkânı olduğu hâlde vermeyi geciktirmişse, değer olarak onun bedelini vermelidir. Fakat fakire ulaşma imkânı olmazsa, yeniden sadaka-i fıtır vermesi gerekmez. Ancak onu korumada kusuru olursa, tekrar vermesi gerekir.

Sadaka-i fıtrı kendi malından ayırdıktan sonra, yaşamakta olduğu bölgede hak eden kimse bulunuyorsa, farz ihtiyat gereği bu sadakayı başka bir yere götürmemelidir. Eğer başka bir yere götürür ve sonra zayi olursa, bedelini vermesi gerekir.

Bayram gecesi güneş batarken, akşam yemeğine davet edilen ve ekmeğini yiyenlerden sayılan kimselerin sadaka-i fıtrını vermek ev sahibinin üzerine vacip olur. Bunların, nafakalarını temin etmekle yükümlü olduğu kimselerden olup olmamaları fark etmez. Yine bunların küçük veya büyük, Müslüman veya gayr-i müslim, kendi oturduğu şehirden veya başka bir şehirden olmaları fark etmez.

Başka bir şehirde olup, ekmeğini yiyenlerden sayılan kimseyi, yetkisinde bıraktığı malından kendi sadaka-i fıtrını vermek üzere vekil tayin eden kimse, vekilin kendi sadaka-i fıtrını vereceğinden emin olursa, onun sadakasını kendisinin vermesi gerekmez.

Bayram gecesi güneş batmadan önce ev sahibinin rızasıyla evine gelip, onun ekmeğini yiyenlerden sayılan misafirin (misafir sabaha kadar kalmak şartı ile) sadaka-i fıtrını vermek, ev sahibinin üzerine vacip olur.

Ramazan Bayramı gecesi güneş batmadan önce ev sahibinin rızası olmadan evine gelip, bir müddet onun yanında kalan bir misafirin sadaka-i fıtrını vermek ev sahibinin üzerine vaciptir. Hatta bir kimse, birisinin geçimini temin etmeye mecbur edilirse, onun da sadaka-i fıtrını bu şahısın vermesi gerekir.

Bayram gecesi güneş battıktan sonra gelen misafirin sadaka-i fıtrını vermek, güneş batmadan önce davet edilse ve iftarını da gittiği evde açmış olsa bile, ev sahibinin üzerine vacip değildir.

Ramazan ayının son gününde güneş battıktan sonra doğan çocukla, yine o gün iftar yemeğine gelip, ev sahibinin ekmeğini yiyenlerden sayılan misafir için sadaka-i fıtır vermek vacip değildir. Ancak, güneşin

batmasından bayram günü öğleye kadar kişiye yemekte misafir olan bütün herkes için sadaka-i fıtır vermek müstehabdır.

Birisinin ekmeğini yiyenlerden sayılan kimse, güneş batmadan önce başka birinin ekmeğini yiyenlerden olursa, onun sadaka-i fıtrını vermek, ekmeğini yemekte olduğu ikinci kimse üzerine vaciptir. Mesela, babasının evinde olan bir kız, güneş batmadan önce evlenerek kocasının evine giderse, sadaka-i fıtrını vermek kocasının üzerine vacip olur.

Sadaka-i fıtırının başkası tarafından verilmesi gereken kimsenin, bu sadakayı tekrar kendisinin vermesi gerekmez. Kendisi verse bile bu sadaka, onu vermekle yükümlü olan kişinin üzerinden düşmez.

Kocası tarafından nafakası karşılanmayan bir kadın, eğer bir başkasının ekmeğini yiyenlerden sayılırsa, sadaka-i fıtrının verilmesi onun üzerine vacip olur. Ancak başkasının ekmeğini yiyenlerden sayılmazsa, fakir olmadığı takdirde sadaka-i fıtrını kendisi vermelidir.

Seyit olmayan kimse, seyit olan birisine sadaka-i fıtır veremez. Hatta sadaka-i fıtrını vermekle yükümlü olduğu seyidin sadakasını da başka bir seyide veremez.

Anne ya da sütanneden süt emen çocuğun sadaka-i fıtrı, anne veya sütannenin ihtiyaçlarını karşılayan kimsenin üzerine vaciptir. Ancak anne veya sütanne, kendi ihtiyaçlarını çocuğun malından karşılıyorlarsa, çocuğun sadaka-i fıtrının verilmesi kimsenin üzerine vacip olmaz.

Bir kimse, ailesinin ihtiyaçlarını haram maldan karşılasa bile, onların sadaka-i fıtırlarını helâl maldan vermelidir.

İnsan, bir kimseyi ücretle işçi olarak tutar ve anlaşmada onun masraflarını karşılamayı şart koşarsa, eğer şartına uyar ve işçi onun ekmeğini yiyenlerden sayılırsa, sadaka-i fıtrını da vermesi gerekir. Ancak yalnız onun ihtiyaçlarına yetecek miktarda belirli bir ücret vermeyi şart koşar ve örneğin, ihtiyaçlarını karşılaması için bir miktar para verirse, işçinin sadaka-i fıtrını vermek onun üzerine vacip olmaz.[41]

[41] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, II. 170-176.

ALTINCI BÖLÜM

HAC ve UMRE

I. HAC

A) Tanım

Hac kelimesi saygı duyulan bir şeye yönelmek anlamına gelir. Dinî bir terim olarak hac; belli zamanda, belli fiilleri yaparak belli yerleri ziyaret etmektir. Bu tanımdaki belli fiiller sözüyle hac menasiki, belli zaman sözüyle hac ayları olan şevval, zilkade aylarının tamamı ile zilhicce ayının ilk on günü, belli yer sözüyle de Kâbe-i Muazzama kast edilmektedir. Kısaca hac, hususi bazı fiilleri ifa etmek üzere Kâbe-i Muazzama'yı ziyaret etmektir. Hac menasikinden her birinin belli bir zamanı vardır.

Tanımda geçen belli fiil sözüyle, haccedecek kişinin ihramlı olarak hac niyetiyle muayyen mekânlara gitmesi kast edilmektedir.

Umre ise sözlükte ziyaret anlamına gelir. Dinî bir terim olarak umre, özel şartlar dahilinde belli bir ibadeti yerine getirmek üzere hac vakti dışında Kâbe-i Muazzama'yı ziyaret etmektir. Umre fiilleri her ne kadar hac fiilleri içinde varsa da hacceden kişi umre de yapmış sayılmaz. Umrenin ayrıca ifa edilmesi gerekir.

B) Hac ve Umrenin Farz Kılınma Tarihi

Hac ve umrenin hicrî 6, veya 9. senelerde farz kılındıklarına ilişkin çeşitli rivayetler varsa da kuvvetli görüşe göre bunlar, hicretin 9. senesinde farz kılınmışlardır. Çünkü haccın farz olduğunu bildiren ayet-i kerime (3/Âl-i İmrân, 97) hicretin 9. senesinde nazil olmuştur. Bu ayet-i kerimenin nüzulünden sonra Sevgili Peygamberimiz (saa.) hicretin 10. senesinde ilk ve son haccını ifa etmiştir.

C) Hac ve Umrenin İslam'daki Yeri ve Hikmetleri

Hac, İslam'ın beş temel esasından biri olup önemli bir kulluk vazifesidir. Bu vazifeyle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

"...Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.)"[1]

Bu ayet-i kerimeden de açıkça anlaşıldığına göre Yüce Allah, yapmaya gücü yetenlere bu ibadeti farz kılmıştır. Umre de yapılması zorunlu olan vacip bir ibadettir. Yüce Allah;

وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ

"Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın."[2] buyuruyor. Sevgili Peygamberimiz dört defa umre yapmıştır.

Hac ve umrenin faziletini bildirme babında İmam Ca'fer es-Sâdık (as.), Sevgili Peygamberimizin (saa.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي عَبْدِاللّٰهِ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: اَلْحَجَّةُ ثَوَابُهَا الْجَنَّةُ وَالْعُمْرَةُ كَفَّارَةٌ لِكُلِّ ذَنْبٍ.

---

[1] 3/Âl-i İmrân, 97.
[2] 2/Bakara, 196.

“Hakkıyla haccetmenin karşılığı Cennet, umre ise (kul hakkı hariç) bütün günahlara keffarettir.”[3]

Yine İmam Ca’fer es-Sâdık (as.), Hz. Hüseyin’in oğlu Ali’nin (as.) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي عَبْدِاللّٰهِ (ع) قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: حُجُّوا وَاعْتَمِرُوا تَصِحُّ أَبْدَانُكُمْ وَتَتَّسِعُ أَرْزَاقُكُمْ وَتَكْفُونَ مؤُونَاتِ عِيَالِكُمْ; وَقَالَ: اَلْحَاجُّ مَغْفُورٌ لَهُ وَمَوْجُوبٌ لَهُ الْجَنَّةُ وَمُسْتَأْنَفٌ لَهُ الْعَمَلُ وَمَحْفُوظٌ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ

“Hac ve umre yapın ki bedenleriniz sağlıklı olsun, rızkınız genişlesin, ailenizin nafakasını yeterince karşılayabilesiniz.” Ali (as.) sözlerini şöyle sürdürdü: “Hacceden kimsenin günahları bağışlanır; cennete girmesi kesinlik kazanır; ameli (sevapları) yeniden yazılır; ailesi ve malı koruma altına alınır.”[4]

Ebu Muhammed el-Ferrâ’dan rivayet:

عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْفَرَّاءِ قَالَ: سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: تَابِعُوا بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ فَإِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَالذُّنُوبَ كَمَا يَنْفِي الْكِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ.

İmam Ca’fer es-Sâdık’ın (as.) şöyle dediğini işittim: Resulullah (saa.) buyurdular ki: “Hac ve umreyi peş peşe yapın. Çünkü onlar, körüğün demirdeki kirleri gidermesi gibi fakirliği ve günahları giderirler.”[5]

Hac ibadetini eda eden kişinin nefsi kötülüklerden arınıp tertemiz hale gelir, ihlaslı olur, maneviyatı güçlenir, yaşantısında olumlu gelişmeler görülmeye başlar, imanı kuvvetlenir. Hac veya umre ibadetini eda etmek üzere mukaddes topraklara giden bir mümin, oralarda İslam tarihinin önemli sahnelerini gözlerinin önünde adeta canlanıyor gibi görür. Hayırlı aktiviteleriyle dünyayı aydınlatan selef-i salihinin ve

---

3 Küleynî, *el-Kâfi fi’l-fürû’*, IV. 253.
4 Küleynî, *el-Kâfi fi’l-fürû’*, IV. 252.
5 Küleynî, *el-Kâfi fi’l-fürû’*, IV. 255.

Sevgili peygamberimizin soluklarını hisseder gibi olur. Saadet asrının o ılık havasını içinde duymaya başlar.

Hac seferi insana sabırlı ve metanetli olmayı, zorluk ve meşakkatlere katlanmayı, emre itaati, düzenli ve disiplinli bir hayat yaşamayı, Allah yolunda ve O'nun hoşnutluğunu kazanmak uğruna sıkıntılardan zevk almayı, başkalarını kendi nefsine tercih etmeyi öğretir.

Hac ibadetini eda etmekle kul, Rabbinin kendisine bahşetmiş olduğu mal ve sağlık nimetinin şükrünü ifa eder. Zor ve zahmetli menasiki yapmakla da kulluğunu izhar eder. İhrama bürünmekle kendini dünyadan ve dünyevi şeylerden soyutlar. Arafat'ta adeta haşri/ölüm sonrası dirilişi yaşar.

Çeşitli ırklara mensup insanlar orada birer kardeş olarak İslam'ın manevi potasında erirler. Müminler gerçekten birbirlerine eşit olduklarını, Arabın Arap olmayana, beyaz insanın siyah insana üstünlüğünün olmadığını, üstünlüğün ancak takva ile olacağını öğrenirler.

Hac; mümin kişinin Allah'a doğru yolculuğu ve yükselişidir. Hac; İslam'ın birçok ibadetinin birlikte yerine getirildiği, İslam kardeşliğinin, birlik ve dayanışmanın sergilendiği, maddî ve sosyal konum farkı gözetilmeksizin, herkesin Allah'ın huzurunda eşit olduğunun hissedildiği kutsal bir gösteridir.

Hac, Hz. İbrahim'in (as.) Allah'tan almış olduğu,

وَاَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَاْتُوكَ رِجَالًا وَعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَاْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَميقٍ لِيَشْهَدُوا
مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فِيٓ اَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهيمَةِ الْاَنْعَامِ

"İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler.

Gelsinler ki, kendilerine ait birtakım menfaatlere şahit olsunlar ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği (kurbanlık) hayvanlar üzerine belli günlerde[6] (onları kurban ederken) Allah'ın adını ansınlar."[7] İlahi

6 İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre, bu belli günler Zilhicce'nin ilk on günüdür. Onuncu günü Kurban bayramının ilk günü olmaktadır.
7 22/Hac, 27-28.

emriyle yaptığı davete, çağlar ötesinden "Lebbeyk" diyerek cevap vermektir, uymaktır.

Bizler; Müslümanlar olarak haccın ana gayesini hiçbir zaman unutmamak zorundayız. Bu görevi, Kur'an-ı Kerim'in, Peygamber (saa.) efendimizin ve On İki İmam'ın (as.) öğrettiği şekilde yerine getirmek boynumuzun borcudur.

D) Haccın Sosyal Yönü

Hac çok önemli ve büyük bir sosyal muhtevaya sahiptir. İnsanlar için çok önemli menfaatleri beraberinde getirmektedir. "Gelsinler ki, kendilerine ait birtakım menfaatlere şahit olsunlar..."[8] ayetindeki "menfaatlerin" neler oldukları İmam Ca'fer es-Sâdık'a (as.) sorulduğunda; "...Dünyada ticaret ve kazanç, ahirette ise, af, mağfiret ve sevaptır..."[9] buyurmuşlardır.

Ayrıca hac; tek hedefe sahip, ayrı ırklara ve mezheplere mensup Müslümanların, İslam âleminin batı ve doğusundan Mekke'ye doğru akın etmelerine ve Allah'ın evi etrafında bir araya gelerek birbirlerini daha iyi tanımalarına vesile olmaktadır.

Hac; Müslümanların birlik ve dayanışmalarını pekiştiren, aralarındaki nifak ve bölücülük etkenlerini, sınıfsal ayrıcalıkları yok eden muhteşem sosyal bir ibadettir.

Orada her türlü millîlik, kabilecilik, siyasal ve sosyal sınıf ayrımcılığı bir kenara itilerek ruhlar, gönüller ve hedefler birleşir.

E) Haccın İnsanî Yönü

Kâbe, Yüce Allah'ın evi olmanın yanı sıra insanların da evidir. Bu gerçeğe işaretle Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذٖي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمٖينَ فٖيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهٖيمَ
وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا

[8] 22/Hac, 28.
[9] *el-Kâfi fi'l-fürû'*, IV. 422.

"Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe'dir. Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim[10] vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur."[11]

Bu evde bütün insanlar, fakir-zengin, siyah-beyaz, köylü-şehirli, âmir-memur, yöneten-yönetilen... birbirleriyle kardeştir ve eşittirler.

Bu bakımdan Hacca giden herkes maddî varlıklarından soyutlanarak, giydiği elbiseleri çıkarıp adeta uhrevileşir ve insanlar arasında ayrılık ve sınıflaşmanın meydana gelmesine neden olabilecek her türlü şeyden kendilerini arındırırlar. Dikilmemiş iki parça temiz ve beyaz bez parçası ile örtünürler. Bu aynı zamanda temizliğin ve Allah'a karşı gelmekten sakınmanın da işaret ve sembolüdür.

فَفِرُّوٓا اِلَى اللّٰهِ

Hep birlikte, "Allah'a doğru koşunuz..."[12] ayeti gereğince Rablerine doğru yönelip koşarken, iç dünyalarını her zaman için gurur, kibir ve bencillikten arındırarak, maddî ayrıcalıklardan, haksız yere çekişmekten, yalan söylemekten ve başkalarına karşı üstünlük taslamaktan, kul hakkına tecavüzden, şeytana dost olmaktan uzak tutacaklarına dair kesin bir taahhütte bulunup karar alırlar.

F) Haccın Ruh ve Mana Yönü

İnsanın yaratılışının asıl gayesi; Allah'ı tanımak, Allah'ın rahmet ve sevgisine muhatap olmak, güzel ahlak ve sıfatlara sahip olmak ve Yüce Mevlâ'nın halifeliği makamına yükselmektir. Bu ise, gönül temizliğini, nefsin şehvetlerden, her türlü pislik ve çirkinliklerden arınmasını, ıstırap ve çilelere katlanma yolunda çaba harcanmasını, gayenin sırf Allah için olmasını ve nihayet kalbin Allah'a yöneltilmesini gerektirir.

---

[10] Âyette geçen "Makam-ı İbrahim"in ne olduğu konusunda tefsir bilginleri çeşitli görüşler belirtmişlerdir. "Hac ibadetinin yapılması sırasında ziyaret edilen yerlerden biri", "Kâbe", "Harem diye bilinen alan", "Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşa ederken iskele olarak kullandığı ve halkı hacca davet ederken üzerine çıktığı taşın bulunduğu alan" şeklindeki açıklamalar bunlardan bazılarıdır.

[11] 3/Âl-i İmrân, 96-97.

[12] 51/Zâriyât, 50.

Hac ibadeti, ayrıca; yaşanılan yerden göç etmek, bedenen yorulmak, malı Allah yolunda harcamak, dünyevî lezzet ve rağbetleri terk etmek, yorucu yolculuk ve şiddetli sıcaklar altında zahmetlere katlanmak, âlem-i ervahta Allah'a verilmiş olan ahdi yenilemek, Mekke-i Mükerreme ve birçok yerdeki ilahi şiar ve nişanelere tanık olmakla da sayısız bireysel ve toplumsal faydalar sağlamaktadır.

İnsan, hac ibadeti ile Allah'a kullukta olgunluğa erişir ve kâmil insan olma yolunda çaba sarf eder.

Haccın amellerinden biri olan ihrama girmek, Arafat dağına gitmek ve mahşerî kalabalığa âdeta kefenlere bürünmüş bir topluluk içinde katılmakla insan kıyâmet gününün manzarasını ve ahiretin durumunu hatırlar ve kendine çeki-düzen vermeye çalışır.

O kutsal beldelere yapılan ziyaretlerin hazzı ve faydaları elbette yazmakla tükenmez. İki cihan serveri ve cümle âlemin övüncü olan Hazreti Muhammed'in (saa.) doğduğu, ayak bastığı, yaşadığı, ümmeti uğrunda sayısız çilelere katlandığı, havasını teneffüs ettiği, Rabbi ile mülâkatta bulunduğu bölgelerde bulunmanın tadını, zevkini hangi kalem kağıda dökebilir?

Peygamberlerin atası İbrahim (as.) ve daha nice peygamberlerin (as.) konakladığı, yaşamını sürdürdüğü beldeleri, meleklerin indiği, vahyin nâzil olduğu, İsrâ-Mirâcın gerçekleştiği toprakları hangi dil hakkıyla anlatabilir?

Ammârların, Yâsirlerin, Sümeyyelerin, Bilallerin, Hamzaların, Selmanların, Abdullahların (Allah cümlesinden razı olsun.), Ehl-i Beytin nurlu simalarından birçoğunun (as.), seçkin Sahabelerin (ra.) yetiştiği nur bahçesi, görmek ve gezmekten başka hangi yolla tanınabilir?

Hedeften, ruhtan, özden, Allah rızasına yöneliş amacından, bütün kötü hallerden kurtulup en güzel sıfatlarla bezenmeye gayret etme isteğinden uzak olarak gerçekleştirilen bir hac (tabii eğer buna hac denirse), elbette ki turistik bir seyahatten farklı değildir. Bununla ilgili olarak Ebû Hamza es-Sümalî, Alî b. Hüseyin'in (as.) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثُّمَالِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ لَا حَسَبَ لِقُرَشِيٍّ وَ لَا لِعَرَبِيٍّ إِلَّا بِتَوَاضُعٍ وَ لَا كَرَمَ إِلَّا بِالتَّقْوَى وَ لَا عَمَلَ إِلَّا بِالنِّيَّةِ وَ لَا عِبَادَةَ إِلَّا بِالتَّفَقُّهِ

"Alçakgönüllü olmadıkça Arabın da Kureyşlinin de asaleti olmaz. Takva sahibi olmadıkça âli cenaplık da olmaz. Niyet etmeden amel de olmaz. Ahkâmını iyi bilmeden ibadet de olmaz."[13]

Bu hadis-i rivayetten de açıkça anlaşıldığı gibi, işlenen ameller ancak niyet ile anlam kazanır.

Seyf et-Temmâr, Ebû Abdillâh İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) Kâbe'yi temaşa etme hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ سَيْفٍ التَّمَّارِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللّٰهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ مَنْ نَظَرَ إِلَى الْكَعْبَةِ لَمْ يَزَلْ تُكْتَبُ لَهُ حَسَنَةٌ وَ تُمْحَى عَنْهُ سَيِّئَةٌ حَتَّى يَنْصَرِفَ بِبَصَرِهِ عَنْهَا.

"Kâbe'ye bakan bir kimseye, bakışını ondan ayırmadığı müddetçe, bir iyilik yazılır, bir günahı da silinir."[14]

G) Haccın Farz Olmasının Şartları

Hac, belli şartları taşıyan Müslümanlara ömürde bir defa yapılmak üzere farz kılınmıştır. Şartlar tahakkuk eder etmez acele davranıp haccetmek gerekir. İhmalkâr davranıp geciktirilmesi günahtır.[15] Konuyla ilgili olarak Ebân b. Osmân, Ebû Basîr'den şöyle bir rivayette bulunmuştur:

عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِاللّٰهِ (ع) يَقُولُ: مَنْ مَاتَ وَهُوَ صَحِيحٌ مُوسِرٌ لَمْ يَحُجَّ فَهُوَ مِمَّنْ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ: " وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيمَةِ أَعْمَى " قَالَ: قُلْتُ: سُبْحَانَ اللّٰهِ أَعْمَى ! قَالَ: نَعَمْ إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ أَعْمَاهُ عَنْ طَرِيقِ الْحَقِّ.

İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) şöyle dediğini işittim: Sağlığı yerinde ve malî durumu elverişli olduğu halde haccetmeyen bir kimse, Aziz ve Celil olan Allah'ın, haklarında şöyle buyurduğu kimselerdendir: "Onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz." (20/Tâhâ, 124)

---

13 Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, VIII. 234.
14 Küleynî, *el-Kâfi fi'l-fürû'*, IV. 240.
15 Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 302-303.

İmam Ca'fer'e (as.), "Sübhâna'llâh! Kör olarak mı haşredilecek?" diye sordum. Şöyle cevap verdi: "Evet. Aziz ve Celil olan Allah onu hak yolunu göremeyecek kadar kör etmiştir."[16]

Haccın farz olmasının yedi şartı vardır:

1. Buluğ Çağına Ermiş Olmak

Henüz ergenlik çağına gelmemiş olan çocuklar, zengin de olsalar kendilerine hac farz değildir. Bu yaşta iken hacca gidecek olsalar bu hacları nâfile sayılır. Bulûğ çağına erdikten sonra durumları müsâit ise yeniden hacca gitmeleri gerekir.

Velayeti altında bulunan mümeyyiz çocuğa hac ibadetini yaptırmak istediği takdirde velisi, çocuğu ihrama sokar, onun adına hacca niyet eder, imkân nispetinde ona telbiyeyi okutur; okutamaması durumunda kendisi onun adına telbiye getirir. Onu ihram yasaklarını işlemekten sakındırır. Haccın tüm menasikini yapmasını ona emreder. Yaptıramaması durumunda kendisi onun adına yapar. Tavaf ve sa'yi, Arafat ve Müzdelife vakfelerini ona yaptırır. Mina'ya götürür; cemerata taş attırır. Attıramadığı takdirde kendisi onun adına cemrelere taş atar. Tavaf namazı kılması için, abdest almasını ve bu namazı kılmasını ona emreder. Kıldıramaz ise, onun adına kendisi bu namazı kılar.[17]

2. Akıllı Olmak

Akıl hastalarına, delilere hac farz değildir. Bu durumda olanlar, hastalıklarını atlatırlar ve şartları da tutarsa haccetmeleri farz olur.

3. Hür Olmak

Kölelere ve esaret altında bulunanlara hac farz değildir.

Farz hacca gitmek isteyen ve gitmesini farz kılan şartları taşıyan kadın evli ise, hacca gitmek için kocasından izin almak mecburiyetinde değildir. Kocasının onu bu ibadeti yapmaktan engellemeye hakkı yoktur. Nafile hacca gitmek isteyen kadının, gitmek için eşinden izin alması şarttır.

---

[16] Küleynî, *el-Kâfi fi'l-fürû'*, IV. 269.
[17] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 336.

4. Masraflarını Karşılayacak Nafakaya Sahip Olmak

Hac, zengin kimselere farzdır. Onun için, hacca gidecek kimse, hem kendisinin binek ve yol masraflarını, hem de geride bıraktığı ve bakmakla yükümlü olduğu aile efradının ve evinin ihtiyacını karşılayacak durumda olmalıdır. Hacca giden kimsenin, hacdan döndükten sonra da geçimini zorlaştırmayacak mali imkâna sahip olması gerekir.

Hacca gidecek kadar malî imkânı bulunan bekâr bir kimse, bekâr kalmakta sıkıntıya düşüp zorlandığı için evlenmek istiyorsa, hacca gitmeyi mi yoksa evlenmeyi mi öncelemelidir? Bekâr olarak yaşaması kendisine sıkıntı veriyorsa, haccı erteleyip evlenmeyi önceleyebilir.

Hacca gitmek isteyen kimsenin, başka malının bulunmaması halinde para temin etmek için; oturmakta olduğu evini, evde kullanmakta olduğu eşyalarını, iş alet ve edevatını, ihtiyacı olan binek veya otomobilini, kendisine lazım olan ilim kitaplarını satması gerekmez. Malî imkânı elvermemesine rağmen başkalarından borç alarak veya az önce tadat edilen şeyleri satıp para temin ederek hacceden kimsenin yapmış olduğu bu hac farz hac yerine geçmez; nafile olarak gerçekleşir. Daha sonra malî durumu müsait olduğunda farz haccı ifa etmesi gerekir.[18]

5. Vücutça Sağlıklı Olmak

Hac görevini yapamayacak derecede sakat, yatalak, görme özürlü, hasta, çok yaşlı olan kimseler zengin de olsalar kendilerine hac farz değildir.

6. Yol Emniyeti Bulunmak

Kişinin canına, malına, namus ve haysiyetine zarar gelecek şekilde hacca gidiş yolunda kesin bir tehlike var ise hac farz olmaz.

Evli veya bekâr, genç veya yaşlı kadın güvenlik önlemlerinin alınmış olması durumunda hacca giderken beraberinde mahremi olan bir erkeğin bulunması şart değildir.[19]

---

[18] Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 301-302, 305-306; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 338; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 226; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* II. 131.

[19] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 346; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 229; Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 304.

7. Hac Görevini Yapabilecek Kadar Vakti Olmak

Hac ibadetinin yapıldığı aylarda hac amellerini yapabilecek kadar vakti müsait olmayanlara hac farz değildir.

Hacca gitme şartları tahakkuk eden bir kimsenin bu ibadeti bizzat kendisinin ifa etmesi gerekir. Başkasının gönüllü veya bir ücret karşılığı olarak onun adına haccetmesi yeterli olmaz. Ama hacca gitme şartları tahakkuk edip de iyileşmesi umulmayan bir hastalığa yakalanan veya mahsur kalan yahut aşırı derecede yaşlanıp ihtiyarlayan bir kimsenin bu ibadeti bir naip tutarak kendi adına ona yaptırması caiz olur.

Hacca gitmek üzere yola koyulan bir kimse yolda iken vefat ederse, ihrama girip Hareme dâhil olmuş ise, farz haccı yerine getirmiş sayılır. İhrama girdikten fakat Hareme dâhil olmadan önce vefat ederse, kuvvetli görüşe göre onun adına bu haccın kaza edilmesi gerekir. Onun adına haccı ifa edecek olan naibin, Mekke-i Mükerreme'ye en yakın bir yerden tutularak gönderilmesi gerekir. Ölen kimsenin mali durumu elverişli ise, kendi memleketinden bir naibin tutulup Mekke-i Mükerreme'ye gönderilmesi gerektiğine dair bir görüş de vardır.[20]

Hacca gitmeyi farz kılan şartların tahakkuk etmesine rağmen ihmalkâr davranıp bu farizayı ifa etmeyen ve sonra da bu şartların tümünü veya bir kısmını kaybeden bir kimse, hac farizasını imkân bulur bulmaz yerine getirmelidir. Haccetmeden vefat etmesi durumunda, –şayet varsa– masrafları terekesinden karşılanarak onun adına naip tutularak bu fariza yerine getirilir. Naibin ücret almaksızın gönüllü olarak onun adına haccetmesi de sahih olur.[21]

H) Haccın Geçerli Olmasının Şartları

Haccın geçerli olmasının şartlarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Müslüman Olmak

Her ne kadar bu ibadeti yapmakla yükümlü iseler de gayr-i müslimlerin yapacakları hac ibadeti geçerli olmaz.

[20] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 345; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 228.
[21] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 347.

2. Mümeyyiz Olmak

İyi ile kötüyü birbirinden ayırabilen mümeyyiz çocuk, hac amellerini velisinin izni ile yerine getirir. Veli, mümeyyiz olmayan çocuk için nafile bir hac yapmak isterse onun yerine ihrama girme niyetini getirir. Ama çocuğu ihram elbiselerine büründürür. Telbiye getirmesi için ona yardımcı olur. Onu ihram yasaklarını işlemekten sakındırır. Haccın amellerini yapmasında ona rehberlik eder.

3. Kadının Nafile Hacda Kocasından İzin Alması

Kadın farz haccını ifa etmek istediğinde kocasından izin almak mecburiyetinde değildir. Ama yapacağı hac nafile ise kocasından izin almak mecburiyetindedir.[22]

I) Hacda Niyabet/Bedel Haccı

Sözlükte, karşılık ve yerine geçen anlamlarına gelen "bedel" bir hac terimi olarak, hac ibadetini bizzat kendisi yapamayan kimsenin vekâleten bir başkasına yaptırmasına denir.

İbadetler;

a) Namaz ve oruç gibi beden ile yapılanlar,

b) Zekât, kurban ve sadaka-i fıtır gibi mal ile yapılanlar,

c) Hac gibi hem mal, hem de beden ile yapılanlar olmak üzere üç ana gruba ayrılır.

Yapılan bir ibadetin sevabı sağ ya da ölü bir kimseye bağışlanabilir, o kimse bundan yararlanır. Bizzat mükellef tarafından yapılmasına engel meşru bir mazeret bulunması halinde vekâlet geçerlidir. Mazeret bulunmadığı takdirde ise haccın vekâlet yolu ile yapılması geçerli değildir.

1. Başkasına Niyabeten Haccedecek Olan Vekilde Aranan Şartlar

Başkasına niyabeten haccedecek olan kimsede aranan şartları şöyle sıralayabiliriz:

1. Ergen olmak. Başkası adına haccetmek üzere görevlendirilen vekilin kadın veya erkek olması fark etmez.

---

[22] Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* II. 128-129.

2. Akıllı olmak.

3. Müslüman olmak.

4. Verilen hac görevini yerine getireceğine güvenmek.

5. Hac amellerinin ne şekilde yerine getirileceğini ve bunlarla ilgili hükümleri –bir rehber marifetiyle de olsa– bilmesi. Vekilin daha önce kendi adına haccetmiş olması şart değildir.

6. Görevlendirildiği senede zimmetinde başka bir farz veya vacip hac bulunmaması.

7. Bazı hac amellerini yerine getirmemesi hususunda mazeretinin bulunmaması.[23]

2. Kendisi Adına Niyabeten Haccedilecek Olan Müvekkilde Aranan Şartlar

Kendisi adına niyabeten haccedilecek olan müvekkilde bulunması gereken şartları şöyle sıralayabiliriz:

1. Müslüman olmak.

2. Ölü olmak. Yaşayan kimse ise, farz haccı yerine getirme gücünden yoksun olmak. Hz. Ali (as.), yaşlılığından ötürü hac ibadetini eda edemeyen bir kişiye, yerine bir başkasını bedel olarak hac ibadetini eda etmek üzere görevlendirmesini emretmiştir.[24]

3. Bedel Haccı İle İlgili Diğer Hükümler

• Bedel Haccı yapacak olan vekil, haccı ifa ederken naib olarak yapmaya niyet etmelidir.

Bu niyeti getirirken müvekkilinin adını anması şart olmayıp müstehabdır. Hacca başlarken toplu olarak bir defa niyet etmesi yeterli olmakla birlikte hac amellerinden her birini yaparken de müvekkili adına niyet getirmesi müstehabdır.

• Bedel haccı yapan vekilin ücret alması caizdir.

---

[23] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 353; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 231-232; Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 310-311.

[24] Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 353; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 232; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* II. 132.

• Vekil, hac ibadetini sahih olarak ifa etmedikçe müvekkili, hac yükümlülüğünden kurtulamaz. Ama vekil kişi ihrama girip hareme dâhil olduktan sonra vefat ederse, görevini yerine getirmiş sayılır ve ücreti hak eder. Müvekkili de hac ibadetini yerine getirmiş sayılır.

• Bedel haccı yapmak üzere vekil görevlendirirken, yapılacak haccın çeşidi belirlenmelidir. Müvekkilin izni olmadan vekil, belirlenenden başka çeşit bir hac yapamaz.

• Vekil, belli bir senede hac yapmak üzere görevlendirilmiş ise, o senede yapmalı, ne öne almalı ne de sonraya bırakmalıdır. Meğerki müvekkilinden izin almış olsun.

• Aksi şart koşulmamış ise ihramlık ile kurbanlığın parasını vekilin kendisi karşılar. İşlenen yasakların keffaretini de kendisi öder.

• Vekil, haccı bizzat kendisi ifa etmelidir. Kendisi ifa etmeyip bir başkasını vekil tayin edemez. Meğerki müvekkilinden izin almış olsun.

• Verilen ücret, haccetmeye yetmeyecek olursa, müvekkilin ücrete ekleme yapma mecburiyeti yoktur. Artması durumunda da vekilin artan kısmı müvekkile geri verme mecburiyeti yoktur.

• Bir kişinin aynı sene içinde birden fazla kişi adına vekâleten farz haccı ifa etmesi caiz değildir. Ancak birden fazla kişi müşterek olarak haccı kendi üzerlerine vacip kılmışlarsa, mesela birden fazla kişi müşterek olarak haccetme adağında bulunmuşlarsa, bir kişinin vekâleten onlar adına aynı senede haccetmesi caiz olur. Nafile hac ifa eden bir kimsenin de bu hacdan hâsıl olacak sevabı birden fazla kişiye hediye etmesi caiz olur.

• Birden fazla kişinin ölü veya diri bir kimse adına aynı sene içinde ücretle ya da gönüllü olarak farz veya nafile haccetmeleri caizdir. Kendisi farz haccı ifa edemeyen bir kimsenin, kendisi adına aynı sene içinde haccetmeleri için iki kişiyi ücretli olarak vekil tayin etmesi caizdir.[25]

İ) Haccın Çeşitleri

Haccın yapılışına göre üç çeşidi vardır. Bununla ilgili bir rivayette Mu'âviye b. Ammâr, İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) şöyle dediğini nakletmiştir:

---

[25] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 357.

عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللّٰهِ (عَلَيْهِ السَّلَامْ) يَقُولُ الْحَجُّ ثَلَاثَةُ أَصْنَافٍ حَجٌّ مُفْرَدٍ وَ قِرَانٍ وَ تَمَتُّعٍ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ وَ بِهَا أَمَرَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) وَ الْفَضْلُ فِيهَا وَ لَا نَأْمُرُ النَّاسَ إِلَّا بِهَا.

"Hac üç sınıftır: İfrad, kıran ve temettu. Temettuda önce umre yapılarak hacca kadar (ihram yasaklarından serbest olarak) yararlanılır. Resulullah (Allah kendisine ve Ehl-i Beytine rahmet etsin), temettu haccı yapılmasını tavsiye etmiştir. Biz de insanlara bunu tavsiye ederiz."[26]

Bu girişten sonra şimdi de haccın çeşitlerini ve uygulanışını kısaca açıklayacağız:

1. Temettu Haccı

Temettu haccı yapacak olan kimse, hac ayları içinde mikatlardan birinde umre ihramına girer. İhramlı olarak Mekke-i Mükerreme'ye girer. Kâbe'yi tavaf eder. Tavaftan sonra Makam-ı İbrahim'de iki rekât tavaf namazı kılar. Sonra Safa tepesine gidip Safa-Merve tepeleri arasında sa'y yapar. Saçını kısaltarak ihramdan çıkar. Böylece temettu haccının iki bölümünden biri olan temettu umresi ve buna bağlı olarak ihram yasakları sona ermiş olur.

Bundan sonra Arafat'a zamanında ulaşılabileceğine kanaat getirilebilecek bir vakitte –ki terviye gününde yani Zilhicce ayının 8. günü öğle namazından sonra olması daha faziletlidir– Mekke-i Mükerreme'de hac için ihrama girilip Arafat'a gidilir. Orada arefe günü (Zilhicce ayının 9. günü) zeval vaktinden başlayarak gün batımına kadar vakfe yapılıp beklenir.

Güneş battıktan sonra Arafat'tan kalkıp Müzdelife'ye gidilir. Orada gecelenir. Kurban bayramının birinci günü fecrin doğuşundan sonra Meş'arü'l-Haram'da vakfe yapılarak güneşin doğuşuna kadar beklenir.

Güneş doğduktan sonra oradan Mina'ya geçilir. Mina'da Akabe cemresine yedi taş atılır. Kurban kesilir. Tıraş olunur veya saçlar kısaltılır. Ancak tıraş olmak daha faziletlidir. Kadınlar ise saçlarını tıraş et-

---

[26] Küleynî, *el-Kâfi fi'l-fürû'*, IV. 291.

mez, sadece kısaltırlar. Erkek ve kadınlar, saçlarının bir kısmını kesip kısaltabilecekleri gibi bunun yerine tırnaklarını da kesebilirler. Saçlar tıraş edildikten veya kısaltıldıktan yahut tırnaklar kesildikten sonra eşlerin şehevi yönden birbirlerinden yararlanma ve güzel koku kullanma dışındaki tüm ihram yasakları sona erer.

Kurban bayramının birinci gününde yukarıdaki görevler ifa edildikten sonra istenmesi halinde Mekke-i Mükerreme'ye gidilir. Önce Haccın farz tavafı yapılır. Ardından iki rekât tavaf namazı kılınır. Namazdan sonra haccın sa'yi yapılır. Sa'yi müteakip Nisa tavafı yapılır ve iki rekât tavaf namazı kılınır. Böylece eşlerin şehevi yönden birbirlerinden yararlanmaları da helal hale gelir. Nisa tavafını hem erkeklerin hem kadınların, hem çocukların hem de çift cinsiyetlilerin yapması gerekir.

Mekke-i Mükerreme'deki görevler tamamlandıktan sonra, bayramın diğer günlerinde cemrelere taş atmak ve geceleri orada geçirmek üzere Mina'ya dönülür.

Kurban bayramının birinci gününde Mekke-i Mükerreme'ye gidilmeyip Mina'da kalınabilir. Bayramın üçüncü günü zevalden sonra -şayet kadınlardan ve avdan uzak durulmuş ise- Mekke-i Mükerreme'ye gidilebilir. O günün taşı atılmış ise zevalden önce de gidilebilir. Yapılmamış olan tavaflarla sa'y Bayramın birinci gününde yapılarak temettu haccı tamamlanmış olur.

Temettu haccında şu şartlara uyulması gerekir:

• Umre ihramına girerken temettu haccına niyet edilmesi.

• Umre ile haccın hac ayları içinde yapılması. Hac ayları; Şevval, Zilka'de ve kuvvetli görüşe göre Zilhicce ayının tamamıdır.

• Hac ve umre aynı senede yapılmış olmalıdır. Umre ihramına gelinen bölgenin mikatında, hac ihramına ise Mekke-i Mükerreme'nin içinde girilmesi.

• Hac ve umrenin aynı kişi tarafından ifa edilmesi. Bedel hacda da her ikisinin aynı kişi adına yapılması.

• Temettu haccı yapması gereken kimsenin niyetini değiştirip başka hac çeşidini yapmaya yönelmemesi. Temettu haccına niyet ettikleri halde özel halleri başladığı için umre tavafını yapamadan Arafat'a git-

mek mecburiyetinde kalan kadınlar, niyetlerini ifrad haccına çevirmelidirler. Haccı tamamladıktan sonra umrelerini yaparlar.

İfrad haccı da temettu haccı gibi yapılır. Şu farkla ki; temettu haccında kurban kesilmesi vacip iken ifrad haccında müstehabdır.

İfrad haccında yapılan umre, temettu haccında yapılan umreye benzer. Ancak aralarında şu farklar vardır:

a) Temettu umresinde erkekler de saçlarını kısaltırlar. Saçlarını tıraş etmeleri caiz değildir. İfrad umresinde ise saçlarını isterlerse tıraş ederler, isterlerse kısaltırlar.

b) Temettu umresinde tavaf-ı nisa her ne kadar ihtiyaten yapılsa da yapılması zorunlu değildir. İfrad umresinde ise bu tavafın yapılması vaciptir.

c) Temettu umresinin mikatı, ileride sayılacak olan yerlerden biridir. İfrad umresinin mikatı ise, haremin en yakın sınırıdır.[27]

2. İfrad Haccı

İfrad haccı yapacak olan kimse, hac ayları içinde mikatlardan birinde hac ihramına girer. İhramlı olarak Arafat'a gider. Orada Zilhicce ayının dokuzuncu gününde zeval vaktinden güneşin batışına kadar vakfe yapıp bekler. Güneş batınca oradan Müzdelife'ye gider. Orada geceler. Kurban bayramının birinci günü fecrin doğuşundan sonra Meş'arü'l-Haram'da vakfe yapılarak güneşin doğuşuna kadar bekler.

Güneş doğduktan sonra oradan Mina'ya geçer. Mina'da Akabe cemresine yedi taş atar. Tıraş olur veya saçlarını kısaltır. Kadınlar ise saçlarının ucundan biraz alırlar. Erkek ve kadınlar, saçlarının bir kısmını kesip kısaltabilecekleri gibi bunun yerine tırnaklarını da kesebilirler. Sonra haccın farz olan tavafını yapıp ardından iki rekât tavaf namazı kılar. Namazdan sonra sa'y yapar. Sa'yin ardından Nisa tavafını yapıp ardından iki rekât tavaf namazı kılar. Kurban bayramının kalan günlerinde Mina'da cemeratı taşlar ve böylece ifrad haccını tamamlar.

---

[27] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 364-367; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 236-238; Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, çev. Hüseyin Yeşil, s. 62.

İfrad haccını tamamladıktan sonra ifrad umresini yapmak üzere haremin en yakın sınırında ihrama girer. İfrad umresini yapmak için, hac ayları sona erdikten sonra da ihrama girilebilir. İfrad haccı ile kıran haccını Mekke-i Mükerreme halkının ve oraya her taraftan 16 fersahlık (yaklaşık 90 km.) mesafeye kadar ikamet etmekte olan kimselerin yapması gerekir.[28]

3. Kıran Haccı

Kıran haccı ile ifrad haccının fiil ve şartları aynıdır. Şu farkla ki, kıran haccı yapan kimse, ihrama girerken beraberinde hedyi de sevk eder. İhrama girip telbiye getirdikten sonra, beraberinde sevk etmekte olduğu hedyin hörgücünü sağ taraftan bir bıçakla çizerek kanatıp işaretler ve akan kanı hayvanın alnına sürer ki, buna iş'âr denir. Ayrıca beraberindeki hedyin boynuna, kendi ayağında iken namaz kılmış olduğu bir ayakkabıyı takarak işaretler ki, buna da taklid denir. İş'âr ve taklidin yapılması müstehabdır. Deveye hem iş'âr, hem de taklid yapılır. Sığır ve koyunlara ise sadece taklid yapılır.

İfrad haccına niyetlenen kimse Mekke-i Mükerreme'ye girdiğinde haccını temettuya çevirebilir. Ama kıran haccına niyetlenen kimse için bu mümkün değildir.

İfrad ve kıran haccı yapanların hac için kurban kesmeleri gerekmez. Ama müstehab olan udhiye kurbanını kesmeleri gerekir.

Kıran haccında hac ile umreyi tek niyetle birleştirmek caiz olmaz. Umre ile hacdan birini diğerine ithal etmek de caiz değildir.[29]

J) Hac Amelleri

Hac ibadetinin yapılması zorunlu olan amellerini şöyle sıralayabiliriz:

1. İhrama girmek,
2. Arafat'ta vakfe yapmak,
3. Meş'ar'da (Müzdelife) vakfe yapmak,
4. Mina'ya varmak,

---

[28] Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 59.
[29] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 238-240.

5. Cemerata taş atmak,
6. Kurban kesmek,
7. Tıraş olmak veya saçları kısaltmak yahut tırnakları kesmek,
8. Tavaf etmek,
9. İki rekât tavaf namazı kılmak,
10. Safa-Merve arasında sa'y etmek,
11. Nisa tavafını yapmak,
12. İki rekât nisa tavafı namazını kılmak.[30]

1. İhrama Girmek

Hac ve umrenin rükünlerinden birinin ihrama girmek olduğu hususunda görüş birliği vardır. Hangi çeşitten olursa olsun hac veya umre ibadetini yapmaya başlayan kimsenin ilk olarak bu rüknü yerine getirmesi gerektiği hususunda da fakihler görüş birliği içerisindedirler. İhrama girmenin vacipleri ve müstehabları vardır.

a) İhrama Girmenin Vacipleri

İhrama girmenin vacipleri üçtür:

1. Niyet etmek. Her ibadet için niyetin ne derece önemli olduğunu burada uzun uzadıya anlatmaya gerek yoktur. Niyetin ihrama girerken yapılması, ne için ihrama girildiğinin yani hac için mi, umre için mi, haclardan hangi çeşidi için mesela temettu, ifrad veya kıran haccı için ihrama girildiğinin belirtilmesi şarttır. Yine kişinin kendi adına mı, yoksa başkasına niyabeten mi bu ibadeti eda ettiğini, yapacağı haccın farz veya nafile olduğunu belirtmesi de şarttır.

2. Telbiye getirmek. Sözlükte emre icabet etmek anlamına gelen "telbiye", bir hac terimi olarak "Lebbeyk" diye başlayan şu cümleleri söylemektir:

لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ

[30] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 243.

"Buyur Allah'ım buyur! Buyur, senin hiçbir ortağın yoktur. Buyur, şüphesiz her türlü övgü, nimet, mülk ve hükümranlık sana mahsustur. Senin ortağın yoktur."

Telbiye getirmeden temettu ve ifrad hacları ile bunların umrelerine başlanmış olmaz. Bu ibadetlere başlamış sayılmak için dört defa telbiye getirilmesi gerekir. Kıran haccı yapmak isteyen kimse ise telbiye getirmekle, kurbanlık hayvanını iş'ar veya taklid etme seçeneklerinden birini tercih edebilir. Haccetmekte olan kişi, arefe günü zeval vaktine; umre yapan kişi ise Mekke-i Mükerreme'yi görünce telbiye getirmeye son verir.

Zikre mahsus bir ağırbaşlılıkla telbiye getirirken Allah'a boyun eğip O'na teslimiyet edası içinde olunmalıdır. İhramda bulunulan süre zarfında telbiye getirirken sesin yükseltilmesi sünnettir. Kadınlarınsa her halükârda telbiyeyi sessizce getirmeleri sünnettir. Telbiye için de olsa yabancı erkeklerin yanında seslerini yükseltmeleri mekruhtur.

3. İzar ve rida adlı iki parçadan oluşan ihram havlularına bürünmek. Bu hüküm erkeklere mahsustur. Kadınlar kendi normal elbiseleri ile ihrama girerler.[31]

b) İhrama Girmenin Müstehabları

İhrama girerken yapılması müstehab olan hususları şöyle sıralayabiliriz:

1. Vücudu temizlemek, tırnakları kesmek, bıyığı kırkmak, kasıkta ve koltuk altındaki tüyleri gidermek.

2. Temettu haccı yapılacak ise, Zilkade ayının evvelinden başlayarak saçları uzatmaya başlamak.

3. İhram için gusletmek. Mikat mahallinde su bulunamayacağından endişe edilmesi hâlinde mikata varmadan da gusledilebilir. Bu sebeple gusledilir de mikata varıldığında su bulunursa, yeniden gusletmek müstehab olur.

4. Öncelikle öğle namazının farzını, bunun mümkün olmaması halinde başka bir vaktin farzını kıldıktan sonra ihrama girmek. Bu da

[31] Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 332-336; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 245-248; Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 80-86.

denk gelmez ise ihrama giriş için altı veya iki rekât namaz kılınır. İki rekât olarak kılındığı takdirde birinci rekâtta Fâtiha'dan sonra Kâfirûn, ikinci rekâtta ise yine Fâtiha'dan sonra İhlâs suresi okunur.[32]

c) İhrama Girme Yerleri/Mikatlar

Hac veya umre ibadetini yapacak kimselerin ihrama girmeleri rükündür Bu rükün belli yerlerde ihrama girerek yerine getirilir. İhrama girme yerlerine Mikat denir. Mekke-i Mükerreme sakinleri hac için Mekke-i Mükerreme'de, umre içinse haremin en yakın sınırında ihrama girerler. Hill bölgesinin sakinleri (Mekke-i Mükerreme ile mikat mahalleri arasındaki bölgelerde yaşayanlar) ise bulundukları yerde ihrama girerler. Mikat mahalleri dışında yaşayan afakîler, Mekke-i Mükerreme'ye giderken kendi istikametlerindeki mikat mahallerinde ihrama girerler. Afakîler için belirlenen mikat mahalleri şunlardır:

1. Mescidü'ş-Şecere (Zülhuleyfe)

Mescidü'ş-Şecere, Medine-i Münevvere'ye yaklaşık 10 km. mesafede bulunmaktadır. Burası Medinelilerin ve Medine yolundan hacca gitmek isteyen kimselerin ihrama girme yeridir (Mikat).

2. Akik Vadisi

Burası Irak ve Necid tarafından Mekke-i Mükerreme'ye doğru yola koyulanların mikatıdır. Akik vadisi üç kısımdır:

a) İlk aşamasının adı Maslah'tır.

b) Orta kısmının adı Ğamre'dir.

c) Son kısmına ise Zât-ı Irk denir.

Hacca gitmekte olan kimsenin takiyye yapma mecburiyeti yoksa Zât-ı Irk'a ulaşmadan önce ihrama girmesi daha faziletli olur. Eğer takiyye yüzünden Zât-ı Irk'a ulaşmadan önce açıkça ihrama giremezse, oraya varmadan ihrama girmeye niyet ederek alçak sesle telbiye getirerek ilerlemelidir. İmkân dâhilinde ihramın iki peştamalını bağlayarak telbiye getirdikten sonra onları çıkarıp kendi elbisesini giymelidir. Zât-ı Irk'a ulaşınca da ihramı yeniden bağlamalıdır.

---

[32] Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I327; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 244.

3. Karnü'l-Menazil

Taif tarafından Mekke-i Mükerreme'ye doğru yola koyulanların mikatıdır.

4. Yelemlem

Yemen tarafından Mekke-i Mükerreme'ye doğru yola koyulanların mikatıdır.

5. Cuhfe

Suriye, Mısır, Fas ve Şam tarafından Mekke-i Mükerreme'ye doğru yola koyulanların mikatıdır.

6. Mekke-i Mükerreme

Mekke-i Mükerreme'de bulunan kimsenin mikatı Mekke-i Mükerreme'nin içidir. Temettu haccı yapanlar da Arafat'a gitmeden önce Mekke-i Mükerreme'de hac ihramına girerler.

7. Hudeybiye, Ci'râne ve Ten'îm

Bu üç mekân, harem bölgesinin Mekke-i Mükerreme'ye en yakın sınırında bulunmaktadır. Mekke-i Mükerreme'de olup da umre yapmak isteyenler, bu mekânlardan birinde ihrama girerler.[33]

d) Mikatlarla İlgili Hükümler

Mikata varmadan ihrama girmek caiz olmayacağı gibi geçerli de olmaz. Ancak mikata varmadan önce ihrama girmeyi adayan kimse, mikattan önce ihrama girer ve gereğince de amel eder. Mikata varınca ihramı yenilemesine de gerek kalmaz.

Receb ayında umre yapmak isteyen bir kimse, mikatta ihrama girdiği takdirde ayın sonu olması hasebiyle Receb ayının çıkıp Şaban ayının girmesinden endişe ederse, mikattan önce ihrama girmesi caiz olur. Umrenin diğer amellerini Şaban ayında yapacak olsa bile, Receb ayı umresi yapmış sayılır.

Hac veya umre yapmak üzere Mekke-i Mükerreme'ye giden kişinin mikat mahallini ihramsız olarak geçmesi caiz değildir.

[33] Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 71-74; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm*, I. 241.

Hastalık sebebiyle elbiseleri çıkarıp ihrama bürünmek mümkün olmadığında, niyet ve telbiye getirmek yeterli olur. Mazeret ortadan kalkınca elbise çıkarılıp ihrama bürünülür. Mikat mahalline geri dönmek de gerekmez.

Bayılma ve hastalanma gibi ihrama girmeye engel bir mazeretin meydana gelmesi sebebiyle mikat mahallini ihramsız geçen bir kimsenin mazereti ortadan kalkınca, imkân varsa mikat mahalline geri dönmelidir. Aksi halde bulunduğu yerde ihrama girmelidir. Unutma veya dinî hükmü bilmeme durumunda da aynı yola başvurulur. Hac veya umre maksadı olmadan mikat mahallini ihramsız geçme durumunda da aynı hüküm söz konusudur.[34]

e) İhram Yasakları

Hac veya umre yapmak üzere ihrama giren kimse, daha önce helal olan bazı şeyleri, ihram süresi içinde kendisine haram kılmış olur. Haram kılınan bu şeylere "ihram yasakları" denir. İhram yasaklarını ihlal etmek cezayı gerektirir. Yüce Allah,

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى وَاتَّقُونِ يَٓا اُولِي الْاَلْبَابِ

"Hac (ayları), bilinen aylardır. Kim o aylarda hacca başlarsa, artık ona hacda cinsel ilişki, günaha sapmak, kavga etmek yoktur. Siz ne hayır yaparsanız Allah onu bilir. (Ahiret için) azık toplayın. Kuşkusuz, azığın en hayırlısı takvadır (Allah'a karşı gelmekten sakınma). Ey akıl sahipleri, bana karşı gelmekten sakının."[35]

Nadr b. Süveyd, Abdullâh b. Sînân'ın "Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın."[36] ayet-i kerimesi hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir:

إِتْمَامُهَا أَنْ لَا رَفَثَ وَ لَا فُسُوقَ وَ لَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ.

34 Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 369-371.
35 2/Bakara, 197.
36 2/Bakara, 196.

"Hac ve umrenin tamamlanması, hacda cinsel ilişki, günaha sapma ve kavganın olmamasıdır."[37]

İhram yasaklarına gelince bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Kara hayvanlarını avlamak.

2. Kadınla cinsel ilişkide bulunmak, kadının gönüllü olması durumunda onun da haccı fasid olur ve keffaret ödemesi gerekir. Zorlanması halinde kadının keffaret vermesi gerekmez.[38] Umre ihramındaki bir kimse cinsel ilişkide bulunursa umresi bozulmaz; keffaret olarak bir deve kesmesi gerekir. Ama sa'yden önce yapılmış ise, ihtiyat gereği umrenin tamamlanması ve umrenin yeniden yapılması gerekir. Hac ihramındaki bir kimse Arafat vakfesinden önce bilerek ve kasten cinsel ilişkide bulunursa haccı bozulur. Arafat vakfesinden sonra ama Müzdelife vakfesinden önce cinsel ilişkide bulunursa yine haccı bozulur. Bu kişinin hac amellerini yapmaya devam etmesi, ertesi sene haccı kaza etmesi ve keffaret olarak bir deve kesmesi gerekir. Müzdelife vakfesinden sonra ama nisa tavafının yarısından önce cinsel ilişkide bulunursa haccı geçerli olur ve keffaret olarak bir deve kesmesi gerekir. Ama nisa tavafının yarısından sonra cinsel ilişkide bulunursa haccı geçerli olur ve keffaret de gerekmez.

3. Kadını öpmek. Kadını şehvetle öpen bir kimsenin keffaret olarak bir deve kesmesi gerekir. Şehvetsiz öperse bir koyun kesmesi gerekir.

4. Kadına el sürmek, dokunmak. Kadını şehvetle elleyen kimsenin menisi akarsa keffaret olarak bir deve kesmesi gerekir.

5. Kadına bakmak. Kadına şehvetle bakıp da menisi akan kimsenin meşhur görüşe göre keffaret olarak bir deve kesmesi gerekir.

6. Masturbasyon yapmak. Masturbasyon yapan kimsenin menisi akarsa keffaret olarak bir deve kesmesi gerekir.

7. Nikâh akdi yapmak, nikâh akdine şahitlik etmek.

8. Güzel koku kullanmak. Güzel koku kullanmanın keffareti bir koyun kesmektir.

---

[37] Küleynî, *el-Kâfi fi'l-fürû'*, IV. 337.

[38] Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 339.

9. Dikişli elbise giymek (Bu hüküm erkeklere mahsustur). Dikişli elbise giyen erkeğin keffareti bir koyun kesmektir. Unutarak veya hükmünü bilmeyerek bu kuralı ihlal eden kimsenin keffaret vermesi gerekmez.

10. Sürme çekmek. Bu her ne kadar ihramlı kimseler için yasak ise de keffareti yoktur. Ama göze çekilen sürme kokulu ise keffaret olarak ihtiyaten bir koyun kesmek uygun olur.

11. Aynaya bakmak. Bu da her ne kadar ihramlı kimseler için yasak ise de keffareti yoktur.

12. Ayakkabı ve çorap giymek (Bu hüküm erkeklere mahsustur). Bu da her ne kadar ihramlı erkekler için yasak ise de keffareti yoktur. Bunları giymeye ihtiyaç olması halinde ihtiyaten üst taraflarını yarmak gerekir.

13. Yalan söylemek. Yalan söylemenin keffareti olmasa da tövbe etmek gerekir.

14. Münakaşa etmek. Gereksiz yere başkalarıyla münakaşa etmek haram ise de keffaret gerekmez. Ama bir batılı reddetmek veya bir hakkı ispat etmek için yapılması haram değildir.

15. Bit ve benzeri haşereleri öldürmek. Bunları zaruret halinde öldürmenin cezası yoktur. Ama zaruret olmaksızın öldürülmeleri halinde, ihtiyat gereği olarak fakire bir avuç (yaklaşık 750 gr.) yiyecek verilmelidir.[39]

16. Süslenmek amacıyla yüzük takmak. Ama sünneti yerine getirmek amacıyla yüzük takmakta sakınca yoktur.[40]

17. Vücuda yağ sürmek. Bu yasağın bilerek ihlali durumunda keffaret olarak bir koyun kesmek gerekir. Bilmeden yapılması halinde keffaret olarak bir yoksula yemek vermek uygun olur.

18. Vücuttan kıl çekmek. İhramlı kimsenin vücudundaki kılları çekip koparması veya tıraş etmesi haramdır. Ancak bu hükümden şu dört durum istisna edilmiştir:

a) Kılların fazlalığı sebebiyle rahatsızlık duyulması,

---

[39] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 380.
[40] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 250.

b) Vücutta haddinden fazla kıl bulunması,

c) Göz kapağının içinde çıkan tüyün gözü rahatsız etmesi,

d) Abdest alırken veya guslederken kılların kendiliğinden vücuttan dökülmesi.

İhramlı kimse herhangi bir zaruret olmaksızın başını tıraş ederse, keffaret olarak bir koyun kesmelidir. Ama bir zaruretten dolayı tıraş olursa, keffaret olarak aşağıdaki üç şıktan birini tercih edebilir:

- Bir koyun kesmek,
- Üç gün oruç tutmak,
- Fakire 12 müd (bir müd, yaklaşık 750 gr.) yiyecek vermek.

19. Başı örtmek (Bu hüküm erkeklere mahsustur). İhramlı erkeğin başını örtmesi halinde keffaret olarak bir koyun kesmesi gerekir.

20. Yüzü kapatmak (Bu hüküm kadınlara mahsustur). Bu her ne kadar ihramlı kadınlar için yasak ise de keffareti yoktur.

21. Seyir halinde gölgelik yere girmek, üstü kapalı arabalarda yolculuk etmek, (Bu hüküm erkeklere mahsustur). Bu hükmün ihlal edilmesi durumunda keffaret olarak bir koyun kesmek gerekir.

22. Vücudu kanatmak. Vücudu kanatmanın kuvvetli görüşe göre keffareti yoktur.

23. Tırnak kesmek. Kesilen her tırnak için bir müd (yaklaşık 750 gr.) yiyecek maddesi vermek gerekir. İki elin ve iki ayağın 9'ar parmağının tırnağı kesilse bile her bir tırnak için bir müd yiyecek verilmesi gerekir. El ve ayakların tırnaklarının tamamı bir defada kesilirse keffaret olarak bir koyun kesmek gerekir. Ama yasak olduğunu bilmeyerek veya unutarak tırnaklarını kesen kimsenin keffaret ödemesi gerekmez.

24. Diş çekmek. Diş çekmenin keffareti ihtiyaten bir koyun kesmektir.

25. Silah taşımak. İhramlı iken silah taşımanın keffareti ihtiyaten bir koyun kesmektir.[41]

[41] Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* II. 183-190; Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?,* s. 88-89, 110, 114-116; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 376-385; Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-*

26. Haremdeki bitkileri ve ağaçları kökünden sökmek. İhramlının bunu yapması haramdır. Bu hüküm ihramlı olmayanları da kapsar. Bu hükmün bazı istisnaları vardır ki, bunları da şöyle sıralayabiliriz:

a) İzhar diye bilinen ve boyacılıkta kullanılan bir bitkiyi yolmakta sakınca yoktur.

b) Hurma ağacı ve meyve ağacı.

c) Deve yiyeceği olan her türlü ot. Yalnız deve dışındaki hayvanlar için ot biçmek ve yolmak caiz değildir. Ancak herhangi bir hayvan haremde otlatılabilir.

d) Harem sakinlerinin kendi evlerinde biten bitkilerle ağaçlar ve insanların kendi elleriyle ektikleri bitkilerle ağaçların koparılmasında sakınca yoktur.[42]

İhramlı iken yapılması haram olan davranışları yasak olduğunu bilmeyerek veya unutarak yahut dalgınlık neticesinde işleyen kimsenin haccı ve umresi batıl olmayacağı gibi, kendisine herhangi bir ceza da gerekmez.

2. Tavaf

Hac veya umre yapmak üzere Mekke-i Mükerreme'ye giden kişinin oraya vardığında eşyalarını kalacağı yere bıraktıktan ve imkân varsa guslettikten sonra Tavaf yapmak için Harem-i Şerif'e gitmesi gerekir. Oraya vardığında tevazu içinde ve çıplak ayakla içeri girer. Girişte şu duayı okuması müstehabdır:

اَللّٰهُمَّ إِنَّكَ قُلْتَ فِي كِتَابِكَ وَقَوْلُكَ الْحَقُّ وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَرْجُوا أَنْ أَكُونَ مِمَّنْ أَجَابَ دَعْوَتَكَ قَدْ جِئْتُ مِنْ شُقَّةٍ بَعِيدَةٍ وَفَجٍّ عَمِيقٍ سَامِعًا لِنِدَائِكَ وَمُسْتَجِيبًا لَكَ مُطِيعًا لِأَمْرِكَ وَكُلُّ ذٰلِكَ بِفَضْلِكَ عَلَيَّ وَإِحْسَانِكَ إِلَيَّ فَلَكَ الْحَمْدُ عَلَى مَاوَفَّقْتَنِي لَهُ أَبْتَغِي بِذٰلِكَ الزُّلْفَةَ عِنْدَكَ وَالْقُرْبَةَ إِلَيْكَ وَالْمَنْزِلَةَ لَدَيْكَ وَالْمَغْفِرَةَ لِذُنُوبِي وَالتَّوْبَةَ عَلَيَّ مِنْهَا بِمَنِّكَ

mezâhibi'l-hamse, I. 338-345.

[42] Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 116-117.

أَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَحَرِّمْ بَدَنِي عَلَى النَّارِ وَآمِنِّي مِنْ عَذَابِكَ وَعِقَابِكَ بِرَحْمَتِكَ يَاأَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

"Allah'ım! Sen kitabında buyurdun ki, senin sözün gerçektir: "İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler."[43]

Allah'ım! Ben, senin çağrına icabet edenlerden olmak istiyorum. Çağrını işiterek, sana icabet ederek, emrine itaat ederek uzak diyarlardan ve uzun yollardan buraya geldim. Bütün bunlar da senin bana olan lütuf ve ihsanın sayesinde gerçekleşti. Başarmamı nasip ettiğin bu işten ötürü sana hamd olsun. Bununla da senin lütfunla katında derece yüksekliği, sana yakın olmak, katında ikram görmek, tövbemin kabul buyrulmasını ve günahlarımdan bağışlanıp kurtulmak diliyorum.

Allah'ım! Hz. Muhammed'e ve onun Ehl-i Beytine rahmet eyle. Bedenimi cehennem ateşine haram kıl. Beni azap ve ikabından emin eyle. Rahmetinle..Ey merhamet edicilerin en merhametlisi!"[44]

Hac ve umrenin önemli amel ve rükünlerinden biri de Kâbe'yi tavaf etmektir. Sözlükte bir şeyin etrafında dönmek ve dolaşmak anlamına gelen "tavaf"; bir hac terimi olarak; Hacer-i Esved'in hizasından başlayarak Kâbe'nin etrafında yedi defa dönmek demektir. Bu dönüşlerin her birine şavt denir. Tavafın, Kâbe'nin etrafında yapılması gerektiği şu ayet-i kerimeden anlaşılmaktadır:

وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ

"Ve Beyt-i Atîk'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler."[45]

a) Tavafın Çeşitleri

1. Kudum Tavafı. Yapılması sünnettir. Terk edilmesi halinde herhangi bir ceza gerekmez.

2. Ziyaret Tavafı. Haccın rüknü olup yapılması farzdır. Terk edilmesi halinde hac batıl olur.

---

[43] 22/Hac, 27.
[44] Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 197-198.
[45] 22/Hac, 29.

3. Nisa Tavafı. Haccın her üç çeşidinde ve ifrad umresinde yapılması vaciptir. Bu tavaf, rükün olmadığı için kasten terk edilse bile haccın ve umrenin bozulmasına sebebiyet vermez. Ancak bu tavaf yapılmadığı sürece eşler birbirlerinden şehevi bakımdan yararlanamazlar. Unutarak terk edilmesi halinde hatırlanınca yapılmalıdır. Memlekete vardıktan sonra Mekke-i Mükerreme'ye dönme imkânı bulamayan kimse, bu tavafı kendi adına başka birini vekil tayin ederek yaptırabilir.

4. Umre Tavafı. Umrenin rüknü olduğu için yapılması farzdır.

5. Veda Tavafı. Yapılması müstehabdır. Terk edilmesi halinde herhangi bir ceza gerekmez.[46]

6. Müstehab Tavaf. Kâbe-i Muazzama'yı tavaf etmek, önce de ifade edildiği gibi haccın ve umrenin bir bölümünü teşkil eder. Bununla birlikte tavaf, hac ve umreye bağlı olmaksızın nafile olarak yapıldığı takdirde müstakil bir ibadettir. Yapılması müstehab olan nafile tavaf için abdestli olmak şart değilse de bu tavaftan sonra kılınacak olan tavaf namazı için abdestli olmak şarttır. Çünkü farz, vacip veya nafile her çeşit namaz, ancak abdestli olarak kılınabilir. Hac veya umre ibadetini yapmak üzere dışarıdan Mekke-i Mükerreme'ye gelen kimseler için nafile namaz kılmaktansa nafile tavaf yapmak daha faziletlidir. Ama Mekke-i Mükerreme halkı için hüküm bunun tam aksine olup onların nafile tavaf yapmaktansa nafile namaz kılmaları daha faziletlidir.[47]

b) Tavafın Şartları

1.Niyet etmek. Tavafa başlarken kişinin Allah rızası için tavaf edeceğini söylemesi ve hangi tavafı yapacağını belirtmesi gerekir.

2. Tavaf edecek kişinin hades halinden temiz olması. Bu şartı yerine getiremeyen kimse, mesela bir kadın özel hali başladığı için tavaf edemiyor ve zamanı da daralıyorsa bir naip tutarak kendi adına ona tavaf yaptırır. Sevap (Nafile) tavafta, hades halinden temiz olmak şart değildir. Ama sevap tavafın namazını mutlaka temiz olarak kılmak gerekir.

3. Tavaf edecek kişinin elbise ve bedeninde pislik bulunmaması.

---

[46] Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 354; Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 175-176.

[47] Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 686.

4. Tavaf edecek erkeğin sünnetli olması.

5. Tavaf edecek kişinin avret yerlerinin örtülü olması. Örtecek olan maddenin gasp edilmiş olmaması.[48]

c) Tavafın Vacipleri

1. Tavafa Hacerü'l-Esved'den başlayıp yine orada bitirmek.

2. Kâbe'yi sola alarak tavaf etmek.

3. Tavafı, Hicr-i İsmail'in (Hatim) dışından yapmak.

4. Tavaf ederken şazervana[49] değmeden şavtları yapmak.

5. Tavafı ne fazla ne eksik yedi şavt olarak yapmak. Fazlalık veya eksiklik tavafı geçersiz kılar.

6. Tavafı Kâbe ile Makam-ı İbrahim arasında yapmak. Ve Kâbe'nin her tarafında aynı mesafe göz önünde bulundurulmalıdır.

7. Tavafı ara vermeden tamamlamak.[50]

d) Tavafın Mendubları

1. Tavaf öncesinde şu duanın okunması müstehabdır:

أَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْئَلُكَ فِي مَقَامِي هَذَ وَفِي أَوَّلِ مَنَاسِكِي أَنْ تَقْبَلَ تَوْبَتِي وَأَنْ تَجَاوَزَ عَنْ خَطِيئَتِي وَأَنْ تَضَعَ عَنِّي وِزْرِي أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَلَّغَنِي بَيْتَهُ الْحَرَامَ أَللّٰهُمَّ إِنِّي أُشْهِدُكَ أَنَّ هَذَ بَيْتُكَ الْحَرَامُ الَّذِي جَعَلْتَهُ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا مُبَارَكًا وَهُدًى لِلعَالَمِينَ أَللّٰهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَالْبَلَدُ بَلَدُكَ وَالْبَيْتُ بَيْتُكَ جِئْتُ أَطْلُبُ رَحْمَتَكَ وَأَؤُمُّ طَاعَتَكَ مُطِيعًا لِأَمْرِكَ رَاضِيًا بِقَدَرِكَ أَسْئَلُكَ مَسْئَلَةَ الْفَقِيرِ إِلَيْكَ أَلْخَائِفِ لِعُقُوبَتِكَ أَللّٰهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَاسْتَعْمِلْنِي بِطَاعَتِكَ وَمَرْضَاتِكَ

---

[48] Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 118-126.

[49] Şazervân: Kâbe'nin temelleri, tavaf alanı (metaf) yüzeyinden 22-27 cm. arasında değişen yükseklikte yukarı çıkmış ve duvarlar 25 cm. kadar içeriden başlatılarak temellerin dışarıda kalan kısmının üzeri 45 derece meyilli mermer levhalarla kaplanıp duvarlarla birleştirilmiştir. Yanları da mermer kaplama olan ve "Şazervan" adı verilen bu kısma Kâbe örtüsünü tutturmak için bakır veya pirinçten halkalar konulmuştur. Şazervan, Hicr tarafındaki kuzeybatı duvarı hariç, Kâbe'nin diğer üç cephesinde vardır.

[50] Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 126-130.

“Allah’ım! Şu bulunduğum yerde, ibadetimin başlangıcında tövbemi kabul buyurmanı, günahlarımı bağışlamanı, günah yükümü üzerimden kaldırmanı senden diliyorum. Beni kutsal ve dokunulmaz beytine kavuşturan Allah’a hamd olsun. Allah’ım! İnsanlar için toplanma yeri, güvenli ve mübarek, âlemler için de hidayet vesilesi kıldığın şu beytinin kutsal ve dokunulmaz olduğuna seni şahit tutuyorum.

Allah’ım! Ben senin kulunum. Bu şehir senin şehrin, bu ev de senin evindir. Emrine itaat ederek, takdirine razı olarak, teatine yönelmeye ve rahmetini talep etmeye geldim. Sana muhtaç olan bir fakir ve azabından korkan bir kimse olarak senden dilekte bulunuyorum.

Allah’ım! Bana rahmetinin kapılarını aç. Sana itaat edecek ve hoşnutluğunu kazanacak şekilde beni çalıştır.”[51]

2. Tavafa başlarken Hacerü’l-Esved’in yanında durmak.

3. Allah’a hamdü sena edip Peygamber (saa.) ve Ehl-i Beytine Allah’tan rahmet dilemek.

4. Dua ederken elleri kaldırmak.

5. Hacerü’l-Esved’i istilam etmek, öpmek, bu mümkün olmazsa elle selamlamak.

6. Hacerü’l-Esved’i öperken veya selamlarken şöyle demek: “Bu benim emanetimdi; eda ettim. Ahdimdi; yerine getirdim ki, eda ettiğime ve yerine getirdiğime dair şahitlik edesin. Allah’ım! Senin Kitabını tasdik etmek, ahdini yerine getirmek ve Peygamberinin sünnetine uymak için...”

7. Tavafta ağırbaşlılık ve dinginlik içinde Allah’ı anıp tesbih ve tenzih etmekle meşgul olmak. Tavafta Kur’an-ı Kerim ve dua dışında şeyleri okuyup söylemek mekruhtur.

8. İlk üç şavtta remel yapmak (çalımlı yürümek).

9. Tavafta şu duayı okumak:

أَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْئَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي يُمْشَى بِهِ عَلَى ظُلَلِ الْمَاءِ كَمَا يُمْشَى بِهِ عَلَى جُدَدِ الْأَرْضِ وَأَسْئَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تَهْتَزُّ بِهِ أَقْدَامُ مَلاَئِكَتِكَ وَأَسْئَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي دَعَاكَ بِهِ مُوسَى

[51] Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 199.

مِنْ جَانِبِ الطُّورِ فَاسْتَجَبْتَ لَهُ وَأَلْقَيْتَ عَلَيْهِ مَحَبَّةً مِنْكَ وَأَسْئَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي غَفَرْتَ بِهِ لِمُحَمَّدٍ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَاتَأَخَّرَ وَأَتْمَمْتَ عَلَيْهِ نِعْمَتَكَ...

"Allah'ım! Kendisi hürmetine yeryüzünün yollarına gidildiği gibi suyun gölgesine (kaynaklarına) de gidilen ismin hatırına senden dilerim. Kendisi anılınca senin meleklerinin ayakları titreyen ismin hatırına senden dilerim. Tur dağının yanında sana dua ederken Musa'nın andığı ve bu sebeple de senin duasına icabet ettiğin ve kendi katından üzerine bir muhabbet indirdiğin ismin hatırına senden dilerim. Muhammed'in (saa.) önceki ve sonraki günahlarını kendisi sebebiyle bağışladığın ve nimetini kendisine tam olarak bahşettiğin ismin hatırına senden dilerim ki..."[52]

10. Tavafın yedinci şavtında Müstecar'a[53] sarılıp elleri iki tarafa doğru uzatmak, karın ve yanakları Kâbe'nin duvarına yapıştırmak, Peygamber (saa.) efendimizden nakledilen mesur duaları okumak. Bu hususta Abdullâh b. Sînân, İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ سِنَانَ قَالَ: قَالَ أَبُوعَبْدِاللّٰهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا كُنْتَ فِي الطَّوَافِ السَّابِعِ فَائْتِ الْمُتَعَوَّذَ وَهُوَ إِذَا قُمْتَ فِي دُبُرِ الْكَعْبَةِ حِذَاءَ الْبَابِ فَقُلْ: "اَللّٰهُمَّ اَلْبَيْتُ بَيْتُكَ وَ الْعَبْدُ عَبْدُكَ وَهَذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ مِنَ النَّارِ، اَللّٰهُمَّ مِنْ قِبَلِكَ الرَّوْحَ وَالْفَرَجَ" ثُمَّ اسْتَلِمِ الرُّكْنَ الْيَمَانِيَّ ثُمَّ ائْتِ الْحَجَرَ فَاخْتِمْ بِهِ.

"Tavafın yedinci şavtında Kâbe'nin arkasında kapının hizasında bulunan Müteavvez'e (Müstecar) geldiğinde şöyle de: "Allah'ım! Bu ev, senin evindir. Bu kul senin kulundur. Burası da Cehennem ateşinden sana sığınan kimsenin bulunduğu bir yerdir. Allah'ım! Senden taraf bir rahatlık ve genişlik diliyorum." Böyle dedikten sonra Rükn-i Yemanî'yi istilam et, sonra da Hacerü'l-Esved'e vararak tavafını orada tamamla."[54]

---

[52] Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 203-204.

[53] Müstecâr: Kâbe'nin batısındaki kapalı kapısının yerine Müstecar denmektedir ki, burası da Rükn-i Yemânî'ye yakın bir yerdedir. Bu kapı bir tamir sırasında taşla örülerek kapatılmıştır. Abdullâh b. Zübeyr açtırmış ise de, Haccâc tarafından tekrar kapatılmıştır.

[54] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, IV. 411.

11. Kâbe'nin dört köşesine sarılmak. Ama Hacerü'l-Esved ile Rükn-i Yemanî'ye sarılmayı asla ihmal etmemek gerekir.

12. Kâbe'yi 360 defa tavaf etmek. Bu mümkün olmazsa 360 şavt yapmak.

13. Tavafı mümkün olduğu kadarıyla Kâbe'ye yakın yerden yapmak.[55]

e) Tavaf Namazı

Kâbe tavaf edildikten hemen sonra Hz. İbrahim'in (as.) makamında tıpkı sabah namazı gibi iki rekât namaz kılınması farzdır. Birinci rekâtta Fâtiha'dan sonra İhlâs suresi, ikinci rekâtta ise yine Fâtiha'dan sonra Kâfirûn suresi okunmalıdır. Bu namaz kılınırken, tavaf eden ve namaz kılan kimselere eziyet etmekten sakınılmalıdır.

Tavaf namazını kıldıktan sonra Allah'a hamdü senada bulunmalı ve Peygamber (saa.) efendimiz ile Ehl-i Beytine salatü selam etmeli ve müstehab olarak şu dua okunmalıdır:

اَللّٰهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي وَلَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنِّي اَلْحَمْدُ لِلَّهِ بِمَحَامِدِهِ كُلِّهَا عَلَى نُعَمَائِهِ كُلِّهَا حَتَّى يَنْتَهِيَ الْحَمْدُ إِلَى مَا يُحِبُّ وَيَرْضَى. اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَتَقَبَّلْ مِنِّي وَطَهِّرْ قَلْبِي وَزَكِّ عَمَلِي

"Allah'ım! Benden kabul buyur. Bunu Kâbe'ye yaptığım son ziyaret kılma. Hamde sebep bütün vasıflarından ve bahşettiği bütün nimetlerinden ötürü Allah'a hamd olsun. O'nun sevdiği ve hoşnut olduğu şeylere hamd edildiği sürece Allah'a hamd olsun.

Allah'ım! Hz. Muhammed'e ve onun Ehl-i Beytine rahmet eyle. Amelimi kabul eyle. Kalbimi temizle. Amelimi kötülüklerden arındır."

Tavaf namazı kılmayı unutan bir kimse, hatırladığında gidip Makâm-ı İbrâhîm'de kılmalıdır. Sa'y esnasında hatırlarsa, sa'yi bırakıp Makâm-ı İbrâhîm'e dönmeli ve bu namazı kılmalıdır. Tekrar Safa Merve'ye dönüp sa'ye kaldığı yerden devam etmelidir. Tavaf namazından sonra yapılması

[55] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 268-269.

gereken amelleri yaptıktan sonra bu namazı kılmadığını hatırlarsa kıldıktan sonra o ameli yeniden yapmasına artık gerek kalmaz.

Tavaf namazını kılmadığını, Mescid-i Haram'a dönmesi çok zor olan bir yerde hatırlayan kimse, başka bir beldede bulunsa bile bu namazı bulunduğu yerde kılar. Kolay olsa bile Harem'e geri dönmesi gerekmez. Hac amellerinin hükmünü bilmeyen kimse, unutan kimse hükmündedir. Tavaf namazını kılmadan vefat eden bir kimsenin yerine bu namazı büyük oğlu kılar.[56]

f) Tavafla İlgili Hükümler

• Tavaf, haccın rüknüdür. Hükmünü bilerek ve kasten onu terk eden kimsenin haccı batıl olur. Unutarak terk eden kimse ise, hac menasikini tamamladıktan sonra olsa bile onu kaza eder. Dönüp tavaf etmek imkânsız olursa, kendi adına vekâleten başka bir kimseye yaptırır.

• Tavafı tamamladıktan sonra kaç şavtını yaptığı hususunda şüpheye düşen kimse, bu şüpheye itibar etmemelidir. Tavaf esnasında şüphelenir ve şüphesi de fazla yaptığı yönünde ise, tavafa son verir ve başka bir şey yapması gerekmez. Eğer şüphesi eksik bıraktığı yönünde ise, farz tavafta tavafa yeniden başlar; nafile tavafta ise az sayıdaki şavtlarını ikmal eder.

• Yedi şavtı tamamladıktan sonra unutarak sekizinci şavta başlayan kimse bunu Hacerü'l-Esved'e ulaşmadan hatırlarsa, tavafa son verir ve başka bir şey yapması gerekmez. Son vermezse, ikinci tavafı tamamlaması müstehab olur.

• Tavafı tamamladıktan sonra temiz olmaksızın tavaf ettiğini hatırlayan kimse, yapmış olduğu tavaf farz ise temiz olarak yeniden tavaf etmelidir. Nafile ise yeniden tavaf etmesine gerek yoktur. Farz tavaf ise namazını da yeniden kılması farzdır. Nafile ise yeniden kılması mendubdur.

• Haccın farzlarından olan Ziyaret tavafını, umre tavafını unutarak yapmadan memleketine dönüp eşiyle cinsel ilişkide bulunan kimsenin, kuvvetli görüşe göre keffaret olarak bir koyun kesmesi gerekir.

---

[56] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 391-392.

Tavaf yapmayı unutmuş olan adam, kazasını yapabileceği bir zamanda hatırlarsa aynı ihramla önce unuttuğu tavafları kaza etmelidir. İhramı yenilemesine gerek yoktur. Ama Mekke-i Mükerreme'den çıktıktan ve aradan bir süre geçtikten sonra hatırlarsa Mekke-i Mükerreme'ye giriş için yeniden ihrama girmesi gerekir.[57]

• Tavafını tamamlayan bir kişi sa'yi ertesi güne bırakabilir. Ama gücü varsa ertesi günden sonraya bırakması geçerli olmakla birlikte günaha sebebiyet verir.

• Temettu haccı yapan kimsenin tavaf ve sa'yi, Kurban Bayramının ilk günü Akabe cemresini taşlama, kurban kesme, tıraş olma veya saçları kısaltma sonrasına ertelemesi gerekir. Hasta, güçsüz ihtiyar ve özel halinin başlamasından endişe eden kadından başkalarının tavaf ve sa'yi öne almaları caiz değildir. Kıran veya İfrad haccı yapanların bunları öne almaları mekruh olmakla birlikte caizdir.

• Unutma eseri olmaksızın Nisa tavafının keyfi olarak sa'yden önceye alınması caiz değildir. Ancak korku, zaruret ve özel halin başlamasından endişe edilmesi gibi durumlarda caiz olur.

• Nisa tavafını hacda ve ifrad umresinde kadın, erkek, çocuk ve çift cinsiyetli herkesin yapması farzdır. Temettu haccının umresinde yapılması gerekmez.[58]

3. Sa'y

a) Sa'y'in Tanımı

Oğlu Hz. İsmail'e (as.) su bulmak için Safa ile Merve arasında yedi defa gidip gelen Hz. Hacer (as.) annemizin yaptığı gibi, yedi kez Mescidü'l-Harâm'ın yanında bulunan Safa dağının eteğinden, Merve'ye doğru Sa'y'a niyet ederek gidip gelinir. Safa ile Merve arasındaki bu gidiş gelişlere "Sa'y" denir.

b) Sa'yin Vacipleri

• Niyet etmek.

---

[57] Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 137-138.
[58] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 270-271.

• Sa'ye Safa tepesinden başlamak.

• Sa'yi Merve tepesinde tamamlamak.

• Gidiş ve dönüşleri toplam yedi şavta tamamlamak.[59]

c) Sa'yin Mendubları

• Abdestli olmak,

• Hacerü'l-Esved'i istilam etmek,

• Zemzem suyu içmek ve biraz da vücuda serpmek,

• Hacerü'l-Esved'in hizasındaki kapıdan Safa tepesine çıkmak,

• Kâbe'nin Rükn-i Iraki köşesine yönelmek,

• Allah'a hamdü senada bulunmak, yedişer defa tekbir ve tehlil getirdikten sonra şu duayı üç defa okumak:

لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَايَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَ هُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O birdir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. Yaşatır, öldürür, O diridir, ölümsüzdür. Hayır ve iyilik O'nun elindedir. O, her şeye güç yetirendir."[60]

Bu duadan sonra Peygamber (saa.) efendimiz ile Ehl-i Beytine salatü selamda bulunmak ve ardından şu duaları üçer defa okumak:

اَللّٰهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى مَا أَوْلَانَا وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ الْحَيِّ الْقَيُّومِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ الْحَيِّ الدَّائِمِ

"Bize hidayet nasip eden Allah en büyüktür. Bizi kayıran Allah'a hamd olsun. Kendi zatı ile kaim olan Allah'a hamd olsun. Diri ve daim olan Allah'a hamd olsun."

---

[59] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 273.

[60] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 272.

أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ لاَ نَعْبُدُ إِلاَّ إِيَّاهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ

"Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun bir ve ortaksız olduğuna şahitlik ederim. Hz. Muhammed'in de Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim. *Müşrikler hoşlanmasalar da dini zatına has kılarak yalnızca ona ibadet ederiz.*"

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ وَالْيَقِينَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

"Allah'ım! Dünyada ve ahirette senden af, afiyet ve yakini iman istiyorum."

اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

"Allah'ım! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi ateş azabından koru!"

Bu duaların ardından yüzer defa Allahü ekber, Lâ ilâhe illâllâh, elhamdülillâh ve Sübhânallâh demek, en sonunda da şu duayı okumak müstehabdır:

لَاالٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ اَنْجَزَ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَغَلَبَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ فَلَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَحْدَهُ.

اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لِي فِي الْمَوْتِ وَفِيمَا بَعْدَ الْمَوْتِ.

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ظُلْمَةِ الْقَبْرِ وَوَحْشَتِهِ.

اَللّٰهُمَّ أَظِلَّنِي فِي ظِلِّ عَرْشِكَ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّكَ.

"Allah'tan başka ilah yoktur. Vaadini gerçekleştirdi. Kuluna yardım etti. Düşman fırkalarını tek başına mağlup etti. Hükümranlık O'nundur. Hamd sadece O'na mahsustur.

Allah'ım! Ölüm anında ve ölüm sonrasında bana bereketler ihsan eyle.

Allah'ım! Kabrin karanlığından ve oradaki yalnızlıktan sana sığınıyorum.

Allah'ım! Senin ihsan edeceğin gölgeden başka gölgenin bulunmayacağı günde beni Arşının gölgesinde gölgelendir."

• Sa'yi yürüyerek yapmak.

• Yeşil ışıklı direkler arasında hervele yapmak.

• Hervele arasında şu duayı okumak:

بِسْمِ اللّٰهِ وَبِاللّٰهِ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ.

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَتَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَجَلُّ الْأَكْرَمُ وَاهْدِنِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ. اَللّٰهُمَّ اِنَّ عَمَلِي ضَعِيفٌ فَضَاعِفْهُ لِي وَتَقَبَّلْ مِنِّي. اَللّٰهُمَّ لَكَ سَعْيِي وَبِكَ حَوْلِي وَقُوَّتِي، تَقَبَّلْ مِنِّي عَمَلِي يَا مَنْ يَقْبَلُ عَمَلَ الْمُتَّقِينَ

"Allah'ın adıyla. Allah'ın sayesinde. Allah en büyüktür. Allah, Hz. Muhammed'e ve onun Ehl-i Beytine rahmet etsin.

Allah'ım! Bağışla, merhamet eyle, bildiğin günahlarımı görmezden gel. Şüphesiz sen en güçlü, en üstün ve en fazla kerem sahibisin. Beni en doğru olan yola ilet. Allah'ım! Benim salih amellerim azdır. Sen onları benim için artır ve benden kabul buyur. Ey takva sahiplerinin amellerini kabul buyuran Allah'ım!"

• Sa'y esnasında gerek yürürken, gerekse hervele yaparken dua okumak.[61]

d) Sa'y İle İlgili Hükümler

• Sa'y, haccın rükünlerinden olup Tavaf namazından sonra yapılır.

---

[61] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 273.

• Kasten veya unutarak terk edilmesi durumunda hac batıl olur. Yapmadan Mekke'den ayrılan kimsenin, dönüp sa'yi ifa etmesi gerekir. Ama buna imkân bulamazsa kendi adına vekâleten başka bir kimseye yaptırması gerekir.

• Sa'yin yedi şavttan fazla yapılmaması gerekir. Aksi halde yapılan sa'y batıl olur. Unutarak fazla yapılması durumunda bir şey gerekmez.

• Sa'y yapma esnasında farz namazın vakti girerse ara verilerek namaz kılınır ve sonra kalınan yerden sa'ye devam edilerek tamamlanır. Bir ihtiyaç doğması halinde de aynı yola başvurulur.

• Nisa tavafının sa'yden önce yapılması caiz olmadığı gibi, sa'yin de Haccın ve umrenin tavafından önce yapılması caiz olmaz. Tavaftan önce yapılması durumunda tavaf yapılır ve sonra yeniden sa'y yapılır. Tavafı eksik bıraktığını sa'y esnasında hatırlayan kimse, sa'yi bırakıp tavafını tamamlar, sonra da sa'yini tamamlar.[62]

4. Arafat Vakfesi

a) Tanımı

Arafat mıntıkasında niyetle birlikte bir müddet beklemeye Arafat vakfesi denir. Arafat vakfesi haccın rüknüdür. Temettu haccı yapmakta olan kimsenin Zilhicce ayının 8. günü olan Terviye gününde öğle ve ikindi namazlarını kıldıktan sonra Arafat'a çıkması müstehabdır.

b) Arafat Vakfesiyle İlgili Hükümler

• Vakfe için niyet etmek ve Arafat mıntıkasında güneşin batışına kadar beklemek vaciptir. Unutarak veya hükmünü bilmeyerek güneşin batışından önce Arafat'tan ayrılan kimseye herhangi bir şey gerekmez. Bilerek ayrılan kimsenin bir deve kesmesi, buna gücü yetmiyorsa 18 gün oruç tutması gerekir. Ama güneşin batışından önce tekrar Arafat'a geri dönmesi halinde ceza gerekmez.

• Arafat'ta vakfe yapmak rükündür. Bu vakfeyi bilerek yapmayan kimse, hac ibadetini yapmış sayılmaz. Unutarak yapmayan kimse, şayet zaman kalmışsa bu vakfeyi yapar. Zaman kalmamışsa, Meş'arü'l-Haram vakfesiyle yetinir.

[62] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 273-274.

• Arafat vakfesinin ihtiyari vakti, Zilhicce ayının dokuzuncu günü zeval anından güneşin batışına kadardır. Zaruri vakti ise, Kurban bayramının ilk gününün fecrine kadardır.

• Güneşin batışından önce Arafat'ta vakfe yapan ama Kurban bayramının ilk gününün zeval anına kadar Meş'arü'l-Haram'a yetişemeyen kimsenin haccı geçerli olur.[63]

• Vakfe esnasında insan, tüm günahlarından, batıl anlayış ve itikatlarından bir daha geriye dönmemek üzere tevbe eder ve Hakk'a iltica ederek dua ve niyazda bulunur.

• Bu mekânda, insan kıyamet gününün manzarasını bir an olsun hatırlayarak o dehşetli zamana kendini hazırlamanın lüzumunu hisseder ve Hakkın dergâhından uzak kalmamanın gerekliliğini kavrar.

• Arafat vakfesinde okunacak dualarla ilgili olarak İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) şu tavsiyede bulunduğu rivayet edilmiştir:

Arafat'ta vakfeye durduğun zaman yüzer defa sübhânallâh, elhamdülillâh, lâ ilâhe illâllâh ve Allahü ekber de. Yüz defa da İhlas suresini oku. Hoşuna giden çeşitli duaları oku. İbadet et. Arefe günü, dua etme ve dilekte bulunma günüdür. Şeytandan Allah'a sığın. Çünkü şeytanın en çok arzu ettiği şey, o yerde seni gaflete düşürmektir. Orada başkalarıyla meşgul olmaktan çok kendi haline bak. Ve şu duaları okumaya çalış:

اَللّٰهُمَّ رَبَّ الْمَشَاعِرِ كُلِّهَا فُكَّ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَأَوْسِعْ عَلَيَّ مِنَ الرِّزْقِ الْحَلَالِ وَادْرَءْ عَنِّي شَرَّ فَسَقَةِ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ، اَللّٰهُمَّ لَا تَمْكُرْ بِي وَلَا تَخْدَعْنِي وَلَا تَسْتَدْرِجْنِي يَا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ وَيَا أَبْصَرَ النَّاظِرِينَ وَيَا أَسْرَعَ الْحَاسِبِينَ وَيَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَفْعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا

اَللّٰهُمَّ حَاجَتِي اَلَّتِي إِنْ أَعْطَيْتَهَا لَمْ يَضُرَّنِي مَا مَنَعْتَنِي وَإِنْ مَنَعْتَنِيهَا لَمْ يَنْفَعْنِي مَا أَعْطَيْتَنِي أَسْأَلُكَ خَلَاصَ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ اَللّٰهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَمُلْكُ يَدِكَ وَنَاصِيَتِي بِيَدِكَ وَأَجَلِي بِعِلْمِكَ

[63] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm*, I. 252-255.

أَسْأَلُكَ أَنْ تُوَفِّقَنِي لِمَا يُرْضِيكَ عَنِّي وَأَنْ تَسْلَمَ مِنِّي مَنَاسِكِي الَّتِي أَرَيْتَهَا إِبْرَاهِيمَ خَلِيلَكَ وَدَلَّلْتَ عَلَيْهَا حَبِيبَكَ مُحَمَّدًاصَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ

اَللّٰهُمَّ أجْعَلْنِي مِمَّنْ رَضِيتَ عَمَلَهُ وَأَطْلَلْتَ عُمْرَهُ وَأَحْيَيْتَهُ بَعْدَ الْمَوْتِ حَيَاةً طَيِّبَةً

"Ey bütün meş'arlerin rabbi olan Allah'ım! Bedenimi cehennem ateşinden azat eyle. Bana bolca helal rızık ihsan eyle. Yoldan çıkmış insanlarla cinlerin kötülüklerini benden uzaklaştır. Allah'ım! Tuzağa düşmeme ve aldanmama fırsat verme. Keramet zannettiğim halde aksi istikamete sürüklenmeme izin verme. Ey duaları en iyi işiten, ey her şeyi en iyi gören, ey hesabı en çabuk gören, ey merhamet edicilerin en merhametlisi! Hz. Muhammed'e ve onun Ehl-i Beytine rahmet etmeni ve isteklerimi kabul buyurmanı senden diliyorum.

Allah'ım! Öyle bir dileğim var ki, onu yerine getirirsen, beni mahrum kıldığın diğer şeyler bana zarar vermeyeceği gibi, şayet yerine getirmez isen bana bahşedeceğin diğer şeyler de bana fayda sağlamaz. Dileğim, bedenimi cehennem ateşinden azad etmendir. Allah'ım! Ben senin kulunum, kölenim, perçemim senin kudret elindedir. Ecelimin ne zaman geleceğini sen bilirsin. Benden hoşnut olmanı sağlayacak işleri yapmaya beni muvaffak kılmanı; dostun İbrahim peygambere yapılışını gösterdiğin ve sevgilin Muhammed'e (saa.) de bu hususta rehberlik ettiğin hac menasikimi benden kabul buyurmanı diliyorum.

Allah'ım! Beni, yaptığı amellerden razı olduğun, ömrünü uzattığın, ölüm sonrasında da hoşça bir hayat yaşattığın kimselerden eyle."[64]

• Arafat'ta vakfe yapan kişi, tövbenin yanı sıra, Kendisine Allah'ı ve emirlerini, yaratılış sırlarını, kıyameti ve haşri hatırlatmak üzere çokça Kur'an okumalı, Allah'ı sürekli anmalı, tüm varlığıyla O'nun varlığını ve azametini hissetmeli, zikretmeli, Peygamber efendimize (saa.) ve Ehl-i Beytine salavat-ı şerifeler getirmeli ve Allah'a yakarış içerisinde bulunmalıdır. Kişi böylece Arafat'ta durmanın manevî hazzını, lezzetini tatmış olur.

[64] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, IV. 464.

5. Meş'arü'l-Haram/Müzdelife Vakfesi

a) Tanımı

Meş'arü'l-Haram'da (Müzdelife) Kurban Bayramının birinci günü fecirden sonra vakfe yapmak haccın vaciplerindendir. Arafat vakfesini yapan hacılar Arafat dağından Müzdelife'ye doğru hareket ederler. Yaklaşık 6 km. yol aldıktan sonra Müzdelife'ye varırlar. Orada akşam ve yatsı namazlarını bir ezan ve iki kâmetle, arada nafile namaz koymaksızın cem ederek kılarlar. Akşamın nafilesini yatsı sonrasına bırakırlar. Gece Müzdelife'de kalmak sünnet bir amel olup dileyenler orada kalırlar.

b) Vacipleri

• Niyet etmek.

• Vakfeyi Meş'ar'de yapmak. Meş'ar'ın sınırı, Me'zemeyn tepeleri ile Hiyaz'den Muhassir vadisine kadardır. Meş'ar'den başka yerde vakfe yapılmaz. İzdiham olması halinde tepelere çıkılır.

• Vakfeyi, Kurban Bayramının birinci günü fecir doğduktan sonra yapmak. Hükmünü bildiği halde fecirden önce orayı terk eden bir kimse, eğer az da olsa gecenin bir kısmını orada geçirmiş ve tabii ki Arafat vakfesini de yapmış ise, haccı batıl olmaz. Ama ceza olarak bir koyun kesmesi gerekir. Unutarak fecirden önce oradan ayrılan kimseye bir şey gerekmez. Kadınların ve başına bir hal gelmesinden korkan kimselerin fecirden önce Müzdelife'den ayrılmalarında bir sakınca yoktur.

c) Müstehabları

• Vakfeyi sabah namazını kıldıktan sonra yapmak.

• Vakfe esnasında me'sur duaları, eğer bunlar bilinmiyorsa, Allah'a hamdü sena ve Peygamber (saa.) efendimiz ile onun Ehl-i Beytine selatu selam içeren duaları okumak.

• Meş'arü'l- Haram (Müzdelife) vakfesinde okunacak dualarla ilgili olarak İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) şu tavsiyede bulunduğu rivayet edilmiştir: Sabah namazını kıldıktan sonra vakfe yap. Vakfe yaparken elden geldiğince Allah'a hamdü senada bulun, O'nun bahşettiği nimetlerle verdiği belaları an; Peygamber (saa.) efendimiz ile onun Ehl-i Beytine rahmet dile ve şöyle dua et:

اَللّٰهُمَّ رَبَّ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ فُكَّ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَأَوْسِعْ عَلَيَّ مِنْ رِزْقِكَ الْحَلَالِ وَادْرَءْ عَنِّي شَرَّ فَسَقَةِ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ، اَللّٰهُمَّ أَنْتَ خَيْرُ مَطْلُوبٍ إِلَيْهِ وَخَيْرُ مَدْعُوٍّ وَخَيْرُ مَسْؤُولٍ وَلِكُلِّ وَافِدٍ جَائِزَةٌ فَاجْعَلْ جَائِزَتِي فِي مَوْطِنِي هَذَا أَنْ تُقِيلَنِي عَثْرَتِي وَتَقْبَلَ مَعْذِرَتِي وَأَنْ تُجَاوِزَ عَنْ خَطِيئَتِي ثُمَّ اجْعَلِ التَّقْوَى مِنَ الدُّنْيَا زَادِي

"Ey Meş'arü'l-Haram'ın rabbi Allah'ım! Bedenimi cehennem ateşinden azat eyle. Bana bolca helal rızık ihsan eyle. Yoldan çıkmış insanlarla cinlerin kötülüklerini benden uzaklaştır. Allah'ım! Sen, kendisinden istekte bulunulanların en hayırlısısın. Kendisine dua edilenlerin en hayırlısısın. Kendisinden dilekte bulunulanların en hayırlısısın. Ziyarete gelen herkese bir mükâfat verilir. Hatamı bağışlamayı, mazeretimi kabul etmeyi ve günahlarımı görmezden gelmeyi mükâfat olarak bana ihsan eyle. Sonra da dünya azığı olarak bana takva nasip eyle."[65]

• İlk defa haccetmekte olan kimsenin ayağı ile Meş'ar-i Haram'a basması. Kuzeh dağına çıkıp orada Allah'ı zikretmek gerektiğine dair bir rivayet de vardır.

• Cemrelere atılacak olan 70 tane taşı burada toplamak.

d) İlgili Hükümler

• Meş'arü'l-Haram'da vakfenin vakti, fecirle güneşin doğuşu arasıdır. Zor durumda olanlar için bu vakit, Kurban Bayramının birinci günü zeval anına kadar devam eder.

• Kasıtlı olarak ne geceleyin ne de fecirden sonra Meş'arü'l-Haram'da vakfe yapmayan kimsenin haccı batıl olur. Ama unutarak bu vakfeyi yapmayan kimse, eğer Arafat vakfesini yapmış ise haccı batıl olmaz. Ama her iki vakfeyi de yapmamış ise, ister bilerek, ister unutarak yapmamış olsun, haccı batıl olur.

• Arafat vakfesini yapmayıp da Kurban Bayramının birinci günü güneşin doğuşundan önce Meş'arü'l-Haram'a yetişen kimsenin haccı geçerli olur. Ama yetişemez ise haccı batıl olur. Arafat vakfesini yap-

---

[65] Küleynî, *el-Kâfi fi'l-fürû'*, IV. 469.

mış olan bir kimsenin, Kurban Bayramının birinci günü zevalden önce Meş'arü'l-Haram'a ulaşması yeterli olur.

• Vakfeleri yapamadığı için haccı fevt olan (zamanında yapamayan) kişi, umre yaparak ihramdan çıkar. Yapamamış olduğu haccı eğer farz ise, kendisine farz olmuş olduğu temettu, ifrad veya kıran şeklinde kaza etmesi gerekir.

• Haccı fevt olan (zamanında yapamayan) kişi, hac amellerini yapmaya devam etmeyip teşrik günlerinin sona ermesine kadar müstehab olarak Mina'da kalır. Sonra da umre yaparak ihramdan çıkar.[66]

6. Cemreleri Taşlamak

Kurban Bayramının birinci günü güneşin doğmasıyla birlikte, hacılar Mina'ya doğru akmaya başlarlar. Orada şeytanın sembolü olan cemreleri taşlarlar. Cemreleri taşlamak haccın vaciplerindendir. Bayramın birinci gününde Akabe cemresini, ikinci gününde küçük, orta ve sonra da büyük şeytan denilen Akabe cemrelerinin her üçünü, üçüncü gününde de aynı şekilde her üçünü taşlarlar. Üçüncü günü dördüncü güne bağlayan geceyi Mina'da geçirmeleri halinde dördüncü günde de aynı şekilde her üçünü taşlarlar. Aksi halde dördüncü günde taşlama yapmazlar. Cemrelerden her birine yedişer taş atılır.[67]

Cemreleri taşlamanın zamanı, güneşin doğuşundan batışına kadar devam eder. Mazeret olmaksızın geceleyin atılması caiz değildir. Bir günün taşlarını atmayı unutan kimse, ertesi günün taşlarını attıktan sonra önceki günün taşlarını da kaza olarak atar. Taşlamayı yapmadan Mekke-i Mükerreme'den ayrılan kimse, henüz Kurban Bayramı sona ermemişse dönüp atmalıdır. Ertesi yıl Mekke-i Mükerreme'ye gidecek olursa kaza eder. Yoksa kendi adına vekâleten bir başkasına attırır.

Hastalık veya başka bir mazereti olan kimsenin yerine başkaları vekâleten taşlama görevini yerine getirebilirler.

---

66 Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 156-160; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 255-257; Şehîd-i Sânî, *Minhâcü's-sâlihîn,* II. 213-216.

67 Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 389.

a) Cemreleri Taşlamanın Vacipleri

• Taşlamaya başlarken niyet etmek.

• Her cemreye yedişer taş atmak.

• Taşları birer birer atmak.

• Taşları cemrelere atmak. Taşı elle cemrenin yanına bırakmak yeterli olmaz.

• Taşların cemrelerin içine düşmesi.[68]

b) Cemreleri Taşlamanın Müstehabları

• Taşlamayı abdestli olarak yapmak.

• Taşlamaya başlarken dua etmek.

• Cemreye 10-15 zira' mesafede durmak.

• Her taşı atarken şu duayı okumak:

أَللّٰهُ أَكْبَرُ أَللّٰهُمَّ ادْحرْ عَنِّي الشَّيْطَانَ أَللّٰهُمّ تَصْدِيقًا بِكِتَابِكَ وَعَلَى سُنَّةِ نَبِيِّكَ أَللّٰهُمّ اجْعَلْهُ لِي حَجًّا مَبْرُورًا وَعَمَلاً مَقْبُولاً وَسَعْيًا مَشْكُورًا وَذَنْبًا مَغْفُورًا

"Allah en büyüktür. Allah'ım! Şeytanı benden uzaklaştır. Allah'ım! Senin kitabını tasdik etmek ve peygamberinin sünnetine uymak için (bu taşı atıyorum). Allah'ım! Haccımı kabul edilmiş bir hac yap. Amelimi makbul, sa'yimi meşkûr eyle. Günahlarımı da bağışla."

• Taşlama esnasında binit üzerinde olmamak.

• Yumuşak görünüşlü ve tırnak büyüklüğünde taşları atmak.

• Akabe cemresini taşlarken kıbleyi arka tarafa alarak cemreye yönelmek.

• Diğer cemreleri taşlarken hem kıbleye, hem de cemreye yönelmek.

• Atılan taşların başkaları tarafından atılmış olmaması.[69]

---

68 Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 160-161; Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 390; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 399-400.

69 Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 162.

7. Kurban Kesmek

Haccın vaciplerinden biri de Mina'da Allah için kurban kesmektir. Kurban edilecek hayvan; deve, sığır, koyun veya keçi olmalıdır.

a) Kurbanlık Hayvanda Aranan Şartlar

Bu hayvanlarda da bulunması gereken bazı şartlar vardır. Şöyle ki;

• Deve altı yaşına, sığır ve keçi üç yaşına, koyun ise iki yaşına girmiş olmalıdır.

• Hayvanlar sağlıklı olmalıdır.

• Bedeninin herhangi bir uzvu eksik; kör, topal, kuyruğu ve kulağı kesik, boynuzunun dâhildeki kısmı kırık olmamalıdır. Kulağının yarı veya delik olmasında sakınca yoktur.

• Fazla yaşlı olmamalıdır.

• Aşırı derecede zayıf olmamalıdır.

• Yumurtaları çıkarılmış, burulmuş olmamalıdır.

b) Kurbanla İlgili Hükümler

• Kurban kesmeye gücü yetmeyen kimse, hac ibadeti döneminde peş peşe üç gün, hacdan döndükten sonra da yine peş peşe yedi gün olmak üzere toplam on gün oruç tutmalıdır. Üç günlük orucun teşrik günlerinde tutulması caiz olmaz. İhtiyata uygun olarak bu orucu Zilhicce ayının 7, 8 ve 9. günlerinde tutmak gerekir. Bu günlerde tutulamadığı takdirde teşrik günlerinden hemen sonra tutulmalıdır. Üç günlük orucu tuttuktan sonra kurban kesme imkânını elde eden kimsenin kurban kesmesi gerekmez. Ama orucu tutma esnasında bu imkânı elde ederse, kurban kesmesi gerekir.

• Yedi günlük orucu hac seferinden döndükten sonra peş peşe tutmak gerekir. Mekke-i Mükerreme'de veya dönüş yolunda tutulması caiz olmaz.

• Üç günlük orucu Mekke-i Mükerreme'de tutma imkânı bulamadan memleketine dönen kimse, şayet Zilhicce ayı henüz çıkmamış ise bu ayda ve kendi memleketinde tutar. Ancak üç günlük oruç ile yedi günlük orucun arasına bir fasıla koyması icap eder.

• Üç günlük orucu tutma imkânı olduğu halde tutmadan ölen kimsenin yerine velisi bu orucu tutmalıdır. İhtiyata göre yedi günlük oruç için de aynı hükmün uygulanması gerekir.

• Keffaret veya adak sebebiyle bir deve kesmesi gerektiği halde deve bulamayan kimse, bunun yerine yedi koyun kesmelidir.

• Kestikten sonra kurbanın hasta veya bedeninin bir kısmının eksik olduğu anlaşılırsa başka bir hayvanı kurban etmek gerekir.

• İhtiyata uygun olan, kurbanın Akabe cemresi taşlandıktan sonra kesilmesi ve kesimin Kurban bayramının birinci gününden sonraya bırakılmamasıdır.

• Hac dışında kurban kesmek müstehab bir ameldir. Hâli vakti yerinde olanların Allah için bu ibadeti yerine getirmeleri gerekir.

• Kurban keserken şu duanın okunması müstehabdır:

وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضَ حَنيفًا مُسْلِمًا وَمَااَنَا مِنَ الْمُشْرِكينَ. اِنَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمينَ.لَاشَرِيكَ لَهُ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ اَللّٰهُمَّ مِنْكَ وَلَكَ بِسْمِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ اَللّٰهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي.

"Ben Hakk'a yönelen Müslüman birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah'a ortak koşanlardan değilim. Şüphesiz benim namazım da, diğer ibadetlerim de, yaşamım da, ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. İşte ben bununla emrolundum. Ben, Müslümanlardanım. Allah'ım, bu sendendir ve sanadır. Allah'ın adıyla. Allah en büyüktür. Allah'ım, benden kabul buyur."[70]

• Kurbanı kesen kişinin, kesilen hayvanı üç kısma ayırarak; yemesi, yedirmesi ve dağıtması önemle tavsiye edilen sünnetlerdendir.

• Kurban kesmenin adap ve erkânı diğer zamanlarda hayvan boğazlamanın adap ve erkânı gibidir. Hayvanı kesen kimsede ve hayvan kesiminde uyulması gereken kurallara riayet etmek gerekir.[71]

---

[70] Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 221.
[71] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 400-404.

8. Saçı Tıraşı Etmek veya Kısaltmak

Mina'da Akabe cemresinin taşlanmasından ve kurban kesiminden sonra temettu haccının vacibi olarak saçları tıraş etmek veya kısaltmak gerekir. Saçları tıraş etme veya kısaltma ile ilgili hükümleri maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

• İlk defa hac görevini yerine getiren kimsenin saçını tamamıyla tıraş etmesi gerekir.

• Kadınlar başlarını tamamıyla tıraş etmez, saçlarından veya tırnaklarından bir miktarını keserler.

• Yukarıdaki maddelerde sayılanların dışındaki hacılar saçlarını tıraş etme veya kısaltma şıklarından birini tercih ederler.

• Saçını tıraş etmesi gerektiği halde başında saçı bulunmayan kimsenin, tıraş makinesini veya bıçağını başının üzerinde dolaştırması gerekir.

• Saçını tıraş etmesi gereken kimsenin, başının tamamını tıraş etmesi ihtiyat bakımından uygun olur.

• Kişi kendini tıraş edebileceği gibi bu işi başkasına da yaptırabilir. Yalnız bu işi kendisi de yapsa başkası da yapsa, tıraş edenin niyet getirmesi gerekir.

• Saçları tıraş ederken şu duanın okunması müstehabdır

أَللّٰهُمَّ اعْطِنِي بِكُلِّ شَعْرَةٍ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Allah'ım! Saçımın her teline karşılık olarak kıyamet gününde bana bir nur ver."

• Saçlarını kısaltacak olan kimsenin, herhangi bir aletle saçlarını veya tırnaklarını kesip kısaltması yeterli olur. Ama hem saçlarını hem de tırnaklarını kesip kısaltması daha iyi olur.

• Sakal tıraşı, saçları tıraş etme veya kısaltma yerine yeterli olmaz. Koltuk altı veya kasık tüylerini kesip tıraş etmekle yetinmenin caiz olup olmadığı hususunda kesin bir şey söylemek zordur.

• Saçları tıraş etme veya kısaltma işinin Kurban bayramının ilk gününden sonraya bırakılmaması ve Mina'da yapılması ihtiyat açısından uygun olur.

• Kurban bayramının ilk gününde önce taşlama, sonra kurban kesme ondan sonra da tıraş veya kısaltma ameli yerine getirilmeli, bunlar arasındaki sıralamaya uyulmalıdır.

• Hac tavafı ile sa'yinin, saç tıraşı veya kısaltımından sonra yapılması gerekir. Tavaf ile sa'yi kasten ve bilerek saç tıraşı veya kısaltımından önce yapan kimsenin, Mina'ya dönüp saçını tıraş etmesi veya kısaltması, sonra da tavafı, tavaf namazını ve sa'yi yenilemesi, ceza olarak da bir koyun kesmesi gerekir. Sadece tavafı kasten ve bilerek öne alması durumunda da aynı hüküm söz konusudur. Sadece sa'yi öne alması durumunda her ne kadar yukarıdaki tertibin icabını yerine getirmek gerekse bile herhangi bir ceza gerekmez. Tertibin hükmünü bilmeyerek, yanılarak veya unutarak yukarıda sözü edilen tertibe uyulmaması durumunda aynı yola gidilir ve herhangi bir ceza gerekmez.

• İhramlı kimse Akabe cemresini taşlayıp kurbanını kestikten, saçlarını tıraş ettikten veya kısalttıktan sonra, eşinden şehevi bakımdan yararlanma ve güzel koku kullanma dışındaki diğer ihram yasakları kendisi için sona erer.[72]

9. Bayramın İlk Günü Mina'daki Amellerden Sonra Yapılması Gereken İşler

Kurban bayramının ilk günü Mina'da Akabe cemresinin taşlanması, kurban kesilmesi ve tıraş olunması ya da saçların kısaltılmasından sonra yapılması gereken işler şunlardır:

1. Haccın farz tavafı.
2. Bu tavaf için kılınacak iki rekât namaz.
3. Safa-Merve arasında sa'y etmek.
4. Nisa tavafı.
5. Nisa tavafı için kılınacak iki rekât namaz.

Kurban bayramının ilk günü Mina'daki ameller yapıldıktan sonra, yukarıda sayılan beş ameli yerine getirmek amacıyla Mekke-i Mükerreme'ye gitmek müstehabdır. Zilhicce ayının dışına taşmamak kaydıyla bu amelleri daha sonraki günlere ertelemekte sakınca yoktur.

---

[72] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 264-265; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 404-405.

Yukarıda sayılan beş ameli Arafat veya Meş'ar-i Haram vakfelerinden, ya da Kurban bayramının ilk günü Mina'daki amellerden önce yapmak, keyfî olması halinde caiz değildir. Ancak şu aşağıda sayılacak kimseler bu amelleri önce de yapabilirler:

a) Kadınlar Kurban bayramının ilk gününde özel hallerinin başlamasından ve temizleninceye kadar Mekke-i Mükerreme'de bekleme imkânını bulamamaktan korkarlarsa,

b) Erkek ve kadın hacılar Mekke-i Mükerreme'ye dönememekten ve döndükten sonra da aşırı kalabalık sebebiyle tavafı yapmaktan aciz kalacaklarından korkarlarsa,

c) Hastalar Mekke-i Mükerreme'ye döndükten sonra aşırı kalabalık sebebiyle tavafı yapmaktan aciz kalacaklarından endişe eder veya korkarlarsa,

d) Anılan beş ameli Zilhicce ayının sonuna kadar yapma imkânını bulamayacağını bilen kimselerin bu amelleri Arafat veya Meş'ar-i Haram vakfelerinden, ya da Kurban bayramının ilk günü Mina'daki amellerden önce yapmaları caiz olur.

Yukarıda sayılan mazeret sahiplerinden (d) maddesi dışındakilerin korkuları boşa çıksa bile, önceden yapmış oldukları ameller geçerli olur. Her ne kadar bu amelleri yeniden yapmaları ihtiyat bakımından uygun olsa da zorunlu değildir. (d) maddesindekilere gelince, bunların korkuları hastalık veya yaşlılıktan kaynaklanmakta ise, önceden yapmış oldukları ameller geçerli olur. Aksi halde geçerli olmaz.[73]

Kurban bayramının ilk günü haccın farz tavafı yapılıp ardından iki rekât tavaf namazı kılındıktan, haccın sa'yi yapılıp peşinden nisa tavafı yapıldıktan ve bu tavafın da namazı kılındıktan sonra sünnet bir uygulama olarak, Hacerü'l-Esved'in yanına gidilerek ona el sürülür (istîlam edilir) ve öpülür. O esnâda tekbîr getirilir, salavât-ı şerîfeler okunur, dualar edilir. Şayet Hacerü'l-Esved'e el sürme imkânı olmaz ise karşısına geçilerek tekbir getirilir, dualar edilir. Ve nihayet yüce Allah'a "Yâ Rabbi! Emânetimi edâ ettim, ahdimi yerine getirdim. Şahit ol!" denilerek ilticâda bulunulur.

---

[73] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 405-406.

10. Mina'da Gecelemek

Hac ibadetini eda etmekte olan kimsenin, Kurban bayramının birinci günü Haccın farz olan Ziyaret tavafını yapıp ardından iki rekât tavaf namazını kıldıktan, haccın sa'yini yapıp ardından Nisa tavafını yapıp onun da ardından iki rekât tavaf namazını kıldıktan sonra Teşrik günlerinin gecelerini orada geçirmek üzere Mina'ya dönmesi gerekir.

Kurban bayramının birinci gününü ikinci gününe, ikinci gününü de üçüncü gününe bağlayan geceleri Mina'da geçirmek vaciptir. Bu gecelerde vacip olan, akşam güneşin batışından gecenin yarısına kadar Mina'da kalmaktır. Gece yarısından sonra Mina'dan başka tarafa gidilmesinde sakınca yoktur.

Hac veya umre ihramında iken kara hayvanlarından birini avlayan, cinsel ilişki yasağını ihlal eden, üçüncü günde güneşin batışına kadar Mina'dan ayrılmayan kimselerin, Kurban bayramının üçüncü gününü dördüncü gününe bağlayan geceyi de Mina'da geçirmeleri vaciptir.

Aşağıda sayılacak kimselerin anılan gecelerde Mina'da kalmaları vacip değildir:

1. Hastalarla hasta bakıcılar,

2. Gecelemede çok zorlanacak olan mazeret sahipleri,

3. Mekke-i Mükerreme'de, kıymetli mal ve eşyası bulunup da bu mal ve eşyanın çalınmasından veya zayi olmasından korkanlar,

4. Hacılara su dağıtmakla görevli olan kimseler (Sikaye erbabı),

5. Fecir vaktine kadar Mekke-i Mükerreme'de ibadetle meşgul olanlar.

Mazeretsiz olarak gecenin evvelinde Mina'da bulunmayan kimsenin gece yarısından önce oraya varması ve ihtiyaten fecre kadar kalması gerekir.

Teşrik günlerinin gecelerinde Mina'da gecelemeyen kimsenin, keffaret olarak her gece için bir koyun kesmesi gerekir.[74]

Teşrik günlerinin gecelerinde Mina'da geceleyen kimse, gündüzleri de cemrelere taş atma amelini yerine getirir. Mina'daki görevler tamam-

[74] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 407-408; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 275-277.

landıktan sonra Mekke-i Mükerreme'ye döner. Memleketine dönmek veya Medine-i Münevvere'ye gideceği zaman da yapılması müstehab olan Veda tavafını yapar.

Veda tavafını yaparken her şavtta Hacerü'l-Esved'i ve Rükn-i Yemânî'yi imkân dahilinde elini sürerek ziyaret etmeli, Müstecar'a yetiştiği zaman orada da dua etmelidir. Sonra yine Hacerü'l-Esved'i istilam etmeli ve karnını Kâbe'ye yapıştırıp elinin birini Hacerü'l-Esved'e öbür elini de kapı tarafına koyarak Allah'a hamdü sena etmeli, Hz. Peygamber (saa.) ve Ehl-i Beytine salat göndermeli ve şu duayı okumalıdır:

أَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَنَبِيِّكَ وَأَمِينِكَ وَحَبِيبِكَ وَنَجِيِّكَ وَخِيَرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ أَللّٰهُمَّ كَمَا بَلَّغَ رِسَالَاتِكَ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِكَ وَعَبَدَكَ حَتَّى أَتَاهُ الْيَقِينُ أَللّٰهُمَّ اقْلِبْنِي مُفْلِحًا مُنْجِحًا مُسْتَجَابًا بِأَفْضَلِ مَايَرْجِعُ بِهِ أَحَدٌ مِنْ وَفْدِكَ مِنَ الْمَغْفِرَةِ وَالْبَرَكَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالرِّضْوَانِ وَالْعَافِيَةِ

"Allah'ım! Kulun, elçin, peygamberin, güvenilir sırdaşın, sevgilin, yaratıklarının en seçkini ve hayırlısı Muhammed'e rahmet eyle. Allah'ım! O senin mesajlarını bizlere tebliğ etti. Senin yolunda cihad etti. Kendisine ölüm gelinceye kadar sana ibadet etti. Allah'ım! Beni kurtuluşa ermiş, başarılı olmuş, duası kabul edilmiş olarak memleketime döndür. Rahmet, bereket, bağışlanma, rızana ermiş ve afiyet bulmuş olarak senin misafirliğinden en faziletli ve değerli mükâfatlarla beni buradan gönder."[75]

Veda tavafını yapınca kişi, hac ibadetini ifa etmiş olur.

K) İhsar ve Engelleme

Engelleme, kişinin düşman veya devlet yetkilisi tarafından hac veya umre ibadetini yerine getirmesine mani olunmasıdır. İhsar ise kişinin hastalık sebebiyle bu ibadetleri yerine getirme imkânının ortadan kalkmasına denir.

[75] Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 226-227.

Hac veya umre yapmak üzere ihrama giren kimsenin bu ibadetlerini tamamlaması gerekir. Tamamlamadığı takdirde ihramlılık hali devam eder. Mesela umre yapmak üzere ihrama giren bir kimse, devlet yetkilileri tarafından Mekke-i Mükerreme'ye gitmekten men edilir de oraya gidecek başka bir yol yoksa veya var da o yoldan gitmeye yetecek miktarda parası ve nafakası yoksa, engellendiği mekânda bir deve veya sığır ya da koyun keserek ihramdan çıkar. Çıkarken ihramdan çıkmaya niyet etmesi ve saçlarını kısaltması ihtiyaten uygun olur. Bu durumda kendisi için tüm ihram yasakları sona erer.

Umre ihramlısı olarak Mekke-i Mükerreme'ye giren bir kimsenin umre amellerini yapmasına düşmanın engel olması durumunda da aynı hüküm söz konusudur.

Hac ibadetini ifa etmek üzere ihrama giren bir kimse Mekke-i Mükerreme'ye gitmekten men edilir de oraya gidecek başka bir yol varsa ve o yoldan gitmeye yetecek miktarda parası ve nafakası da varsa, o yoldan hacca gitmesi gerekir. Hacca zamanında ulaşamaması durumunda umre yaparak ihramdan çıkar. Niyetlendiği hac farz ise, ertesi sene haccı kaza eder. Nafile ise, kaza etmesi mendub olur.

Hac veya umre ihramına girdikten sonra bu ibadetleri yapması engellenen kimse, karşılaştığı engelin ortadan kalkacağını ümid etse bile ihramdan çıkması caiz olur. Ama ihramda kalması daha faziletlidir. Engel ortadan kalkınca da niyetlendiği ibadetini tamamlar.

Hastalık sebebiyle ihsarlı duruma düşüp de Mekke-i Mükerreme'ye veya vakfe yapmak üzere Arafat ile Meş'ar-i Haram'a ulaşamayan kimse, bir kurbanlık hayvan veya parasını –eğer hac ihramında ise– Mina'ya –yok eğer umre ihramında ise–, Mekke-i Mükerreme'ye gönderir. Kurbanlık veya parası yerine ulaşınca saçlarını kısaltarak ihramdan çıkar. İhram yasakları sona erer. Ancak ertesi sene haccını kaza edinceye kadar eşinden şehevi bakımdan yararlanamaz. Tabii eğer bu haccı farz olan hac ise. Nafile hacda ise başkasını vekil tutarak Nisa tavafını ona yaptırır.

Hastalık sebebiyle ihsarlı duruma düşmüş olan kişi, ihsar hedyini Mekke-i Mükerreme'ye gönderdikten sonra iyileşir ve Mekke-i Mükerreme'ye ulaşma imkânını bulursa, haccı ifa etmesi gerekir. Bu kişi şayet temettu haccı yapmak üzere ihrama girmiş ve Arafat vakfesine ulaşmasına çok az bir zaman kalmış ise, niyetini ifrad haccına çevirerek Arafat'a gider. Haccını tamamladıktan sonra da ifrad umresi yapar. Ve

böylece farz olan hac ibadetini ifa etmiş olur. Meş'ar-i Haram vakfesine ulaşamayacak bir zamanda Mekke-i Mükerreme'ye varmış ise, içinde bulunduğu temettu umresi ifrad umresine dönüşür. İfrad umresini yaparak ihramdan çıkar ve ertesi sene şartlar elverince haccını kaza eder.[76]

L) Hac Yolculuğunun Adabı

1. Hacca gitmeye niyetlenen kimse önce hac menasiki ile ilgili sağlıklı bilgiler edinmeli.

2. Güvenilir, uyumlu ve salih yol arkadaşları edinmeli.

3. Çevresiyle helalleşmeli.

4. Yola çıkılacağı zaman besmele çekilmeli.

5. Sadaka verilerek ve Âyete'l-Kürsi okunarak yolculuğa başlanmalı.

6. Yol arkadaşlarına yardım edip onların ihtiyaçlarının giderilmesine çalışılmalı.

7. Herkese iyi ahlakla muamele etmeli.

8. Yanına, yetecek miktarda harçlık almalı.

9. Namaza ehemmiyet vermeli ve vaktin evvelinde kılmalı.

10. Yolda yersiz konuşmayı, kavgayı ve husumeti terk etmeli.

11. Daima abdestli olmaya çalışılmalı.

12. Elbisesi temiz, yeni, güzel ve beyaz olmalı.

13. Güzel kokular sürünülmeli.

14. Mukaddes mekânlara girilirken, sükûnet ve vakar ile adım atmalı, huşu içerisinde baş öne eğilmeli.

15. Dönüşte israfa gitmeden, aile efradını sevindirecek hediyeler getirmeli.

II. UMRE BAHİSLERİ

A) Umrenin Yapılışı

Kişi hangi bölgeden Mekke-i Mükerreme'ye gitmekte ise o bölgeye mahsus mikatta umre ihramına girer, yoluna devam eder, ihramlı olarak Mekke-i Mükerreme'ye girer, Kâbe-i Muazzama'yı tavaf eder,

---

[76] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 280-281; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 411-413.

iki rekât tavaf namazını kılar, sonra Safa ile Merve tepeleri arasında sa'y yapar ve saçlarını kısaltıp ihramdan çıkar. Böylece umre ibadetini tamamlamış olur.

B) Umrenin Farz Olmasının Şartları

Umrenin farz olmasının şartları, haccın farz olmasının şartları ile aynıdır. Şartların tahakkuk etmesi halinde ömürde bir defa ve zaman kaybetmeden yapılması farzdır.

C) Umre'de Yapılması Gereken Görevler

İfrad umresinde yapılması gereken görevler sekiz tanedir:

1. Niyet etmek.
2. İhrama girmek.
3. Tavaf etmek.
4. İki rekât tavaf namazı kılmak.
5. Safa ile Merve tepeleri arasında sa'y etmek.
6. Nisa tavafını yapmak.
7. Bu tavaf için iki rekât tavaf namazı kılmak.
8. Saçları kısaltmak.

D) Umrenin Çeşitleri

Umre, temettu ve ifrad umresi olmak üzere iki çeşittir. Temettu umresi, Mescid-i Haram sakinleri dışındaki kimselere farzdır. Ancak hac aylarında yapılırsa sahih olur. Bu umreyi ifa eden kimse, ifrad umresi yapma yükümlülüğünden kurtulur. Bu umrede saçları tıraş etmek caiz olmayıp sadece kısaltmak gerekir. Saçını tıraş eden kimsenin keffaret olarak bir koyun kesmesi gerekir. Yine bu umrede Nisa tavafı yapmak gerekmez.

İfrad umresine gelince, bunu Mescid-i Haram sakinlerinin yapması gerekir. Senenin her gününde yapılabilse de, en faziletlisi Recep ayında yapılanıdır.

İfrad umresi niyetiyle ihrama giren kimsenin, Mekke-i Mükerreme'ye vardığında bu niyetini temettu umresine çevirmesi caizdir. Bu durumda keffaret olarak bir koyun kesmesi gerekir. Ancak hac ayları dışında ise bunu yapması caiz olmaz.

Temettu umresine niyet ederek Mekke-i Mükerreme'ye giren kimsenin, hac ibadetini ifa etmeden oradan çıkması caiz olmaz. Çünkü temettu umresi, temettu haccına bağlıdır.

İki umre arasında asgari 10 günlük bir fasıla olmalıdır. Fasılanın daha az olması mekruhtur.

İfrad umresinin sonunda saçları kısaltarak ihramdan çıkılabilse de, tıraş olarak çıkmak daha faziletlidir.

İfrad umresini yapan kimse saçlarını kısaltarak veya tıraş ederek ihramdan çıkınca, eşinden şehevi yönden yararlanma dışında kendisi için bütün ihram yasakları sona erer. Nisa tavafını yapınca bu yasak da sona erer. İfrad umresinde sa'yden sonra Nisa tavafının yapılması vaciptir.[77]

III. MEDİNE-İ MÜNEVVERE'Yİ VE HZ. PEYGAMBER'İN (saa.) KABRİNİ ZİYARET

A) Medine-i Münevvere

Medine, Suudi Arabistan'ın Hicaz bölgesinde, Mekke'nin yaklaşık 450 km. kuzeyinde ve Kızıldeniz kıyısından iki yüz km. kadar içeride yer alan bir şehirdir. İslam'dan önceki adı "Yesrib" iken, Hicretten sonra Hz. Peygamber (saa.) tarafından "el-Medine" diye adlandırılmıştır. Zamanla, "Peygamber'in Şehri" anlamına, "Medinetü'n-Nebi" ve "Allah Resulü'nün nuru ile aydınlanmış şehir" anlamına "el-Medinetü'l-Münevvere" diye de anılmaya başlamıştır.

Medine, Hz. Peygamber'in (saa.) hicret yurdudur. Mekkeli müşriklerin baskı ve eziyetleri sonucu Allah'ın Resulü buraya sığınmış, peygamberlik hayatının son on yıllık kısmını burada geçirmiş, Kur'an'ın büyük bir kısmı bu topraklarda inmiştir. Yine, ilk İslam devleti Resulullah'ın (saa.) öncülüğünde Medine'de kurulmuş, İslam'ın nuru dünyaya buradan yayılmıştır. Allah'ın Resulü son nefesini burada vermiş, yine burada toprağa verilmiştir.

Her Müslüman, Hz. Peygamber'in (saa.) o büyük peygamberin yaşadığı, İslam'ı tebliğ ettiği yerleri görmek, onun soluduğu havayı solumak arzusunu içinde taşır. İşte bu sebeple, daha ilk dönemlerden itibaren Müslümanlar, Hz. Peygamber'in (saa.) mescidinin, kabrinin, Uhud

---

[77] Sadr, *el-Fetâvâ'l-vâzıha,* I. 673-674; Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 301-304.

şehitliğinin ve Baki mezarlığının bulunduğu ve İslam tarihinin birçok önemli olayının gerçekleştiği Medine-i Münevvere'yi ziyaret ede gelmişler, bu ziyareti gerçekleştirmek için adeta fırsat kollamışlardır. Özellikle Medine'ye uzak ülke ve beldelerde oturanlar açısından, hac yolculuğu, Resulullah'ın mescidini ve kabrini ziyaret için iyi bir fırsattır.

B) Mescid-i Nebevi'nin Fazileti

Hz. Peygamber'in (saa.) Medine'ye hicretinden hemen sonra ashabıyla birlikte inşa ettiği ve Mescid-i Nebevî yahut Mescid-i Resul diye anılan Medine Mescidi, Mescid-i Haram ve Mescid-i Aksa'dan sonra yeryüzündeki en faziletli mescittir. Resulullah'ın kabr-i şerifi de Mescid'in doğu yönünde bulunan hücrede yer almaktadır.[78]

Mescid-i Nebevî'nin faziletiyle ilgili olarak Ebû Abdillâh İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) rivayet ettiği bir hadiste sevgili Peygamberimiz şöyle buyurmuşlardır:

مَا بَيْنَ بَيْتِي وَ مِنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ

"Evimle minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir."[79]

Mescid-i Nebevî'de kılınan namazların fazileti çok yüksektir. İmam Ca'fer es-Sâdık (as.), Resulullah'ın (saa.) bu hususta şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

الصَّلَاةُ فِي مَسْجِدِي تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاةٍ فِي غَيْرِهِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَهُوَ أَفْضَلُ.

"Mescidimde kılınan namaz, Mescid-i Haram dışındaki diğer mescitlerde kılınan bin namaza bedeldir. Mescid-i haramda kılınan namaz daha faziletlidir."[80]

C) Peygamber Efendimizin Kabrini Ziyaret etmenin Hükmü

Peygamber (saa.) efendimizin kabrini ziyaret etmek mendubdur. Şu hadis-i şeriflerde kabrinin ziyaret edilmesi tavsiye ve teşvik edilmiştir:

---

[78] Komisyon, *Hac İlmihali*, s. 203.
[79] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, IV. 554.
[80] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, IV. 555.

مَنْ زَارَ قَبْرِى بَعْدَ مَوْتِى كَمَنْ هَاجَرَ إِلَيَّ فِي حَيَاتِي

"Ölümümden sonra kabrimi ziyaret eden kimse, sağlığımda bana hicret etmiş kimse gibidir."[81]

عَنِ الْمُعَلَّى أَبِي شِهَابٍ قَالَ قَالَ الْحُسَيْنُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) لِرَسُولِ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) يَا أَبَتَاهْ مَا لِمَنْ زَارَكَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) يَا بُنَيَّ مَنْ زَارَنِي حَيّاً أَوْ مَيِّتاً أَوْ زَارَ أَبَاكَ أَوْ زَارَ أَخَاكَ أَوْ زَارَكَ كَانَ حَقّاً عَلَيَّ أَنْ أَزُورَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ أُخَلِّصَهُ مِنْ ذُنُوبِهِ.

Mu'allâ Ebû Şihâb, Hz. Hüseyin'in (as.) Resulullah'a (saa.) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

–Babacığım! Seni ziyaret eden kimseye ne mükâfat verilecektir?

–Ben hayatta iken veya ben öldükten sonra ziyaretime gelen, babanı veya kardeşini veya seni ziyaret eden kimseyi kıyamet gününde benim ziyaret etmem ve onu günahlarından kurtarmam, benim üzerime haktır."[82]

Bu hadisi şerifler ve benzerlerinden hareketle her devirde İslam bilginleri Resulullah'ın kabr-i şerifini ziyaret etmenin en faziletli mendublardan biri olduğunu ifade etmişler, hatta Hanefi bilginlerinden bazıları gücü yerinde olanlar için, bu ziyaretin vacip derecesine yaklaşan bir sünnet olduğunu söylemişlerdir.[83]

D) Mescid-i Nebevi'yi ve Peygamberimizin Kabrini Ziyaretin Âdâbı

Hac ibadetini yerine getiren kimsenin Medine'de Resulullah (saa.) Efendimizi ziyaret etmemesi ona cefa sayılır. Dolayısıyla hac ibadetini ifa eden her mümin onu ziyareti ihmal etmemelidir. Ancak bu ziyaretin de belli bir usul ve adabı vardır. Buna göre Peygamber Efendimizi ziyarete giden kimse, mescidini ziyaret etmeğe niyet eder ve bu ziya-

81 Muğniye, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I. 420.
82 Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû',* IV. 548.
83 Mavsılî, I. 175.

ret ile Allah'ın rızasını kazanmayı amaçlar. Yolculuğu sırasında her zamankinden daha çok selatu selam getirir. Medine'ye yaklaşıp Mescid-i Nebiyi ve civarını görünce selatu selamı daha da arttırır ve

اَللّٰهُمَّ هٰذَا حَرَمُ نَبِيِّكَ فَاجْعَلْهُ وِقَايَةً لِي مِنَ النَّارِ وَاَمْنًا مِنَ الْعَذَابِ وَسُوءِ الْحِسَابِ

"Ey Allah'ım! Bu, Peygamber'inin haremidir. Onu benim hakkımda cehennem ateşinden, azaptan ve kötü hesaptan korunma vesilesi kıl" diye dua eder. Mümkünse Medine-i Münevvere'ye girdiğinde gusleder veya abdest alır. Temiz elbiseler giyinir, güzel koku sürünür, Mescide ulaştığında,

بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللّٰهِ رَبِّ اَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَ فَضْلِكَ

"Allah'ın adıyla ve Resulullah'ın dini üzere (bu ziyareti yapıyorum) Ey Rabbim, (gireceğim yere) doğruluk ve esenlik içinde girmemi sağla. Çıkacağım yerden de beni doğruluk ve esenlik içinde çıkar. Katından bana yardımcı bir kuvvet ver"[84] Ey Allah'ım! Peygamber'in Muhammed'e ve onun aile fertlerine salat ve selam et. Günahlarımı bağışla, rahmet ve ihsanının kapılarını bana aç" diye dua eder.[85] Sağ adımını atarak tevazu ve saygı ile içeriye girer. Kerahet vakti değilse iki rekât tahiyyetü'l-mescid namazı kılar. Bu namazı mümkünse, Hz. Peygamberin kabrinin bulunduğu hücre ile minberinin arasında bulunan ve "Ravza-i Mutahhare" diye anılan yerde, değilse mescidin uygun bir yerinde kılar. Resulullah (saa.);

مَا بَيْنَ بَيْتِي وَ مِنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ

"*Evimle minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir.*"[86] buyurmuştur.

84 17/İsrâ, 80.
85 Komisyon, *Hac İlmihali*, s. 207-208.
86 Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, IV. 554.

Mu'âviye b. Ammâr, Ebû Abdillâh İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.), Sevgili Peygamberimizi (saa.) ziyaret etmenin adabından bahsederken şöyle dediğini rivayet etmiştir:

عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللّٰهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ إِذَا دَخَلْتَ الْمَدِينَةَ فَاغْتَسِلْ قَبْلَ أَنْ تَدْخُلَهَا أَوْ حِينَ تَدْخُلُهَا ثُمَّ تَأْتِي قَبْرَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) ثُمَّ تَقُومُ فَتُسَلِّمُ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) ثُمَّ تَقُومُ عِنْدَ الْأُسْطُوَانَةِ الْمُقَدَّمَةِ مِنْ جَانِبِ الْقَبْرِ الْأَيْمَنِ عِنْدَ رَأْسِ الْقَبْرِ عِنْدَ زَاوِيَةِ الْقَبْرِ وَ أَنْتَ مُسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةِ وَ مَنْكِبُكَ الْأَيْسَرُ إِلَى جَانِبِ الْقَبْرِ وَ مَنْكِبُكَ الْأَيْمَنُ مِمَّا يَلِي الْمِنْبَرَ فَإِنَّهُ مَوْضِعُ رَأْسِ رَسُولِ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) وَ تَقُولُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللّٰهِ وَ أَشْهَدُ أَنَّكَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ وَ أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَّغْتَ رِسَالَاتِ رَبِّكَ وَ نَصَحْتَ لِأُمَّتِكَ وَ جَاهَدْتَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَ عَبَدْتَ اللّٰهَ مُخْلِصاً حَتَّى أَتَاكَ الْيَقِينُ بِالْحِكْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ أَدَّيْتَ الَّذِي عَلَيْكَ مِنَ الْحَقِّ وَ أَنَّكَ قَدْ رَؤُفْتَ بِالْمُؤْمِنِينَ وَ غَلُظْتَ عَلَى الْكَافِرِينَ فَبَلَغَ اللّٰهُ بِكَ أَفْضَلَ شَرَفِ مَحَلِّ الْمُكْرَمِينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي اسْتَنْقَذَنَا بِكَ مِنَ الشِّرْكِ وَ الضَّلَالَةِ اللّٰهُمَّ فَاجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَ صَلَوَاتِ مَلَائِكَتِكَ الْمُقَرَّبِينَ وَ عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ وَ أَنْبِيَائِكَ الْمُرْسَلِينَ وَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ وَ مَنْ سَبَّحَ لَكَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَ رَسُولِكَ وَ نَبِيِّكَ وَ أَمِينِكَ وَ نَجِيِّكَ وَ حَبِيبِكَ وَ صَفِيِّكَ وَ خَاصَّتِكَ وَ صَفْوَتِكَ وَ خِيَرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ اللّٰهُمَّ أَعْطِهِ الدَّرَجَةَ وَ الْوَسِيلَةَ مِنَ الْجَنَّةِ وَ ابْعَثْهُ مَقَاماً مَحْمُوداً يَغْبِطُهُ بِهِ الْأَوَّلُونَ وَ الْآخِرُونَ اللّٰهُمَّ إِنَّكَ قُلْتَ وَ لَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جاؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَ اسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّاباً رَحِيماً وَ إِنِّي أَتَيْتُ نَبِيَّكَ مُسْتَغْفِراً تَائِباً مِنْ ذُنُوبِي وَ إِنِّي أَتَوَجَّهُ بِكَ إِلَى اللّٰهِ رَبِّي وَ رَبِّكَ لِيَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي وَ إِنْ كَانَتْ لَكَ حَاجَةٌ فَاجْعَلْ قَبْرَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) خَلْفَ كَتِفَيْكَ وَ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَ ارْفَعْ يَدَيْكَ وَ اسْأَلْ حَاجَتَكَ فَإِنَّكَ أَحْرَى أَنْ تُقْضَى إِنْ شَاءَ اللّٰهُ

“Medine’ye giderken şehre girmeden veya girmek üzere iken gusül yap. Sonra Hz. Peygamber’in (saa.) mezarına var. Varınca orada durup Resulullah’a (saa.) selam ver. Sonra mezarın baş tarafının sağ ilerisinde bulunan sütunun yanında sol omuzun mezara, sağ omuzun ise minbere bakacak şekilde kıbleye yönelerek şöyle de:

“Şehadet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur. O birdir, ortağı yoktur. Ve yine şehadet ederim ki Muhammed (saa.) O’nun kulu ve resulüdür. Şehadet ederim ki sen Allah’ın resulüsün. Şehadet ederim ki sen, Abdullah oğlu Muhammed’sin. Şehadet ederim ki sen, Rabbinin mesajlarını tebliğ ettin. Ümmete nasihat ettin. Hikmet ve güzel öğütle Allah yolunda cihad ettin. Ölüm sana gelinceye kadar Allah’a ihlasla ibadet ettin. Görevini ifa ettin. Müminlere şefkat gösterdin. Kâfirlere sert davrandın. Allah seni, ikram görmüş kulların yeri olan en yüksek şerefe erdirsin. Senin vasıtanla bizi şirkten ve sapıklıktan kurtaran Allah’a hamd olsun. Allah’ım! Kulun, elçin, peygamberin, güvendiğin, sırdaşın, sevdiğin, seçtiğin, has kulun, kendine yakın kıldığın ve yaratıklarının en hayırlısı Hz. Muhammed’i, kendi rahmetine, yakınındaki meleklerin, salih kullarının, mürsel peygamberlerinin, gök ve yer ehlinin, seni tenzih ve takdis edenlerin istiğfarına mazhar eyle.

Allah’ım! Ona cennette yüksek derece ve şefaat-i uzma makamını nasip et. Onu, öncekilerin ve sonrakilerin imrendiği şefaat makamı olan Makam-ı Mahmud’a ulaştır.

Allah’ım! Sen “Onlar, kendilerine zulüm ettiklerinde, sana gelip Allah’tan mağfiret dileseler ve Peygamber de onlara mağfiret dileseydi, mutlaka Allah’ı tövbeleri kabul edici ve merhametli bulurlardı.” Buyuruyorsun. Ben de günahlarımdan tövbe edip bağışlanma dileyerek Peygamberine geldim. Ey Allah’ın Resulü, ben seni vesile kılarak günahlarımı bağışlaması için senin ve benim Rabbimiz olan Allah’a yöneliyorum.”

Bundan sonra eğer bir dilekte bulunacaksa ziyaretçi şahıs, Hz. Peygamber’in mezarına arkasını dönüp kıbleye yönelip ellerini kaldırarak dua eder. Bu durumda yapacağı dua inşallah kabul olur.[87]

---

[87] Küleynî, *el-Kâfî fi’l-fürû’*, IV. 551.

YEDİNCİ BÖLÜM

KURBAN, AKİKA KURBANI, ADAK VE YEMİN BAHİSLERİ

I. KURBAN

Sözlükte yaklaşmak, yakınlık peyda etmek anlamına gelen kurban, dinî terim olarak; ibadet niyetiyle kurban kesme günlerinde, belirlenmiş bir hayvanı Allah rızası için kesmektir. Buna “udhiyye” de denir.

Mali durumu elverişli olan kimselerin kurban kesmesi müstehabdır.[1] Bu ibadet, Hicretin ikinci yılında eda edilmeye başlanmış ve Hz. Peygamber (saa.) de vefatına kadar on yıla yakın bir süre hep kurban (udhiye) kesmiştir.

Kurban ibadetinin tarihi oldukça eskidir. Hemen bütün semavî dinlerde kurban kesmek, insanı Allah’a manen yaklaştıran ve ulaştıran bir ibadet sayılmıştır. Biraz önce de belirttiğimiz gibi kurban, “kurbet” yani Allah’a yakınlık manasına gelmektedir.

Hz. Âdem’in iki oğlunun kurban kesmelerinin Kur’an-ı Kerim’de söz konusu edilmesi, bu ibadetin ne kadar eskilere gittiğini gösterir.

---

[1] Muhakkik el-Hillî, *el-Muhtasaru’n-nâfi’*, 91.

Konu ile ilgili olarak ayette şöyle buyrulmaktadır: “Ey Muhammed! Onlara Âdem’in iki oğlunun kıssasını doğru olarak anlat! İkisi birer kurban sunmuşlardı da birininki kabul edilmiş; diğerininki ise kabul edilmemişti...”[2]

İslam’daki kurban ibadetinin Hz. İbrahim ve Hz. İsmail ile de yakın ilgisi vardır. Şöyle ki: Hz. İbrahim, bir oğlu olursa, Allah yolunda onu kurban edeceğini adamıştı. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra oğulları olmuş, fakat o, adağını unutmuştu. Rüyada, kendisini, oğlu İsmail’i kurban ediyor görünce, adağını hatırlamıştı. Konuyu oğlu İsmail’e açmış, oğlu da bu emre büyük bir teslimiyet göstermişti. Bu konuda Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır:

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ اِنِّيٓ اَرٰى فِي الْمَنَامِ اَنِّيٓ اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰى قَالَ يَآ اَبَتِ
افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِيٓ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّابِرِينَ فَلَمَّآ اَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ وَنَادَيْنَاهُ اَنْ يَآ اِبْرٰهِيمُ قَدْ
صَدَّقْتَ الرُّءْيَا اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلٰٓؤُا الْمُبِينُ وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ
فِي الْاٰخِرِينَ سَلَامٌ عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

“(İsmail) babası İbrahim’le birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, “Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?” dedi. O da, “Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın” dedi.

Nihayet her ikisi de (Allah’ın emrine) boyun eğip, İbrahim de onu (boğazlamak için) yüz üstü yere yatırınca ona, şöyle seslendik: “Ey İbrahim! Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız. Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır.”

Biz, (İbrahim’e) büyük bir kurbanlık vererek onu (İsmail’i) kurtardık. Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. İbrahim’e selam olsun. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız.”[3]

Kurban, gerek fert gerekse toplum açısından çeşitli yararlar taşıyan malî bir ibadettir. Kişi kurban kesmekle Allah’ın emrine boyun eğmiş

---

2 5/Mâide, 27.
3 37/Saffât, 102-110.

ve kulluk bilincini koruduğunu canlı bir biçimde ortaya koymuş olur. Müminler her kurban kesiminde Hz. İbrahim ile oğlu Hz. İsmail'in Yüce Allah'ın buyruğuna mutlak itaat konusunda verdikleri başarılı sınavın hatırasını tazelemiş ve kendilerinin de benzeri bir itaate hazır olduğunu sembolik davranışla göstermiş olmaktadırlar.

Kurban, toplumda kardeşlik, yardımlaşma ve dayanışma ruhunu canlı tutar, sosyal adaletin gerçekleşmesine katkıda bulunur. Özellikle et satın alma imkânı hiç bulunmayan veya çok sınırlı olan yoksulların bulunduğu ortamlarda onun bu rolünü daha belirgin biçimde görmek mümkündür. Zengine malını, Allah'ın rızası, yardımlaşma ve başkalarıyla paylaşma yolunda harcama zevk ve alışkanlığını verir, onu cimrilik hastalığından, dünya malına tutkunluktan kurtarır. Fakirin de varlıklı kullar aracılığıyla Allah'a şükretmesine, dünya nimetinin yeryüzündeki dağılımı konusunda karamsarlık ve düşmanlıktan kendini kurtarmasına ve kendini toplumun bir üyesi olarak hissetmesine vesile olur.

A) Kurban Kesmenin Vakti

Mina'da bulunan kimseler için kesim zamanı, Kurban bayramının dört günüdür. Şehirlerde ikamet edenlerse bayramın üçüncü günü akşamına kadar kesebilirler.

B) Kurbanlık Hayvanda Aranan Şartlar

Bu hayvanlarda da bulunması gereken bazı şartlar vardır. Şöyle ki;

• Deve altı yaşına, sığır ve keçi üç yaşına, koyun ise iki yaşına girmiş olmalıdır. Kurban edilecek hayvan; deve, sığır, koyun veya keçi olmalıdır. Manda ve öküzün kurban edilmesi mekruhtur.[4]

• Hayvanlar sağlıklı olmalıdır.

• Bedeninin herhangi bir uzvu eksik; kör, topal, kuyruğu ve kulağı kesik, boynuzunun dâhildeki kısmı kırık olmamalıdır. Kulağının yarı veya delik olmasında sakınca yoktur.

• Fazla yaşlı olmamalıdır.

---

[4] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* I. 260-261.

• Aşırı derecede zayıf olmamalıdır.

• Yumurtaları çıkarılmış, burulmuş olmamalıdır.

C) Kurbanla İlgili Çeşitli Hükümler

• Kurban ibadetinde önemli olan, sadece kanı akıtmak veya et yemek yahut da dinî bir geleneği yerine getirmek değil, Allah rızası için maksadı ve hikmeti tahakkuk ettirecek şekilde kurban kesmektir. Kurban keserken şu duanın okunması müstehabdır:

وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَااَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ. اِنَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. لَاشَرِيكَ لَهُ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ اَللّٰهُمَّ مِنْكَ وَلَكَ بِسْمِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ اَللّٰهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي.

"Ben Hakk'a yönelen Müslüman birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah'a ortak koşanlardan değilim. Şüphesiz benim namazım da, diğer ibadetlerim de, yaşamım da, ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. İşte ben bununla emrolundum. Ben, Müslümanlardanım. Allah'ım, bu sendendir ve sanadır. Allah'ın adıyla. Allah en büyüktür. Allah'ım, benden kabul buyur."[5]

• Kurbanını kesen kişinin, kesilen hayvanı üç kısma ayırarak; yemesi, yedirmesi ve dağıtması önemle tavsiye edilen sünnetlerdendir.

• Kişinin, beslediğini değil de kurbanlık olarak satın aldığı hayvanı kurban etmesi müstehabdır. Kişinin, beslediği hayvanı kendi eliyle kesmesi mekruhtur.

• Kurbanın derisini sadaka olarak vermek faziletli ve sevap bir davranıştır. Sahibinin bunu kendisi için alıkoyması veya kasaba kesim ücreti olarak vermesi mekruhtur.

• Kurban kesmenin adap ve erkânı diğer zamanlarda hayvan boğazlamanın adap ve erkânı gibidir. Hayvanı kesen kimsede ve hayvan kesiminde uyulması gereken kurallara riayet etmek gerekir.[6] Bu kural-

---

[5] Âyetüllâh Hûî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl yapılır?*, s. 221.
[6] Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* I. 400-404.

ları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

• Kurbanlık hayvanı kesecek olan kişinin Müslüman olması gerekir. Ehl-i kitap kimselerin kestiği hayvanın etinin yenilip yenilemeyeceği hususunda iki görüş vardır. Kuvvetli ve meşhur olan görüşe göre bunların kestikleri hayvanların eti yenilmez.

• Kesilen hayvanın etinin helal olması için yemek ve nefes borularıyla birlikte boynunun iki tarafındaki ana damarların kesilmesi şarttır. Sadece nefes borusunun kesilmesi durumunda da etinin yenilebileceğine ilişkin zayıf bir görüş vardır.

• Kesimin enseden değil de boğazdan yapılması gerekir. Ölmeden başının koparılması caiz değildir.

• Kesim esnasında hayvanın yüzünün, ön ve arka ayaklarının kıbleye çevrilmesi ve kesen kişinin besmele çekmesi gerekir. Bunların kasıtlı olarak yapılmaması durumunda etinin yenilmesi helal olmaz. Unutarak yapılmaması halinde ise eti yenilebilir.

• Kesildikten sonra hayvanın etinin helal olması için biraz hareket etmesi; mesela gözlerini veya kuyruğunu oynatması, ya da ayağını yere vurması yeterlidir. Bu, hayvanın kesime başlamadan öldüğü hususunda şüphe edilmesi durumunda aranan bir şarttır. Böyle bir şüphe söz konusu değilse, bu gibi hareketlerin görülmesi şart değildir.

• Kesildikten sonra vücudu henüz soğumadan derisinin yüzülmesi mekruhtur.

• Kesimin gün içinde vakti, güneşin doğuşundan batışına kadar devam eder. Zaruret yoksa geceleyin kesim yapılmamalıdır. Çünkü zaruret olmadan geceleyin kesim yapmak mekruhtur.

• Kesim esnasında kör bıçakla kesmek veya ayaklarını bağlamamak gibi hayvana eziyet verici davranışlardan sakınmak gerekir.

• Bir hayvan, başka bir hayvanın gözü önünde kesilmemelidir.

• Cuma günü kesim yapılacaksa, zevalden sonra yapılmalıdır. Zevalden önce kesim yapılması mekruhtur.[7]

---

7 Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* III. 204-206.

II. AKİKA KURBANI

A) Tanımı

Çocuğun doğumunun ilk günlerinde Cenab-ı Allah'a bir şükran ifadesi olarak kesilen kurbana akika denir. Aslında akika kelimesi, yeni doğan çocuğun başındaki saçın adıdır. Sonra Araplar yeni doğan çocuğun tıraş edildiği günde kesilen kurbana bu adı vermişlerdir. Akika Kurbanı çocuğun doğumundan itibaren ergenlik çağına girmesine kadar geçen zaman içinde kesilebilirse de yedinci gününde kesilmesi müstehabdır. Aynı günde çocuğun başının tıraş edilmesi, ona güzel bir isim verilmesi, kesilen saçlarının ağırlığınca altın veya gümüş sadaka verilmesi müstehabdır.

B) Hükmü

Yeni doğan kız veya erkek çocuk için Akika kurbanı kesmek vaciptir. Bu hususta Abdullâh b. Sînân, Mu'âz el-Ferrâ'dan naklen İmam Ca'fer es-Sâdık'ın (as.) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

اَلْغُلَامُ رَهْنٌ بِسَابِعِهِ، بِكَبْشٍ يُسَمَّى فِيهِ وَيُعَقُّ عَنْهُ إِنَّ فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَّامُ حَلَقَتْ اِبْنَيْهَا وَتَصَدَّقَتْ بِوَزْنِ شَعْرِهِمَا فِضَّةً

"Çocuk, doğumundan sonra yedinci güne kadar rehine gibidir. Yedinci günde adı konulur ve kendisi için akika kurbanı kesilir. Hz. Fâtıma (as.), oğullarının (Hasan ile Hüseyin) (as.) saçlarını tıraş etmiş ve saçlarının ağırlığınca gümüşü sadaka olarak vermiştir."[8]

Hz. Peygamber (saa.), torunları Hasan Hüseyin (as.) için akika olarak birer koç kurban etmiştir. Peygamber (saa.) efendimiz de doğduğunda amcası Ebû Tâlib onun için akika Kurbanı kesmiştir.[9]

C) Akika Kurbanı İle İlgili Hükümler

• Akika kurbanını çocuğun babasının kendi imkânlarıyla temin edip kesmesi sünnettir. Mali durumu elverişli olmayan kimse, bu kurbanı kesmekle yükümlü değildir.

---

[8] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, VI. 26
[9] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, VI. 32-33

• Akika kurbanının etinden kendisi için kesilen çocuğun annesinin yemesi mekruh görülmüştür.

• Kurban olma vasıflarını taşıyan her hayvan akika kurbanı olarak kesilebilir. Akika kurbanını keserken şu duanın okunması müstehabdır:

يَاقَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَاانَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ.انَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.لَاشَرِيكَ لَهُ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

اَللّٰهُمَّ مِنْكَ وَلَكَ بِسْمِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ، اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَتَقَبَّلْ مِنْ فُلَانَ بْنِ فَلَانَ

“Ey kavmim! Ben sizin Allah’a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım, onlarla alakam yoktur.

Ben Hakk’a yönelen Müslüman birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah’a ortak koşanlardan değilim. Şüphesiz benim namazım da, diğer ibadetlerim de, yaşamım da, ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir. O’nun hiçbir ortağı yoktur. İşte ben bununla emrolundum. Ben, Müslümanlardanım.

Allah’ım! Bu kurban senden gelmiş ve yine sana sunulmuştur. Allah en büyüktür. Allah’ım! Hz. Muhammed’e ve onun Ehl-i Beytine (as.) rahmet eyle. Bu kurbanı falanın çocuğu falan adına kabul buyur.”[10]

III. ADAK BAHİSLERİ

A) Tanımı

Nezr/adak kelimesi, sözlükte iyi bir şeyi yapmaya veya kötü bir şeyi yapmamaya Allah rızası için söz vermek anlamına gelir. Fıkıh dilinde ise, hayırlı olan bir şeyi vaat etmek demektir. Bir ıstılah olarak nezr/adak; kişinin dinen kendisine vacip olmayan bir şeyi üstlenip yapmayı taahhüt etmesidir.

---

[10] Küleynî, *el-Kâfi fi’l-fürû’*, VI. 31.

B) Delili

Nezrin/adağın meşruluğu Kitap ve sünnetle sabittir. Konuyla ilgili bir ayet-i kerimede Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ

"Nezirlerini (adaklarını) yerine getirsinler."[11]

Nezir/adak konusuyla ilgili olarak İmam Ca'fer es-Sâdık (as.) şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ النَّذْرُ بِشَيْءٍ حَتَّى يُسَمِّى شَيْئًا صِيَامًا أَوْ صَدَقَةً أَوْ هَدْيًا أَوْ حَجًّا.

"Oruç, sadaka, Kâbe'ye hediye edilen kurbanlık veya haccetme şeklinde belirlenmedikçe, *adağım olsun* demekle adakta bulunulmuş olmaz."[12]

C) Hükmü

Nezir/adak, Allah'a yaklaşmak üzere yapılan bir ibadet çeşididir. Bundan dolayıdır ki fıkıh bilginleri, Müslüman olmayan kişinin adağının sahih ve geçerli olmayacağını söylemişlerdir.

Şunu da belirtelim ki, bir kimsenin yapmak istediği ibadeti, kendine adak yoluyla vacip kılmadan yapması daha faziletli bir davranıştır. Şu halde sevap kazanmak üzere gönüllü olarak verilen sadaka, adak yoluyla verilen sadakadan daha faziletlidir.

Adağın vacipliği, bir şeyin adanmasından sonra yürürlüğe girer. Çünkü bir şey yapmayı adayan kişi, adadığı şeyi kendi üzerine vacip kılmıştır. Fakat henüz ortada bir adak yok iken adakta bulunma teşebbüsüne gelince, bu eğer teberrür adağı ise, yani herhangi bir şarta bağlı olmaksızın sevaplı bir işi yapma adağı ise, sahibine ibadet sevabı kazandırır. Bu sebeple gayr-i müslimin böyle bir adakta bulunması sahih olmaz.

D) Adakla İlgili Hükümler

• Adakta bulunacak olan kişinin Müslüman, akıllı, ergen ve hür iradeli olması şarttır. Şu halde gayr-i müslimin, delinin, şuurunu kay-

[11] 22/Hac, 29.
[12] Küleynî, *el-Kâfî fi'l-fürû'*, VII. 455.

bedecek derecede öfkelenen ya da başkasının zorlaması ile adakta bulunan kişinin adağı geçerli değildir. Gayr-i müslimin, Müslüman olduktan sonra adağını yerine getirmesi müstehabdır.[13]

• Adakta bulunan kişinin iflas etmiş veya sefihlik nedeniyle kısıtlılık altına alınmış bir kimse olmaması gerekir.

• Kocalık hukukuna zarar verecekse kocasından izin almadan evli kadının adakta bulunması geçerli olmaz.

• Evlat adakta bulunursa adağını yerine getirmelidir. Ama anne veya babası, adağını yerine getirmesine engel olurlarsa, kuvvetli görüşe göre adağı çözülür.

• Adakta bulunulan şey, adakta bulunan kimse tarafından yapılabilecek bir şey olmalıdır. Mesela uzak bir bölgede yaşayan bir kimse, yürüyerek Kerbela'ya gitmeyi adayacak olur da oraya yaya gidecek gücü kendinde bulamazsa, bu adağı geçerli ve bağlayıcı olmaz.

• Haram veya mekruh bir işi yapmayı ya da farz veya müstehab bir işi terk etmeyi adayan kimsenin adağı geçerli ve bağlayıcı olmaz.

• Bir işi yapmayı adayan kimsenin, o işi, adadığı şekilde yapması gerekir. Mesela ay başında sadaka vermeyi veya oruç tutmayı ya da namaz kılmayı adayan bir kimsenin, adadığı bu işleri ay başından önce veya sonra yapması, adağını yerine getirmiş olması bakımından yeterli olmaz. Aynı şekilde yakalandığı hastalıktan kurtulduğu takdirde bir kurban kesmeyi adayan kimsenin, iyileşmeden önce kurban kesmesi yeterli olmaz.

• Ne zaman ve kaç gün tutacağını belirtmeden salt oruç tutmayı adayan bir kimsenin, bir gün oruç tutması yeterli olur. Ne şekilde ve kaç rekât kılacağını belirtmeden namaz kılmayı adayan bir kimsenin, iki rekât namaz kılması yeterli olur. Sadakanın cins ve miktarını belirtmeden salt sadaka vermeyi adayan bir kimsenin, 'Sadaka verdi' denebilecek bir şeyi sadaka olarak vermesi yeterli olur. Allah rızası için bir amel işlemeyi adayan bir kimsenin, iki rekât namaz kılması veya bir gün oruç tutması ya da "Sadaka verdi." denebilecek bir şeyi sadaka olarak vermesi adağını yerine getirmiş olması bakımından yeterli olur.

---

[13] Hûî, *Minhâcü's-sâlihîn*, III. 31.

• Belli bir gün oruç tutmayı adayan kimsenin o günde oruç tutması gerekir. Aksi halde o günün orucunun kazasına ek olarak keffaretle de yükümlü olur. Kuvvetli görüşe göre bu keffaret, ileride açıklanacak olan yemin keffareti ile aynıdır.[14] Eğer bir zaruret yoksa, farz ihtiyat gereği o günde yolculuğa çıkmamalıdır. Ama yolculuk, hastalık veya kadınların özel hali gibi bir mazeret dolayısıyla o günde oruç tutulmazsa, sadece kaza edilmesi gerekir; keffaret söz konusu olmaz.

• Zaman belirtmeksizin bir işi yapmamayı adayan bir kimse, daha sonra unuttuğu veya zaruretle karşılaştığı için yahut dalgınlık sonucu o işi yapacak olursa keffaretle yükümlü olmaz. Bilerek yemini bozarsa birinci defası için keffaret ödemesi yeterlidir.

• Her haftanın Cuma günü oruç tutmanın adanması durumunda, Cuma günü Kurban veya Ramazan bayramına denk gelir ya da Cuma günü yolculuğa çıkma zarureti ortaya çıkar yahut bu şekilde adakta bulunan kadının özel hali başlarsa, Cuma gününde oruç tutmamak, daha sonra müsait bir günde kaza etmek gerekir.

• Belli miktarda bir sadaka vermeyi adayan kimse, bu adağını yerine getirmeden vefat eder ve geride mal bırakırsa, bu sadakanın onun malının üçte birinden verilmesi ihtiyaten daha uygun olur.

• Belli bir fakire sadaka vermek adanır da belirlenen fakir kişi, anılan sadaka kendisine verilmeden vefat ederse, sadakanın onun mirasçılarına verilmesi ihtiyaten daha uygun olur.

• Bir koyunu sadaka olarak vermeyi adama durumunda anılan koyun sadaka olarak verilmeden önce sütü sağılır veya doğurursa, sahibi adakta bulunurken verinceye kadar ondan yararlanmaya niyetlenmiş ise, sütünden yararlanabileceği gibi kuzusunu da kendine alabilir. Ama koyunun sağlayacağı bütün faydalarıyla birlikte verilmesini adamış ise sütün ve kuzunun adak olarak verilmesi gerekir.

• Meşru bir isteğine kavuştuğu takdirde Allah rızası için bir hayır yapmayı adayan bir kimsenin, söz konusu isteğine kavuşması durumunda o hayırlı işi yapması gerekir. Herhangi bir şart koşmaksızın Allah rızası için salih bir amel işlemeyi adayan kimsenin de söz konusu salih ameli işlemesi gerekir.[15]

---

[14] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, II. 615.
[15] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, II. 609-622.

IV. YEMİN BAHİSLERİ

A) Tanımı

Yemin kelimesi Arapçada güç, kuvvet, sağ el ve and içmek anlamlarına gelir. Sol ele nispetle daha güçlü olduğu için sağ ele yemin denmiştir. Cahiliyet döneminde insanlar karşılıklı olarak and içtiklerinde birbirlerinin sağ ellerini tuttuklarından dolayı and içmeye de yemin adı verilmiştir. Dinî bir terim olarak yemin, and içenin bir işi yapma veya yapmama konusundaki azmini güçlendiren bir akitten ibarettir.

Yemin, gerektiğinde yapılması halinde dinen meşru sayılan ifadelerdendir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de de görüldüğü gibi Yüce Allah bizzat yemin etmiştir:

وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَا وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰيهَا وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰيهَا

"Güneşe ve aydınlığına andolsun. Onu izlediğinde aya andolsun. Onu ortaya çıkardığında gündüze andolsun."[16]

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى

"Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı."[17]

وَالتّٖينِ وَالزَّيْتُونِ وَطُورِ سٖينٖينَ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمٖينِ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فٖيٓ اَحْسَنِ تَقْوٖيمٍ

"Tin'e ve Zeytûn'a andolsun.[18] Sina dağına andolsun. Bu güvenli şehre (Mekke'ye) andolsun ki, Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık."[19]

Yeminin dinen meşruluğuna ilişkin sünnetten deliller de şunlardır:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: لَا تَحْلِفُوا إِلَّا بِاللّٰهِ وَمَنْ حَلَفَ بِاللّٰهِ فَلْيَصْدُقْ، وَمَنْ حُلِفَ لَهُ بِاللّٰهِ فَلْيَرْضَ، وَمَنْ حُلِفَ لَهُ بِاللّٰهِ فَلَمْ يَرْضَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ.

---

[16] 91/Şems, 1-3.
[17] 53/Necm, 1-2.
[18] Tefsir bilginleri ayette geçen "tîn" ve "zeytûn" kelimelerinin incir ve zeytin manalarına cins isim olabileceği gibi, iki kutsal mekanın adı da olabileceğini söylemişlerdir.
[19] 95/Tîn, 1-4.

Resulullah (saa.) buyurdular ki: “Allah’tan başkasının adıyla yemin etmeyin. Allah adına yemin eden bir kimse doğru söylesin. Kendisi için Allah adına yemin edilen kimse artık o yemine razı olsun. Kendisi için Allah adına yemin edilen kimse o yemine razı olmazsa artık onun, aziz ve celil olan Allah ile alakası kalmaz.”[20]

Bu hususta İmam Ca’fer es-Sâdık’ın (as.) da şöyle dediği rivayet edilmiştir:

عَنْ أَبِي عَبْدِاللّٰهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَنْ حَلَفَ بِاللّٰهِ فَلْيَصْدُقْ، وَمَنْ لَمْ يَصْدُقْ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ وَمَنْ حُلِفَ لَهُ بِاللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ فَلْيَرْضَ ، وَمَنْ لَمْ يَرْضَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ.

“Allah adına yemin eden bir kimse doğru söylesin. Doğru söylemeyen kimsenin Allah ile alakası kalmaz. Kendisi için Aziz ve Celil olan Allah adına yemin edilen kimse artık o yemine razı olsun. Razı olmazsa artık onun, aziz ve celil olan Allah ile alakası kalmaz.”[21]

B) Hükmü

Yemin etmek her ne kadar mübah ise de fazlaca yemin etmek mekruhtur. İmam Ca’fer es-Sâdık’ın (as.) da şöyle dediği rivayet edilmiştir:

لَا تَحْلِفُوا بِاللّٰهِ صَادِقِينَ وَلَا كَاذِبِينَ فَإِنَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ:

“Ne doğru ne de yalan yere Allah adına yemin etmeyin. Zira Yüce Allah bu hususta şöyle buyuruyor:

وَلاَ تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ

“Yeminlerinize Allah’ı siper yapmayın.”[22]

Yukarıdaki ayet-i kerime ve hadislerden anlaşıldığına göre, fazlaca ve gereksiz yere yemin etmek iyi bir davranış değildir. Çünkü yemin eden kişi belki de yemininin gereğini yerine getirmekten aciz kalabilir ve bu yüzden de sıkıntıya düşebilir. Şu halde muhatabı etkileyip ikna etmek, bir işi yapmaları için başkalarına teşvikte bulunmak veya bir

[20] Küleynî, *el-Kâfî fi’l-fürû’*, VII. 437.
[21] Küleynî, *el-Kâfî fi’l-fürû’*, VII. 437.
[22] Küleynî, *el-Kâfî fi’l-fürû’*, VII. 434, 2/Bakara, 224.

malı satabilmek için yemini araç olarak kullanmak, Yüce Allah'a karşı saygısızlık olur. Ama kişinin kendini veya masum bir insanı bir zalimin zulmünden kurtarmak amacıyla yalan yere de olsa yemin edebilir. Hatta duruma göre bu bazen vacip de olur.

C) Yeminin Şartları

• Yemin eden kişi akıllı olmalıdır. Sarhoşun ve delinin yemini geçerli değildir.

• Yemin eden kişi ergen olmalıdır. Çocuğun yemini geçerli değildir.

• Yemin eden kişi sefihlik nedeniyle kısıtlılık altına alınmış olmamalıdır.

• Yemin eden kişi yemin kastı ile ve serbest irade ile yemin etmiş olmalıdır. Bilinci yitirecek derecede öfkeli iken veya başkasının zorlama ve baskısı altında istemeyerek yapılan yemin geçerli değildir.

• Baba oğlunu, koca karısını yemin etmekten men ederlerse, bunların yaptıkları yemin geçerli ve bağlayıcı olmaz. Oğul babasından, kadın da kocasından izin almadan bir şeyi yapmaya veya yapmamaya yemin ederlerse, babanın ve kocanın bunların yeminlerini fesh etmeleri caiz olur. Ama baba ve koca feshetmedikleri müddetçe, bunların yeminlerinin gereğini yapmaları ihtiyat açısından uygun olur.

• Yapılmasına yemin edilen iş, haram veya mekruh bir iş olmamalıdır.

• Terk edilmesine yemin edilen iş, farz veya müstehab bir iş olmamalıdır.

• Yemin, Yüce Allah'ın adı üzerine yapılmış olmalıdır. Kâbe, Harem-i şerif, Mushaf, Kur'an-ı Kerim, Peygamber (saa.), masum imamlar, talak, zihar ve ebeveyn üzerine yapılan yemin geçerli değildir.

• Yemin şifahî olmalıdır. Yazı ile veya kalpten geçirmek ile yapılan yemin geçerli olmaz. Ancak ahrasın işaretle yaptığı yemin geçerlidir.

• Yemin edilen şey, yapılması mümkün olan bir şey olmalıdır. Yapılması mümkün olan bir şey için yemin edilir de sonra ortaya çıkan bir mazeret dolayısıyla o şeyin yapılması imkânsız hale gelirse, yapılan yemin kendiliğinden çözülmüş olur. Bu durumda keffaret de gerekmez.[23]

---

[23] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, II. 623-624.

D) Yemin Keffareti

• Yapılan yeminin gereğinin yerine getirilmesi icap eder. Geçmiş zamanda yaptığı bir işi yapmadığına veya yapmadığı bir şeyi yaptığına dair yalan yere yemin eden kimsenin keffaret vermesi gerekmez. Ancak günahkâr olduğu için tövbe etmesi gerekir.

• Gelecek zamanda farz veya mendub bir işi yapacağına veya çirkin ve mekruh bir işi terk edeceğine yemin eden bir kimse bu yemini münakid olur ve gereğini yapması icap eder. Aksi halde günaha girer ve keffaretle yükümlü olur.

• Yapılması ile yapılmaması hüküm bakımından aynı ya da yapılması daha müreccah olan mübah bir işi yapmaya yemin eden bir kimse için de aynı hüküm söz konusudur. Ama böyle bir mübah işi terk etmeye yemin eden kimsenin yemini münakid olmaz. Gereğinin yapılmaması durumunda keffaret gerekmez. Mesela evli olan bir kimse, eşine hitaben “Vallahi senden başka bir kadınla evlenmeyeceğim.” diye yemin ederse veya evli bir kadın da kocasına hitaben “Vallahi seninle dışarı çıkmayacağım.” diye yemin ederse, sonra ihtiyaç duyduğu için o erkek başka bir kadınla evlenir ya da o kadın gerek duyduğu için kocasıyla birlikte dışarı çıkarsa, herhangi bir şey gerekmez.

• Başkasının fiili ile ilgili olarak yapılan yemin bağlayıcı olmaz. Mesela bir kimse bir başkasına, “Vallahi sen şu işi yapacaksın” derse, muhatabın o işi yapmaması durumunda her iki tarafa da bir şey gerekmez.

• İmkânsız olan bir şey üzerine yapılan yemin bağlayıcı olmaz. Mesela bir kimse; “Vallahi göğe çıkacağım” diye yemin ederse, yapmış olduğu yemin geçerli olmaz.[24]

Yemin keffaretiyle ilgili ayet-i kerimede Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيٓ اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهٓ اِطْعَامُ
عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْلِيكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ

[24] Muhakkik el-Hillî, *Şerâi'ü'l-İslâm,* III. 172-173; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesîle,* II. 103-107.

ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوٓا اَيْمَانَكُمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz. Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar. Bu durumda yeminin keffareti, ailenize yedirdiğinizin orta hallisinden on yoksulu doyurmak yahut onları giydirmek ya da bir köle azat etmektir. Kim (bu imkânı) bulamazsa onun keffareti üç gün oruç tutmaktır. İşte yemin ettiğiniz vakit yeminlerinizin keffareti budur. Yeminlerinizi tutun. Allah, size ayetlerini işte böyle açıklıyor ki şükredesiniz."[25]

Bu ayet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi yemin keffareti; on fakiri doyurmak veya giydirmek, ya da bir köleyi hürriyetine kavuşturmaktır. Bu üçü arasındaki sıraya uymak zorunlu değildir. Ancak bu sayılanlardan birini yapma gücüne sahip olmayan kişinin, peş peşe üç gün oruç tutması gerekir.

Yemin edilen şeyin gereği unutma veya zaruret sebebiyle yerine getirilmez ise keffaret gerekmez.[26]

---

[25] 5/Mâide, 89.

[26] Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâi'l-merâci'*, II. 628.

KAYNAKLAR

ALTUNTAŞ, Halil - ŞAHİN, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, DİB Yayınları, Ankara 2001.

ÂL-İ KÂŞİFÜ'L-GİTÂ', İmam Muhammed Hüseyin, *Aslü'ş-Şî'a ve usûlühî*, Mektebetü İ'timâd el-Kâzımî, 1. baskı, Tahran 2006.

ÇELİK, Kadri, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Açıklamalı Meâli*, Ferec Yayınları, Nürnberg, ty.

EBU ZEHRA, Muhammed, *İslamda Fıkhî Mezhepler Tarihi*, çev. Abdülkadir Şener, Hisar Yayınevi, İstanbul 1976.

ERDEBİLÎ, Âyetüllâhi'l-Uzmâ Abdülkerîm el-Musevî, *Nehcü'r-Reşâd*, Kum 1421.

FIĞLALI, Ethem Ruhî, *İmamiyye Şiâsı*, Selçuk Yayınları, Ankara 1984.

HÂMENEÎ, Âyetüllâh Seyyid Alî el-Hüseynî, *Ecvibetü'l-istifta'ât*, I-II, by., ty.

HARRANÎ HÂMENEÎ, Hasan b. Alî, *Tuhefü'l-ukûl*, İhsan Yayınları, İstanbul 2005.

HİNDÎ, Alâüddîn el-Müntekâ el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*. Beyrut 1989.

HÛÎ, Âyetüllâh Ebû'l-Kâsım el-Mûsâvî, *Caferi Fıkhında Hac Nasıl Yapılır?*, çev. Hüseyin Yeşil, Kadıoğlu Matbaası, Ankara, ty.

HÛÎ, Âyetüllâh Ebû'l-Kâsım el-Mûsâvî, *Minhâcü's-sâlihîn*, I-II. el-Müessesetü'l-Fikriyye li'l-Matbu'ât, Beyrut 1990.

HUMEYNÎ, İmam Rûhullâh el-Mûsâvî Huccetü'l-İslam ve'l-Müslimîn Benî Hâşimî, *Tavzîhu'l-mesâil merâci'*, Defter-i İntişarât-ı İslâmî, 4. baskı, I-II, Kum 1385.

HUMEYNÎ, İmam Rûhullâh el-Mûsâvî, *Tahrîrü'l-vesîle*, I-II, Dârü't-Te'ârüf li'l-Matbu'ât, Beyrut 2003.

İBN BÂBEVEYH, Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî el-Kummî (Şeyh Sadûk), *Risâletü'l-i'tikadâti'l-İmâmiyye*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, AÜİF Yayınları, Ankara 1978.

İBNÜ'L-ESÎR, İzzüddîn Ebû'l-Hasen, *el-Kâmil fî't-tarîh*, I-XII. Dâr-ı Sâdır, Beyrut 1965.

İBN HANBEL, Ahmed b. Hanbel Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *Müsned*, Müessesetü Kurtuba, Mısır, ty.

İBN MÂCE, el-İmâmü'l-Hâfız Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd er-Rebi'î el-Kazvinî, *Sünenü ibn Mâce*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1984.

İHKÂKÎ, Mirzâ Hasan el-Hâirî, *Usûlü'ş-Şî'a*, 2. baskı, Beyrut 1419.

İLHAN, Avni, "Bedâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1992.

İMAM ZEYNELÂBİDÎN, *Sahîfe-i seccâdiye*, çev. Seyyid Seccâd Hüseynî, Caferider Yayınları, İstanbul 2007.

KOMİSYON, *el-Aleviyyûn Şi'atü ehli'l-beyt*, by., ty.

KOMİSYON (İsmail Karagöz, Mehmet Keskin, Halil Altuntaş), *Hac İlmihali*, DİB Yayınları, Ankara 2006.

KÜLEYNÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk, *el-Usûl min'el-kâfî*, Mektebetü'l-İslamiyye, 4. baskı, I-IV, Tahran 1392.

KÜLEYNÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk. *el-Kâfî fî'l-fürû'*, I-VIII.

MECLİSÎ, Muhammed Bâkır, *Bihârü'l-envâr,* by., ty.

MİSBÂH, Muhammed Takî, *Âmuziş-i Akâid* (*Akait Dersleri*), çev. İsmail Bendiderya - Ca'fer Bendiderya, Kevser Yayınları, İstanbul 2007.

MUĞNİYE, Muhammed Cevâd, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-hamse,* I-II, Müessesetü Dâri'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kum 2002.

MUHAKKİK EL-HİLLÎ, Ebû'l-Kâsım Necmüddîn Ca'fer b. Hasan, *Şerâi'ü'l-İslâm fî mesâili'l-helâli ve'l-harâm*, Dârü'l-Advâ', 2. Baskı, I-II, Beyrut 1983.

MUHAKKİK EL-HİLLÎ, Ebû'l-Kâsım Necmüddîn Ca'fer b. Hasan, *el-Muhtasaru'n-Nâfi'*, Müessese-i Matbu'ât-ı Dînî, 6. baskı, Kum 1376.

MUZAFFER, Muhammed Rızâ, *Akâidü'l-İmâmiyye*, thk. Muhammed Cevâd, Müessesetü'l-İmâm Alî (as.), Necef, ty.

MÜSLİM, Ebû'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâburî, *es-Sahîh*, Beyrut 1996.

NEMÂZÎ, Şeyh Alî, *Müstedrekü sefîneti'l-bihâr,* Müessesetü'n-Neşri'l-İslamî, by., 1419.

ÖZ, Mustafa, *İmamiyye Şiasında Onikinci İmam ve Mehdî İnancı*, MÜİFV Yayınları, İstanbul 1995.

RÂZÎ, Muhammed b. Ebû Bekr b. Abdülkâdir, *Muhtârü's-sıhâh*, Mektebetü Lübnân, Beyrut 1995.

SADR, Muhammed Bâkır, *el-Fetâvâ'l-vâzıha vifkan li mezhebi ehli'l-beyt,* Dâru't-Taaruf li'l-Matbu'ât, 8. baskı, Beyrut 1992.

SİSTÂNÎ, Âyetüllâh Seyyid Alî el-Hüseynî, *el-Mesâilü'l-müntehabe*, Mektebü Semâhati Âyetüllâhi'l-Uzmâ es-Seyyid Alî es-Sistânî, 9. baskı, Kum 1422.

SUYÛTÎ, Abdurrahmân b. Kemâl Celâluddîn, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, I-VIII, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1993.

ŞEHÎD-İ SÂNÎ, Zeynüddîn el-Cübba'î el-Âmilî, *er-Ravzatü'l-behiyye fî şerhi'l-lüm'ati'd-dımeşkiyye*, I-X, Dârü'l-Ma'ârif li'l-Matbu'ât, Beyrut, by.

ŞİRÂZÎ, Âyetüllâhi'l-Uzmâ Seyyid Muhammed, *Tavzîhü Nehci'l-Belâğa*, I-IV, 2. baskı, Müessesetü'l-Fikri'l-İslâmî, Kum 1410.

ŞİRÂZÎ, Şeyh Nâsır Mekârim, *Akâidünâ*, Kum 1417.

TABATABÂÎ, Seyyid Hüseyin el-Bürucerdî, *Câmiu ehâdis'ş-Şî'a*.

TEBRİZÎ, Muhammed Sabır, *Dinin Esasları*, çev. Hüseyin Perviz Hatemî, İstanbul 1965.

TİRMİZÎ, Muhammed b. Îsâ b. Sevre, *Sünenü Tirmizî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

ÜZÜM, İlyas, "Rec'at", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2007.

ZUHAYLÎ, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühû*, I-XI, Dımeşk 1997.

DİZİN

Y

Z

